

SZOCIÁLPOLITIKAI TÜKÖR

III. ÉVFOLYAM

2021.

3-4. SZÁM

SZOCIÁLPOLITIKAI TÜKÖR

„Olyan állapot elérése a szociálpolitika célja, amelyben mindenki érzi, hogy a nemzeti közösség tagja, és hogy nemcsak ő van a közösségért, hanem a közösség az ő támasza is.”

Gróf Tisza István

Szaklektorált folyóirat

Főszerkesztő:

Lakner Zoltán Lehel

Szerkesztők:

Csóka László, Hámori Péter,
Kovács Ibolya, Lakatos Hedvig,
Pordán Ákos, Temesváry Zsolt,
Ulicska László

Szerkesztőbizottság:

Dr. Engler Ágnes,
Győri-Dani Lajos, Kovács Gábor,
Mag. Dr. Wolfgang Plaute,
Dr. Vukovich Gabriella

Szerkesztőségi titkár: Kovács Ibolya

Kiadó: SZIME, Szociális Igazgatók és Szakemberek Magyarországi Egyesülete
7621 Pécs, Jókai u. 1.

Email: szerkesztoseg@szocialpolitikaitukor.hu

Az előfizetés banki utalással lehetséges:

OTP Bank 11731001-20134529-00000000

Éves előfizetés a 2021. évre (4 szám ára) postaköltséggel bruttó 7400 forint

ISSN 2676-9786

Olvasószerkesztő: Luca Anna

Tördelőszerkesztő: Kardos Gábor

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

A folyóirat az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával jelenik meg.

A megjelent írások nem az EMMI hivatalos álláspontját tükrözik.

TARTALOM

- *Lakner Zoltán Lehel: REPLIKA – Aquila non captat muscas* 5

TANULMÁNYOK

- *Kollár Krisztina: Szegénység – jövedelem – egyenlőtlenség
A koronavírus-járvány árnyékában* 7
- *Temesváry Zsolt: Hajléktalanság és mentális betegségek –
nemzetközi kitekintés* 26
- *Galambos Katalin – Agárdi Izabella – Monostori Katalin:
Hogyan láttuk mi, szolgáltatásokat igénybe vevő személyek
a Covid-19 vírus okozta pandémiás időszakot
Kutatási beszámoló, részlet* 38
- *Lakner Zoltán Lehel: Magyar vagyok, magyarnak születtem
Identitáskutatás* 50
- *Andor Csaba: A funkcionalitás és a fogyatékoság értelmezése
A határokról való gondolkodás hozzájárulása* 95
- *Antalóczy Péter: A gyámság megjelenése Werbőczy
Háromaskönyvében* 111

TÜKÖR

- *Kurucz Barnabás: Slachta Margit arcképe* 119
- *Fiumei úti Nemzeti Sírkert, 2021. december 7. – Slachta Margit
újrategése*
  - *Semjén Zsolt búcsúbeszéde* 125
  - *Mátrai Márta búcsúbeszéde* 127

Gyermekmentők Csíkbán	
· <i>Zsurzs Angéla</i> : Szeretet és hit	129
· <i>Márton Klára</i> : A segítő szakma számomra hivatás és kihívás.	131
 Pályáiv	
· <i>Ernyes Ella</i> : Visszatekintés, 20 éve a pályán a változások időszakában	134
· A Family Watch International hírei	138

GYAKORLAT – TEREP – MINTA

· <i>Lakner Zoltán Lehel</i> :	
A szociálpedagógia identitása	143
Gondolatok az egri képzőhely születésnapjára	145
· <i>Varga Péter</i> : „...étkeznek, melegszenek, alszanak, tisztálkodnak...” – avagy a hajléktalanellátás speciális fejlesztése	147
· <i>Elekes Zoltán – Kovács Anna</i> : Család ott van, ahol szeretnek	162
· <i>Huszár Viktória</i> : Álmodok és gyakorlat – Egy komplex szolgáltató élete.	174
· <i>Farkas Mónika</i> : Kapunyitó – Innováció hajléktalanokkal	181

SZEMLE

· <i>Kozma Lilla Rita</i> : Utcamesék – Hang akartam lenni őértük	197
---	-----

Lakner Zoltán Lehel

REPLIKA – AQUILA NON CAPTAT MUSCAS

Talán szóra se lenne érdemes, s felejthető is volna az egész, ha csak egy gyengébben bútorozott elme kirohanása lenne az a szakmai érvelést óvatosan elkerülő, személyeskedést annál inkább gyakorló iromány, melyet egy bizonyos K. Á. követett el, riadóztatva a balliberális ideológiákba fulladt

hazai roncsértelmiséget. Neves egyetemünk oktatója, mint véres kardot hordozta körbe az előző számunkban leírt pár soros publicisztikámat. Magyaráznom sem kell, fölhorkanása bizony jót tett a lapnak, hiszen soha ennyi támogató, „na végre...!”-típusú levelet még nem kaptam. Láthatóan egyre több gondolkodó embernek van elege abból a gátlástalan véleménydiktatúrából, melyet a szélsőliberális szekértábor az országra erőltet. Ha valaki csak érinteni is merészeli azt a dogmatikus szellemi falanxot, mellyel támadnak mindent, mi a természet rendjétől való, vagy azt védeni szándékozó akarat, rátámad a 21. század gondolatrendőrsége. Csakhogy – *Kedves K. Á.!* – itt a vége! Ezentúl nem fogjuk túrni érzelmeink kiforgatását, a természet törvényei elleni aberrált gondolatokat, a szellem szabadságának elnyomását, a gyermekeink s mindannyiunk identitását célzó támadásokat! Mi maradunk nemzetben, családban, a teremtett világ értékeiben bízó magyarok, segítők és segítségre szorulóknak, befogadók és befogadottak. Önt is közöttünk tudjuk, de a szociális segítség szellemét öntől is igyekszünk türelemmel megvédeni. Tőlünk nem kell félnie. Elég lesz egyszer majd a szembesülés, ha eljön az ön számára is a megvilágosodás. A „népszabadság-félórákról” meg érdeklődjön a saját szellemi elődeinél!

Jelen lapszámunk követi az eddig megszokott rendet, azaz tanulmányaink széles spektrumban idézik a tudomány eredményeit, Tell Vilmos földjétől a pesti flaszterig, s magunk is elmerülünk a fogyatékkal élés határértelmezésében.

A hazai szegénység alakulását elemző tanulmányunk szerint a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitett személyek száma az EU 2020 programban vállalt 450 ezer fővel szemben 1 millió 172 ezer fővel csökkent. Ezzel Magyarország 2020-ban már az UNIO legjobb egyharmadába tartozott.

Megemlékezünk a végleg hazatért Slachta Margitról is, ki a női jogok harcosaként az „*egyedüli férfi*” volt egykor a felelős gondolkodást nélkülöző magyar parlamentben. Most itthon nyugszik végre Ő is.

Összefoglalót közlünk egy viszonylag nagymintás identitás kutatásból, mely a nemzethez, valláshoz és a családhoz kapcsolódó beállítódásokat vizsgálta még 2021 tavaszán.

A gyakorlati mintázatok között ezúttal is helyet kap szakmánk határon túli arca a csíki segítők megjelenésével, majd utcamesékkel zárjuk sorainkat.

TANULMÁNYOK

- *Kollár Krisztina:*
Szegénység – jövedelem – egyenlőtlenség
A koronavírus-járvány árnyékában 7

- *Temesváry Zsolt:*
Hajléktalanság és mentális betegségek – nemzetközi kitekintés 26

- *Galambos Katalin – Agárdi Izabella – Monostori Katalin:*
Hogyan láttuk mi, szolgáltatásokat igénybe vevő személyek
a Covid-19 vírus okozta pandémiás időszakot
Kutatási beszámoló, részlet 38

- *Lakner Zoltán Lehel:*
Magyar vagyok, magyarnak születtem – Identitáskutatás 50

- *Andor Csaba:*
A funkcionalitás és a fogyatékoság értelmezése
A határokról való gondolkodás hozzájárulása 95

- *Antalóczy Péter:*
A gyámság megjelenése Werbőczy
Hármaskönyvében 111

Kollár Krisztina

SZEGÉNYSÉG – JÖVEDELEM – EGYENLŐTLENSÉG

A koronavírus-járvány árnyékában

Az elemzésünk középpontjában álló 2020-as esztendőre minden kétséget kizáróan súlyosan rányomta bélyegét a koronavírus-járvány. A visszaszorítása érdekében bevezetett korlátozások, lezárások jelentősen megtépázták mind a gazdasági élet szereplőit, mind a lakosságot, gyökeresen átalakítva az emberek életét. A gazdasági visszaesés következményei szerteágazóak, közvetlen és közvetett hatásai is vannak rövid, közép- és hosszú távon.

Általánosságban elmondható, hogy a válsághelyzetek a szegényeket, a kiszolgáltatottakat érintik negatívabban. Ez a koronavírus okozta krízis esetében sem volt másként. A járvány okozta gazdasági visszaesést az eleve kisebb jövedelemmel rendelkező középfokú és annál alacsonyabb iskolai végzettségűek szenvedték el elsősorban, a diplomások kevésbé voltak érintettek. Az alacsony iskolázottságúak nagyobb valószínűséggel veszítették el munkájukat, s számukra a hirtelen bevételkiesés súlyosabb megélhetési gondokat okozott.

A bruttó hazai termék (GDP) 2020-as visszaesése, valamint a munkanélküliség növekedése a szegénység kismértékű növekedését okozta, ugyanakkor a járványkezelés megfelelő stratégiája eredményeként a háztartások jövedelme tovább nőtt, és nem romlott az egyenlőtlenségi helyzet sem.

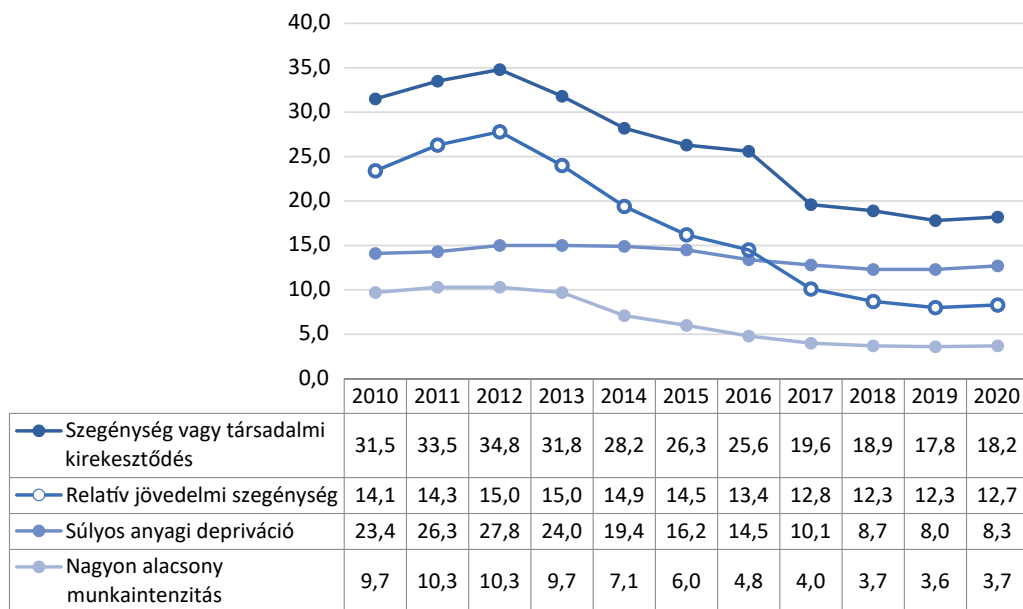
EU2020-stratégia a szegénység csökkentésére

A 2020-as év fontos mérföldkő volt a szegénység elleni küzdelem terén az Európai Unióban. A 2008-as hitelválságot követően az Unió kidolgozta az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedést célzó Európa 2020-stratégiát, amelynek elsődleges célkitűzése az volt, hogy az Unióban 2020-ra összesen 20 millió fővel csökkenjen a szegénység vagy a társadalmi kirekesztődés kockázatának kitett személyek száma. Magyarország vállalása 450 ezerrel való csökkenés volt, amit jelentősen sikerült túlteljesítenie hazánkknak, hiszen 2020-ra a vállalás **több mint kétszeresével, vagyis 1 millió 172 ezerrel csökkent a szegények száma a bázisévi 2008-hoz képest**. A szegények vagy kirekesztődöttek 2020. évi 18,2%-os arányával Magyarország az unióban a legjobban egyharmadba tartozott.

Kismértékben nőtt a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya

Az Európai Unió valamennyi tagállamában egységesen használt összetett szegénységi mutató alapján 2020-ban Magyarországon a teljes népesség 18,2%-át, 2019-hez képest 51 ezer fővel többet, 1 millió 752 ezer embert érintett a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázata. Ez a fő mutató három részindikátort foglal magában. Tartalmazza a jövedelmi szegénységet (olyan háztartásban élők aránya, amelyekben a nettó jövedelem nem éri el a mediánjövedelem 60%-át), a súlyos anyagi deprivációt (olyan személyek aránya, akik meghatározott 9 tételből legalább 4-ben anyagi okból hiányt szenvednek), valamint a nagyon alacsony munkaintenzitást (olyan háztartásban élők aránya, amelyekben a 18–59 éves tagok a lehetséges munkaidejük kevesebb mint 20%-át töltik munkával).

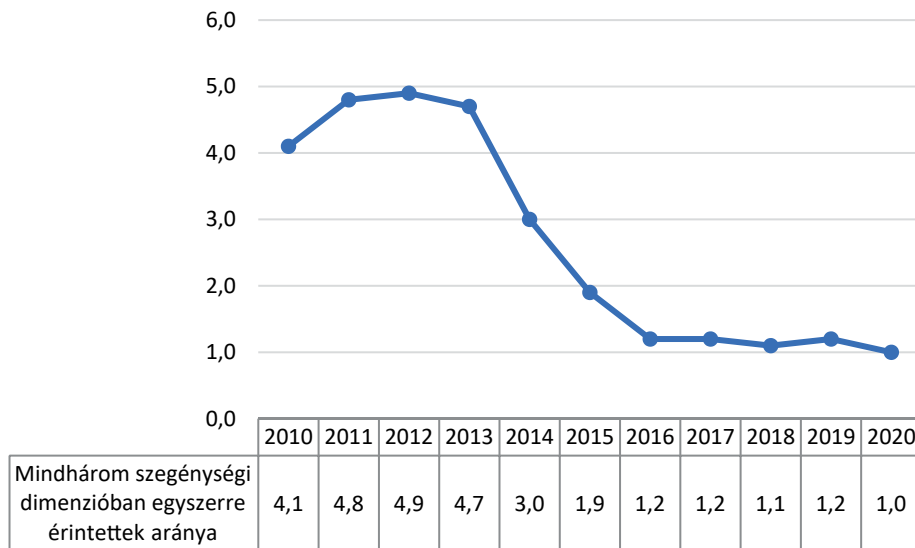

1. ábra. A szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya a teljes népesség százalékában

Forrás: KSH, EU-SILC-felvétel

2020-ban mindhárom szegénységi dimenzió tekintetében minimális mértékű romlás következett be. 45 ezer fős növekedés mellett, 1 millió 219 ezer ember élt jövedelmi szegénységben, ők a teljes népesség 12,7%-át tették ki. 31 ezerrel többen,

összesen 795 ezren tartoztak a súlyosan depriváltak közé. A munkaszegények aránya gyakorlatilag változatlan maradt; 353 ezer főt érintett. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy a koronavírus okozta válság ellenére a legveszélyeztetettebbek, vagyis azok száma, akik mindhárom dimenzióban együttesen érintettek, 112 ezer-ről 93 ezerre csökkent 2020-ban. Ők a teljes népesség 1%-át tették ki.

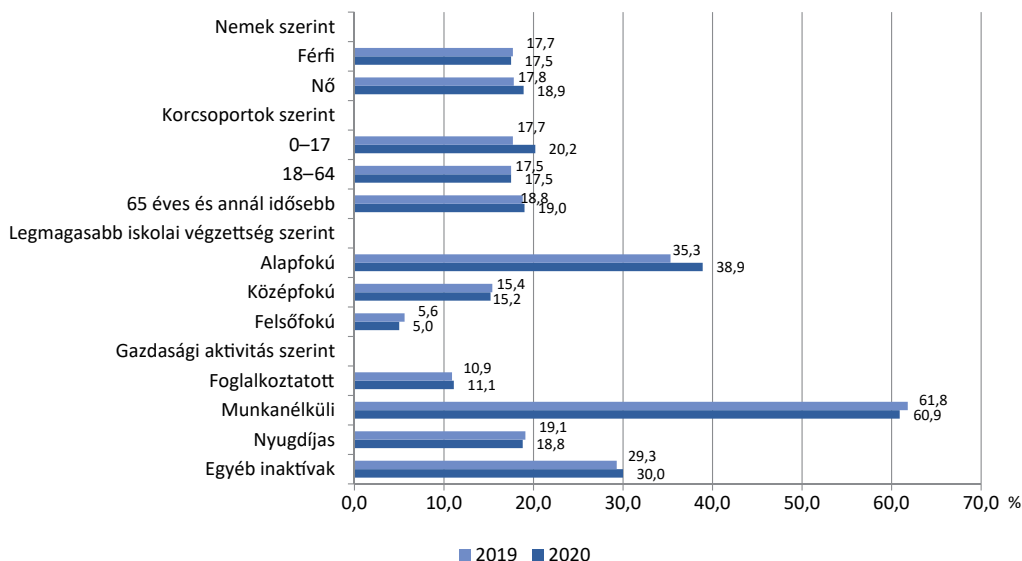
2. ábra. Mélyszegénységben élők aránya a teljes népesség százalékában

Forrás: KSH, EU-SILC-felvétel

A szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázata különösen magas az alacsony végzettségűek, a munkanélküliek, az elmaradott térségekben élők és a romák körében

A Covid-19-járvány azokat a társadalmi csoportokat érintette az átlagosnál kedvezőtlenebbül, amelyek már a válság előtt is hátrányos helyzetben voltak. Ezek a csoportok kevésbé rugalmasan tudtak alkalmazkodni a járvány nyomában járó válsághoz, kevesebb tartalékkal rendelkeztek. Leginkább a kedvezőtlen munkaerőpiaci helyzetűeket érintette súlyosan a krízishelyzet. A korlátozások miatt bekövetkezően a munkaerőpiac váratlan szerkezeti átalakulása tovább rontotta az **alacsony végzettségűek** szegénységi helyzetét. 2019-hez képest további 3,6 százalékponttal növekedett közöttük a szegények vagy kirekesztődtek aránya, elérve a 38,9 %-ot, ami így 2020-ban több mint kétszerese volt az országos átlagnak. A legnagyobb szegénységi kockázatot és egyben a szegénység újratermelődését a munka hiánya jelenti; a **munkanélküliek** körében a szegénységben vagy társadalmi kirekesztődésben élők aránya több mint 60%-ot tett ki.

Szintén jelentős volt a szegények aránya az egyéb inaktívak (egészségügyi okból munkaképtelenek, tanulók, gyesen, gyeden lévők, háztartásbeliek) körében, közöttük minden harmadik embert érintett a szegénység kockázata.

3. ábra. A szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya egyes társadalmi csoportokban, 2019–2020

Forrás: KSH, EU-SILC-felvétel

Az adatok azt mutatják, hogy a nyugdíjasokat a többi társadalmi csoporthoz képest kevésbé érintette a pandémia 2020-as hullámai okozta válság, napi életvitelükben kisebb mértékű változást okozott a veszélyhelyzet, így anyagi helyzetük sem módosult számottevően. Körükben a szegények vagy kirekesztődtek aránya minimális mértékű csökkenést mutatott az előző évihez képest, bár még így is közel minden ötödik nyugdíjast érintett. Ennek oka elsősorban a nyugdíjak növekedési ütemének jelentős elmaradása az átlagos bérszínvonal növekedési ütemétől.

Magyarország a lakosság életszínvonala szempontjából területileg jelentősen polarizált. Az egyes régiók gazdasági fejlettsége alapvetően meghatározza az ott élő háztartások szegénységi kockázatát. Minél **elmaradottabb** egy régió, annál nagyobb a szegények aránya a népességen belül. 2020-ban nőtt a különbség a legfejlettebb és a legelmaradottabb régió szegénységi adatai között. Míg 2019-ben 12,5 százalékpont volt a két szélső régióban a szegények aránya közti különbség, addig 2020-ra ez 18 száza-

lékpontra nőtt. 2020 folyamán a Közép-Dunántúlon és a Nyugat-Dunántúlon csökkent a szegénység vagy kirekesztődés kockázata által érintett népesség aránya. Előbbiben 3,1 százalékpontos mérséklődés mellett a népesség 10,1%-át, utóbbiban 5,4 százalékpontos csökkenés mellett a népesség 12,4%-át érintette a szegénység vagy kirekesztődés. Budapesten 2,4 százalékponttal, a népesség 13,6%-ára növekedett a szegénység által érintettek aránya. A lakosság legalább egynegyede volt érintett a szegénység vagy kirekesztődés kockázatában a Dél-Dunántúlon (24,9%), az Észak-Alföldön (25,0%), valamint Észak-Magyarországon (28,1%). Ezek a régiók valamennyi szegénységi dimenziót tekintve jóval átlag fölötti arányt mutattak 2020-ban. A jövedelmi szegénység 17 és 18% között szóródott, a súlyos anyagi depriváció Észak-Magyarországon volt kiemelkedően magas, 18,1%, a munkaszegénység pedig a Dél-Dunántúlon volt a legnagyobb, ahol a népesség 11,0 %-a élt nagyon alacsony munkaintenzitású háztartásban. A legkedvezőbb helyzetben a Közép-Dunántúl lakossága volt, ahol 5,5%-uk élt jövedelmi szegénységben, 4,9%-uk volt súlyosan deprivált, és 2,2%-uk munkaszegény.

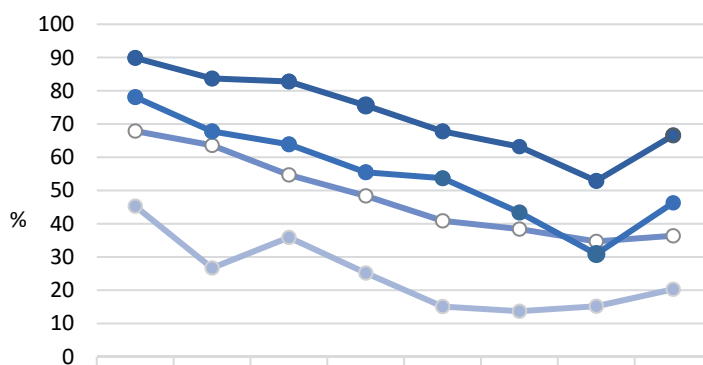
4. ábra. A szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitett népesség aránya régióként, 2020

Forrás: KSH, EU-SILC-felvétel

A szegénység alakulása a települési hierarchia szintjeit is követi. Minél alsóbb szintet vizsgálunk, annál magasabb a szegények aránya, elsősorban az elérhető munkalehetőségek növekvő hiánya miatt. Míg a megyei jogú városokban a lakosság 13,9, az egyéb városokban 17,3, addig a községekben 24,5%-a volt kitéve a szegénység kockázatának 2020-ban.

A járvány következtében újra romlott a roma népesség szegénységi helyzete

A romák szegénységi helyzete a mérés kezdete, vagyis 2013 óta számottevően javuló tendenciát mutatott, de ennek ellenére mindig is jelentősen elmaradt az országos átlagtól. Így a 2020-as járvány az átlagnál sokkal sérülékenyebb helyzetben találta ezt a társadalmi csoportot, aminek következtében nagymértékben romlottak a mutatóik. Szegénységi helyzetük a 2018-as szintre romlott vissza. 2020-ban a roma népesség kétharmadát érintette a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázata. A súlyosan depriváltak aránya másfélszeresére nőtt, és minden ötödik személy élt nagyon alacsony munkaintenzitású háztartásban. A jövedelmi szegénység növekedése kisebb mértékű volt, de a szegénységi küszöb alatt élők aránya így is 2,9-szerese volt az országos átlagnak. Kétszeresére nőtt a munkaszegény háztartásban élők aránya.

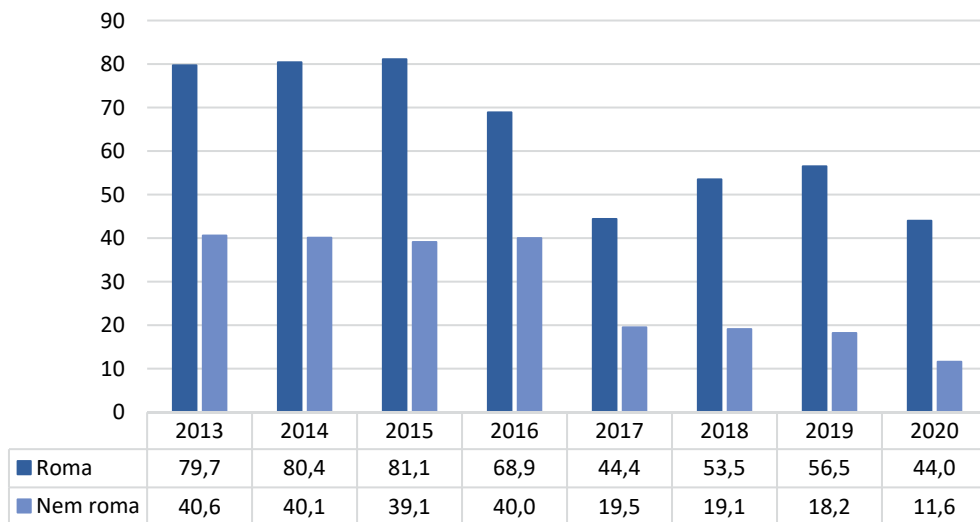
Év	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
—●— Szegénység vagy társadalmi kirekesztődés	89,9	83,7	82,8	75,6	67,8	63,2	52,9	66,6
—●— Jövedelmi szegénységi arány	67,9	63,6	54,7	48,4	40,9	38,4	34,7	36,4
—○— Súlyos anyagi depriváció	78,1	67,8	63,9	55,5	53,7	43,4	30,9	46,3
—●— Nagyon alacsony munkaintenzitás	45,3	26,7	35,9	25,2	15,1	13,7	15,2	20,3

5. ábra. A roma¹ népesség szegénységmutatói

Forrás: KSH, EU-SILC-felvétel

¹ Az adatfelvétel a 16 évesek és az ennél idősebbek körében kérdez rá a nemzetiségre. Azokat a 16 éves és ennél idősebb személyeket tekintjük romának, akik roma nemzetiségűnek vallották magukat. Az ennél fiatalabbakra vonatkozóan becsléssel élünk, miszerint azokat a 15 éveseket és fiatalabbakat tekintjük romának, akiknek a háztartásában a 16 évesek és az idősebbek körében többségben vannak a magukat roma nemzetiségűnek vallók. Roma háztartásnak pedig azt tekintjük, ahol legalább egy, magát romának valló személy él.

A szegénységi és kirekesztődési adatokkal ellentétben a roma népesség lakhatási körülményei javulást mutatnak 2020-ban: 12,5 százalékponttal csökkent a túlszűfolt lakásban élők aránya. A pozitív változás ellenére közel négyszer annyi roma nemzetiségű él túlszűfolt lakásban, mint nem roma.

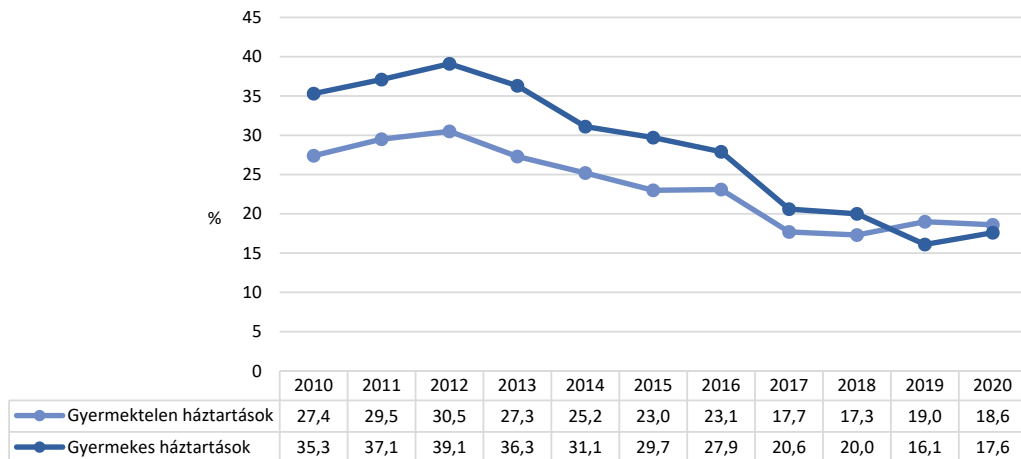

6. ábra. Túlszűfolt lakásban élő roma és nem roma népesség aránya (%)

Forrás: KSH, EU-SILC-felvétel

Kismértékben romlott a gyermekes háztartások szegénységi helyzete

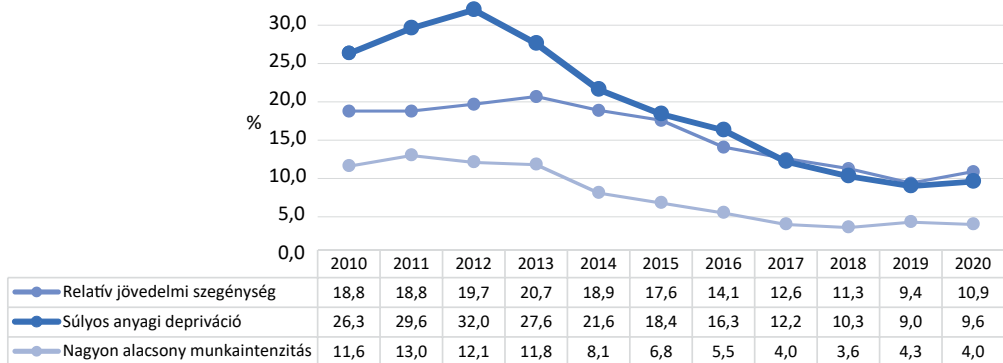
Az utóbbi 10 évben a gyermeket nevelő családok szegénységi helyzetében érezhető javulás mutatkozott, egyre kevésbé jelent szegénységi kockázatot a gyermeknevelés. 2019-re már 3 százalékponttal alacsonyabb volt a szegények aránya a gyermekes háztartásokban, mint a gyermektelenekben. Ez a dinamikusan javuló trend kismértékben megtorpant 2020-ban. A családok egy részét hátrányosan érintette bizonyos ágazatok részleges vagy teljes leállása, vagy a részmunkaidő bevezetése, a mindezek miatt bekövetkező állásvesztés vagy a munkaviszony időleges vagy tartós megszűnése. A gyermekes háztartások számára nagyobb nehézséget jelentett bizonyos, a gyermekek eltartásával kapcsolatos költségek visszafogása, így ezek a családok nehéz anyagi helyzetbe kerültek. Az online oktatáshoz az otthoni informatikai eszközök biztosítása a családoknak előre nem tervezett többletkiadással járt. Ezek a körülmények azt eredményezték, hogy 2020-ban 1,5 százalékponttal nőtt a szegénység vagy kirekesztődés kockázatának kitett gyermekes családok aránya.

7. ábra. A szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya a gyermekes és gyermektelen háztartásokban (%)

Forrás: KSH, EU-SILC-felvétel

Továbbra is a gyermeküket egyedül nevelők vannak a legnehezebb helyzetben, 2020-ban több mint egyharmadukat (37,3%) érintette a szegénység vagy a társadalmi kirekesztődés kockázata. Kedvezőtlenebb anyagi helyzetük ellenére ők további életszínvonal-romlás nélkül tudták átvészelni a 2020-as évet, a szegények aránya körükben 1,4 százalékponttal csökkent. A legjelentősebb romlás a nagycsaládosok, vagyis a három- vagy többgyermekesek helyzetében következett be, körükben a szegénység kockázatának kitettek aránya 3,4 százalékponttal 23,7%-ra nőtt. Az egygyermekesek és a kétgyermekesek körében az országos átlagnál kedvezőbb volt a szegénység vagy a társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya 2020-ban: előbbieik esetében 14,0%, utóbbiaknál 10,3%.

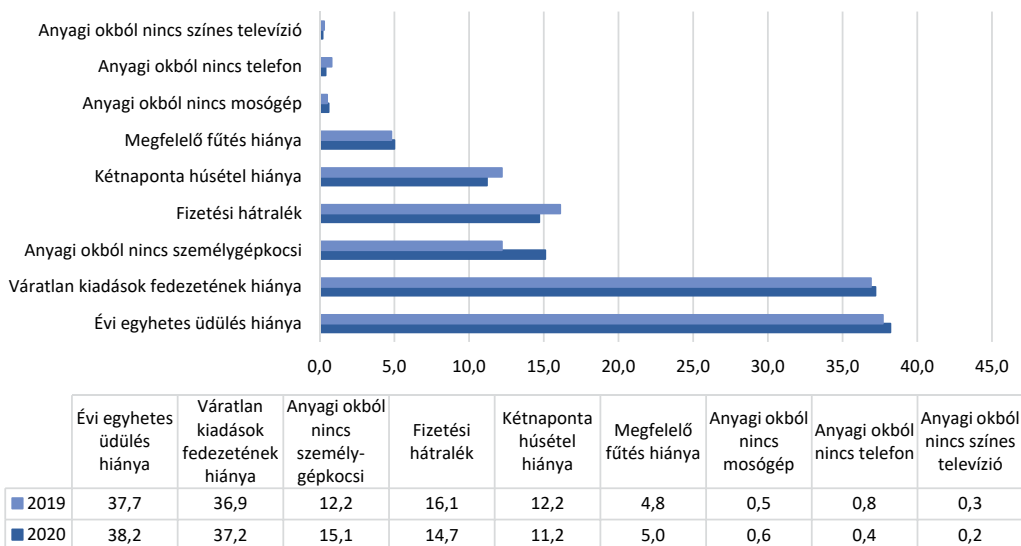
8. ábra. Gyermekes háztartások fő szegénységi mutatói

Forrás: KSH, EU-SILC-felvétel

A koronavírus-járvány kis mértékben megtörte a gyermekes családok szegénységi adatainak évek óta javuló trendjét. 80 ezer fővel növekedett a jövedelmi szegénységben élő személyek száma a gyermekes családokban, a szegénységi arány mutatója 1,5 százalékponttal 10,9%-ra nőtt. Legnehezebb jövedelmi helyzetben továbbra is az egyszülős háztartások vannak, közöttük a jövedelmi szegények aránya 1,5 százalékpontos növekedés mellett 2020-ban 28,2% volt. A három- vagy többgyermekes családok kicsit több mint egytizede (12,1%) tartozott a jövedelmi szegények közé.

A súlyos anyagi depriváció tekintetében a mutató romlása hibahatáron belüli volt. A gyermekes háztartások kevesebb mint egytizede volt súlyosan nélkülöző 2020-ban. Hosszabb idősort tekintve a legmarkánsabb javulás ezen a téren következett be az elmúlt években, 2010-ben a gyermekesek több mint egynegyede tartozott a súlyosan depriváltak közé. 2020-ban a gyermekes családok az országos átlagnál nagyobb arányban szenvedtek fizetési hátraléktól (14,7%-uk, szemben az országos 11,2%-kal), és 2,4 százalékponttal többen (37,2%) nem tudtak finanszírozni egy 105 ezer Ft összegű váratlan kiadást. Ezzel szemben az átlagnál kevesebben, 38,2%-uk nyilatkozta azt, hogy nem engedhetnek meg maguknak egy évi egyhetes pihenést. A gyermekes családok 15,1%-ának nem volt gépkocsija anyagi okok miatt.

A pandémia ellenére a gyermekes háztartások munkaszegénysége gyakorlatilag stagnált, 4%-uk élt nagyon alacsony munkaintenzitású háztartásban.

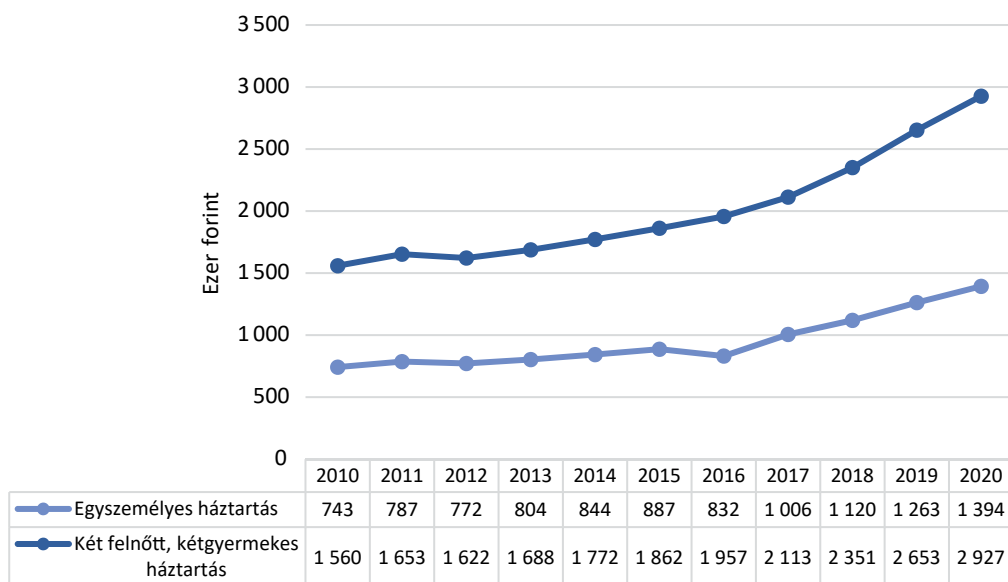
9. ábra. A gyermekes háztartások egyes deprivációs tételekben való érintettsége, 2019–2020 (%)

A szegénység vagy a társadalmi kirekesztődés egyes dimenziói

A következőkben röviden bemutatjuk a szegénység vagy a társadalmi kirekesztődés összetett mutatóját alkotó három részindikátor alakulását 2020-ban.

A **relatív jövedelmi szegénység** azok arányát mutatja, akiknek nettó jövedelme nem éri el a medián jövedelem 60%-át, azaz a szegénységi küszöböt. A mutató relatív, a szegényeket a társadalomban elfoglalt relatív jövedelmi helyzetük alapján határozza meg. Minél magasabb a viszonyítási alap, annál magasabb jövedelemmel rendelkeznek a relatív koncepció által meghatározott szegények. Magyarországon a szegénységi küszöb összege 2010 óta közel a kétszeresére emelkedett, ezen belül 2020-ban 10,3%-kal nőtt az előző évihez képest. Éves összege az egyszemélyes háztartásokra vonatkozóan 1 millió 394 ezer, a két felnőtt kétgyermekes háztartások esetében 2 millió 927 ezer forintot tett ki.

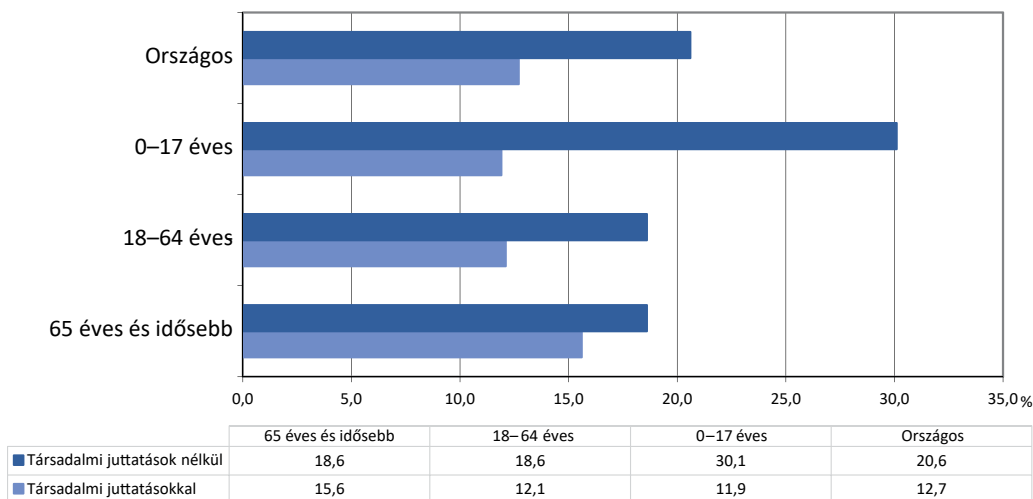
10. ábra. A szegénységi küszöb éves összege

2020-ban a szegénységi küszöb alatt élők száma 1 millió 219 ezer főt tett ki, ami a teljes népesség 12,7%-át jelentette, 0,4 százalékpontos növekedés mellett.

A jövedelmi szegénység az országos átlagnál nagyobb mértékben érintette a munkanélkülieket (45,0%), az alapfokú végzettségűeket (28,6%), az egyszülős családokat (28,2%), valamint az egyedülállókat (23,6%). A gyermekes családok jövedelmi szegénysége továbbra is kedvezőbb, mint a gyermekteleneké, előbbieket 10,9, utóbbiakat 14,3%-a

élt a szegénységi küszöb alatt. A nyugdíjasok szegénységi aránya (14,4%) közelebb került az országos átlaghoz (12,7%), mert anyagi helyzetüket kevésbé rendítette meg a koronavírus miatt veszélyhelyzet. A teljes munkaidős dolgozók jövedelmi szegénysége (7,3%) nem változott az előző évhez képest, a részmunkaidősöké viszont 12,2%-ról 13,6%-ra növekedett.

A társadalmi juttatások, támogatások jelentősen mérséklik a rászorulóknak jövedelmi szegénységét. A szociális transzferek nélkül számított szegénységi arány 2020-ban 20,6%-ot tett ki, azaz minden ötödik ember jövedelmi szegénységben élt volna társadalmi juttatások nélkül. A gyermekek szegénységét a családtámogatási rendszeren keresztül a szociális transzferek számottevő mértékben csökkentik, társadalmi juttatások nélkül a gyermekek 30,1%-a tartozott volna a jövedelmi szegények közé 2020-ban, szemben a 11,9%-kal.

11. ábra. A jövedelmi szegénységi arány társadalmi juttatásokkal és azok nélkül korcsoportonként, 2020

Az **anyagi depriváció** bizonyos javaktól és szolgáltatásoktól való megfosztottságot jelent. Súlyosan depriválnak tekintjük azokat a személyeket, akik meghatározott kilenc tételeből (lásd. 1. táblázat) legalább négyet anyagi okok miatt nem engedhetnek meg maguknak. A súlyos anyagi nélkülözés területén az egyik legjelentősebb javulást Magyarország tudja felmutatni az Unió összes országát tekintve: az elmúlt 10 év folyamán. 2010 óta másfél millióval csökkent a súlyosan nélkülözők száma. A legtöbben, minden negyedik háztartás, az évi egyhetes üdülést nem engedheti meg magának. 2020-ban kismértékben csökkent azok aránya, aki nem képesek egy egyszeri 105 ezer forint összegű váratlan kiadást saját forrásból kifizetni. 10 év alatt több mint felére csökkent azok aránya, akik nem rendelkeznek a mindenkori szegénységi küszöb értékének megfelelő nagyságú tartalékkal.

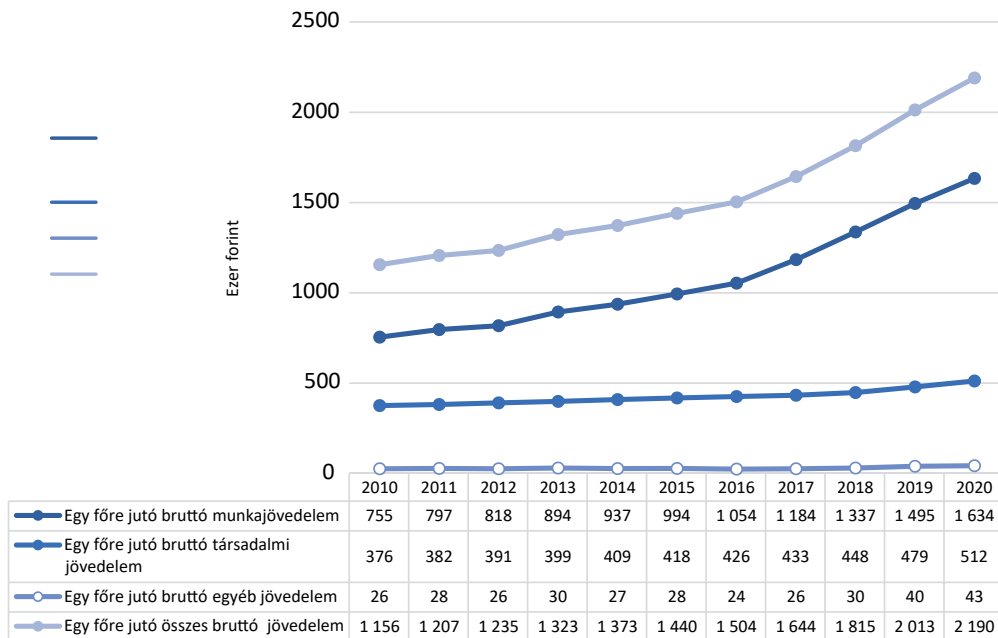
1. táblázat. A depriváció egyes tételeinek alakulása (%)

A depriváció mérésére szolgáló tételek	2010	2019	2020
Évi egyhetes üdülés hiánya	66,3	38,8	40,7
Váratlan kiadások fedezetének hiánya	74,4	35,7	34,8
Anyagi okból nincs személygépkocsija	23,4	12,2	13,5
Kétnaponta húsétel fogyasztásának hiánya	29,2	12,9	12,2
Fizetési hátralék	24,4	11,6	11,2
A lakás megfelelő fűtésének hiánya	12,2	4,2	5,4
Anyagi okból nincs telefon	1,9	0,8	0,9
Anyagi okból nincs színes televízió	0,6	0,3	0,4
Anyagi okból nincs mosógép	0,7	0,6	0,6

A **nagyon alacsony munkaintenzitás**, azaz a munkaszegénység a munkaerőpiacról való kirekesztődést jelenti. A mutató a 18 és 59 éves háztartástagok munkával töltött idejét méri. Azok a háztartások tartoznak a nagyon alacsony munkaintenzitásúak közé, amelyekben a munkaképes korú tagok a lehetséges munkaidejük kevesebb mint 20%-át töltötték munkával a kérdezést megelőző évben. Az elmúlt három évben 350 ezer fő körül stabilizálódott azok száma, akik nagyon alacsony munkaintenzitású háztartásban élnek. Az egyes társadalmi csoportokat tekintve a legnagyobb arányban az egyszülős háztartásokban (14,9%), az alapfokú végzettségűek (11,0%) és a roma népesség (22,8%) körében fordult elő. Regionálisan jelentős egyenlőtlenség mutatkozik ebben az adatban, számottevő különbségek jelentkeznek a munkalehetőségek elérhetősége terén az egyes régiókban. Legkedvezőtlenebb a helyzet a Dél-Dunántúlon, ahol a lakosság 11%-a élt 2020-ban munkaszegény háztartásban, az észak-magyarországi régióban 6,5%. Legkevesebben a Közép-Dunántúlon, ahol a népesség 2,2%-a volt munkaszegény.

A koronavírus-járvány ellenére folytatódott a háztartások jövedelmének növekedése

2020-ban az előző évek dinamikájától ugyan elmaradva, de a járvány ellenére tovább nőtt a háztartások jövedelme. Az egy főre jutó éves bruttó jövedelem 2 millió 190 ezer forint volt, 8,8%-kal magasabb, mint az előző évben. A nettó jövedelem – 9,2%-os növekedés mellett – 1 millió 765 ezer forintot tett ki. **A reáljövedelem 5,8%-kal nőtt.**

12. ábra. Az egy főre jutó éves bruttó jövedelem alakulása

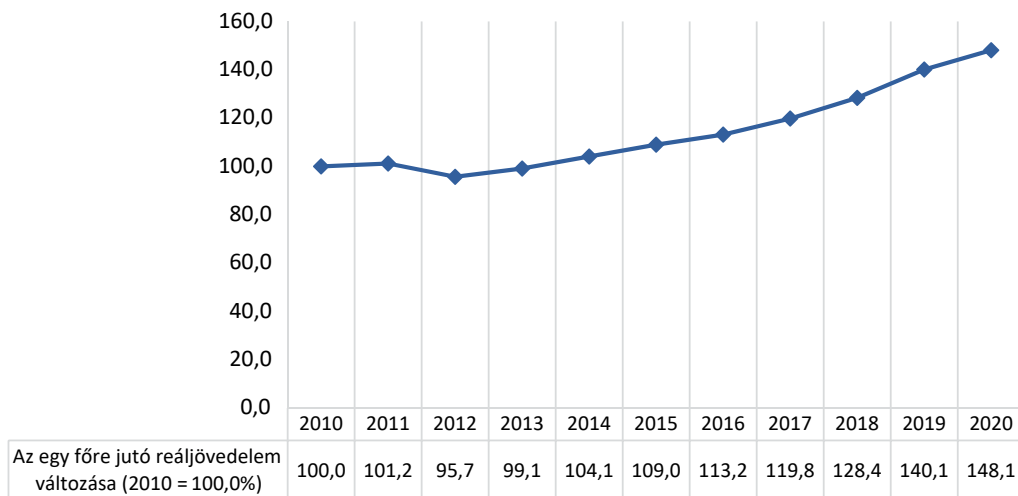
Forrás: KSH, EU-SILC-felvétel

Folytatódott a jövedelemszerkezet javulása is: tovább nőtt a munkából származó jövedelem aránya, ami 2010-ben az összjövedelemnek még 65,3, 2019-ben 74,3, 2020-ban pedig már 74,6%-át tette ki. Az éves bruttó munkajövedelem egy főre vetített értéke – 9,3%-os növekedés mellett – 1 millió 634 ezer forintra nőtt. Ennek 90%-át tett ki a munkaviszonyból származó jövedelem, amelynek nagysága egy főre vetítve 1 millió 451 ezer forint volt, 9,6%-kal magasabb, mint 2019-ben.

A társadalmi jövedelmek részaránya fokozatosan csökkent, a 2010-es 32,5%-ról 2020-ra 23,4%-ra. Egy főre vetített éves összege 2020-ban 512 ezer forint volt. A legnagyobb részarányt (81,3%-ot) az öregségi ellátások tették ki, a teljes lakosságra vetített egy főre jutó éves átlagos összegük 416 ezer forint volt. A családdal, gyermekekkel kapcsolatos ellátások egy főre jutó éves összege 5,9%-os növekedés mellett 72 ezer forintot tett ki, részarányuk a társadalmi ellátásokon belül 14,2%-ot képviselt.

Az egyéb jövedelmek hányada az előző évhez hasonlóan 2,0% volt, összege egy főre számítva 43 ezer forint. Az egyéb jövedelmek elsősorban ingatlan-bérbeadásból és egyéb vagyontól származó bevételekből tevődnek össze.

Az utóbbi években a háztartások jövedelme nemcsak nominálisan nőtt, hanem az ár-színvonal változását magába foglaló reálértéken is. 2010 óta a háztartások éves nettó jövedelme 2010-es árakon számolva 2020-ra összesen 48,1%-kal emelkedett.

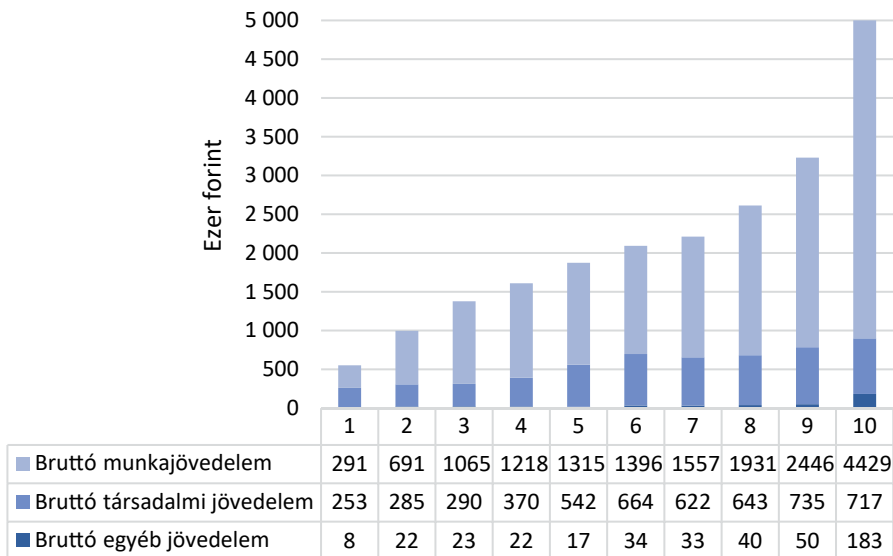

13. ábra. Az egy főre jutó éves jövedelem változása reálértéken

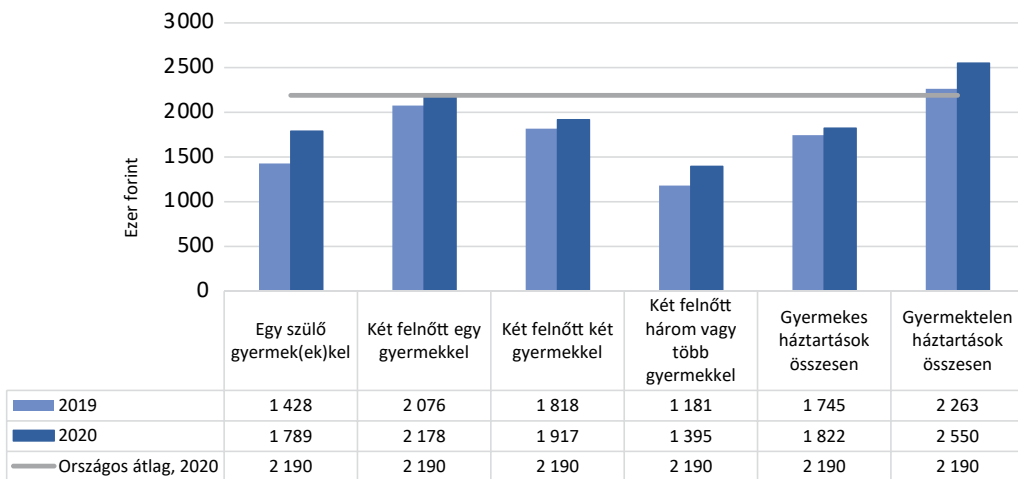
Forrás: KSH, EU-SILC-felvétel

Az egyes jövedelmi deciliseket elemezve a legalacsonyabb tizedbe tartozó háztartások egy főre jutó éves átlagos bruttó jövedelme 2020-ban – 7,6%-os éves növekedés mellett – 552 ezer forintot tett ki, míg nettó jövedelmük 541 ezer forint volt, ami 9,5%-kal haladta meg az előző évit. Az egy főre jutó bruttó jövedelem a hetedik decilisben érte el, illetve haladta meg az országos átlagot. A tizedik decilisben az éves átlagos egy főre jutó bruttó jövedelem 5 millió 329 ezer forintot tett ki, ami az országos átlag 2,4-szerese volt, az egy főre jutó éves átlagos nettó jövedelem pedig 4 millió 118 ezer forint volt. A legalso és a legfelső tized átlagos bruttó jövedelme között 9,7-szeres volt különbség, ami kismértékben magasabb, mint 2019-ben. A háztartások egy főre jutó jövedelmeinek összehasonlításakor figyelembe kell venni az átlagos taglétszámok közti különbségeket is, ami az első decilisben 2,9, a tizedik decilisben pedig 1,8. A háztartások létszáma közti eltérések árnyalják az egyes decilisek jövedelmi különbségeit, vagyis az alsó decilisekben az egy főre jutó jövedelmek összege nem csupán azért ennyivel alacsonyabb, mert ennyivel kevesebbet keresnek, hanem azért is, mert többen vannak azokban a családokban.

A jövedelemszerkezet csak az első és a tizedik decilisben tér el számottevően az átlagostól. A legszegényebb decilisben a munkából származó jövedelem aránya az összjövedelemen belül csupán 52,7%, a tizedik decilisben ellenben 83,1%, míg az országos arány 74,6% volt. Az első tizedben az egy főre jutó éves munkajövedelem összege 291 ezer forint volt, ami alig haladta meg az egy főre jutó társadalmi jövedelmet, melynek összege 253 ezer forint volt 2020-ban. Egyéb jövedelemmel, ami leginkább vagyomból származó bevételből áll, számottevően csak a tizedik decilis háztartásai rendelkeztek.

14. ábra. Az egy főre jutó bruttó jövedelmek megoszlása jövedelmi tizedenként, 2020
 Forrás: KSH, EU-SILC-felvétel

15. ábra. Az egy főre jutó bruttó jövedelmek a gyermekes háztartások egyes típusaiban
 Forrás: KSH, EU-SILC-felvétel

A járványhelyzet következményeként a gyermekes családok jövedelmi helyzete kis mértékben romlott 2020-ban. Egy főre jutó jövedelmük átlagosan 1 millió 822 ezer forintot tett ki, amelynek 2019-hez képesti 4,4%-os növekedési üteme jelentősen elmaradt a gyermektelen háztartásokétól (12,7%), így a gyermekesek jövedelmének átlagától való

lemaradása a tavalyi 13,3%-ról 16,8%-ra növekedett. Ezen belül viszont az egyszülős és a három- vagy többgyermekes családok lemaradása csökkent. A javulás ellenére a legalacsonyabb jövedelemmel továbbra is a három- vagy többgyermekes családok rendelkeztek, egy főre vetítve éves szinten 1 millió 395 ezer forinttal. Őket követik az egyszülős háztartások, 1 millió 789 ezer forintos fejenkénti bruttó jövedelemmel.

Az egyes demográfiai csoportokat tekintve a legmagasabb jövedelemmel a felsőfokú végzettségűek, az 55–64 évesek és az aktívak rendelkeztek 2020-ban. A nemek közötti jövedelmi egyenlőtlenség továbbra is jelentős, átlagosan 11%-kal magasabb bruttó jövedelemmel rendelkeztek az egyedülálló férfiak (évi 2 millió 935 ezer forint), mint az egyedülálló nők (2 millió 405 ezer forint). A férfi referenciaszemélyű² többszemélyes háztartásokban az egy főre jutó jövedelem 5,5%-kal magasabb, mint ha nő a referenciaszemély. Korcsoportos bontásban vizsgálva az 55–64 éves referenciaszemélyű háztartások egy főre jutó bruttó jövedelme volt a legmagasabb, éves szinten 2 millió 436 ezer forint, 11,2%-kal meghaladva az országos átlagot. A referenciaszemély iskolai végzettsége is jelentősen befolyásolja a háztartás jövedelmi helyzetét. Ahol ez a személy felsőfokú végzettségű, az egy főre jutó éves bruttó jövedelem 3 millió 53 ezer forint volt 2020-ban, míg az alacsonyabbak esetében ugyanez 1 millió 202 ezer forint volt. A munkanélküli háztartások egy főre jutó éves bruttó jövedelme az országos átlag felét sem érte el 2020-ban, és 942 ezer forintot tett ki. A nyugdíjas háztartások egy főre jutó éves jövedelme 1 millió 790 ezer forint volt, 18,3%-kal elmaradva az országos átlagtól.

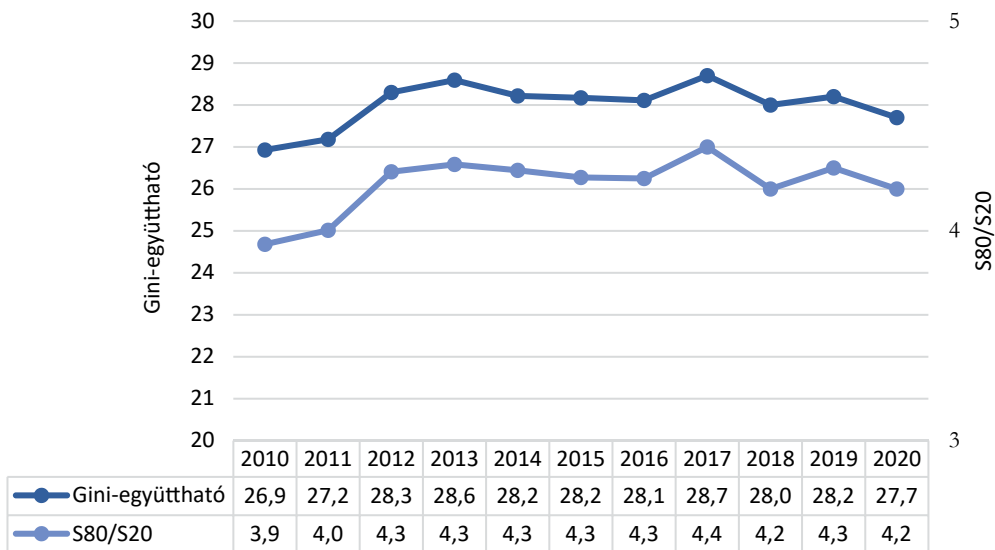
A háztartási jövedelmek regionális különbsége továbbra is jelentős volt 2020-ban. Budapesten az egy főre jutó éves átlagos bruttó jövedelem 2 millió 878 ezer forint volt, ami közel 1,6-szerese az észak-magyarországi régióénak, ahol ugyanez 1 millió 826 ezer forintot tett ki. A háztartások jövedelme a fővárosban, a Nyugat- és a Közép-Dunántúlon, valamint Pest régióban haladta meg az országos átlagot. A háztartások jövedelmének szerkezete a Nyugat-Dunántúlon és Pest régióban volt a legkedvezőbb, ahol a munkajövedelem aránya az összjövedelmen belül sorrendben 78,9 és 78,2%-ot tett ki. Észak-Magyarországon volt a legkedvezőtlenebb, itt a munkajövedelem csupán 68,3%-ot képviselt, míg a társadalmi jövedelem 28,4%-ot, 5 százalékponttal magasabbat, mint országosan.

A koronavírus-járvány ellenére mérséklődött a jövedelmi egyenlőtlenség

A háztartások jövedelmi helyzetének szempontjából kedvező, hogy a járvány ellenére csökkent az egyenlőtlenség. Ez a csökkenés mindkét, széles körben alkalmazott mutató, vagyis a jövedelemeloszlás teljes terjedelmét figyelembe vevő Gini-együttható, valamint a legelső és a legfelső ötödök közti jövedelemarányokat vizsgáló S80/S20-mutató alap-

² Az a személy, aki a legmagasabb jövedelemmel rendelkezik a háztartásban.

ján megfigyelhető. A Gini-együttható 28,2-ről 27,7-re csökkent, az S80/S20 pedig 4,3 után 4,2-re változott.

16. ábra. Jövedelmi egyenlőtlenség az S80/S20- és a Gini-együttható alapján

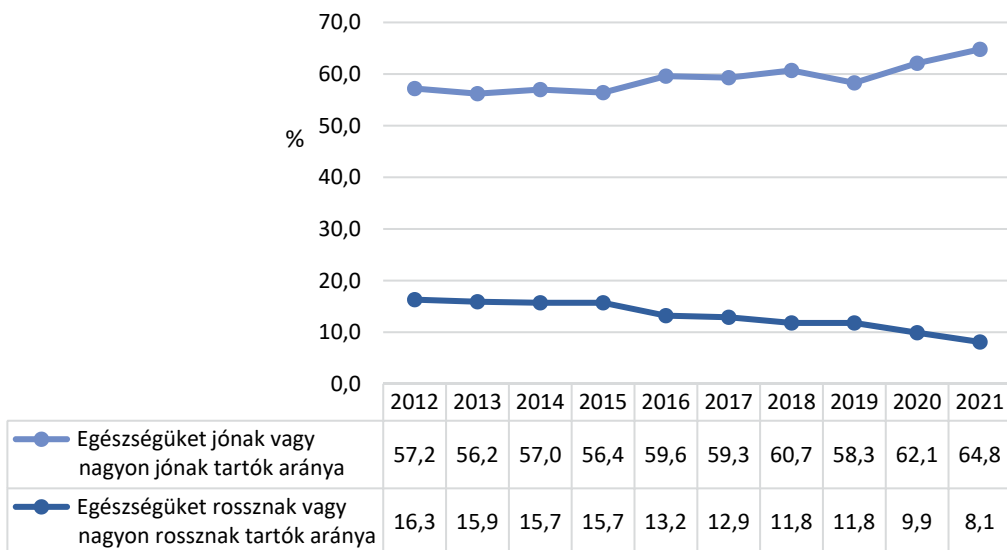
Forrás: KSH, EU-SILC-felvétel

Magyarország továbbra is az unió átlagánál kedvezőbb mutatókkal rendelkezik, és a közepesen egyenlőtlen országok közé tartozik.

A járvány ellenére nem romlott a lakosság szubjektív egészségi állapota

A KSH EU-SILC-felvételének évente ismétlődő, egészségre vonatkozó kérdései többek között vizsgálják a 16 éves és az ennél idősebb lakosság általános egészségi állapotát és az egészségi állapot miatti korlátozottságot. Az adatfelvétel 2021. I. negyedévében készült, a kérdések erre az időszakra vonatkoznak. Ezen adatok az átlagnál különösebb jelentőséget kaptak a koronavírus-járvány időszakában. Az egészségüket rossznak vagy nagyon rossznak tartók aránya az elmúlt 10 évben évről évre fokozatosan csökken, és a javuló trend nem szakadt meg a járvány első hullámában sem. Az egészségüket jónak vagy nagyon jónak tartók aránya a 2020-as 62%-ról 2021-ben 64,8%-ra nőtt, míg a rossznak vagy nagyon rossznak tartók aránya ugyanezen időszakban 9,9%-ról 8,1%-ra csökkent.

17. ábra. A 16 éves és annál idősebb népesség szubjektív általános egészségi állapota, 2021
 Forrás: KSH, EU-SILC-felvétel

	1. ötöd	2. ötöd	3. ötöd	4. ötöd	5. ötöd
Nagyon rossz	2,7	2,5	2,0	1,7	0,7
Roszs	8,4	8,2	7,4	5,3	3,1
Kielégítő	25,0	27,7	30,7	29,2	22,7
Jó	46,7	42,4	44,0	47,8	52,7
Nagyon jó	17,2	19,2	15,8	16,1	20,8

18. ábra. A 16 éves és annál idősebb népesség szubjektív egészségi állapota jövedelmi ötödök szerint, 2021
 Forrás: KSH, EU-SILC-felvétel

A különböző jövedelmi helyzetű háztartásokban élők szubjektív egészségérzete között számottevő különbség figyelhető meg. 2021-ben a legalsó jövedelmi ötödben élők 63,9%-a érezte az egészségi állapotát jónak vagy nagyon jónak, míg a legfelső ötödben élők közel háromnegyede (73,5%). Az eltérés a rossz egészségi állapotra vonatkozóan még jelentősebb: a legalsó ötödben több mint egytizedük (11,1%) vélt egészsége volt rossz vagy nagyon rossz, míg ugyanez a legfelső ötödben csupán 3,8% volt 2021-ben.

Az általános egészségi állapotot érzékelhetően befolyásolja az iskolai végzettség. Az alapfokú végzettségűek egészsége sokkal rosszabb, mint a felsőfokúaké. Előbbiek 18,4%-a nyilatkozott úgy, hogy egészsége rossz vagy nagyon rossz, míg utóbbiak közül csak 3,5% érezte így. A pozitív tartományban is számottevő a különbség; az alapfokú vég-

zettségűek 41,3%-ának volt jó vagy nagyon jó az egészsége 2021-ben, mint a felsőfokúak között a jó vagy nagyon jó egészségnek örvendő aránya 74,7% volt.

Regionálisan a legrosszabb szubjektív egészségi állapot a Dél-Dunántúl és Észak-Magyarország lakosságát jellemezte 2021-ben. Előbbiben az emberek 11,5%-a, utóbbiban 10,3%-a nyilatkozott úgy, hogy az egészségi állapota rossz, vagy nagyon rossz. Legkevesebben Pest régióban, ahol az emberek 6,4%-a tartozott ebbe a kategóriába.

2021-ben a lakosság 38,4%-ának volt hosszan tartó, legalább 6 hónapja fennálló betegsége vagy egészségi problémája. 2020-ban arányuk 39,6% volt. A tartós betegség esetében is a legnagyobb különbségeket az iskolai végzettség szerinti bontás mutatja. Míg a felsőfokú végzettségűek 32%-ának volt tartós betegsége, addig az alacsonyabb végzettségűek esetében ez az arány 56,6% volt. Regionálisan a Dél-Dunántúl tér el legnagyobb mértékben az átlagtól, negatív irányban, 46,0%-os mutatóval.

2021-ben a magyar lakosság hozzávetőleg ötödének (21,5%) volt olyan egészségi problémája, amely akadályozta a mindennapi tevékenységek elvégzésében, egynekedüknél ez a korlátozottság súlyos mértékű volt. Az iskolai végzettség ebben az esetben is jelentősen differenciáló tényező. 2021-ben az alacsonyabb végzettségűek körében kétszer annyian szenvedtek korlátozó egészségi problémától, mint a felsőfokúak között. Ahogy az általános egészségi állapot esetében, a tevékenységet korlátozó egészségi probléma területén is Észak-Magyarországon és a Dél-Dunántúlon a legkedvezőtlenebb a helyzet. Előbbiben a lakosság 27,9%-ának, utóbbiban 26,1%-ának korlátozta a mindennapjait valamiféle egészségi probléma.

Összefoglalás

2020-ban a teljes népesség 18,2%-át, 1 millió 752 ezer főt érintett a szegénység vagy a társadalmi kirekesztődés kockázata, 51 ezer fővel többet, mint 2019-ben. A jövedelmi szegénységi arány 12,7%-ot, a súlyos anyagi depriváció 8,3%-ot, a munkaszegénység 3,7%-ot tett ki. Mélyszegénységben a társadalom 1,0%-a, 93 ezer fő élt, 19 ezerrel kevesebben, mint az előző évben.

2020-ban a háztartások jövedelmi helyzete tovább javult. Az egy főre jutó éves bruttó jövedelem 2 millió 190 ezer forint volt, 8,8%-kal magasabb, mint az előző évben. A nettó jövedelem – 9,2%-os növekedés mellett – 1 millió 765 ezer forintot tett ki. A reáljövedelem 5,8%-kal nőtt.

A jövedelmi egyenlőtlenség mind az S80/S20-, mind a Gini-együttható tekintetében csökkent 2020-ban. Magyarország a közepesen egyenlőtlen országok közé tartozik az Európai Unió országai között.

Temesváry Zsolt

HAJLÉKTALANSÁG ÉS MENTÁLIS BETEGSÉGEK – NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

Jelen tanulmány rövid áttekintést nyújt a hajléktalanság és a mentális betegségek kapcsolatáról elsősorban a témában releváns nemzetközi szakirodalmak és más adatforrások (kutatási jelentések, online adatbázisok és munkaanyagok) felhasználásával. Míg a korai hajléktalankutatások többsége elsősorban lakásnélküliséggel és a lakáspiac problémáival indokolta a hajléktalanság kialakulását, modern vizsgálatok a személyhez köthető szempontokat – elsősorban a személyes sebezhetőséget – is figyelembe veszik. E vizsgálatok szerint a hajléktalanná válás egyik legfontosabb individuális rizikófaktora a mentális betegségek kialakulása és – ezzel párhuzamosan – a pszichés és szociális működési képesség megrendülése. A tanulmányban bemutatott nemzetközi felmérések alapján a hajléktalan emberek háromnegyede szenved valamilyen pszichés kórképtől (amely sokszorosa a többségi társadalom érintettségének), és a lakásvesztések legalább ötödének háttérben közvetlenül valamilyen pszichés megbetegedés áll.

Kulcsszavak: hajléktalanság, mentális egészség, pszichés betegségek, szociális munka.

Bevezető

A hajléktalanság és a mentális egészség kapcsolatának vizsgálata régi-új területe a nemzetközi hajléktalankutatásoknak. A hetvenes és nyolcvanas évek pszichoszociális aspektusokat előtérbe helyező és a mentális problémák hajléktalansággal való összefüggését vizsgáló kutatásai után azonban a kilencvenes évekre jelentősen lecsökkent a hajléktalanságot pszichés tényezőkkel magyarázó elemzések száma.¹ Ennek többféle oka is lehet. Az egyik magyarázat szerint (nevezzük makrogazdasági perspektívának) a neoliberalis társadalmi és rendszerszintű változások a fedélnélküliség elsődleges okozói. A mélyszegények társadalmi kirekesztése, jóléti intézményekből való kizárása és kizáródása, valamint olyan makrotársadalmi tényezők, mint a gazdasági krízisek utáni tömeges munkanélküliség, a felpörgetett urbanizáció révén kialakuló nagyvárosi lakásproblémák a hajléktalanná válás valódi, strukturális okai.

¹ Fitzpatrick, S.: Homelessness: Causation, in Smith, S. J. (szerk.): *International Encyclopedia of Housing and Home*, Amsterdam, Elsevier, 2012, 15–24.

Más magyarázatok szerint (nevezzük társadalmi-kirekesztési perspektívának) a hajléktalan személyek marginalizációja leginkább szociálpszichológiai tényezőkkel indokolható: egy individualista és meritokrata kapitalista társadalom igazi vesztesei ők, akik a többieknél kevésbé képesek megküzdeni a korlátozott mértékben elérhető társadalmi javakért. Ezen argumentáció értelmében a hajléktalan személyek leválnak a társadalomról, és egyfajta *underclass*-t alkotva más, alacsony társadalmi státuszú rétegek (például a leszakadó régiókban élő roma közösségek vagy a tartós munkanélküliek) alá rétegződnek. Egy harmadik (strukturális szociálpolitikai) magyarázat értelmében a hajléktalanság felelősei a kormányzatok és önkormányzatok, amelyek büntető szociálpolitikák által, rendészeti-hatósági eszközökkel igyekeznek felszámolni a problémát és eltüntetni a hajléktalan személyeket a közterületekről (lásd New York városának városrehabilitációs stratégiáját a Giuliani-adminisztráció idején). Kritikai elemzések szerint ezek az intézkedések inkább a hajléktalan élethelyzet kriminalizálásához, konzerválásához és továbbörökítéséhez (generációk közötti hajléktalanság), nem pedig annak megoldásához vezetnek.²

Bármelyik magyarázatot is vesszük figyelembe, közös vonásuk, hogy a hajléktalanság egyfajta társadalmi termék, melynek okai a társadalmi, politikai és gazdasági rendszerek kudarcaiban, e rendszerek kisiklásaiban keresendők. A hajléktalan emberek személyes érintettsége saját sorsuk alakulásában, a hajléktalanná válás individuális tényezői valahogy kevésbé voltak hangsúlyosak a kilencvenes évek végének és kétezres évek elejének hajléktalankutatásaiban. Az önként választott hajléktalanságról például alig található szakirodalmat (legalábbis a több tízezer publikációt egyesítő *Sciende Direct* adatbázis tematikus keresései alapján): mintha a kutatók félnének az egyéni jellemzőket és döntéseket figyelembe venni, nehogy az áldozathibáztatás csapdájába kerüljenek. Szerintünk a hajléktalanság és a hajléktalanná válás egyéni okainak vizsgálata igenis fontos és méltatlanul hanyagolt területe a probléma teljes körű megértésének. Ez a szemléletmód nem alternatívája és ellenpólusa, hanem fontos kiegészítője a rendszervizgálatoknak és strukturális magyarázatoknak, melynek segítségével számos, hajléktalanságot kísérő jelenség érthetőbbé válik.

A következő írás a hajléktalanság és a mentális egészség kapcsolatára fókuszál. Értekezésünk azt vitatja, hogy a mentális zavarok, a pszichés megbetegedések, illetve ezek kezelésének hiánya hogyan hatnak a hajléktalanság kialakulására, illetve miként befolyásolják a hajléktalan emberek életminőségét és életvilágát. A hajléktalanokat fenyegető mentális kórképek vizsgálata a szociális munka és a pszichiátria határterülete. A mentális betegséggel küzdő hajléktalan emberek (tapasztalataink szerint) meglehetősen kevés figyelmet és hozzáértő törődést kapnak mindkét terület intézményeitől és szakembereitől, aminek elsődleges oka a szakmai kompetenciák és a két szakterület között-

² Evangelista, G. F.: Penalising Homelessness in Europe, in Gaisbauer, H. – Schweiger, G. – Sedmak, C. (szerk.): *Absolute Poverty in Europe*, Bristol, Policy Press, 2019, 313–334.

ti kooperáció hiánya. A pszichiáterek többsége számára a terápia elsősorban betegség- és nem személyhangsúlyos, míg a szociális szakemberek esetén inkább a személy és annak szociális problémái állnak az intervenció középpontjában. A szociális terület részéről tehát a probléma túlzottan medikális, míg az egészségügy számára túlságosan szociális. Ugyanakkor míg a szociális munkások képzésében világszerte hangsúlyosan megjelennek az egészségügyi ismeretek, különös tekintettel a pszichiátriai szakismertetekre, az orvosképzésben csak perifériálisan (például továbbképzések és szakvizsgák alkalmával) bukkannak fel a betegségeket és a kezelésüket érintő szociális szempontok.

Mentális egészség, mentális betegségek és hajléktalanság

A WHO definíciója alapján „a mentális egészség a jól-lét állapota, amelyben az egyén tudatában van képességeinek, megbirkózik az élet stresszhelyzeteivel, produktívan képes dolgozni, és képes a közösségét támogatni”. Ezzel szemben „a mentális betegség olyan állapot, mely érinti az érzelmeket, a gondolkodást és a viselkedést (illetve ezek kombinációját). A mentális betegségeket a szociális, munkahelyi és családi tevékenységeket érintő stressz és működési problémák jellemzik.”³

A stresszhelyzettel való megbirkózási képesség egyénenként eltérő lehet, amit befolyásol az adott személy testi és mentális fejlődése és fejlettsége, kora gyermekkori és későbbi szocializációja, általános ismeretei, érzelmi intelligenciája és a stresszhelyzethez kapcsolódó korábbi tapasztalatai. Az egyén stressznek való ellenálló képességét rezilienciának nevezzük. A kiegyensúlyozott családi háttérű, egészséges szociális mintákat tapasztaló, érzelmi és materiális támogató közeget maguk mögött tudó egyének rezilienciája általában jóval magasabb a hátrányos helyzetű, veszélyeztető körülmények között élő vagy onnan kikerülő egyénénél.⁴ A problémahelyzetekkel való megküzdéshez szükséges erőforrások birtoklása ugyancsak az előbbi csoport privilégiuma. Az egyéni sebezhetőség pszichoszociális okainak megértése és e tudások intervenció során való alkalmazása különösen fontos a szociális munka számára, hiszen olykor a szakemberek körében is népszerűek a „megedzette az élet”, vagy a „jég hátán is megél” típusú közhelyek. Ezek a kijelentések viszonylag sokszor elhangzanak a hajléktalanszállók, éjjeli melegedők és népkonyhák munkatársai körében, noha a hajléktalan személyek magabiztosságot és kitartást tükröző viselkedése mögött gyakorta súlyos sebezhetőség és mentális instabilitás áll.⁵

³ <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response> (Letöltés ideje: 2021. 11. 03.)

⁴ Payne, M.: *How to use social work theory in the practice*, Bristol, Policy Press, 2020.

⁵ Lutz, R. – Sartorius, W. – Simon, T.: *Lehrbuch der Wohnungslosenhilfe*, Basel–Weinheim, Beltz Juventa, 2021.

A megküzdési stratégiák hiánya vagy alkalmatlansága (pl. fizikális vagy verbális erőszak alkalmazása) a személy mindennapi működési egyensúlyát veszélyezteti. A súlyos működési defektusok pedig rövid távon hangulatingadozásokhoz és lehangolt-sághoz, hosszú távon azonban pszichoszomatikus tünetekhez, mentális megbetegedésekhez és az étellel való általános elégedetlenséghez (szélsőséges esetben önbántalmazáshoz vagy szuicidumhoz) vezethetnek.⁶

A megküzdési stratégiáknak elsősorban két típusát ismeri a szakirodalom: a gyakorlati és az érzelmi megküzdési stratégiákat. A gyakorlati megküzdési stratégiák a stresszhelyzet megszüntetésére irányulnak. Például bántalmazás és családon belüli erőszak esetén a bántalmazott fél igyekszik fizikálisan és érzelmileg eltávolodni a bántalmazótól: megváltoztatja lakókörnyezetét, telefonszámot cserél, átalakítja a személyes kapcsolatait. Az érzelmi megküzdési stratégiák esetén az egyén saját érzelmi viszonyát változtatja meg a problémahelyzethez kapcsolódóan. Például elfogadja egy munkahely elvesztését, nem önmagát és feletteseit okolja, hanem lehetőséget, egyéni fejlődést, folytonosságot lát a továbblépésben.⁷

Más társadalmi csoportokhoz hasonlóan a hajléktalan emberek esetén is megfigyelhetők ezek a reakciók. A célcsoporttal készült narratív interjúk alátámasztják, hogy a hajléktalanná válás egyéni indoklásakor például igen gyakoriak a racionális, saját döntési kompetenciát sugalló magyarázatok. Hagyományosan ilyen argumentum a családi kötelek védelme, a gyermekek és egykori házastársak segítése. Főként hajléktalanná vált férfiak beszámolóí alapján a hajléktalanság előszobájában lévő apák gyakorta hagyják el a közös házat vagy lakást, hogy a gyermekek élet- és lakhatási biztonságát továbbra is fenntartsák. Horvát⁸ és magyar⁹ hajléktalanokkal készült interjúkban például sokszor felmerülő stratégia, hogy a családjukat és házukat kapcsolati problémák miatt hátrahagyó férfiak először albérletben vagy barátoknál laknak, később azonban a hajléktalanság útvesztőjébe (jobb esetben intézményekbe, rosszabb esetben az utcára) kerülnek. Japán férfiak pedig az országban jellemző súlyos szerencsejáték-függőségük és adósságaik miatt gyakran hagyják maguk mögött családjukat, és válnak hajléktalanná. Japánban ugyanis működik a „lelépés” lehetősége, mely szerint a lakásukat és családjukat hátrahagyó szerencsejáték-függők ingatlanait és a család egyéb vagyontárgyait nem árverezik el, ugyanis adósságterhét az érintett személy „magával viheti”.¹⁰

Nyugat Európában hajléktalanságban élő kelet-európai vendégmunkások esetében ugyancsak gyakori magyarázat a hajléktalanlét egyéni döntésekkel, stratégiákkal való

⁶ Fink, T. – Kunisch, R.: *Medizinische Psychologie, Medizinische Soziologie*, München, Urban–Fischer, 2013.

⁷ Fink–Kunisch, i. m.

⁸ Sikic-Micanovic, L.: Homelessness and Social Exclusion in Croatia, *European Journal of Homelessness*, 2010/4, 45–64.

⁹ Győri P. – Maróthy M.: *Merre tovább? Egy nemzeti hajléktalanügyi stratégia lehetséges keretei*, Budapest, Pro Domo Füzetek 1, 2008.

¹⁰ Marr, M. D.: *Better Must Come: Exiting Homelessness in Two Global Cities*, Cornell Paperbacks, 2015.

indoklása. Brüsszelben élő lengyel¹¹ vagy zürichi román hajléktalan férfiak¹² beszámolója alapján utcai életük tudatos és racionális gazdasági döntés következménye, és nem feltétlenül a lakhatás lehetőségének hiányából adódik. Így ugyanis megspórolhatják az albérletek és munkásszállók térítési díjait, és jóval több pénzt vihetnek haza a családjuknak. Svájcban élő kelet-európai koldusok hasonló racionális-gazdasági stratégiákról, a közösségi terek funkcionális használatáról számoltak be.¹³ Természetesen a hajléktalanság mögött minden esetben ott áll a kényszer és a nyomor. Bármennyire is tudatosnak tűnnek ezek az „önkéntes” stratégiák a vándorló hajléktalanok esetén, az utcai élet, a hideg, a zaj, a nedvesség és az erőszak kegyetlen megpróbáltatásai a hajléktalanlétnek, amelyeket „ki kell állni”, hogy az ember egy kicsit többet adhasson haza.

Érzelmi megküzdési stratégiákkal ugyancsak gyakran találkozhatunk a hajléktalan emberek köreiben. A hajléktalanságot relativizáló, ártalmatlan átmeneti létformaként feltüntető egyéni magyarázatok számos narratív interjúban megfigyelhetők. Ilyenkor természetesen nehéz eldönteni, hogy az érintettek valóban átmeneti, jelen helyzetben elfogadható életformaként tekintenek a helyzetükre, vagy inkább a helyzetükből adódó szégyenérzetükben „szépitik meg” az életkörülményeiket.

A hajléktalanság és a mentális zavarok kapcsolatának feltárása általában deficitbázisú megközelítéssel történik, ahol a kutatók arra kíváncsiak, milyen gazdasági, perszonális és szociális javak (elsősorban a lakhatás), kapcsolatok és lehetőségek hiánya vezet a mentális betegségek kialakulásához. Ez a megközelítés a hajléktalan emberek többszörösen deprivált életkörülményeire reflektál, és a lakhatás, jövedelem, társas kapcsolatok és egészség hiányából adódó stresszfaktorok mentén írja le a hajléktalan személyek mentális sérülékenységét. A – többek között – Fink és Kunisch által is alkalmazott stresszpuffer-modell is egy ilyen deficit alapú nézőpontot képvisel.¹⁴ A modell szerint az érzelmi támogatás, az elismerés, az általános információk és a célzott segítség együttes hiánya vezet a mentális egészség veszélyeztetéséhez és az úgynevezett egyensúlyi állapot megingásához. Fenti veszélyeztető tényezők különösen érvényesek a sokszorososan deprivált csoportokra, így a hajléktalan emberekre is. A megközelítés értelmében a hajléktalan személyek (és más hátrányos helyzetű csoportok) életútjuk során folyamatosan gyűjtik az úgynevezett sebezhetőségi tényezőket (az angol szaknyelvben: *vulnerabilities*), amelyek egymást felerősítve gyengítik a problémakezelési képességet, és erősítik a stresszt.

¹¹ Mostowska, M.: Homelessness Abroad: „Place Utility” in the Narratives of the Polish Homeless in Brussels, *International Migration*, 2014/1, 118–129.

¹² Temesváry, Zs. – Roduit, S.: *Migration of Destitute Central and Eastern European Citizens to Switzerland. Working Paper*, Neuchatel, NCCR LIVES, 2021.

¹³ Colombo, A. – Reynaud, C. – Coulon, G.: Begging in Geneva: Whose Rights to the City?, *Urban Environment*, 2015/10, 1–26.

¹⁴ Fink-Kunisch, i. m.

A probléma kiterjedtsége

Európai és más nemzetközi adatok azt mutatják, hogy a hajléktalan személyek körében jóval gyakrabban fordulnak elő mentális megbetegedések, mint a teljes társadalomban. A szakirodalomban gyakorta felmerülő kérdés, hogy vajon a mentális megbetegedések vezetnek hajléktalansághoz, vagy inkább a hajléktalanságból eredő életkörülmények hajlamosítanak a pszichés megbetegedésekre. Németországi¹⁵ és svájci¹⁶ kutatások bizonyítják, hogy körülbelül minden negyedik-ötödik hajléktalan személy utcára kerüléséért közvetlenül valamilyen pszichiátriai megbetegedés, illetve annak szoros következményei tehetők felelőssé. A pszichiátriai betegségekből eredő életvezetési problémák, koncentrációs zavarok, funkcionális cselekvésképtelenség gyakran vezetnek a személyes kapcsolatok felbomlásához, a munkahely majd a lakhatás elvesztéséhez.

A német SEEWOLF-jelentés szerint a hajléktalan személyek csupán 6,7 százaléka nem szenvedett semmilyen pszichés zavartól, és 70 százalékuknak volt igazolható, diagnosztizált mentális betegsége. A tanulmány szerint a hajléktalan emberek 42,6 százaléka szenvedett szerhasználat miatt fellépő mentális zavaroktól, 10 százalékuk volt skizofrén, 20,2 százalékuk szenvedett mániás depressziótól, és 18,4 százalékuk rendelkezett pszichoszomatikus kórképekkel.¹⁷ Egy másik németországi vizsgálat¹⁸ szerint a hajléktalanok 55,4 százaléka alkoholfüggő, 17,6 százalékuk érintett szorongásos zavaroktól és 15 százalékuk mániás depressziós, továbbá az összes pszichés kórkép 29,1 százaléka volt valamilyen személyiségzavarra visszavezethető.

A brit Homeless Link¹⁹ vizsgálatai alapján a hajléktalan személyek nyolcvan százaléka szenved mentális zavaroktól, azonban csupán valamivel kevesebb, mint a felüknek (45 százalékuknak) van tényleges diagnózisa a pszichés betegségéről. A vezető mentális betegségek között szerepel a depresszió, a skizofrénia és a bipoláris zavarok. A vizsgált hajléktalanpopuláció kétharmada (62,5 százalék) volt szerfüggő, 53,7 százalékuk volt mentálisan beteg, 42,6 százalékuk pedig egyszerre mindkettő. A brit hajléktalanok negyede (26 százalék) hivatkozott pszichés betegségre a lakásvesztés első számú okaként.

Egy Egyesült Államokban végzett országos kutatás nemcsak a mentális betegségek jelenétét vizsgálta, hanem az etnikai rétegződésre is kitért. Egy országos vizsgálat alapján a pszichiátriai szakellátásban felbukkanó hajléktalan emberek ötöde szenvedett

¹⁵ Bäuml, J. – Baur, B. – Brönnner, M. – Pitschel-Walz, G. – Jahn, T.: *SEEWOLF Studie: Seelische Erkrankungen in den Einrichtungen der Wohnungslosenhilfe im Grossraum München*, München, Lambertus Verlag, 2017.

¹⁶ Drilling, M. – Dittmann, J. – Bischoff, T.: *Obdachlosigkeit, Wohnungslosigkeit und prekäres Wohnen: Ausmass, Profil und Bedarf in der Region Basel. Forschungsbericht*, Muttenz, Fachhochschule Nordwestschweiz.

¹⁷ Bäuml et al., i. m.

¹⁸ Schreiter, S. – Bermphol, F. – Krausz, M. – Leucht, S. – Rössler, W. – Schouler-Ocak, M. – Gutwinski, S.: The prevalence of mental illness in homeless people in Germany: A systematic review and metaanalysis, *Deutsches Ärzteblatt*, 2017/11, 543–561.

¹⁹ Homeless Link: *The unhealthy state of homelessness*, London, Homeless Link, 2014.

hangulatzavaroktól, tizedük volt skizofrén, ötödük került be a kórházba közvetlenül szerhasználatból adódó problémák miatt (pl. túladagolás), továbbá tizedük kísérelt meg öngyilkosságot, és harmaduk volt a pszichés betegsége mellett is aktív szerhasználó. A skizofrének között jelentősen felülreprezentáltak voltak az afroamerikaiak a fehérekhez és a hispánokhoz képest. Hangulatzavarok és alkoholizmus tekintetében viszont a fehérek voltak némileg többségben.²⁰

Az utóbbi években amerikai kutatók több klinikai tanulmányt is közzétettek, amelyek a hajléktalanság és a traumatikus fejsérülések között mutatnak ki jelentős összefüggéseket. A fejet ért trauma és az agy sérülései ugyanis igazolhatóan különböző mentális zavarokhoz vezethetnek. Ezek a zavarok érintik a mindennapi érzelmi és társas kapcsolatokat, valamint a különféle élethelyzetekben megjelenő viselkedéseket és cselekvéseket. Nagymintás kvantitatív kutatások kimutatták, hogy az amerikai hajléktalanok több mint a fele élt át valamilyen súlyosabb fejsérülést, és szenvedett agyi traumát a hajléktalanná válása előtt vagy közvetlenül utána.²¹

Mentálisan beteg hajléktalan személyek a szociális ellátórendszerben

A mentálisan beteg hajléktalan személyek ellátása az egészségügy és a szociális támogatórendszer határmezéjén helyezkedik el. Mindkét intézményi struktúrától speciális ismereteket követel, ugyanakkor nem tartozik szervesen egyik intézményrendszerhez sem. A budapesti hajléktalankórházhoz hasonló speciális, a hajléktalan személyek szükségleteire reagáló egészségügyi intézmények csak nagyon kevés nagyvárosban léteznek. A kevés speciális egészségügyi ellátó legnagyobb része ráadásul a testi megbetegedésekre koncentrál, és csak elvétve található a világon olyan kórházak, amelyek a hajléktalanok mentális betegségeire szakosodtak. Ilyen ritka intézmény például a zürichi Sune-Egge szakklinika, amely speciális ellátást és elhelyezést kínál a pszichiátriai betegségekben szenvedő hajléktalan személyeknek. A fedél nélküli betegekkel szociális szakemberek és pszichiáterek foglalkoznak, és közösen készítik el személyre szabott kezelési terveiket. A terápia során a szociális szempontok (például hogy a betegnek legyen hová mennie a kórházi elbocsátását követően) legalább annyira fontosak, mint a medikális tényezők.²²

A gyakorlat alapján a hajléktalan személyek pszichiátriai ellátásának sikere vagy sikertelensége általában a szociális intézmények és a pszichiátriai klinikák kooperációs

²⁰ Balasuriya, A. L. – Buelt, E. – Tsai, J.: The Never-Ending Loop: Homelessness, Psychiatric Disorder and Mortality, *Psychiatric Times*, 2020/5.

²¹ Stubbs, J. – Thornton, A. E. – Sevic, J. M.: Traumatic brain injury in homeless and marginally housed individuals: a systematic review and meta-analysis, *Lancet Public Health*, 2020/5, 19–32.

²² <https://www.swsieber.ch/was-wir-tun/betreuen/fachspital/> (Letöltés ideje: 2021. 11. 08.)

képességén múlik, amelyet sokszor árnyékolnak be pénzügyi és szakmai érdekelletetek. Az Északnyugat-svájci Egyetem kutatása szerint többféle, a pszichiátria és a hajléktalanellátás területén működő, a két rendszert összekapcsoló kooperációs lehetőség is felmerülhet.²³ Például a két ágazat képviselői időszakos jelleggel csoportos értekezleteket szervezhetnek, ahol az általános együttműködési szabályokat (pl. kölcsönös elhelyezések, jelzőrendszer, kapcsolattartás fórumai) egyeztetik. Kooperáció eseti jelleggel is működhet, amikor a szakemberek egy-egy konkrét esethez kapcsolódóan hívnak össze esetkonferenciákat. Emellett mind a pszichiátriai intézmények, mind a hajléktalanellátók kölcsönös jelzőrendszert építhetnek ki, melyben egymást informálhatják a hajléktalanellátásból kikerülő és a pszichiátriára bekerülő (vagy fordított utat bejáró) személyekről. A kooperáció utcai pszichiátriai szakszolgálatok formájában is megjelenhet, amely az utcai szociális munka példájára mobil segítséget biztosít az utcán élő és pszichésen beteg emberek számára.

Lutz és társai a pszichiátriai ellátásban megjelenő hajléktalan emberek különböző csoportjait azonosították problémáik típusa, együttműködési hajlandóságuk és a pszichiátriai ellátórendszerhez való hozzáférésük alapján.²⁴

- Lutz és társai tipológiája alapján az első csoportot az alkoholfüggők és (más) szerhasználók alkotják, akiknél a tartós fogyasztás révén kialakuló mentális betegségek teszik indokolttá a kórházi kezelést. Egy müncheni vizsgálat szerint a hajléktalan személyek 43 százalékánál figyelhető meg tartós szerhasználat.²⁵ Egy egész Németországot felölelő kutatás szerint pedig ez az arány még ennél is magasabb, 55 százalék.²⁶ A szerhasználat (az alkoholfüggőséget is ide sorolhatjuk) jelentősen növeli az olyan pszichés megbetegedések kockázatát, mint a szorongás, a depresszió vagy a skizofrénia, illetve súlyosbítja a fennálló betegségek tüneteit.
- A második csoport szereplői diagnosztizált pszichés kórképpel rendelkeznek, az állapotuk azonban nem teszi indokolttá a tartós kórházi kezelést. Ők egyaránt megjelennek a pszichiátriai intézményekben és a hajléktalanellátóknál. Ezek a hajléktalan emberek a hajléktalanokat támogató rendszerek igénybevevői, hajléktalanszállók lakói, népkonyhák vendégei és éjjeli melegedők kliensei, akik rövidebb pszichiátriai kezeléseket követően a hajléktalanokat ellátó intézményekbe térnek „haza”, és innen folytatódik ambuláns kezelésük, gyógyszerelésük. Mindez különös készségeket és figyelmet kíván meg az intézmények egyébként is túlterhelt szakembereitől.

²³ Blaser, A. – Iyadurai, G. – Schenk, U. – Koller, T. – Locher, G. – Vetsch, N. – Weber, A.: *Psychische Gesundheit und Obdachlosigkeit. Forschungsbericht*, MuttENZ, Fachhochschule Nordwestschweiz, 2021.

²⁴ Lutz et al., i. m.

²⁵ Bäuml et al., i. m.

²⁶ Schreiter et al., i. m.

- A hajléktalanellátás és a pszichiátria határterületén élő személyek harmadik csoportja elutasítja a pszichiátriai kezelést, elfogadja viszont a (bentlakásos) hajléktalanellátók segítségét. Ebben az esetben a szociális szakembereknek még az előzőnél is nagyobb kihívást jelent a szociális hátrányok mellett a mentális zavarokkal küzdő, esetenként pszichózisban lévő emberek támogatása. Mindazonáltal a mentálisan beteg hajléktalanok legalább intézményes segítség alatt állnak, és nem teljesen kiszolgáltatottak az utca törvényeinek. Ellenállásuk miatt csak végső szükség esetén, állapotuk súlyosbodásakor kerülnek az egészségügyi intézményekbe, amit aztán azonnal el is hagynak, amint arra módjuk van, és ismét a szociális intézményeknél kötnek ki.
- A pszichiátriai ellátásra szoruló hajléktalan személyek negyedik csoportja a „nem intézményképesek”, akik viselkedésük vagy életmódjuk miatt egyszerűen kizáródnak az egészségügyi és szociális intézményekből. Ők legfeljebb utcai szociális munkások segítségével érhetők el, és csak ott kapnak hatékony pszichiátriai ellátást, ahol működik utcai pszichiátriai szolgálat. Ilyen meglehetősen ritka utcai pszichiátriai ellátás működik például az Egyesült Államokban, Nashville városában, ahol pszichiáterek és szociális munkások keresik fel az utcán élő hajléktalanokat, így biztosítva ellátást azoknak a személyeknek, akik nem hajlandók elfogadni az intézményes terápiákat.
- A mentálisan beteg hajléktalan emberek ötödik csoportja szintén életmódja és viselkedése miatt szorul ki a pszichiátriai ellátórendszerből, ám (az előző csoporthoz képest) őket képesek ellátni és megtartani a szociális intézmények. Erre a csoportra jellemző a vándorló életmód, a korábbi lakóhely elhagyása, a tartózkodási helyek gyakori váltogatása. Sokuk rendelkezik valamilyen pszichiátriai diagnózissal, és megkezdte a terápiáját valamilyen kórházban vagy gondozóintézetben, az ellátás azonban valamilyen ok miatt félbeszakad. Különösen nehéz e személyek kezelése, ha külföldre költöznek, és ott egészségbiztosítás hiányában tartósan ellátatlanul maradnak.
- Végül érdemes megemlíteni a pszichésen beteg hajléktalan személyek azon csoportját, akik valamilyen pszichiátriai ellátásra várnak, ám a hosszú várólisták miatt nem tudják azt igénybe venni, ezért szociális intézményekben várják ki a sorukat. Ebben az esetben a hajléktalanokat ellátó intézmények a pszichiátriai ellátás pufferzónájaként működnek, és megtartják azokat a pszichésen beteg hajléktalan embereket, akiknek hozzáférése az egészségügyi intézményekhez azok túlterheltsége miatt erősen korlátozott.

Ha a hajléktalan személyek egyáltalán bekerülnek a pszichiátriai ellátókhoz, többnyire csak az aktív ellátásig jutnak, majd onnan gyakorlatilag azonnal, a látható tünetek ellátását követően az utcára vagy szállóra kerülnek. Ezt a folyamatot a szakemberek

forgóajtóhatásnak nevezik, ami arra a folyamatra utal, hogy a mentálisan beteg hajléktalanok ki-be járnak az egészségügyi intézményekbe, ahol tüneteiket kezelik ugyan, de hosszan tartó, igazán hatékony terápiákra nem számíthatnak.²⁷ Külső erőforrások és intézményes támasz nélkül a visszakerülés gyorsan megtörténik, és egy-egy páciens sokáig visszatérő vendége marad a pszichiátriai osztálynak. A hajléktalan személyek ugyanis szinte mindenhol kizáródnak az egészségügyi ellátások prevenció és rehabilitációs fázisából. A preventív, mentális egészséget támogató programok csak a legritkább esetben jutnak el a hajléktalanokhoz. A rehabilitációs ellátások, pszichiátriai szanatóriumok pedig a gyakorlatban leginkább a privilegizált csoportok számára vannak fenntartva, így a hajléktalanok hozzáférési esélye meglehetősen csekély.

A német nyelvű szakirodalomban – egyéb jó gyakorlatok mellett – az úgynevezett Karlsruhe Modellt szokták megemlíteni mint a hajléktalan- és a pszichiátriai ellátások közötti kooperáció pozitív példáját. A Karlsruhe Modell a pszichiátriai szolgáltatók és a szociális ellátások közötti kompromisszumon alapul, amelyben a felek megállapodtak, hogy senki sem kerülhet utcára a pszichiátriai osztályokról. Ehhez a két szektor szoros együttműködése és a szakemberek közötti gyakori tapasztalatcsere szükséges. A hajléktalanszállókon élő emberek ingyenes és alacsonyküszöbű ellátásban részesülhetnek a pszichiátriai kórházak és szakrendelők orvosaitól és nővéreitől, akik közvetlenül a szállókon keresik fel az érintetteket. Mivel a város hajléktalanjai között sok a külföldi, német egészségbiztosítással nem rendelkező személy, nem szükséges egészségbiztosítási kártya vagy egyéb dokumentumok felmutatása a terápia igénybevételéhez. Ennek megfelelően csaknem minden rászoruló megkaphatja a szükséges segítségnyújtást. A modell támogatói szerint az ingyenes, alacsonyküszöbű terápiák költsége még mindig olcsóbb, mint a pszichózis esetén igénybe vett hosszú távú, költséges kórházi gyógykezelések.

Ha egy hajléktalan személy kezelés alá kerül, egyéni gondozási tervet készítenek a számára, és lehetőleg ugyanaz a szakember kíséri végig a teljes terápia során. Ugyanaz a segítő felelős a gyógyszerelés biztosításáért, a terápiás beszélgetésekért, a tanácsadásért és más feladatokért. A tevékenység nemcsak a pszichésen beteg személyek aktív ellátására vonatkozik, hanem prevenció, mentális egészséget támogató szolgáltatásokat is tartalmaz, valamint hozzáférést biztosít a pszichiátriai rehabilitációhoz. A támogatást biztosító személyek két speciális csoportot is létrehoztak, egyiket az alkoholbetegek, egy másikat pedig a hajléktalan nők támogatására. Ezáltal speciális, szükségleteiknek megfelelő segítséget kaphatnak e különösen sérülékeny csoportok.²⁸

²⁷ Blaser et al., i. m.

²⁸ Uhrig, W.: Angebote für psychisch kranke wohnungslose Menschen in Karlsruhe, *Wohnungslos*, 2010/3–4, 83–85.

Összefoglalás

A fenti tanulmány a hajléktalanság és a pszichés betegségek összefonódására, komplex kapcsolatrendszerére hívta fel a figyelmet egyes, a témában releváns angolszász és német nyelvű szakirodalmak segítségével. A mérési lehetőségek problémái miatt a témával foglalkozó kutatók számára még mindig kérdéses, hogy elsősorban a hajléktalanság vezet-e pszichiátriai megbetegedésekhez, vagy a pszichiátriai betegségek vezetnek lakásvesztéshez. Hajléktalan személyek körében végzett narratív életútinterjúk alapján alighanem mindkét lehetőség fennáll. Nemzetközi felmérések szerint a hajléktalan személyek háromnegyede küzd mentális betegségekkel, amelyek nagy része nem diagnosztizált, továbbá a diagnózissal rendelkező hajléktalanok jelentős része nem jut hozzá a megfelelő terápiákhoz (többnyire) az ellátórendszer strukturális problémái miatt. A pszichés betegséggel küzdő hajléktalan személyek ellátása a szociális munka/szociálpedagógia és a pszichiátria speciális határterülete, ahol a feladatkörök és kompetenciák tisztázatlanok és szabályozatlanok. A tanulmányban bemutatott „jó gyakorlatok” bizonyítják ugyanakkor, hogy megfelelő koordináció és kooperáció mellett a két szektor képes lehet hatékonyan együttműködni a hajléktalan emberek pszichiátriai ellátáshoz való hozzáféréseinek elősegítése érdekében.

Irodalom

- BALASURIYA, L. – BUELT, E. – TSAI, J.: The Never-Ending Loop: Homelessness, Psychiatric Disorder and Mortality, *Psychiatric Times*, 2020/5.
- BÄUML, J. – BAUR, B. – BRÖNNER, M. – PITSCHER-WALZ, G. – JAHN, T.: *SEEWOLF Studie: Seelische Erkrankungen in den Einrichtungen der Wohnungslosenhilfe im Grossraum München*, München, Lambertus Verlag, 2017.
- BLASER, A. – IYADURAI, G. – SCHENK, U. – KOLLER, T. – LOCHER, G. – VETSCH, N. – WEBER, A.: *Psychische Gesundheit und Obdachlosigkeit. Forschungsbericht*, Muttenz, Fachhochschule Nordwestschweiz, 2021.
- COLOMBO, A. – REYNAUD, C. – COULON, G.: Begging In Geneva: Whose Rights To The City?, *Urban Environment*, 2015/10, 1–26.
- DRILLING, M. – DITTMANN, J. – BISCHOFF, T.: *Obdachlosigkeit, Wohnungslosigkeit und prekäres Wohnen: Ausmass, Profil und Bedarf in der Region Basel*, Forschungsbericht. Muttenz, Fachhochschule Nordwestschweiz.
- EVANGELISTA, G. F.: Penalising Homelessness in Europe, in Gaisbauer, H. – Schweiger, G. – Sedmak, C. (szerk.): *Absolute Poverty in Europe*, Bristol, Policy Press, 2019, 313–334.
- FINK, T. – KUNISCH, R.: *Medizinische Psychologie und Medizinische Soziologie*, München, Urban & Fischer, 2013.

- FITZPATRICK, S.: Homelessness: Causation, in SMITH, S. J. (szerk.): *International Encyclopedia of Housing and Home*, Amsterdam, Elsevier, 2012, 15–24.
- GYÓRI P. – MARÓTHY M.: *Merre tovább? Egy nemzeti hajléktalanügyi stratégia lehetséges keretei*, Budapest, Pro Domo Füzetek 1, 2008.
- HOMELESS LINK: *The unhealthy state of homelessness*, London, Homeless Link, 2014.
- LUTZ, R. – SARTORIUS, W. – SIMON, T.: *Lehrbuch der Wohnungslosenhilfe*, Basel–Weinheim, Beltz Juventa, 2021.
- MARR, M. D.: *Better Must Come: Exiting Homelessness in Two Global Cities*, Cornell Paperbacks, 2015.
- MOSTOWSKA, M.: Homelessness Abroad: „Place Utility” in the Narratives of the Polish Homeless in Brussels, *International Migration*, 2014/1, 118–129.
- PAYNE, M.: *How to use social work theory in the practice*, Bristol, Policy Press, 2020.
- SCHREITER, S. – BERMPHOHL, F. – KRAUSZ, M. – LEUCHT, S. – RÖSSLER, W. – SCHOULER-OCAK, M. – GUTWINSKI, S.: The prevalence of mental illness in homeless people in Germany: A systematic review and metaanalysis, *Deutsches Ärzteblatt*, 2017/11, 543–561.
- SIKIC-MICANOVIC, L.: Homelessness and Social Exclusion in Croatia, *European Journal of Homelessness*, 2010/4, 45–64.
- STUBBS, J. – THORNTON, A. E. – SEVICK, J. M.: Traumatic brain injury in homeless and marginally housed individuals: a systematic review and meta-analysis, *Lancet Public Health*, 2020/5, 19–32.
- TEMESVÁRY, ZS. – RODUIT, S.: *Migration of Destitute Central and Eastern European Citizens to Switzerland. Working Paper*, Neuchatel, NCCR LIVES, 2021.
- UHRIG, W.: Angebote für psychisch kranke wohnungslose Menschen in Karlsruhe, *Wohnungslos*, 2010/3–4, 83–85.

Galambos Katalin – Agárdi Izabella – Monostori Katalin

Hogyan láttuk mi, szolgáltatásokat igénybe vevő személyek a Covid-19 vírus okozta pandémiás időszakot

KUTATÁSI BESZÁMOLÓ, RÉSZLET

A kutatás a kőszegi Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete támogatásával valósult meg.

Carl Rogers megállapításán – „A tapasztalat számomra a legfőbb tekintély. Az érvényesség próbaköve a saját tapasztalatom. Sem egy másik ember tapasztalatai, sem a magam elgondolásai nem vetekedhetnek a tapasztalataim hitelével. Újra és újra a tapasztalataimhoz kell nyúlnom, hogy minél közelebb kerüljek a valósághoz; miközben énbennem kialakul” – alapult a gondolkodásunk, amikor kutatást kezdeményeztünk a szociális intézményekben a Covid-19 vírus okozta pandémiás időszak tapasztalatainak feltárásáról. A kutatási dizájn legmeghatározóbb része volt a szolgáltatásokat igénybe vevő személyek ezen időszakhoz kapcsolódó tapasztalatait, érzéseit megismerni. Célunk volt feltárni azokat az intézményi és egyéni erősségeket, amelyekre a szociális szolgáltatások fejlesztése esetén támaszkodhatunk. Jelen beszámolóban a Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete kutatóiként a „Fenntartható társadalom reziliens és hatékony szolgáltatói hálózat által” címmel végzett regionális kutatásunk azon eredményeit mutatjuk be, amelyeket az igénybe vevő személyek által elmondottak alapján gyűjtöttünk össze.

Kulcsszavak: Semmit rólunk nélkülünk!-elv., szociális szolgáltatás, pandémia, reziliencia, fogyatékos személyek, pszichiátriai beteg emberek, bentlakás, nappali ellátás, szolgáltatást igénybe vevő személy.

1. A kutatás indokoltsága

Olyan hurrikánként jelent meg a Covid-19 vírus a világban, amely súlyos, eddig aligha tapasztalt társadalmi és gazdasági válságot eredményezett, továbbá láthatóvá tette azokat a hiányosságokat, amelyekre korábban kevesebb figyelem irányult. Az eddig felszín alatt lévő gyengeségek, társadalmi, politikai anomáliák nagyító alá kerültek. Nyilvánvaló, hogy a társadalom egyes csoportjait sokkal jobban, aránytalanul nagyobb mértékben felkavarta ez a szélvihar. Ezek azok a társadalmi csoportok, amelyek tagjai hátrányos helyzetben vannak, és „sebezhető”: idős emberek, gyermekek, valamint olyan személyek, akik bizonyos szociális szolgáltatások – hajléktalanellátás, intézményi lakhatás, személyi asszisztencia – kliensei. Világszerte beazonosíthatóvá váltak azok a tényezők – fogyatékoság, vallási csoporthoz tartozás, földrajzi elhelyezkedés –, amelyek a társadalmi helyzet, a lakhatási, megélhetési körülmények mellett tovább nehezítették a pandémia negatív hatásait (World Bank, 2020).

Magyarország a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezményt (Convention on the Rights of Persons with Disabilities, CRPD) 2007-ben ratifikálta, amelynek célja valamennyi emberi jog és alapvető szabadság teljes és egyenlő gyakorlásának előmozdítása, védelme és biztosítása valamennyi fogyatékossgal élő személy számára, és a velük született méltóság tisztelésének előmozdítása. Az egyezmény fontos és hatékony eszköz arra, hogy a fogyatékossgal élő személyek jogainak érvényesítésében szerepet vállaljanak az Egyezményt ratifikáló államok, együttműködésben a helyi közösségekkel, önkormányzatokkal, valamint civil szervezetekkel (ENSZ-egyezmény, 2007).

Kutatásunk megkezdése előtt – 2021 márciusában – nem találtunk olyan felmérést, amelyben a kutatók a szolgáltatást igénybe vevő személyek véleményét kérdezték volna arról, hogy a Covid-19 vírus okozta járvány milyen hatással volt az intézményben élő személyekre. A pandémia megjelenésekor már látható volt, hogy az intézményi keretek nehezítik a vírus okozta megszorítások kezelését. Már a járvány első hulláma idején számos külföldi példát láthattunk az intézményekben nagy számban terjedő fertőzőesetekre, amelyek aztán a hazai intézményekben megismétlődtek.

Nemzetközi és hazai szervezetek sorra jelezték, hogy a pandémia miatt olyan időszak elé nézünk, mikor a veszélyeztetett csoportok egyenlő esélyű hozzáférése az egészségügyi szolgáltatásokhoz nehezen, vagy egyáltalán nem lesz biztosított. Erre kiemelt hangsúlyt kell fektetnie minden országnak (World Bank, 2020; EASPD, 2020; Brennan, 2020; EDF, 2020; AJBH, 2021; WHO, 2020). Magyarországon a pandémia elején az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala közleményt adott ki, amelyben kérte, hogy a járvány idején kiszolgáltató személyek jogainak érvényesülésére minden érintett intézmény és személy legyen figyelemmel. Számos jelentés szól arról, hogy a szociális szolgáltató szektor kihívásokkal küzd, fejlesztésekre volna szükség. A Hivatal arra is utalt közleményében, hogy egy ilyen válságos helyzetben ezek a kihívások felerősödnek a bentlakást biztosító intézményekben (AJBH, 2021).

2. A kutatás részletei

Petri Gábor a tanulmányában egy olyan kutatást mutat be, amelyben annak járt utána, miként látják az autista és értelmi fogyatékos emberek érdekvédelmében dolgozó szakemberek az emberi jogokat. Arra az eredményre jutott, hogy az emberi jogokat az érdekvédelemben részt vevő személyek a mindennapi munka során kevésbé alkalmazzák, sokkal inkább elvként tekintenek rá (Petri, 2019).

A kutatók saját tapasztalatai alapján ehhez nagyon hasonló gyakorlat jelenik meg a szociális szolgáltatásokat biztosító intézményekben. Az emberi jogok teljesülésének egyik alapvető sarokköve a „*Semmit rólunk nélkülünk!*”-alapelv, ami arról szól, hogy semmilyen intézkedés nem történhet úgy, hogy arról ne kérdezzük meg az érintett személyeket (Charlton, 2000). A kutatásban többek között ezért volt fontos, hogy ne vonjunk le következtetéseket a szolgáltatásokat igénybe vevők megkérdezése nélkül.

A kutatás átfogó célja volt, hogy megvizsgáljuk és megértsük a Covid-19-járvány időszakának tapasztalatait a nyugat-dunántúli régióban működő szociális szolgáltatások közül azokban, ahol fogyatékos személyek és pszichiátriai betegek számára lakhatási szolgáltatást és fogyatékos személyek számára nappali ellátást biztosítanak. A kutatásnak kiemelt célja volt megvizsgálni, hogy a szervezetek intézményi és egyéni szinteken milyen ellenálló és reagálóképességgel rendelkeztek a pandémia kezdeti időszakában. Mivel a hangsúlyos elem volt az igénybe vevő személyek hangjának megjelenítése, jelen publikációban a kutatás azon részét kívánjuk bemutatni, amely a fogyatékos és pszichiátriai beteg személyek beszámolóit elemzi.

Összesen 58 interjú készült, vezetőkkel, munkatársakkal, szolgáltatást igénybe vevő személyekkel. A kliensinterjúk összesen 20 intézményben készültek el, itt eltérő létszámban voltak jelen fogyatékos és pszichiátriai beteg személyek. Az alapsokaságban a választott régióban 21 fenntartó szolgáltató, amelyből 14 bekerült a mintába – 4 önkormányzati, 4 egyéb nem állami, 4 egyházi és 2 nonprofit fenntartású. A szolgáltatás megoszlása szerint az alapsokaságban 16 lakhatást és 17 nappali ellátást szolgáltató intézmény van – interjú készült 12 lakhatást és 14 nappali ellátást szolgáltató intézményben.

A kutatás módszertanul a félig strukturált interjút választottuk, annak érdekében, hogy a kérdésekre válaszokat kapjanak, továbbá hogy lehetőség legyen a vezérfonalban megjelenített kérdéseken túl is beszélgetni a célcsoport tagjaival (Babbie, 2017). Fontos volt, hogy a kötetlen beszélgetés légkörében mindenki saját szavaival mondja el, hogyan élte meg a pandémia időszakát, és így láthatóvá váljon, milyen érzelmek kötődnek az egyéni és a kollektív tapasztalatokhoz.

A szociális intézmények bezárása és az esetleges online megoldás nehezítette a kutatást. Fogyatékos személyekkel interjút készíteni egy Zoom-felületen sokkal nehezebb, hiszen ott a személyes jelenlét nem oldja az interjú izgalmát, és a kommunikáció is akadályozottabb. Összesen nyolc intézményben készítettünk Zoom-interjút. Az interjúalanyoktól minden esetben hozzájáruló nyilatkozatot kértünk, hogy az interjú hanganyagát rögzíthessük, amit az anonimizált begépelés után azután töröltünk. Noha nem jeleztük sem előzetesen, sem a helyszínen a munkatársak jelenlétének szükségességét, az intézmények többsége fontosnak ítélte a vezető vagy a munkatársak jelenlétét. A húsz interjúból összesen kettő esetben nem volt jelen a fogyatékos vagy pszichiátriai beteg interjúalanyokon kívül senki.

Az interjúk elemzése kvalitatív módszerrel történt, ami lehetőséget adott az egyéni nézőpontok, tapasztalatok mélyebb értelmezésre, a személyes érzelmek megjelenítésére, továbbá a szervezeti folyamatok, reagálási képességek bemutatására (Szokoloszy, 2004). A szó szerint legépelte interjúkat a MAXQDA 2020 szoftvert használva dolgoztuk fel. A szoftver zárt, biztonságos rendszer, ahol egy szisztematikus kódolási és újrakódolási folyamat során a szövegtörzs különböző tartalmi és diszkurzív mintázatai megmutatkoznak. A kódoláskor külön kategóriák alá kerültek a vezetői, a munkatársi és a szolgáltatást igénybe vevő személyek válaszai.

3. A kutatás eredményei

Jelen publikáció az egyes elemzési szempontok alapján kizárólag azokat a tartalmakat mutatja be, amelyek a megkérdezett fogyatékos személyek és pszichiátriai beteg emberek tapasztalatai.

Vezetés a pandémia időszakában

Tudva, hogy a **vezetés egyik kulcstényezője** volt annak, hogy az intézmények megtalálják saját megoldási mechanizmusait, mindamellet, hogy a vezetésben mérhetetlen stresszt, sokkétlményt okozott ez az időszak, érdekes volt látni, hogy az igénybe vevő személyek milyen véleménnyel vannak a vezetésről, mit gondolnak, milyen hatékonysággal reagáltak a kihívásokra.

A fogyatékos személyekkel és pszichiátriai betegekkel készült interjúkban erősen érzékelhető volt a vezető személyének, jelenlétének jelentősége. A tény, hogy ott volt az intézményben, biztosságot adott mindenkinek. Láthatóvá vált, hogy a vezető személye nem egy távoli munkatárs, hanem valaki, aki benne van a mindennapok körforgásában. Az interjúkból néhány idézet, ami a vezetőre vonatkozott: „*Rendes egy nő.*” (6. interjú – szolgáltatást igénybe vevő személy). „*Ügyes volt.*” (35. interjú – szolgáltatást igénybe vevő személy).

Összességében kétségtelen következmény volt, hogy a **vezetőség és az igénybe vevő személyek közötti határok sokszor eltűntek** a közös feladatokkal, a bezárt-ság, félelem élményével, ugyanakkor erősödtek, amikor megoldásokat kellett találni. A bizalom erősödött a vezetők iránt, mivel az intézmények nagy része jól megoldotta a váratlan helyzeteket.

A szolgáltatást igénybe vevő személyek a váratlan helyzetben

Az igénybe vevő személyek minden interjúhelyzetben szívesen mondták el a tapasztalataikat, nehézségeiket, megélt élményeiket. Egyetlen pszichiátriai beteg számára lakhatást szolgáló intézmény volt, ahol a lakók, és egy nappali ellátást nyújtó intézmény, ahol a fogyatékos személyek nem vállalták az interjút. A pszichiátriai betegek lakhatását biztosító intézmény esetfelelőse így fogalmazott az interjúban: „*Nem szívesen beszélnek magukról*” (39. interjú – munkatárs), amit úgy magyarázott, hogy lakóik jellemzően bizalmatlanok és zárkóztak.

Az interjú vezérfonal-kérdéseként jelent meg, hogy az igénybe vevő személyek honnan és hogyan tájékozódtak a pandémia részleteiről. Minden szolgáltató megszervezte a saját fórumát egyéni, csoportos beszélgetések, lakógyűlések formájában, ahol az igénybe vevő személyeket tájékoztatták, és valamennyien kérdezhettek. Ám csak egyetlen intézményi interjúban hangzott el a tájékoztatás emberi jogi megközelítésen alapuló

szemlélete: *„Mindenféle, ami hivatalosan jött, úgy ahogy jött, a lakókkal és a személyzettel, mindenkivel közöltük. Semmiféle kozmetikázás nem történt az ellátottak felé sem. Ők is ugyanúgy végigolvashatták a szabályzatokat és utasításokat, amik jöttek. Azt gondolom, hogy mindig, minden körülmények között nagyon fontos a korrekt tájékoztatás, az őszinte tájékoztatás és minden körülmények között nagyon fontos, hogy azt tudják, hogy elmondunk mindent, megbeszélünk mindent, kimondunk mindent. Hogy a kollégákkal megbeszélünk mindent, hogy nemcsak én tudom, hanem a másik is tudja, ha valamiről szó van. Szóval nagyon fontos a korrektség és az őszinteség”* (38. interjú – vezető). A szolgáltatásokat igénybe vevő személyek jelentős része a beszélgetésekből kapott információt, mindamelllett, hogy sokan megjegyezték: nézték a televízió járvány-nal kapcsolatos adásait, és rémisztően hatottak rájuk a látottak. *„Otthon is beszélgettem, hogy milyen nehéz, meg itt is beszélgettem, amikor visszajöttünk. Hogy éltük meg, mennyire volt nehéz”* (15. interjú – szolgáltatást igénybe vevő személy).

A **nappali ellátásokban** készült interjúkban a fogyatékos emberek jelentős része azt mesélte, nagyon hiányzott nekik a társaikkal és a segítőkkel történő mindennapos találkozás. Mivel számukra a személyes kapcsolatok és az egymásra való odafigyelés különösen fontos, kiemelt szerepük volt az alternatív, online kapcsolattartási formáknak. Sokan használnak közösségi oldalakat vagy egyéb „chat”-alkalmazásokat, amelyek szerepe felértékelődött. *„Jó, hogy van már ez a videócsat meg ilyesmik, mert olyan, mintha ott lenne az ember”* (3. interjú – szolgáltatást igénybe vevő személy). Azok a személyek, akik nem tudtak online vagy telefonon kapcsolatot tartani a társaikkal, az őket otthonukban meglátogató segítők által üzentek egymásnak, kérdezgették, ki hogy érzi magát. Az interjúkban egyértelmű volt, hogy a feszültséget elsősorban a nappali ellátás bezárása és a saját otthonba való bezártság okozta, ami az idő előre haladtával fokozódott. *„Szeretek inkább itt lenni, mint otthon”* (37. interjú – szolgáltatást igénybe vevő személy). A fogyatékos emberek minden interjúban hangsúlyozták, hogy fontos a napközbeni időtöltésre a „nappaliba menni”, és hogy nagyon hiányoztak számukra a nappali ellátás mindennapos rendjéhez tartozó foglalkozások: a kézműves-foglalkozás, a mozgás, az egyéni fejlesztések, illetve a közös programok: kirándulás, nyaralás, múzeumlátogatás stb. *„Mennyi minden átköltözött az online térbe, ha belegondolunk”* (1. interjú – szolgáltatást igénybe vevő személy). Szinte minden nappali ellátás szolgáltatott **online formában is**, amit, bár új volt minden szereplőnek, lassan megszoktak és elfogadtak.

A **bentlakást** nyújtó szolgáltatásokban is megjelent a **lakók egymásra figyelése**: törődtek egymással, figyelmeztették egymást, amikor úgy látták helyesnek. *„Az együttműködés, a lakók egymás közötti együttműködése. Az megerősödött!”* (39. interjú – munkatárs). Az intézményekben „ragadt” lakóknak biztonságot jelentett a munkatársak (segítők, nővérek, gondozók, ápolók) jelenléte, bíztak abban, hogy megoldanak minden helyzetet. A bezárás idején a programok száma a lakhatásokban is sokkal kevesebb volt,

amivel az intézmények a lakók sűrű találkozását szerették volna megakadályozni. Mivel az intézményt elhagyni nem lehetett, a korábban szervezett külső programokon nem vehettek részt a lakók, viszont sokszor új foglalkozások, programok bevezetésére sem kerülhetett sor ott, ahol magas volt a megbetegedések és a karanténba kerültek száma. Nehéz volt a lakók mindennapos tevékenységének megszervezése. A megfogyatkozott munkatársi létszám figyelmét és energiáját elsősorban a megbetegedett lakók ápolása kötötte le. Elmaradtak azok az események, amelyek korábban a hétköznapiakat színesítették, a születésnapok, az ünnepek vagy mondjuk a karácsonyi közös vacsora és az ajándékozás. A kijárási tilalom elején munkavégzés céljából sem lehetett elhagyni az intézményeket, ez további feszültséget okozott, és volt, aki elveszítette az állását.

Az igénybe vevő személyek az interjúkban szívesen meséltek a **maszkhordásról és a kézfertőtlenítésről** is. Büszkén mondták, hogy milyen ügyesek voltak, alkalmazkodtak a helyzethez, és hordták a maszkot. Sokan a mai napig megtartották a kézfertőtlenítést és a felületek tisztítását. Érdekes hozadéka volt a járvány időszakának a takarítás hangsúlyozása: mindenkinek volt feladata ezzel kapcsolatban, sőt felelősök is kerültek, akik tisztán tartották a felületeket. Sok olyan kompetencia fejlődött a takarítással, a fertőtlenítéssel, ami valószínűleg csak egy ilyen helyzetben kerülhetett elő, és várhatóan megmarad a jövőben is.

Összességében elmondható, hogy a szolgáltatást igénybe vevő személyek tekintetében a változás, amit a Covid-19-pandémia időszaka hozott, a **hiány** volt sok területen: a társak hiánya, a programok hiánya, a szolgáltatás, a rokonok, a munkavégzés hiánya. Arra a kérdésre, hogy mi volt a legjobb, milyen pozitívuma volt ennek az időszaknak, egyértelmű válaszként a visszatérés jelent meg. *„Hiányzott maga az, hogy nem jött vissza az a régi kerékvágás, ami eddig”* (9. interjú – szolgáltatást igénybe vevő személy).

A szolgáltatást igénybe vevő személyek a pandémia időszaka alatt **sokszor és sokat kérdeztek**, ez mutatja a bizonytalanságukat, félelmeiket, valamint az információk megértésének a nehézségét. Jellemző volt, hogy érdeklődők voltak, nézték a híreket, hallgatták az Operatív Törzs tájékoztatóját, és ebből adódóan felmerülhettek újabb kérdések. A napi jelentések a fertőzések és elhunytak számáról ijesztőek voltak számukra is. Válaszokat, magyarázatokat vártak. Az új gyakorlatként megjelent gyakori beszélgetések segítették a szolgáltatásokat igénybe vevő személyek számára az információk feldolgozását.

A leggyakrabban elhangzott kérdés szolgáltatási típustól függetlenül a *„Mikor lesz vége?”* volt, ami azért érdekes, mert egybecseng a munkatársak beszámolóival: számukra is visszatérő gond volt a bizonytalanság, hogy nem látták, meddig tart ez az időszak. A bentlakásban a kérdés felmerülésének gyakoriságát az okozta, hogy erős bezártságérzés jelent meg, a nappali ellátások esetében pedig az otthonra való beszorulás és az újraindulás hiánya fogalmazódott meg. *„Nem lenne jó, ha újra megint, mint egy kalitkába, valaki be lenne zárva”* (9. interjú – szolgáltatást igénybe vevő személy).

A megbetegedéssel kapcsolatos vélemények

A kutatás által vizsgált intézményekben kettő kivételével vagy nem volt, vagy alacsony volt a megbetegedések száma az igénybe vevő személyek körében. Kettő bentlakásos intézmény esetében – ahol a lakók létszáma több száz fő – a megbetegedések száma elérte az egyik helyen az 57%-ot, a másik helyen a 35-40%-ot. Az elhunyt személyek száma még az említett két intézményben elért magas megbetegedési százalék mellett is alacsony volt. Az interjúban elhangzottak alapján a vizsgálatban részt vett intézményekben összesen 13 fő hunyt el. A megbetegedések többsége a második hullám idejére, elsősorban a 2020 október–november–decemberi időszakra esett. Azokban az intézményekben, ahol a munkatársak között magas volt a megbetegedések száma, ez minden alkalommal nagy létszámú tesztelés során derült ki. *„Ha nincsen szűrés hetente, akkor nem fogom érzékelni azt, ugyanúgy dolgozom tovább. Aztán, hogy egymástól kaptuk vagy hol kapta el az ember...”* (53. interjú – munkatárs).

A fogyatékos és pszichiátriai beteg személyek féltek attól, hogy elkapják a vírust, és annak komoly következménye lehet, hiszen a hírekben ezt hallották. Minden interjúban elhangzott, hogy örültek az oltásnak, megoldásnak gondolták, hogy akkor minden véget ér, és visszaállhat a korábban megszokott élet.

Az igénybe vevő személyek érzelmei

A fogyatékos és pszichiátriai beteg személyekkel való beszélgetés során az érzelmek sokfélesége jelent meg. Mindenekelőtt a **félelem és bizonytalanság** érzete jellemzi a csoport tagjait. A félelem és annak bizonytalansága, hogy nem tudták, meddig tart, és mit hozhat még ez a vírus, továbbá milyen következmények lesznek, az interjúalanyok beszámolóiból mintaszerűen kirajzolódik. Feszültséget, néhol agressziót hozott ez az időszak, ugyanakkor pozitív hozadékként jelent meg annak felismerése önmagukban, hogy képesek változni, alkalmazkodni új helyzetekhez. Ezt a felismerést a segítők és a vezetők is megerősítették. *„Azon mindenki csodálkozott, hogy a körülményekhez, az egész történethez képest a lakók megértően, kérdezgetve, de megértően, segítően viselkedtek túlnyomórészt”* (23. interjú – vezető).

Az interjúkban megjelent, hogy a korábban fontos és biztonságot adó **testi érintés**, a szeretet, a törődés öleléssel való kifejezése a pandémia időszakában nem volt lehetséges, amit nehezen szoktak meg. Számos esetben a kutatókat, akik pedig idegennek számítottak, testi érintéssel fogadták. A pszichiátriai beteg emberek számára kulcskérdés a kapcsolatok megtartása és kiszélesítése, az integráció és a folyamatos interakció, amit a bezárás szinte teljesen lehetetlenné tett. *„Az, hogy nem érinthették egymást, az egy kicsit nehéz volt, akkor még nagyon szigorúak voltak a szabályok”* (51. interjú – vezető).

Az intézmények bezárásának volt egy igen rossz üzenete. A kerítéseken belül maradni olyan helyzetben, amikor senki másnak nem tilos a kijárás, csak azoknak, akik az

intézményben élnek, érthetetlen és elfogadhatatlan volt. Egyértelmű üzenete volt annak, hogy „mi másilyenek vagyunk”, „ránk más szabályok vonatkoznak”. Az esetek egy részében magyarázatként jelent meg, hogy megvédenek, megóvnak minket a megbetegedéstől. *„Rossz volt nézni, hogy ők kint, mi kerítésen belül. Ők nem jöhettek olyan közel hozzánk, hogy beszéljünk”* (58. interjú – szolgáltatást igénybe vevő személy).

Általánosságban elmondható, hogy érzelmileg nagyon megviselte a szektor minden érintett résztvevőjét ez az időszak, a *„megküzdés a bizonytalannal”*; az ismeretlen helyzet; a változások, változtatások gyorsasága; a kiszámíthatatlan másnapok; a vezetők részéről az adminisztráció megfelelő elvégzése, annak az elvárásnak való megfelelés, hogy tudjanak mindent, és hatékonyan intézkedjenek, és persze a felelősség.

Bentlakás vs. nappali ellátás

A két szolgáltatástípust összehasonlítva megjelent annak a különbsége, hogy egy helyre bezártan kellett megélni a hosszú pandémiás időszakot, vagy arról az intézményből kizárva, ahol a mindennapokat töltik. Mindkét helyzetre igaz, hogy kellemetlenül érintette az igénybe vevő személyeket, hogy nem tudták úgy élni az életüket, ahogyan korábban. Megszűnt a mindennapok megszokott strukturáltsága, elmaradtak a kedvelt foglalkozások, amelyeket nagyon nehéz volt helyettesíteni.

Hangsúlyos volt a különbség az alap- és a szakosított ellátások között abban, hogy miként részesültek **tesztelési** lehetőségben, vagy hogyan jutottak hozzá az **oltásokhoz**. Míg a bentlakásos intézményekben a tesztelési lehetőség folyamatos volt, a nappali ellátásban csak korlátozottan állt rendelkezésre, néhány intézményben pedig egyáltalán nem. Azokban az intézményekben, amelyek integrált formában, más, szakosított szolgáltatásokkal együtt működnek egy fenntartó alatt, ott a fenntartó biztosította a tesztelés lehetőségét. A védőoltás elérhetőségéről minden nappali ellátásban elmondták, hogy hiába kérték az oltást abban az időben, mikor a szakosított intézmények számára rendelkezésre állt, sem a szolgáltatást igénybe vevő személyek, sem a munkatársak nem kaphatták meg. Ők csak később kapták meg a védőoltást, mikor az alapszolgáltatások már nyitva tarthattak. A nappali ellátást igénybe vevő személyek nagy százaléka az átmeneti időszakokban amiatt nem vette igénybe a szolgáltatást, mert nem érezte magát biztonságban. Így számos család a sokkal nehezebb megoldást választotta azzal, hogy gyermekük/rokonuk otthon maradt.

A változásokra való reagálóképesség

A kutatás a változásokra való hatékony reagálásra kereste a válaszokat. Az interjúkban megjelentek a szociális szolgáltatásokat nyújtó szervezetek válaszadási képességei intézményi szinteken, illetve a vezetők és szakemberek személyiségében rejlő személyi-

ségjegyek, tulajdonságok, amelyek megkönnyítik a változásokhoz való alkalmazkodást, támogatják a proaktív gondolkodást és az innovációs törekvéseket.

Ugyanakkor az is láthatóvá vált, hogy a közszolgáltatások területén felmerült kihívásokra, a hiányzó kapacitások pótlására valószínűleg egyfajta kollektív cselekvési mechanizmus adhatott válaszokat, megoldási útvonalakat, amihez szükség volt az adott szolgáltatás körül megjelenő érdekelt felek együttműködésére, növelni kellett a közszolgáltatások rugalmasságát, a felek közötti kommunikációt és a bizalmat (World Bank, 2020).

A szolgáltatások körüli hálóba jelen kutatás érdekelt félként jelentette meg az igénybe vevő személyeket, akik az előzetes várakozásokra rációval ügyesen alkalmazkodtak a pandémia okozta kihívásokhoz. *„A lakóink rugalmasabbak annál, mint, amit feltételeznénk sokszor. Rugalmasabbak tudnak lenni, ha ők is látják, hogy szükséges alkalmazkodni”* (27. interjú – munkatárs). Az interjúk mindegyikében elhangzott, hogy **mind a fogyatékos, mind a pszichiátriai beteg emberek nagyon jól alkalmazkodtak az adott helyzetekhez** abban az esetben is, amikor ez nagyon nehéz, szokatlan vagy akár konfliktusos szituáció volt. A vezetők és a munkatársak is meglepődtek azon, hogy a szolgáltatást igénybe vevő személyek mennyire türelmesek voltak, milyen sok helyzetben elfogadtak alternatív megoldásokat.

Pozitív hozadéka a pandémia időszakának, hogy a kihívások rávilágítottak olyan területekre, ahol igény jelentkezett a változtatásra. Ilyen volt például, hogy az igénybe vevő személyek közül többen úgy nyilatkoztak, hogy elhatározták: változtatni szeretnének bizonyos területeken, például azzal, hogy egészséges életmódot alakítanának ki, vagy állást keresnének a nyílt munkaerőpiacon, hogy többet keressenek, esetleg jogosítványt szereznének.

A pandémia időszakában keveset hallottunk azokról a családokról, ahol a fogyatékos személy felnőttkorában otthon él, és valamilyen szociális alapszolgáltatást vesz igénybe, vagy megváltozott munkaképességű munkavállalóként a munkaerőpiacon dolgozik. A nappali ellátások és/vagy az akkreditált foglalkoztatók bezárásának idején nagyon nehéz helyzetbe kerültek a családok, mivel az általuk gondozott, nevelt fogyatékos ember napközbeni ellátását meg kellett szervezniük. Ezekben a családokban a hozzátartozók egy része dolgozik, napközben nincs otthon, más része idős, aki nem tudja ellátni fogyatékos gyermekét a kora vagy a betegsége miatt. Farrell és Krahn írása arra hívja fel a figyelmet, hogy a fogyatékos gyermeket vagy fiatal nevelő családok nagyon különbözőek. Szerintük prototipikus családtípus nem létezik, a háztartások szerkezete változó, a családtagok legfontosabb attribútumai egymásra erős hatást gyakorolnak. Ezekben a családokban gyakori a hátrányos helyzet és a szegénység. Egyúttal eltérő kihívásokkal, formális és informális támogatói háttérrel, megoldási stratégiákkal rendelkeznek, ami befolyásolja a hatékony és folyamatos működésüket. Azok a családok, ahol a családtagok között fogyatékos személyt találunk, a megnövekedett stressz ellenére rendkívül ellen-

állóak, reziliensek az idővel jelentkező akár átmeneti, akár hosszán tartó kihívásokkal szemben (Farrell–Krahn, 2014).

Összefoglalva, a kutatás a reziliencia kérdésére azt a választ kapta, hogy a szektor rugalmas ellenállási képessége mind egyéni, mind szervezeti szinten jól vizsgázott, hiszen az összes szereplő alkalmazkodott, bizonyos területek – csapatmunka, kommunikáció – megerősödtek, és láthatóvá váltak azok a pontok, ahol változtatni kell.

„Nagyon kellemetlen ez az egész, de hát ezen túl kell magunkat tenni, és amit az élet hoz, azt kell tudni elfogadni” (9. interjú – szolgáltatást igénybe vevő személy).

4. Összegzés

A kutatás egésze erősen fókuszált arra a felvetésre, vajon a szociális szolgáltatásokat biztosító intézmények esetében egy ilyen volumenű sokkhatás (ahogyan a vezetők nagy része jellemezte az első időszakot), mint a Covid-19-vírus okozta pandémia, elindít-e bizonyos változási, fejlesztési, innovációs folyamatokat, amelyek által egy következő kihívás esetében az intézmények, azok vezetői, munkatársai és az igénybe vevő személyek gyorsabban, rugalmasabban vagy akár hatékonyabban reagálnak.

A kutatás rövid válasza a feltett kérdésekre, hogy igen, az intézményekben elindultak bizonyos folyamatok, láthatóvá váltak innovációs lehetőségek. Látni kell azonban, hogy jelenleg – 2021 végén – még nem érkeztünk el arra a pontra, mikor a hurrikán elvonul, és meg lehet kezdeni a helyreállítást. Még fúj a szél egy olyan terepen, ahol kimerült, fáradt, erejét vesztett szolgáltatók biztosítanak alapvető ellátásokat. Az igénybe vevő személyek annak ellenére, hogy alkalmazkodtak az eltérő viszonyokhoz és feltételekhez, türelmetlenek, és nagyon várnak egy nyugodtabb, kiegyensúlyozottabb időszakot. Kérdésként fogalmazódik meg, hogy ki és milyen formában nyújt majd szupervíziót, mentálhigiénés támogatást a szociális szektor szereplőinek annak érdekében, hogy tovább tudjanak szolgáltatói, vagy akár egy következő, másmilyen kihívásra hasonló hatékonysággal tudjanak reagálni.

A szektor, amelyet a kutatás vizsgált, igen szenzitív. A járvány azonban a többi szektorra is markáns hatással volt, és olyan krízishelyzetet teremtett, amely talán korábban nem létező erőforrásokat mozgósított, innovatív megoldásokat eredményezett, s ezek nemcsak a jelen helyzetben voltak alkalmazhatók, hanem remélhetőleg a jövőben is használhatók lesznek. Réthelyi tanulmányában ezt írja a pszichiátriai beteg emberek ellátásáról (ami szerinte már soha nem lesz olyan, mint a járvány előtt): *„a Covid-19-járvány rajta hagyja a nyomát a jelenlegi és jövőbeli gondolkodásunkon és ellátási gyakorlatunkon”* (Réthelyi, 2020).

Elgondolkodtató, és joggal merül fel mindenkiben a kérdés, hogy egy olyan helyzetben, ahol feltétlenül változtatni kell ahhoz, hogy a szociális szolgáltatások minden igénybe vevő személy számára hozzáférhető és kielégítő szolgáltatást nyújtsanak, kik azok a

szereplők, akik felelősséggel döntenek arról, hogy milyen fejlesztések történjenek. *Hogyan tovább?*

Tanulnunk kell ebből a válságból, hogy az állami szociális szolgáltatások felkészültebbek legyenek a hasonló jövőbeli válságokra. Az állami szociális szolgáltatások, melyek támogatják a legsebezhetőbb társadalmi rétegek befogadását a közösségekbe, létfontosságú szerepet játszanak a gazdasági fellendülésben. A szolgáltatások innovációjával és fejlesztésével kapcsolatban az ESN (European Social Network) kutatásából az derült ki, hogy tagszervezetei nagy hangsúlyt fektettek az alábbi fejlesztésekre: esetkezelések, digitalizálás, távoli ellátás, otthoni felügyelet, figyelem (ESN, 2021).

Zárásként arra kívánunk ráerősíteni, hogy a döntések meghozatalakor, a tapasztalatok összegyűjtésekor prioritást kell, hogy élvezzen azon szereplők bevonása a folyamatokba, akik részesei a változtatásoknak, akikre a legnagyobb hatással vannak a döntéseink. Soha ne feledjük: *„Addig csak egyféleképpen látjuk a dolgokat, amíg valaki meg nem mutatja, hogyan kell más szemmel nézni őket”* (Pablo Picasso).¹ Tudjuk, hogy a szociális izoláció ugyan megakadályozta a Covid terjedését vagy bejutását az intézményekbe, ugyanakkor nagyon komoly hatással volt a szolgáltatást igénybe vevő személyek jóllétére, mentális egészségére (Comas-Herrera, 2020).

Irodalom

- Alapvető Jogok Biztosának Hivatala (AJBH): *Beszámoló az alapvető jogok biztosának és helyetteseinek tevékenységéről, 2020, 2021.* <https://www.ajbh.hu/documents/10180/3812363/AJBH+besz%C3%A1mol%C3%B3+2020/a629d00d-5057-b867-afef-aadcf10cf8ea?version=1.0> (Letöltés ideje: 2021. 09. 26.)
- BABBIE, Earl.: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*, Budapest, Balassi Kiadó Kft., 2017.
- BRENNAN, Ciara Siobhan, dr. (szerk.): *Disability rights during the pandemic A global report on findings of the COVID-19 Disability Rights Monitor, 2020.* <https://euagenda.eu/upload/publications/disability-rights-during-the-pandemic-report-web-pdf.pdf>, (Letöltés ideje: 2021. 08. 11.)
- CHARLTON, James I.: *Nothing About Us, Without Us, Disability Oppression and Empowerment, University of California Press, 2000.* https://books.google.hu/books?id=ohqff8DBt9gC&pg=PA3&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false, (Letöltés ideje: 2021. 12. 14.)
- COMAS-HERRERA, Adelina – FERNANDEZ, Jose-Luis – HANCOCK, Ruth – HATTON, Chris – KNAPP, Martin – MCDAID, David – MALLEY, Juliette – WISTOW, Gerald – WITTENBERG, Raphael: *COVID-19: Implications for the Support of People with Social Care Needs in England, Journal of Aging & Social Policy, 32. évfolyam, 2020/4–5, 365–372,* <https://doi.org/10.1080/08959420.2020.1759759>, <https://doi.org/10.1080/08959420.2020.1759759>, (Letöltés ideje: 2021. 08. 23.)

¹ „There is only one way to look at things, until someone shows us how to look at them with different eyes” (Pablo Picasso) – saját fordítás.

- ENSZ-egyezmény: 2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről, 2007. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700092.tv>, (Letöltés ideje: 2021. 09. 25.)
- European Association of Service providers for Persons with Disabilities (EASPD): *The impact of COVID-19 on disability services in Europe*, 2020. https://easpd.eu/fileadmin/user_upload/Publications/second_report_impact_of_covid-19_on_disability_services_in_europe.pdf, (Letöltés ideje: 2021. 08. 10.)
- European Disability Forum (EDF): *Impact of COVID-19 on persons with disabilities: European Leaders must act now Extract from the Human Rights Report 2020*. <https://www.edf-feph.org/publications/human-rights-report-impact-of-covid-19-on-persons-with-disabilities/>, (Letöltés ideje: 2021. 09. 29.)
- European Social Network (ESN): *COVID-19 impact on Europe's social services protecting the most vulnerable in times of crisis*, 2021, Royal Library of Belgium |Legal Depot: D/2021/14.711/10. https://www.esn-eu.org/sites/default/files/2021-03/Covid_19_publication.pdf, (Letöltés ideje: 2021. 09. 26.)
- FARRELL, Anne F. – KRAHN, Gloria L. (2014): Family Life Goes On: Disability in Contemporary Families, *Family Relations*, 63. évfolyam, 2014/1, 1–6. <http://www.jstor.org/stable/43695327>
- PETRI Gábor: Az emberi jogok és a fogyatékos emberek társadalmi mozgalma, *Fogyatékossg és Társadalom folyóirat*, 2019/1. DOI 10.31287/FT.hu.2019.1.2. http://fogyatekossagtudomany.elte.hu/wp-content/uploads/2019/09/02_FT_2019_1_Tanulmányok_Petri.pdf
- RÉTHELYI János: A pszichiátriai intézményrendszer és szakmai közösség feladatai a COVID19-járvánnyal kapcsolatban. *Orvosképzés*, 95. évfolyam, 2020/3, 570–574. <https://www.semmel-weiskiado.hu/termek/1624/orvoskepzes/2020-xcv-evfolyam-3432-584>, (Letöltés ideje: 2021. 09. 27.)
- SZOKOLSZKY Ágnes: Kvalitatív stratégia közelnézetben, in Szokolszky Ágnes: *Kutatómunka a pszichológiában. Metodológia, módszerek, gyakorlat*, Budapest, Osiris Kiadó, 2004, 386–420.
- WHO: *Disability considerations during the COVID-19 outbreak*. WHO REFERENCE NUMBER: WHO/2019-nCoV/Disability/2020.1. <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-2019-nCoV-Disability-2020-1>, (Letöltés ideje: 2021. 09. 06.)
- World Bank: *Protecting People and Economies. Integrated Policy Responses to COVID-19*. Washington D.C., World Bank, 2020. <http://hdl.handle.net/10986/33770>. (Letöltés ideje: 2021. 09. 20.)

Magyar vagyok, magyarnak születtem

IDENTITÁSKUTATÁS

Az Aquinói Szent Tamás Közéleti Egyesület megbízásából készített online kérdőíves kutatás 2021 tavaszán készült. A kutatás vezetője Lakner Zoltán Lehel, folyóiratunk főszerkesztője volt. Az adatfelvétel, a megvalósítás és a kutatási jelentés elsődleges összeállítása a PPSTATISZTIKA Bt. munkája, melynek színvonalas elvégzéséért a megbízó ezúton is köszönetét fejezi ki.

A kutatás az identitást három alapvető dimenzióban, a nemzeti, a vallási és a családi identitás kérdéskörében vizsgálta 18–29 év közötti értelmiségi fiatalok körében. A vizsgálat korlátozottan reprezentatív, mert a megkérdezettek körébe szándékosan vallásos háttérű és nem vallásos iskolázottságú csoportot is bevont, így az egyik kiemelt vizsgálati szempont éppen e két csoport identitásának összevetése volt.

A kutatás legalapvetőbb megállapításának az bizonyult, hogy a hitelveik szerint élő keresztény fiatalok identitása minden tekintetben kiemelkedően erősnek és stabilnak bizonyult a valláshoz nem kötődő vagy a maguk módjára vallásos fiatalokhoz képest. Mindent összevetve általánosan megállapítható, hogy a magyar értelmiségi fiatalok többsége viszonylag erős nemzeti önazonossággal, erős családi értékészlettel rendelkezik. Ugyanakkor kifejezetten feltűnő, hogy az értelmiségi, különösen a budapesti egyetemista értelmiségi nők körében a széteső identitás jelei mutatkoznak. Ez abban nyilvánul meg, hogy egy részük magyarságképe negatív, olykor ellenséges tartalmakat hordoz, kevésbé kötődnek magyarságukhoz, a családdal és a gyermekvállalással kapcsolatos attitűdjeik bizonytalanok, és a természetestől eltérő nemi jelenségekkel szemben a vallásosokhoz, a fiatal férfiakkhoz és a végzős középiskolásokhoz képest nyitottabbak. Kérdés, hogy az egyetemeinken eluralkodó mainstream, a nyugathoz kritikátlanul igazodó szellemiség, vagy más összetett hatások alakítják, formálják, vagy éppenséggel deformálják-e a fiatalok identitását.

Kulcsszavak: nemzet, identitás, magyarság, kereszténység, család, szexuális irányultság.

Kutatói összefoglaló

Az Aquinói Szent Tamás Közéleti Egyesület megbízásából 2021. április–június időszakban, értelmiségi fiatalok¹ 18–29 éves korosztályában online kutatás zajlott, amely révén 1101 fő válasza állnak rendelkezésre, ebből 512 fő egyházi iskolában tanult. A kutatási

¹ Értelmiséginek tekintettük a középiskolákban éppen érettségizőket, valamint a felsőoktatás hallgatóit, illetve azokat, akik már befejezték tanulmányaikat az adott korosztályban.

designból adódóan tehát a mintában az egyházi iskolákba járók és a keresztények felülreprezentáltak a teljes sokasági arányokhoz képest. A kutatásvezető Lakner Zoltán Lehel PhD, míg a technikai megvalósító a PPSTATISZTIKA Bt. volt.

A kutatás egyik legfontosabb eredménye, hogy **az egyház tanítását követő módon vallásos fiatalok – akik a minta kb. egyharmadát teszik ki – sok szempontból jelentős mértékben különböznek a kérdőív többi kitöltőjétől.** Nem csupán magára a vallásosságra igaz ez, hanem többek között az identitásra is: az egyház tanítását követő módon vallásos fiatalok körében magasabb a kötődés aránya, amennyiben Magyarországról, a magyarok nemzeti közösségéről vagy a szülőhely településéről van szó, míg Európához ők kötődnek a legkevésbé.

A **középiskolások és az egyetemisták** nézetei közötti eltérések kisebb mértékben, de markánsan jelen vannak: **a középiskolások többnyire enyhén konzervatívabbnak mutatkoznak, mint az egyetemisták,** és az adatok arra engednek következtetni, hogy **az egyetemisták valamivel kisebb arányban kötődnek a magyarok nemzeti közösségéhez, mint a középiskolások.** Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy e tendenciaszerű eredmények ellenére is, a középiskolásoknak is több mint felét legalább átmeneti időre foglalkoztatja a külföldre költözés gondolata.

A kérdezettek számára **a nemzeti és a nemi** hovatartozás a két legfontosabb identitásképző tényező. Emellett az ifjúsági korcsoporthoz tartozás és a kereszténység is sokak számára meghatározó.

Külön figyelmet érdemel, hogy a mintában megjelenő női részvételi túlsúly mellett a **nők viszonylag liberálisabb szemlélete** is kirajzolódik. Különösen a nemzethez való viszonyban és a családon belüli identitás kérdéseiben figyelhető meg ez az eltérés.

Míg a teljes minta erősen megoszlik a tekintetben, hogy mit gondolnak **Magyarország esetleges végleges elhagyásáról, addig az egyház tanítását követő fiatalok több mint 80%-a inkább vagy határozottan elzárkózik ettől a lehetőségtől.** Hasonló a helyzet az egyházi iskolába járó/járt fiatalokkal is. (A két csoport között jelentős átfedés mutatkozik.) Ugyanakkor az ideiglenesen, tanulás céljából történő külföldre költözéstől ez a két csoport sem zárkózik el, ahogy a teljes minta többsége is el tudja képzelni. Az egyetemisták valamivel nagyobb arányban hagynák el az országot, mint a középiskolások, akár ideiglenesen, akár véglegesen.

A magyarsághoz tartozás szempontjai közül **kiemelkedik az identifikáció** (magyarnak tartja magát) és a **nyelvismeret.** Emellett a **történelemmel és a kulturális örökséggel** történő azonosulás a harmadik olyan szempont, amit a kitöltők többsége fontosnak érez. Ezzel szemben a **kereszténységet** tartják a legkevésbé fontosnak ahhoz, hogy valaki magyar lehessen.

A mintába kerültek nagy többsége osztja azt az állítást, hogy *„Néha kevéssé tudok büszke lenni Magyarországra”.* Még az egyház tanítása szerint vallásosak fele is in-

kább egyetért ezzel. Ugyanakkor ők gondolják messze a legnagyobb arányban (80%), hogy az **embereknek még akkor is támogatniuk kell az országukat, ha az hibát követ el**. A teljes mintában az állítás ellenzői vannak enyhe többségben.

A **nemzeti büszkeség** oka a többség számára a különböző területeken elért **kiemelkedő eredményekben, ill. a népi kultúrában, népművészetben gyökerezik**. Ezzel szemben a politika, a gazdaság vagy a kereszténység védelme terén többen vannak, akik inkább nem büszkéek. **Az egyház tanítását követő keresztények és az egyházi oktatási intézménybe járók általában büszkébbek Magyarországra**, mint a nem vallásosak / nem keresztények, és a középiskolások is valamivel gyakrabban mutatkoznak büszkének, mint az egyetemisták.

Míg a **többség nem ért egyet** azzal az állítással, **hogy a magyarok történelmi küldetése ma is a keresztény Európa védelme** volna, addig az egyház tanítása szerint vallásosak, valamint az egyházi iskolába járók többsége osztja ezt a nézetet.

A **történelmi egyházak társadalmi szerepét a többség általában véve pozitívnak** tekinti. Különösen igaz ez a szociális tevékenység megítélésére vonatkozóan. Egyedüli **kivétel ez alól a közéleti szerepvállalásuk**, amely erősen megosztja a kitöltőket. Utóbbi esetben a középiskolások pozitívabb képet alkotnak, mint az egyetemisták.

A **család kiemelkedő fontosságát** a magyar társadalomban jelen kutatás is megerősíti. **A házasságról** is a nagy többség úgy gondolja, hogy **nem egy idejétmúlt intézmény**. Ugyanakkor hatalmas az eltérés a vallásosság három csoportjának gondolkozása között arról, hogy a házasság két ember tartós párkapcsolatának leghelyesebb és boldogító formája-e.

Jelentős változásnak értékelhető, hogy a **nők többsége nem érzi úgy, hogy gyermek nélkül ne lehetne teljes életet élni**.

– Ami az azonos neműek családalapítását illeti, a **nők inkább úgy vélték, hogy az azonos nemű párok is lehetnek jó szülők, továbbá jobban támogatták, hogy a nem heteroszexuális párok is fogadhassanak örökbe gyermeket, mint az ebben a kérdésben is lényegesen elutasítóbb, tradicionálisabb beállítottságú férfiak**.

A **férfiak többsége szerint „az LGBTQ+ identitás erőteljes megjelenítése a nyilvánosságban” káros, míg a nők többsége szerint nem az**.

A családnak az egyén életében betöltött szerepére vonatkozó nézetekben is jelentős eltérések mutatkoznak. Az egyház tanítása szerint vallásosak és az egyházi iskolába járók nagy többsége szerint saját **vallási világnézete a családjában alapozódott** meg, míg a nem vallásosoknak kevesebb mint egyharmada gondolja így. **A politikai beállítódás, az erkölcs és az értékrend, valamint a nemzeti identitás terén is sokkal meghatározóbb a család szerepe** az egyház tanítása szerint vallásosak számára, mint más csoportok körében.

A családon belüli nemi szerepek megítélésében nem mutatkoznak jelentős különbségek a társadalmi csoportok között. A fiataloknak csak egy kisebb része osztja a tradicionális családi szerepmegosztást, ez alól a vallásosak sem kivételek. Az egyetemistákra ez még inkább igaz, mint a középiskolásokra.

Más a helyzet az azonos nemű párok gyermeknevelésének megítélése esetében, annál a kérdésnél, hogy a gyermek egészséges fejlődéséhez mindenképpen szükség van-e apára és anyára, valamint **az LMBTQ+ identitás nyilvános megjelenésének megítélésénél. Ezekben az esetekben az egyház tanítása szerint vallásosak jóval elutasítóbbak, mint a többi válaszadó.** A középiskolás–egyetemista-eltérés megmutatkozik itt is.

Az erkölcsi kérdések közül csak az adócsalás esetében kategorikusan elutasító a válaszadó fiatalok többsége. Ugyanakkor az egyház tanítása szerint vallásosak többsége (58–68%, tehát közülük sem mindenki!) soha nem tartja elfogadhatónak az abortuszt, az eutanáziát vagy az alkalmi szexuális kapcsolatot. De a mesterséges megtermékenyítést – mellyel kapcsolatosan elutasító a Katolikus Egyház álláspontja – az egyház tanítása szerint vallásosak közül is csak minden ötödik válaszadó utasított el kategorikusan.

Az identitás kérdőív utolsó, nyitott kérdésére a válaszadók néhány mondatban leírhatták, mi jut eszükbe arról a parafrázisról, hogy „...*magyar vagyok, magyarnak születtem...*”. A kérdőívet kitöltők majdnem kétharmada válaszolt erre a kérdésre, ami igen magas kitöltési aránynak számít. A válaszok szógyakorisági elemzése alapján a **leggyakrabban használt kifejezés a magyar volt, ezt követte a büszke kifejezés.**

A válaszok kvalitatív szövegelemzése alapján alapvetően négy jellegzetes attitűdmin-tázatot lehetett megfigyelni: pozitív, negatív, vegyes, ill. semleges érzelmi töltetű meg-nyilatkozások.

A válaszok fele egyértelműen pozitívnek értékelhető, azaz a magyarsággal kapcsolatban valamilyen pozitív, jó érzés tölti el a válaszadót, büszke a magyarságára, a nemzeti hagyományokra, a történelemre, a kultúrára és a természeti értékekre. Ugyanakkor sokan felhívják arra is a figyelmet, hogy ez a **nemzeti identitás nem lehet kirekesztő,** nem fordulhat más nemzetek ellen, ill. ez a nemzeti örökség felelősséggel és kötelességekkel is jár. A pozitív nemzeti identitással rendelkezők között a teljes mintához képest felülreprezentáltak a magukat vallásosnak tartók.

A válaszadók közel **egynegyede negatív érzelmi töltetűnek** kódolt választ adott a nyitott kérdésre. Ebben a válaszadói körben lényegesen kevesebb a magát vallásosnak tartó kitöltő, és nagyobb részt állami fenntartású oktatási intézménybe járnak. **A leggyakoribb kifejezés a szégyen volt a negatív válaszokban, amit egyfajta kormánykritikaként fogalmaztak meg.**

A nyitott válaszra felelők 15%-a egyaránt fogalmazott meg a magyarságra és a saját nemzeti tudatára vonatkozó pozitív és negatív állításokat is. A megdöbbenő-

en magas arányt jelentő **11% számára** pedig a fenti parafrázis semmit nem jelent, számukra **a magyar identitás teljesen semleges**, legtöbbjük számára sokkal fontosabb identitásképző tényező, hogy ember, vagy európai.

Mind a vegyes, mind a semleges válaszokat adók között a teljes mintához és a pozitív attitűdű magyarságtudattal rendelkezőkhöz képest felülreprezentáltak az állami oktatási intézménybe járók és a nem vallásosak.

A vizsgált minta alapján tehát összességében elmondható, hogy **határozott mintázat rajzolódik ki a magyarsághoz való viszonyulás és a vallásosság kapcsolatában, és különösen szembeűnő az egyház tanítása szerinti vallásosság és a pozitív magyar nemzeti identitás közötti kapcsolódás.**

A kutatás módszertana

A kutatás célja az volt, hogy a fiatal (18–29 éves) korosztály identitását vizsgálja, abból a célból, hogy megérthessük, miként határozza meg magát ma a jövő nemzedéke, melyek az igazán fontos dolgok a fiatalok számára. A kutatás 2021 tavaszán, április–május hónapjaiban zajlott az Aquinói Szent Tamás Közéleti Egyesület megbízásából. A technikai megvalósító a Ppstatisztika Bt. volt. Az identitás témakörén belül a kérdőív kitért a nemzeti, a keresztény és a családon belüli identításra. A témát egy online kérdőív keretében vizsgáltuk, amelyet a *Facebookon*, illetve egyéb online, nyereményjátékkal is egybekötött fizetett hirdetésekön keresztül is terjesztettünk, de a megbízó Szent Tamás Közéleti Egyesület célzott keresztény közösségekre irányuló megkeresései is segítették a toborzást, amelyek közül a *777blog* keresztény ifjúsági portál közössége jelentette a legnagyobb keresztény résztvevői bázist. Ebből kifolyólag a minta összetétele kellően heterogén, és mindenféle társadalmi csoport jelen van benne, de szükségszerűen eltér a teljes populációs arányoktól, és a keresztények egyértelműen felülreprezentáltak a mintában, azaz nem tekinthető reprezentatívnak a vizsgált korosztályra nézve. **A teljes minta mérete 1101 fő, amelyből 512 fő egyházi iskolában tanul, vagy tanult korábban.** Ebből adódóan a kapott minta elsősorban a keresztény és nem keresztény válaszadók eltéréseinek feltáró jellegű megértésére alkalmas.

A kérdőív egy demográfia- (szűrő) blokkot és négy attitűdblokkot tartalmazott. Utóbbiak elnevezései az 1.) *Identitás*, 2.) *Nemzeti identitás*, 3.) *Keresztény identitás* és 4.) *Családon belüli identitás* voltak. A szűrő- és attitűdkérdések megválaszolása kötelező volt, ám az attitűdkérdéseknél lehetőség adódott „nem tudom”, illetve „nem kívánok válaszolni” feleletet adni. Néhány esetben lehetőség volt a válasz szöveges indoklására vagy kifejtésére, ezek – a zárt kérdésekkel ellentétben – nem voltak kötelezőek. A zárt kérdéseken túl a kérdőív végén egy nyitott kérdés is szerepelt, melynek megválaszolása opcionális volt, és a válaszadók néhány mondatban kifejthették a véleményüket. Egy külön elemzés tartalmazza ezen szöveges válaszok elemzését.

A kérdőívblokkok egy részét korábbi hazai és nemzetközi kutatások kérdőíveiből vették át (ISSP 2013, EVS 2017 és Ifjúságkutatás 2016). Néhány esetben történt módosítás, emellett a Szent Tamás Akadémia által megfogalmazott kérdések is helyet kaptak közöttük. A jelentés során – ahol lehetőség nyílt rá – a korábbi kutatási eredményekre is kitékintünk, amely kutatások esetén a jelen kutatás célcsoportját jelentő 18–29 éves korosztályra vonatkozó alminták eredményeivel történt az összehasonlítás.

A minta összetétele

A válaszadók átlagéletkora 22,2 év. 18 és 29 éves kor között minden korosztály előfordul, jellemzően a fiatalabb korosztályok vannak többen, és (a 21 és 22 éveseket leszámítva) 29 éves korig csökken az arányuk.

Ami az oktatási intézmény jellege szerinti megoszlást illeti, kicsivel kevesebb mint felük most jár vagy korábban járt egyházi iskolába. 42% állami egyetemre jár/járt, kb. negyedük egyházi középiskolába, 15,9% egyházi egyetemre, 11,5% állami középiskolába. Mivel egyházi iskolák korábbi tanulóinak is lehetőségük volt a kitöltésre, így a válaszadók 2,8%-a egyházi fenntartású általános iskolába járt. Emellett 2,9% azok aránya, akik valamilyen egyéb egyházi fenntartású formális képzésben vettek/vesznek részt.

A minta nemi megoszlását tekintve 74,8%-a nő, 25,2%-a férfi. Lakóhelyüket tekintve 36,3% budapesti, megyeszékhelyen vagy megyei jogú városban 15,1% él, városi 29,4%, és falusi 18,3%. Tanyán pedig 0,9% lakik.

Identitás

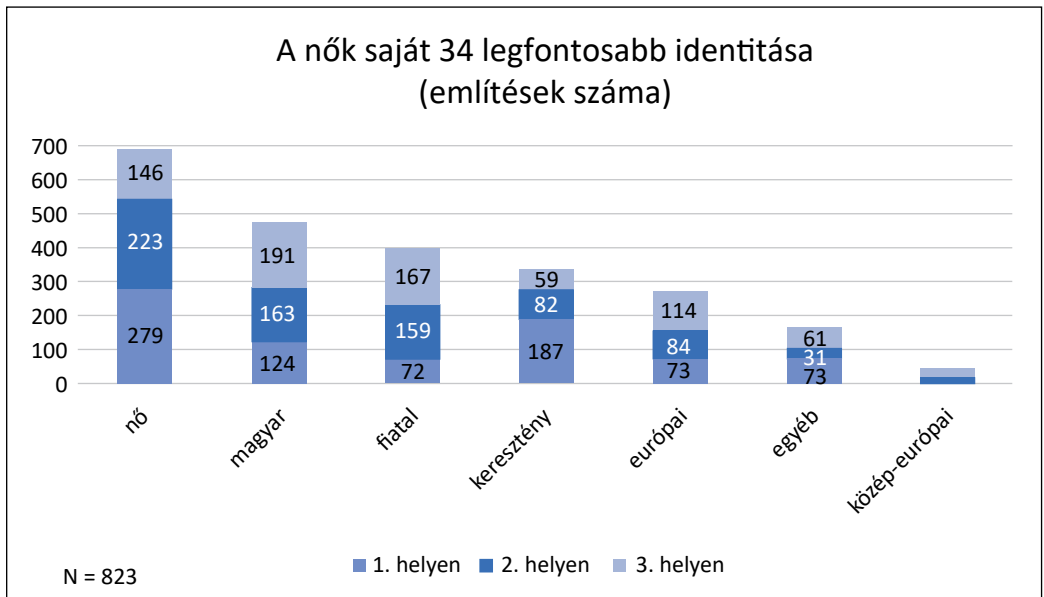
Az identitásról általánosságban a második, demográfia utáni blokkban kérdeztük a válaszadókat.² A nők (1. ábra) és a férfiak (2. ábra) számára a nő és férfi válaszlehetőség miatt két külön blokk készült. A két nem között annyi a különbség, hogy a nők számára a „fiatal” identitás előrébb került a rangsorban. Minden más tekintetben közel azonos sorrendet állítottak fel a férfiak és a nők.

Az „egyéb” válaszlehetőséget megjelölők röviden kifejtették, milyen egyéb identitást tartanak fontosnak. Ezek közül több vonatkozott a szakmájukra, a nemi/szexuális identitásukra, nők közül volt, akinek az anyaság és/vagy feleségszerep volt fontos. Jellemző volt még az *ember*, a *cserkész*, illetve többen utaltak – nemtől függetlenül – politikai beállítódásukra, vallási vagy nemzeti identitásukra – amelyre irányuló kérdést a következő kérdésblokk is tartalmazott.

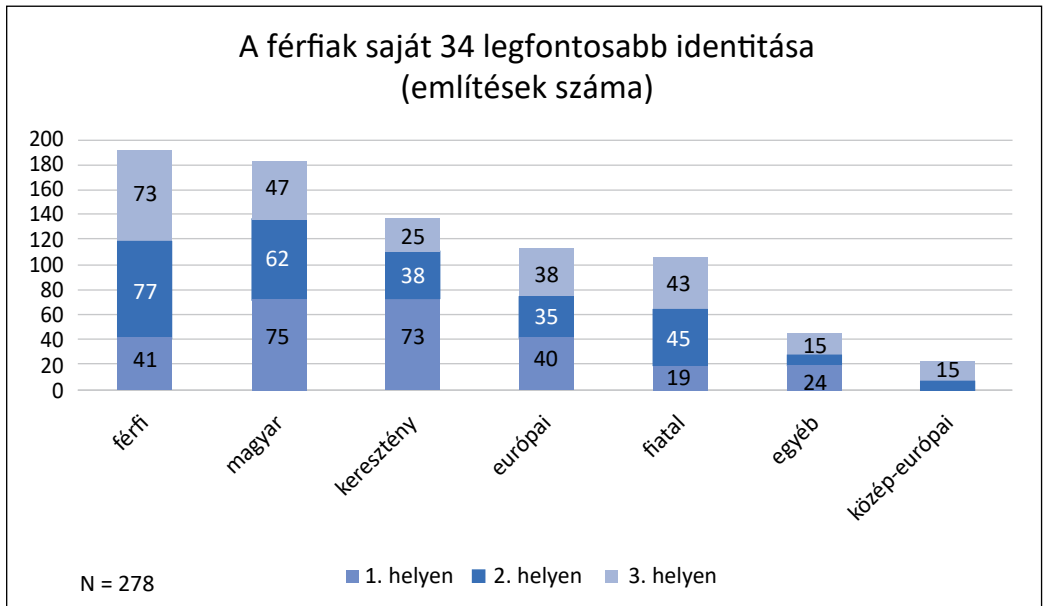
² „Jelöld meg, hogy az alábbi identitások közül melyek a legfontosabbak neked! Legfeljebb hármat jelölhetsz sorrendben.”

1. ábra

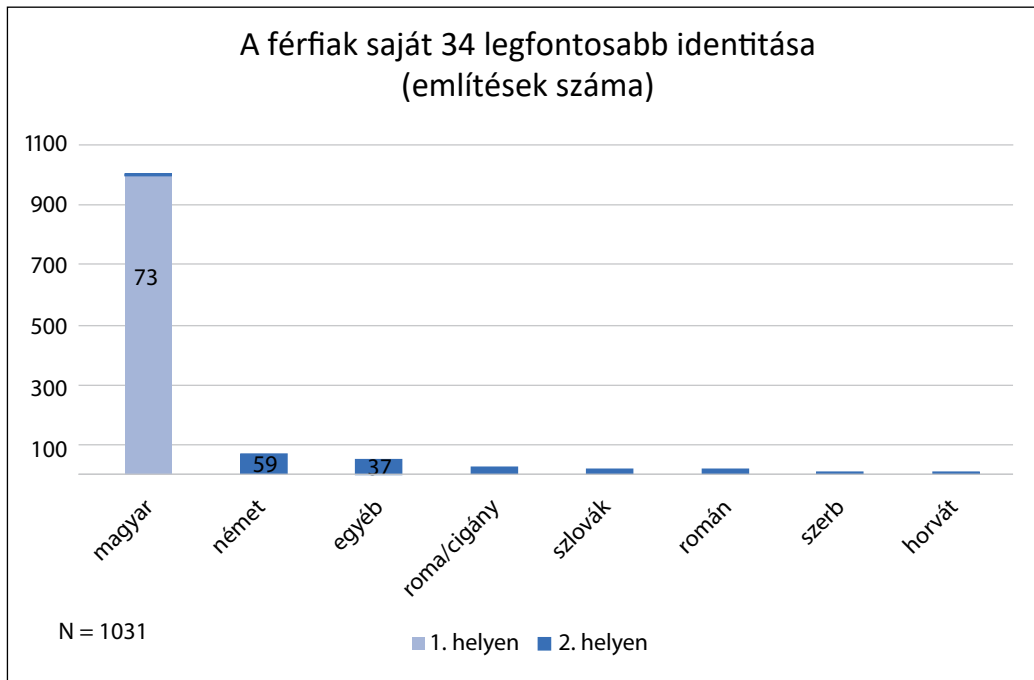
2. ábra

Nemzeti identitás

A válaszadók túlnyomó többsége **elsősorban magyar identitásúnak** vallotta magát (az esetszámok a 3. ábrán láthatóak). A magyar identitást másodikként nagyon kevesen jelölték. Második helyre a német identitás került, harmadik helyre pedig az egyéb kategória, amely jellemzően a legkülönbözőbb nemzetiségeket tartalmazta.

3. ábra

Az egyes helyekhez való kötődést szemléltetik az 1–5. táblázatok. Általánosságban fontos megjegyezni, hogy **az egyház tanítását követő keresztények körében magasabb a kötődés** aránya, amennyiben Magyarországról vagy annak településéről van szó, ám Európához ők kötődnek a legkevésbé. Az eredményekből az is látható, hogy az egyházi intézménybe járók, a budapestiek, továbbá az egyetemisták is lényegesen jobban kötődnek a saját lakóhelyükhöz. Emellett az adatok alapján úgy tűnik, az egyházi intézménybe járó, a vallásos, **valamint a vidéki fiatalok nemzeti öntudata a legerősebb:** ők jobban kötődnek hazájukhoz és a magyarsághoz, mint a többi fiatal.

1. táblázat. „Kérlek, mondd meg, mennyire kötődsz az alábbi helyekhez?
A településhez, ahol felnőttél...”

	egyáltalán nem	kevésbé	eléggé	nagyon	N
Összesen	8,4	21,6	35,4	34,6	1058
Nő	8,6	21,9	34,5	35,0	794
Férfi	8,0	20,5	38,3	33,3	264
Egyházi oktatási intézmény	4,9	19,0	34,7	41,4	490
Nem egyházi oktatási intézmény	11,4	23,8	36,1	28,7	568
Az egyház tanítását követő keresztény	3,4	15,1	33,7	47,8	291
A maga módján vallásos keresztény	4,0	17,0	40,0	39,0	200
Más vallású / nem vallásos	15,8	27,2	32,9	24,1	316
Budapesti	9,6	21,4	31,3	37,7	387
Vidéki	7,7	21,6	37,9	32,8	671
Középiskolás	14,5	15,6	35,2	34,6	179
Egyetemista	9,7	26,3	35,2	28,8	566

2. táblázat. „Kérlek, mondd meg, mennyire kötődsz az alábbi helyekhez?
Az országhoz, ahol élsz...”

	egyáltalán nem	kevésbé	eléggé	nagyon	N
Összesen	8,7	20,7	33,4	37,2	1052
Nő	9,5	21,1	34,3	35,1	790
Férfi	6,5	19,5	30,5	43,5	262
Egyházi oktatási intézmény	3,7	13,0	32,1	51,2	492
Nem egyházi oktatási intézmény	13,2	27,5	34,5	24,8	560
Az egyház tanítását követő keresztény	1,4	6,9	26,9	64,8	290
A maga módján vallásos keresztény	2,5	15,6	45,2	36,7	199
Más vallású / nem vallásos	19,6	34,2	29,4	16,8	316
Budapesti	10,9	25,4	33,2	30,6	386
Vidéki	7,5	18,0	33,5	41,0	666
Középiskolás	11,7	26,3	31,8	30,2	179
Egyetemista	11,8	25,5	36,1	26,6	560

3. táblázat. „Kérlek, mondd meg, mennyire kötődsz az alábbi helyekhez?
A magyarok nemzeti közösségéhez...”

	egyáltalán nem	kevésbé	eléggyé	nagyon	N
Összesen	17,3	29,2	30,0	23,6	1035
Nő	18,0	30,7	30,3	21,0	772
Férfi	15,2	24,7	28,9	31,2	263
Egyházi oktatási intézmény	6,2	22,4	39,3	32,1	486
Nem egyházi oktatási intézmény	27,1	35,2	21,7	16,0	549
Az egyház tanítását követő keresztény	3,2	13,8	36,7	46,3	283
A maga módján vallásos keresztény	7,1	27,6	40,8	24,5	196
Más vallású / nem vallásos	37,9	38,9	15,0	8,3	314
Budapesti	23,7	33,9	22,9	19,5	375
Vidéki	13,6	26,5	33,9	25,9	660
Középiskolás	20,6	30,9	25,7	22,9	175
Egyetemista	24,1	35,6	24,7	15,6	551

4. táblázat. „Kérlek, mondd meg, mennyire kötődsz az alábbi helyekhez?
Európához...”

	egyáltalán nem	kevésbé	eléggyé	nagyon	N
Összesen	3,7	19,0	46,5	30,9	1037
Nő	3,5	18,6	47,4	30,5	776
Férfi	4,2	20,3	43,7	31,8	261
Egyházi oktatási intézmény	3,1	19,8	52,1	25,0	484
Nem egyházi oktatási intézmény	4,2	18,3	41,6	36,0	553
Az egyház tanítását követő keresztény	3,1	24,8	52,1	19,9	286
A maga módján vallásos keresztény	3,6	19,3	48,7	28,4	197
Más vallású / nem vallásos	4,2	15,3	41,5	39,0	313
Budapesti	3,4	14,8	45,1	36,7	379
Vidéki	3,8	21,4	47,3	27,5	658
Középiskolás	6,9	21,7	46,3	25,1	175
Egyetemista	3,4	16,0	42,7	37,8	555

A kivándorlással kapcsolatos állítások tekintetében az mondható el, hogy a nem egyházi intézménybe járók és **a nem vallásosak / nem keresztények körében magasabb azok aránya, akik itt tudnák hagyni Magyarországot valamilyen okból.** A mintabeli keresztények, elsősorban az egyház tanítását követők több mint a fele soha nem hagyná el Magyarországot, ez messze a legmagasabb arány a többi kategóriához képest. Ezeknél az állításoknál ismét megmutatkozik, hogy mintánkban az egyházi intézménybe járó, a már említett keresztény, illetve a vidéken élő fiatalok erősebben kötődnek hazájukhoz, mint mások. A külföldön való tanulás, valamint a jobb életszínvonal miatti külföldre költözés is kevésbé vonzó alternatíva számukra. Ugyanakkor a tanulás céljából való külföldre utazás kivételt képez, mivel evvel az állítással a válaszadók többsége egyetért.

5. táblázat. „Magyarország a hazám, véglegesen soha nem hagynám el.”

	egyáltalán nem	kevésbé	eléggé	nagyon	N
Összesen	25,9	21,9	25,9	26,3	1027
Nő	26,1	22,4	25,3	26,2	767
Férfi	25,4	20,4	27,7	26,5	260
Egyházi oktatási intézmény	14,1	15,4	32,4	38,2	482
Nem egyházi oktatási intézmény	36,3	27,7	20,2	15,8	545
Az egyház tanítását követő keresztény	6,6	9,4	30,3	53,7	287
A maga módján vallásos keresztény	12,5	24,5	37,0	26,0	192
Más vallású / nem vallásos	52,3	27,1	13,9	6,8	310
Budapesti	32,5	22,4	26,1	19,0	379
Vidéki	22,1	21,6	25,8	30,6	648
Középiskolás	28,0	26,9	26,3	18,9	175
Egyetemista	34,9	25,7	22,1	17,3	544

6. táblázat. „A jobb élet reményében el tudnám hagyni Magyarországot.”

	egyáltalán nem	kevésbé	eléggé	nagyon	N
Összesen	15,8	20,2	26,9	37,1	1026
Nő	14,7	19,3	27,3	38,7	768
Férfi	19,0	22,9	25,6	32,6	258
Egyházi oktatási intézmény	23,3	28,4	26,1	22,3	476
Nem egyházi oktatási intézmény	9,3	13,1	27,6	50,0	550

	egyáltalán nem	kevésbé	eléggé	nagyon	N
Az egyház tanítását követő keresztény	40,4	32,6	18,4	8,5	282
A maga módján vallásos keresztény	12,4	26,3	34,5	26,8	194
Más vallású / nem vallásos	3,2	5,7	27,6	63,5	315
Budapesti	11,2	17,3	26,1	45,3	375
Vidéki	18,4	21,8	27,3	32,4	651
Középiskolás	12,6	13,1	29,1	45,1	175
Egyetemista	9,1	15,3	28,6	47,0	549

7. táblázat. „Erősen foglalkoztat a külföldre költözés gondolata.”

	egyáltalán nem	kevésbé	eléggé	nagyon	N
Összesen	31,0	22,5	20,6	25,8	1038
Nő	29,3	22,7	21,2	26,8	777
Férfi	36,0	22,2	18,8	23,0	261
Egyházi oktatási intézmény	44,2	25,2	16,9	13,6	484
Nem egyházi oktatási intézmény	19,5	20,2	23,8	36,5	554
Az egyház tanítását követő keresztény	61,3	24,4	8,4	5,9	287
A maga módján vallásos keresztény	31,5	28,9	22,3	17,3	197
Más vallású / nem vallásos	8,9	15,0	28,1	47,9	313
Budapesti	25,2	21,0	22,3	31,5	381
Vidéki	34,4	23,4	19,6	22,5	657
Középiskolás	21,8	22,3	26,8	29,1	179
Egyetemista	21,2	22,0	21,8	35,0	551

Arról, hogy mi fontos ahhoz, hogy valaki magyar lehessen (7. ábra és 10–17. táblázat), nagyjából hasonlóan vélekednek a válaszadók nemi bontásban, és nem mutatkozott lényeges különbség az egyházi / nem egyházi oktatási intézménybe járók között sem. A nem keresztények az átlagnál kevésbé tartották fontosnak a kereszténységet (89,5%-uk szerint egyáltalán nem fontos), ám fordítva, a keresztények nem tartották sokkal fontosabbnak az átlagnál. Ugyanez volt jellemző a Budapest–vidék-összehasonlításban, a budapestiek 68,9%-a szerint a kereszténység egyáltalán nem fontos ahhoz, hogy valaki magyar lehessen, ám a vidéken élők körében itt sem volt az átlagtól lényegesen eltérő eredmény.

Összehasonlítva az ISSP 2013-as adataival az látszik, hogy azokhoz képest a mintánkban szereplők általánosságban kevesebb elvárást fogalmaztak meg.

8. táblázat. „Ahhoz, hogy valaki magyar lehessen, mennyire fontos az, hogy beszéljen magyarul?”

	egyáltalán nem fontos	nem túl fontos	eléggé fontos	nagyon fontos	N
Összesen	1,6	6,0	33,0	59,4	1009
Nő	1,3	5,8	34,2	58,7	761
Férfi	2,4	6,9	29,4	61,3	248
Egyházi oktatási intézménybe járt	0,6	6,0	30,6	62,7	467
Nem egyházi oktatási intézménybe járt	2,4	6,1	35,1	56,5	542
Az egyház tanítását követő keresztény	0,7	5,2	23,1	71,0	290
A maga módján vallásos keresztény	0,5	4,0	32,5	63,0	200
Más vallású / nem vallásos	3,8	7,9	38,4	50,0	318
Budapesti	2,7	6,3	34,2	56,7	365
Vidéki	0,9	5,9	32,3	60,9	644
Középiskolás	1,7	8,7	34,3	55,2	172
Egyetemista	2,0	5,9	36,1	56,0	543

9. táblázat. „Ahhoz, hogy valaki magyar lehessen, mennyire fontos az, hogy keresztény legyen?”

	egyáltalán nem fontos	nem túl fontos	eléggé fontos	nagyon fontos	N
Összesen	54,8	23,2	16,4	5,7	1006
Nő	55,2	24,7	16,4	3,7	757
Férfi	53,4	18,5	16,5	11,6	249
Egyházi oktatási intézménybe járt	37,8	28,3	25,5	8,4	463
Nem egyházi oktatási intézménybe járt	69,2	18,8	8,7	3,3	543
Az egyház tanítását követő keresztény	23,1	31,7	32,4	12,8	290
A maga módján vallásos keresztény	40,5	36,0	19,0	4,5	200
Más vallású / nem vallásos	89,3	8,2	1,3	1,3	319
Budapesti	68,9	18,0	10,7	2,5	266
Vidéki	46,7	26,1	19,7	7,5	460
Középiskolás	59,8	22,4	13,2	4,6	174
Egyetemista	69,3	19,3	8,5	3,0	540

10. táblázat. „Ahhoz, hogy valaki magyar lehessen, mennyire fontos az, hogy közösséget érezzen Magyarországgal kulturális és történelmi örökségével?”

	egyáltalán nem fontos	nem túl fontos	eléggé fontos	nagyon fontos	N
Összesen	8,2	17,0	38,0	36,8	1004
Nő	8,2	18,3	39,2	34,3	753
Férfi	8,0	13,1	34,7	44,2	251
Egyházi oktatási intézménybe járt	4,5	11,4	38,1	46,0	465
Nem egyházi oktatási intézménybe járt	11,3	21,9	38,0	28,8	539
Az egyház tanítását követő keresztény	3,4	5,2	32,1	59,3	290
A maga módján vallásos keresztény	2,5	15,0	44,0	38,5	200
Más vallású / nem vallásos	16,1	28,7	37,2	18,0	317
Budapesti	13,2	19,0	36,5	31,3	364
Vidéki	5,3	15,9	38,9	39,8	640
Középiskolás	9,3	24,4	38,4	27,9	172
Egyetemista	10,6	20,4	38,7	30,4	540

11. táblázat. „Ahhoz, hogy valaki magyar lehessen, mennyire fontos az, hogy önmagát magyarnak tartsa?”

	egyáltalán nem fontos	nem túl fontos	eléggé fontos	nagyon fontos	N
Összesen	3,1	3,3	18,3	75,4	1007
Nő	2,4	2,9	18,5	76,3	758
Férfi	5,2	4,4	17,7	72,7	249
Egyházi oktatási intézménybe járt	1,7	2,2	15,1	81,1	465
Nem egyházi oktatási intézménybe járt	4,2	4,2	21,0	70,5	542
Az egyház tanítását követő keresztény	1,0	2,4	10,3	86,3	291
A maga módján vallásos keresztény	2,0	0,5	16,5	81,0	200
Más vallású / nem vallásos	5,6	6,0	25,1	63,3	319
Budapesti	4,1	4,1	20,0	71,8	365
Vidéki	2,5	2,8	17,3	77,4	642
Középiskolás	4,1	2,9	24,4	68,6	172
Egyetemista	3,5	4,1	19,0	73,4	541

A következő táblázatokon az látszik, hogy a válaszadók összességében kis arányban büszkék Magyarországra, arról pedig megoszlanak a vélemények, hogy szeretnek-e magyar állampolgárok lenni. Szintén körülbelül fele-fele arányban gondolkodnak úgy, hogy az embereknek az országukat annak hibái ellenére is támogatniuk kell. A kapott eredmények alapján megállapíthatjuk, hogy a férfiak, az egyházi oktatási intézménybe járók, a keresztény, valamint a vidéki fiatalok büszkébbek arra, hogy magyar állampolgárok, valamint lojálisabbak hazájuk iránt, mint a többi válaszadó.

12. táblázat. „Sokkal szívesebben vagyok magyar állampolgár, semhogy bármely más ország állampolgára legyek.”

	egyáltalán nem ért egyet	inkább nem ért egyet	inkább egyetért	teljes mér- tétkben egyetért	N
Összesen	26,5	23,5	27,3	22,7	939
Nő	26,6	25,6	27,6	20,2	707
Férfi	26,3	17,2	26,3	30,2	232
Egyházi oktatási intézménybe járt	15,0	19,4	31,0	34,5	432
Nem egyházi oktatási intézménybe járt	36,3	27,0	24,1	12,6	507
Az egyház tanítását követő keresztény	5,5	13,7	32,1	48,7	271
A maga módján vallásos keresztény	14,8	24,9	39,2	21,2	189
Más vallású / nem vallásos	48,0	30,1	15,6	6,3	302
Budapesti	32,5	26,1	23,9	17,5	348
Vidéki	23,0	22,0	29,3	25,7	591
Középiskolás	30,8	22,6	28,3	18,2	159
Egyetemista	34,7	27,5	23,4	14,5	505

13. táblázat. „Az embereknek még akkor is támogatniuk kell az országukat, ha az az ország hibát követ el.”

	egyáltalán nem ért egyet	inkább nem ért egyet	inkább egyetért	teljes mér- tétkben egyetért	N
Összesen	25,8	27,0	31,0	16,1	973
Nő	25,5	28,7	32,6	13,2	729
Férfi	26,6	22,1	26,2	25,0	244
Egyházi oktatási intézménybe járt	14,4	24,7	38,0	22,9	450
Nem egyházi oktatási intézménybe járt	35,6	29,1	25,0	10,3	523

	egyáltalán nem ért egyed	inkább nem ért egyed	inkább egyedért	teljes mér- tétkben egyedért	N
Az egyház tanítását követő keresztény	5,3	14,5	47,3	32,9	283
A maga módján vallásos keresztény	17,4	30,8	33,3	18,5	195
Más vallású / nem vallásos	49,7	31,3	14,8	4,3	304
Budapesti	34,6	23,9	27,2	14,3	356
Vidéki	20,7	28,8	33,2	17,2	617
Középiskolás	32,5	31,3	25,3	10,8	166
Egyetemista	32,8	29,2	25,9	12,1	521

A 14. táblázat a válaszadók Magyarország iránti büszkeségét hivatott árnyalni. Európa-
pára gyakorolt politikai hatására a legkevésbé büszkék, ám a tudomány, a sport, a kultúra
és a művészetek terén elért eredmények szempontjából nagyon büszkének mondhatók.
Ez a helyzet a magyar népi kultúra és népművészet különlegesen gazdag és értékes mi-
voltával is. Általánosságban az mondható el, hogy az egyház tanítását követő kereszté-
nyek és az egyházi oktatási intézménybe járók büszkébbek Magyarországra, mint a nem
vallásosak / nem keresztények – a legnagyobb különbség a keresztény kultúra védelmé-
nél mutatkozik, amire érthető módon a keresztények büszkébbek (14–17. táblázat).

14. táblázat. „Kérlek, mondd meg, mennyire vagy büszke Magyarországra abból a szempont-
ból, hogy milyen eredményeket ért el a tudomány, a sport, a kultúra és a művészetek terén.”

	egyáltalán nem	nem igazán	eléggé	nagyon	N
Összesen	3,9	9,0	32,5	54,6	929
Nő	4,0	8,5	34,7	52,7	692
Férfi	3,4	10,5	26,2	59,9	237
Egyházi oktatási intézménybe járt	1,4	6,3	29,0	63,3	414
Nem egyházi oktatási intézménybe járt	5,8	11,3	35,3	47,6	515
Az egyház tanítását követő keresztény	1,0	5,2	24,0	69,8	288
A maga módján vallásos keresztény	0,5	5,6	32,1	61,7	196
Más vallású / nem vallásos	8,2	12,3	38,6	40,8	316
Budapesti	5,2	8,5	33,2	53,1	343
Vidéki	3,1	9,4	32,1	55,5	586
Középiskolás	5,3	13,8	36,8	44,1	152
Egyetemista	4,8	9,0	33,8	52,4	523

15. táblázat. „Kérlek, mondd meg, mennyire vagy büszke Magyarországra abból a szempontból, ahogy a magyarok helytálltak a történelem során.”

	egyáltalán nem	nem igazán	eléggé	nagyon	N
Összesen	11,8	23,7	34,8	29,7	910
Nő	11,5	25,9	35,6	27,1	672
Férfi	12,6	17,6	32,8	37,0	238
Egyházi oktatási intézménybe járt	3,4	18,3	37,8	40,5	410
Nem egyházi oktatási intézménybe járt	18,6	28,2	32,4	20,8	500
Az egyház tanítását követő keresztény	1,1	9,2	39,0	50,7	282
A maga módján vallásos keresztény	5,7	21,6	37,6	35,1	194
Más vallású / nem vallásos	25,2	33,4	29,8	11,5	305
Budapesti	16,8	26,3	31,4	25,4	334
Vidéki	8,9	22,2	36,8	32,1	576
Középiskolás	11,3	23,2	33,8	31,8	151
Egyetemista	16,3	29,5	34,3	19,9	508

16. táblázat. „Kérlek, mondd meg, mennyire vagy büszke Magyarországra abból a szempontból, hogy Magyarország védelmezi a keresztény kultúrát.”

	egyáltalán nem	nem igazán	eléggé	nagyon	N
Összesen	32,2	19,9	21,9	26,1	886
Nő	34,4	19,3	21,8	24,5	657
Férfi	25,8	21,4	22,3	30,6	229
Egyházi oktatási intézménybe járt	13,0	15,5	27,3	44,3	400
Nem egyházi oktatási intézménybe járt	47,9	23,5	17,5	11,1	486
Az egyház tanítását követő keresztény	5,3	7,0	26,7	61,1	285
A maga módján vallásos keresztény	12,1	29,5	38,9	19,5	190
Más vallású / nem vallásos	68,3	22,4	6,2	3,1	290
Budapesti	44,0	21,7	17,3	17,0	323
Vidéki	25,4	18,8	24,5	31,3	563
Középiskolás	29,9	24,3	27,8	18,1	144
Egyetemista	45,1	23,8	17,7	13,4	492

17. táblázat. „Kérlek, mondd meg, mennyire vagy büszke Magyarországra abból a szempontból, hogy a magyar népi kultúra és népművészet különlegesen gazdag és értékes.”

	egyáltalán nem	nem igazán	eléggé	nagyon	N
Összesen	4,5	8,7	32,0	54,8	933
Nő	4,2	8,6	31,4	55,8	694
Férfi	5,4	8,8	33,9	51,9	239
Egyházi oktatási intézménybe járt	1,9	4,3	25,0	68,8	420
Nem egyházi oktatási intézménybe járt	6,6	12,3	37,8	43,3	513
Az egyház tanítását követő keresztény	1,4	2,8	23,2	72,7	298
A maga módján vallásos keresztény	1,0	2,5	30,8	65,7	198
Más vallású / nem vallásos	9,6	15,8	37,9	36,7	311
Budapesti	7,6	10,6	33,8	47,9	340
Vidéki	2,7	7,6	31,0	58,7	593
Középiskolás	6,5	8,4	39,4	45,8	155
Egyetemista	5,0	12,1	35,8	47,0	519

Magyarországnak a többi országgal való kapcsolatát szintén bizonyos állítások értékelésével mértük fel a válaszadók körében. A legtöbb állításról megoszlanak a vélemények, de a közép-európai összefogást (V4) inkább fontosnak tartják, azzal az állítással azonban, hogy „*A magyarok történelmi küldetése ma is a keresztény Európa védelme*”, jellemzően inkább vagy semennyire nem értettek egyet.

Részletesebb bontásban (18–19. táblázat) az látszik, hogy a budapestiek és a nem keresztények / nem vallásosak kevésbé értettek egyet azzal, hogy *Magyarországnak korlátoznia kellene a külföldi termékek behozatalát a gazdasága védelme érdekében*. Arról, hogy *Magyarországnak más országokkal való konfliktus esetén is védenie kell a saját érdekeit*, az egyetemisták és a középiskolások közt, illetve szintén vallásosság tekintetében voltak megoszlóak a vélemények: a középiskolások és az egyház tanítását követő keresztények értettek inkább egyet vele. Hasonló a helyzet a médiában *a magyar kulturális tartalmakat preferálók* tekintetében. A *közép-európai összefogással* a keresztények és az egyházi oktatási intézmények tanulói értettek inkább egyet, hasonlóan a keresztény Európa védelmét és a Kelet felé való kapcsolódást illetően.

18. táblázat. „Magyarországnak fontos küldetése a közép-európai összefogás megteremtése (V4).”

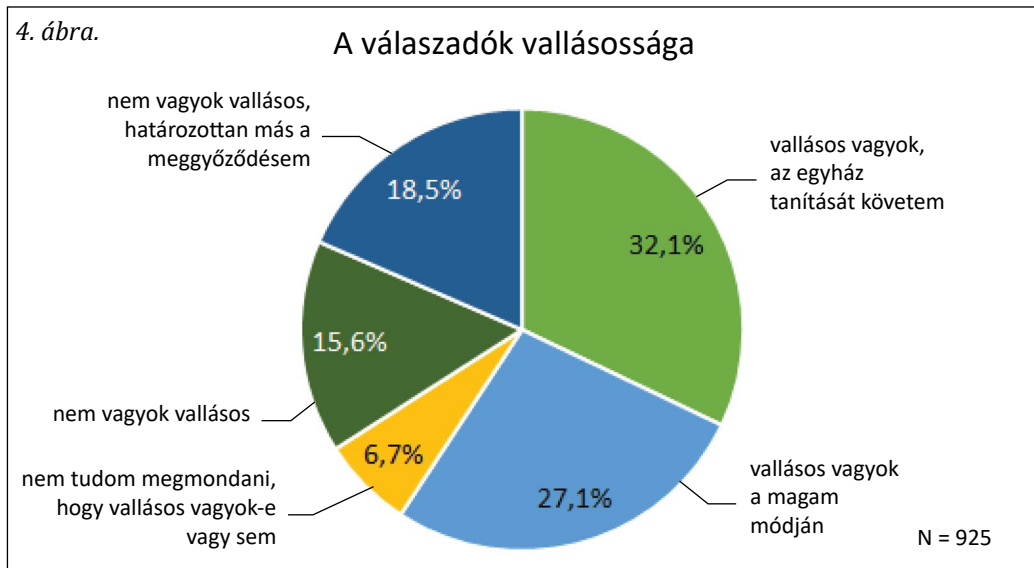
	egyáltalán nem ért egyet	inkább nem ért egyet	inkább egyetért	teljes mér- tékben egyetért	N
Összesen	12,5	15,6	45,6	26,3	855
Nő	13,2	16,5	47,2	23,1	623
Férfi	10,8	12,9	41,4	34,9	232
Egyházi oktatási intézménybe járt	6,2	8,8	49,7	35,3	388
Nem egyházi oktatási intézménybe járt	17,8	21,2	42,2	18,8	467
Az egyház tanítását követő keresztény	3,8	6,0	44,5	45,7	265
A maga módján vallásos keresztény	4,3	16,3	51,6	27,7	184
Más vallású / nem vallásos	24,0	22,6	42,4	11,1	288
Budapesti	18,5	18,2	39,5	23,8	319
Vidéki	9,0	14,0	49,3	27,8	536
Középiskolás	12,2	18,7	44,6	24,5	139
Egyetemista	16,9	19,2	45,1	18,8	479

19. táblázat. „A magyarok történelmi küldetése ma is a keresztény Európa védelme.”

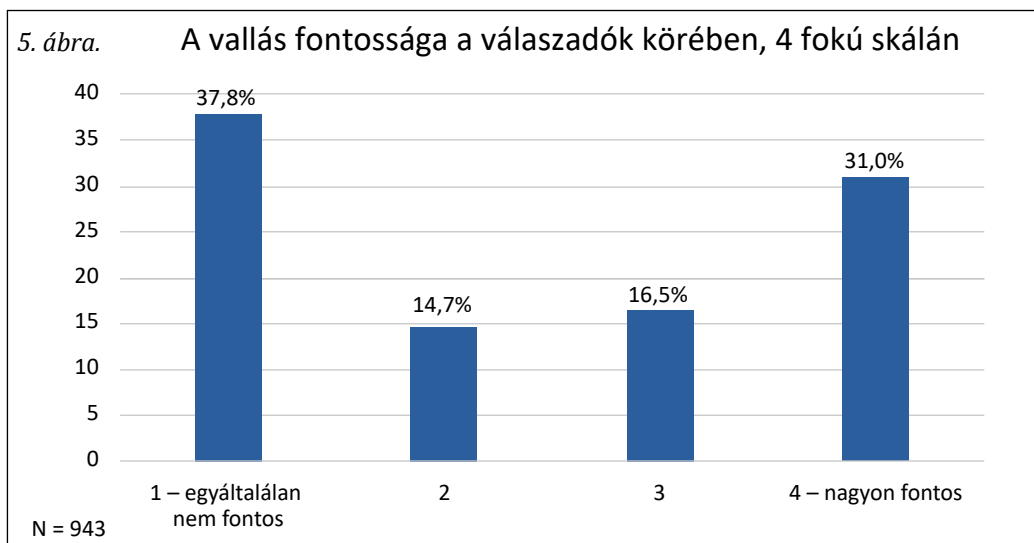
	egyáltalán nem ért egyet	inkább nem ért egyet	inkább egyetért	teljes mértékben egyetért	N
Összesen	42,0	15,5	22,8	19,7	890
Nő	43,4	16,0	23,3	17,2	661
Férfi	38,0	14,0	21,4	26,6	229
Egyházi oktatási intézménybe járt	20,1	16,0	29,7	34,3	394
Nem egyházi oktatási intézménybe járt	59,5	15,1	17,3	8,1	496
Az egyház tanítását követő keresztény	6,1	10,0	36,1	47,9	280
A maga módján vallásos keresztény	26,9	25,3	34,1	13,7	182
Más vallású / nem vallásos	79,5	12,4	5,9	2,3	307
Budapesti	57,4	13,6	16,6	12,4	331
Vidéki	32,9	16,6	26,5	24,0	559
Középiskolás	42,1	23,6	20,0	14,3	140
Egyetemista	57,7	14,8	18,3	9,3	508

Keresztény identitás

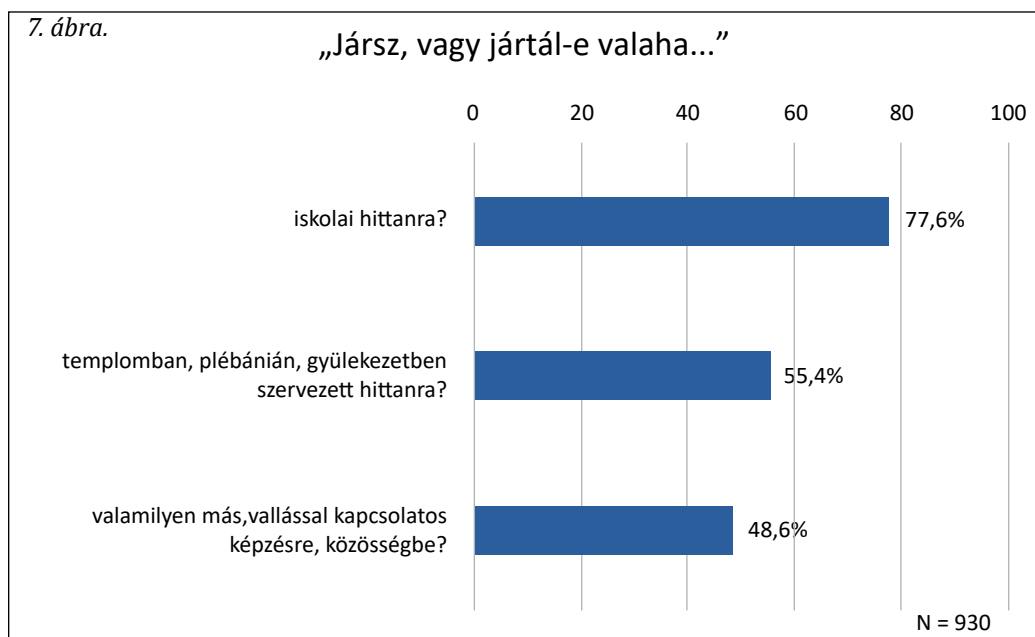
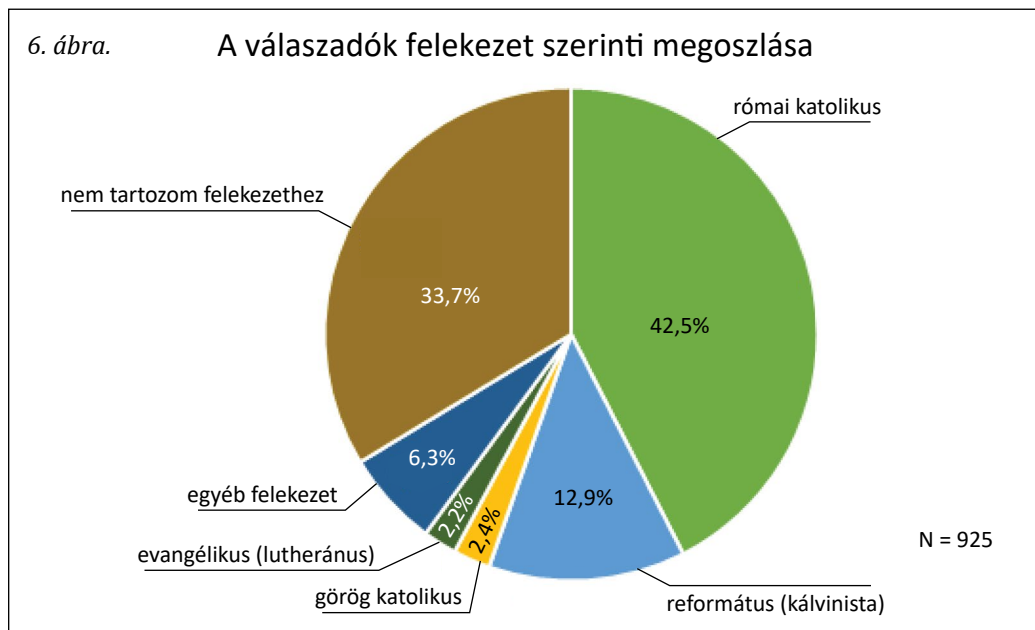
Összességében a válaszadók több mint fele vallásosnak mondta magát (4. ábra), az összes válaszadó közel egyharmada pedig az egyház tanítása szerint vallásos.

A válaszadók többségének határozott véleménye volt arról, hogy mennyire fontos számára a vallás a mindennapi életben (5. ábra). Aki vallásosnak mondták magukat, azokra sokkal jellemzőbb, hogy nagyon fontos, a nem vallásosak többségének számára pedig egyáltalán nem fontos, érthető módon.

A válaszadók felekezet szerinti megoszlását a 6. ábra mutatja. A legnépszerűbb felekezet a mintában a római katolikus, emellett szintén sokan nyilatkozták, hogy nem tartják magukat egy felekezethez tartozónak sem.

A mintabeliek több mint háromnegyede járt iskolai hittanra, több mint fele templomi, plébániai, gyülekezeti hittanra, és közel felük járt valamilyen egyéb képzésre vagy közösségbe, amely valláshoz köthető. Így elmondható, hogy kb. felüknek valamilyen szinten jelen volt az életében a vallás.

A 20–23. táblázatokon azt láthatjuk, hogy a történelmi egyházak szerepét miként értékelték a válaszadók különböző kérdésekben. Látható, hogy szociális tevékenység szempontjából a legpozitívabb az értékelés, a legnegatívabbra pedig a közéleti tevékenységet értékelték. A nem vallásos, illetve a kereszténytől eltérő vallású fiatalok többsége a történelmi egyházak tevékenységéről (szociális, közéleti, oktatási tevékenység, a hit megőrzése) jóval negatívabban vélekedett, mint a hívők.

20. táblázat. A történelmi egyházak szerepe ma Magyarországon szociális tevékenység szempontjából

	nagyon negatív	inkább negatív	inkább pozitív	nagyon pozitív	N
Összesen	11,6	13,9	49,8	24,7	821
Nő	11,2	16,1	50,7	22,1	598
Férfi	12,6	8,1	47,5	31,8	223
Egyházi oktatási intézménybe járt	3,7	7,9	52,6	35,9	382
Nem egyházi oktatási intézménybe járt	18,5	19,1	47,4	15,0	439
Az egyház tanítását követő keresztény	1,1	4,8	47,1	47,1	272
A maga módján vallásos keresztény	1,6	9,8	64,1	24,5	184
Más vallású / nem vallásos	29,7	23,2	41,1	6,1	263
Budapesti	16,4	16,4	41,6	25,5	298
Vidéki	8,8	12,4	54,5	24,3	523
Középiskolás	14,7	15,4	52,2	17,6	136
Egyetemista	16,2	17,3	48,6	18,0	451

21. táblázat. A történelmi egyházak szerepe ma Magyarországon közéleti tevékenység szempontjából

	nagyon negatív	inkább negatív	inkább pozitív	nagyon pozitív	N
Összesen	20,8	27,3	42,7	9,1	777
Nő	20,9	28,7	43,2	7,3	565
Férfi	20,8	23,6	41,5	14,2	212
Egyházi oktatási intézménybe járt	9,0	24,1	54,1	12,9	357

	nagyon negatív	inkább negatív	inkább pozitív	nagyon pozitív	N
Nem egyházi oktatási intézménybe járt	31,0	30,0	33,1	6,0	420
Az egyház tanítását követő keresztény	4,4	17,5	59,9	18,3	252
A maga módján vallásos keresztény	5,2	28,3	54,9	11,6	173
Más vallású / nem vallásos	47,3	32,4	19,9	0,4	256
Budapesti	30,4	24,8	37,1	7,7	286
Vidéki	15,3	28,7	46,0	10,0	491
Középiskolás	22,0	22,7	48,5	6,8	132
Egyetemista	27,8	33,2	32,2	6,8	428

22. táblázat. A történelmi egyházak szerepe ma Magyarországon oktatási tevékenység szempontjából

	nagyon negatív	inkább negatív	inkább pozitív	nagyon pozitív	N
Összesen	14,6	18,9	44,4	22,1	829
Nő	14,1	21,0	46,4	18,5	604
Férfi	16,0	13,3	39,1	31,6	225
Egyházi oktatási intézménybe járt	4,9	11,9	49,7	33,4	386
Nem egyházi oktatási intézménybe járt	23,0	25,1	39,7	12,2	443
Az egyház tanítását követő keresztény	1,5	8,1	47,8	42,6	270
A maga módján vallásos keresztény	4,3	16,8	57,1	21,7	184
Más vallású / nem vallásos	35,1	27,5	31,3	6,0	265
Budapesti	19,9	18,2	39,1	22,8	307
Vidéki	11,5	19,3	47,5	21,6	522
Középiskolás	15,2	22,0	47,0	15,9	132
Egyetemista	20,2	22,1	42,3	15,4	461

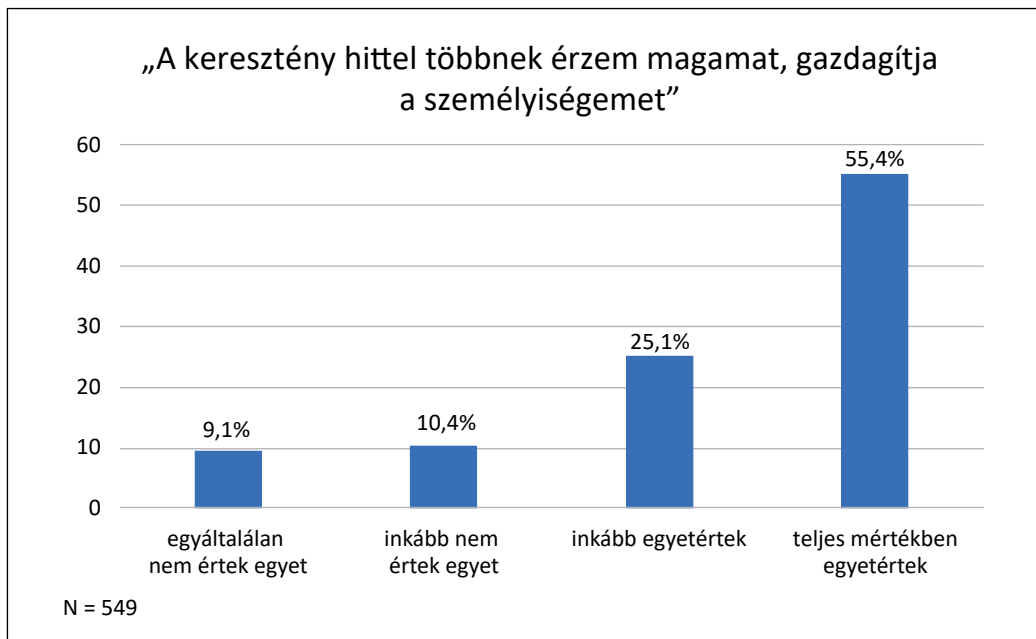
23. táblázat. A történelmi egyházak szerepe ma Magyarországon a hit megőrzése szempontjából

	nagyon negatív	inkább negatív	inkább pozitív	nagyon pozitív	N
Összesen	13,5	21,9	49,4	15,2	802
Nő	12,5	23,5	50,9	13,0	591
Férfi	16,1	17,5	45,0	21,3	211

	nagyon negatív	inkább negatív	inkább pozitív	nagyon pozitív	N
Egyházi oktatási intézménybe járt	5,9	18,9	55,9	19,4	376
Nem egyházi oktatási intézménybe járt	20,2	24,6	43,7	11,5	426
Az egyház tanítását követő keresztény	3,7	10,7	58,9	26,7	270
A maga módján vallásos keresztény	4,5	27,4	52,5	15,6	179
Más vallású / nem vallásos	30,8	29,1	34,8	5,3	247
Budapesti	15,1	26,4	43,8	14,7	292
Vidéki	12,5	19,4	52,5	15,5	510
Középiskolás	17,6	19,8	44,3	18,3	131
Egyetemista	16,8	25,2	47,6	10,4	441

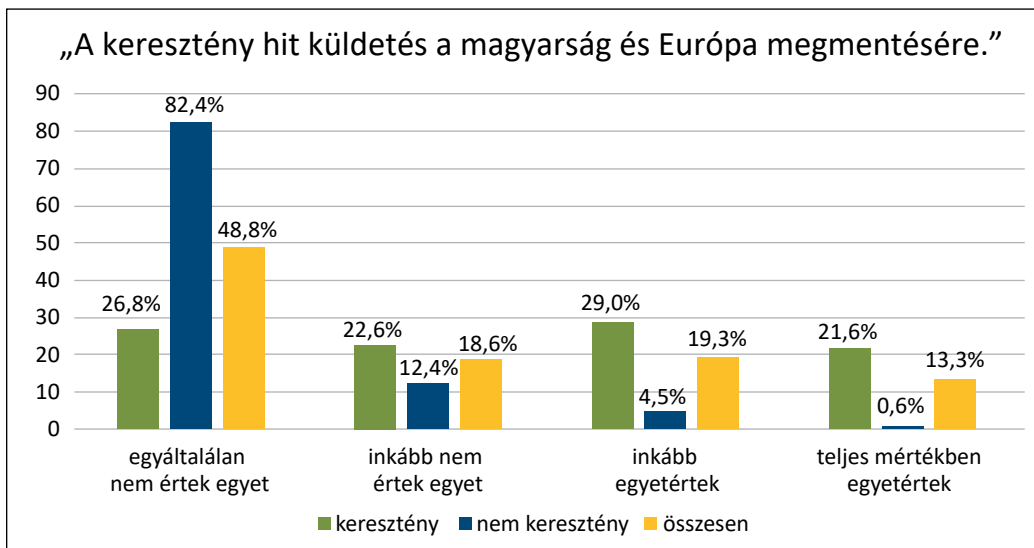
A keresztény válaszadók túlnyomó többsége egyetértett azzal (20. ábra), hogy a hite által többnek érzi magát, illetve az gazdagítja a személyiségét.

8. ábra.

A keresztények körében megosztóbb volt a keresztény hit küldetésének kérdése (9. ábra). Az ezzel kapcsolatos állítással nagyjából azonos arányban értettek vagy nem értettek egyet. A nem keresztények tekintetében egyértelmű volt, hogyan vélekednek, túlnyomó többségük nem értett egyet ezzel az állítással.

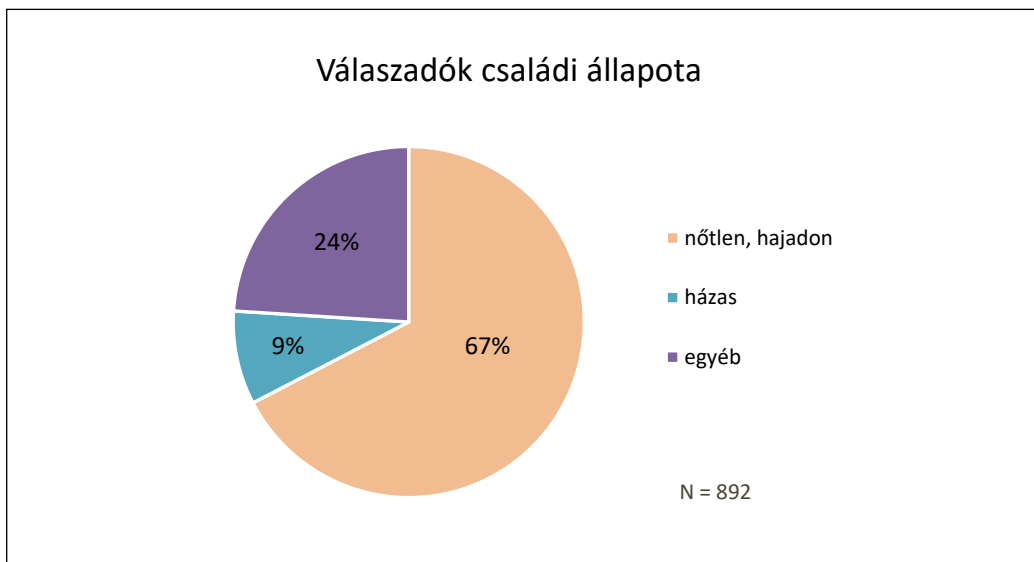
9. ábra.

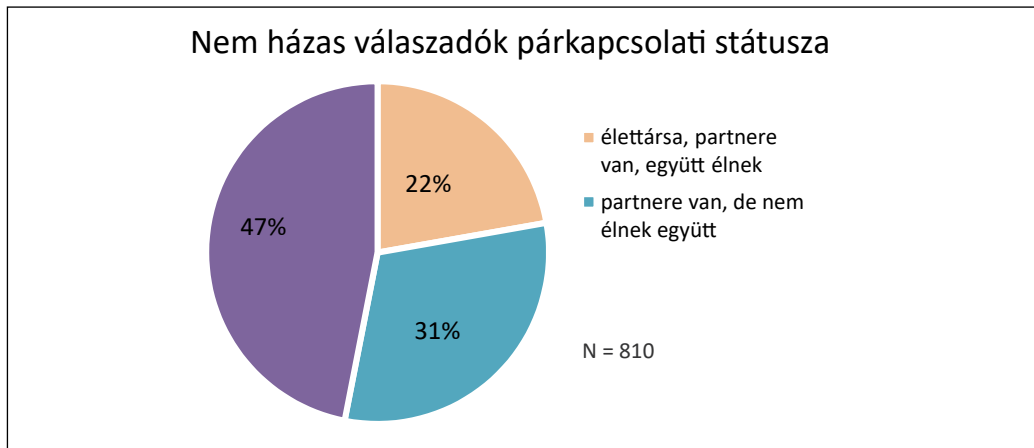
Családon belüli identitás

A válaszadók, vélhetően fiatal koruknál fogva kb. kétharmad részben nőtlenek, illetve hajadonok voltak (10. ábra). A nem házas válaszadók közel fele egyedülálló (11. ábra).

10. ábra.

11. ábra.

A 24–30. táblázatokon látható eredmények alapján általánosságban elmondható, hogy az egyes közösségek közül **a legfontosabbnak a családot és a barátokat tartják** a válaszadók. Az ismerősök jellemzően inkább fontosak. A vallási közösségek terén megoszlanak a vélemények – érthető módon – aszerint, hogy a válaszadó vallásos-e, vagy nem vallásos. A nem keresztény / nem vallásos válaszadóknak jellemzően egyáltalán nem fontosak a vallási közösségek (88,3%-uk ezt a kategóriát választotta), emellett az egyház tanítása szerinti keresztények 56,9%-ának nagyon fontosak. Hasonló kép rajzolódik ki a nemzeti közösség és az egyéb közösségek tekintetében is.

24. táblázat. Mennyire fontos a család?

	egyáltalán nem fontos	nem túl fontos	inkább fontos	nagyon fontos	N
Összesen	2,2	3,6	14,8	79,4	914
Nő	2,1	2,9	13,4	81,6	680
Férfi	2,6	5,6	18,8	73,1	234
Egyházi oktatási intézménybe járt	0,5	2,0	10,0	87,5	408
Nem egyházi oktatási intézménybe járt	3,6	4,9	18,6	72,9	506
Az egyház tanítását követő keresztény	1,4	0,7	4,3	93,6	281
A maga módján vallásos keresztény	0,5	2,1	10,3	87,2	195
Más vallású / nem vallásos	4,5	6,4	26,4	62,7	311
Budapesti	3,3	5,3	16,6	74,9	338
Vidéki	1,6	2,6	13,7	82,1	576
Középiskolás	4,5	4,5	13,6	77,3	154
Egyetemista	2,3	4,7	18,8	74,2	512

25. táblázat. Mennyire fontos a vallási közösség?

	egyáltalán nem fontos	nem túl fontos	inkább fontos	nagyon fontos	N
Összesen	42,9	14,8	20,7	21,5	892
Nő	45,5	14,9	17,3	22,3	664
Férfi	35,5	14,5	30,7	19,3	228
Egyházi oktatási intézménybe járt	18,0	13,3	30,5	38,2	406
Nem egyházi oktatási intézménybe járt	63,8	16,0	12,6	7,6	486
Az egyház tanítását követő keresztény	0,7	6,0	36,3	56,9	281
A maga módján vallásos keresztény	18,1	35,6	34,6	11,7	188
Más vallású / nem vallásos	88,3	8,3	2,3	1,0	300
Budapesti	54,4	13,7	14,6	17,3	329
Vidéki	36,2	15,5	24,3	24,0	563
Középiskolás	49,3	17,3	22,7	10,7	150
Egyetemista	59,4	18,4	12,7	9,5	495

26. táblázat. Mennyire fontos a nemzeti közösség?

	egyáltalán nem fontos	nem túl fontos	inkább fontos	nagyon fontos	N
Összesen	22,3	30,6	35,4	11,7	892
Nő	23,3	32,6	34,0	10,1	662
Férfi	19,6	24,8	39,6	16,1	230
Egyházi oktatási intézménybe járt	9,8	28,0	47,0	15,3	400
Nem egyházi oktatási intézménybe járt	32,5	32,7	26,0	8,7	492
Az egyház tanítását követő keresztény	4,4	21,2	53,3	21,2	274
A maga módján vallásos keresztény	6,3	41,6	38,9	13,2	190
Más vallású / nem vallásos	43,9	33,1	18,4	4,6	305
Budapesti	29,3	33,8	26,3	10,6	331
Vidéki	18,2	28,7	40,8	12,3	561
Középiskolás	20,0	33,3	34,0	12,7	150
Egyetemista	30,7	32,9	27,3	9,0	498

Családi értékrend tekintetében (27–30. táblázatok) összességében inkább pozitív kép rajzolódik ki. Az megmutatkozik, hogy az egyházi oktatási intézménybe járók, illetve az egyház tanítását követő keresztények körében nagyobb jelentősége van a rokoni kapcsolatoknak, illetve a családi mintának. Nagyobb arányban mondták a keresztények, hogy vallási világnézetük a családban alapozódott meg, a szüleik politikai beállítódását,

illetve erkölcsi értékrendjét követik, valamint nagyobb arányban nyilatkoztak úgy, hogy magyarságukat a családjuk, szüleik alapozták meg, mint a nem keresztény válaszadók.

Családi szocializáció

27. táblázat. „Vallási világnézetem a családban alapozódott meg.”

	egyáltalán nem igaz	inkább nem igaz	inkább igaz	teljesen igaz	N
Összesen	25,9	17,5	24,6	31,9	889
Nő	27,7	17,6	22,8	31,9	658
Férfi	20,8	17,3	29,9	32,0	231
Egyházi oktatási intézménybe járt	14,8	13,8	25,4	45,9	405
Nem egyházi oktatási intézménybe járt	35,1	20,7	24,0	20,2	484
Az egyház tanítását követő keresztény	5,7	9,2	24,1	61,0	282
A maga módján vallásos keresztény	13,5	20,8	32,8	32,8	192
Más vallású / nem vallásos	52,2	17,6	18,3	11,9	295
Budapesti	31,0	16,4	22,9	29,7	323
Vidéki	23,0	18,2	25,6	33,2	566
Középiskolás	33,6	14,1	26,2	26,2	149
Egyetemista	32,1	21,7	25,0	21,1	492

28. táblázat. „A szüleim politikai beállítódását követem.”

	egyáltalán nem igaz	inkább nem igaz	inkább igaz	teljesen igaz	N
Összesen	29,6	23,7	33,1	13,7	849
Nő	28,1	23,8	32,9	15,2	626
Férfi	33,6	23,3	33,6	9,4	223
Egyházi oktatási intézménybe járt	19,5	21,1	39,5	20,0	380
Nem egyházi oktatási intézménybe járt	37,7	25,8	27,9	8,5	469
Az egyház tanítását követő keresztény	9,2	17,6	46,4	26,8	261
A maga módján vallásos keresztény	29,2	30,9	28,1	11,8	178
Más vallású / nem vallásos	44,4	25,1	25,4	5,1	295
Budapesti	30,0	25,9	31,3	12,8	313
Vidéki	29,3	22,4	34,1	14,2	536
Középiskolás	41,3	18,8	26,1	13,8	138
Egyetemista	34,5	27,0	29,5	9,0	478

29. táblázat. „A szüleim erkölcsi értékrendjét követem.”

	egyáltalán nem igaz	inkább nem igaz	inkább igaz	teljesen igaz	N
Összesen	12,0	13,3	45,6	29,1	890
Nő	11,6	13,7	43,0	31,8	658
Férfi	13,4	12,1	53,0	21,6	232
Egyházi oktatási intézménybe járt	7,7	8,7	48,6	34,9	401
Nem egyházi oktatási intézménybe járt	15,5	17,0	43,1	24,3	489
Az egyház tanítását követő keresztény	4,7	7,2	41,4	46,8	278
A maga módján vallásos keresztény	9,5	13,2	49,7	27,5	189
Más vallású / nem vallásos	20,1	19,4	44,5	16,1	299
Budapesti	14,3	14,0	46,0	25,6	328
Vidéki	10,7	12,8	45,4	31,1	562
Középiskolás	18,4	15,6	46,9	19,0	147
Egyetemista	13,5	14,7	45,0	26,9	498

30. táblázat. „Magyarságomat a családom, a szüleim alapozták meg.”

	egyáltalán nem igaz	inkább nem igaz	inkább igaz	teljesen igaz	N
Összesen	17,9	14,7	35,6	31,8	856
Nő	18,0	14,3	35,6	32,1	629
Férfi	17,6	15,9	35,7	30,8	227
Egyházi oktatási intézménybe járt	11,1	10,6	35,4	42,9	387
Nem egyházi oktatási intézménybe járt	23,5	18,1	35,8	22,6	469
Az egyház tanítását követő keresztény	6,5	8,0	34,4	51,1	276
A maga módján vallásos keresztény	9,3	15,8	35,5	39,3	183
Más vallású / nem vallásos	35,0	20,4	32,1	12,5	280
Budapesti	25,4	13,8	36,4	24,5	319
Vidéki	13,4	15,3	35,2	36,1	537
Középiskolás	22,8	16,2	28,7	32,4	136
Egyetemista	22,2	17,5	38,3	22,0	481

Családi értékek és az alternatív szexualitás

A családdal, gyermekvállalással, házassággal és az LGBTQ+ közösséggel kapcsolatos állítások értékelése az egyes csoportokban viszonylag eltérően alakult (lásd a 31–40. táblázatot). Azok körében, **akik magukat az egyház tanítását követő keresztényeknek vallották, láthatóan jobban egyetértettek a hagyományos értékeket előtérbe helyező állításokkal.** A házasságról a férfiak és a nők nagyon hasonlóan vélekedtek. Többségük szerint **a házasság intézménye egyáltalán nem ment ki a divatból,** arról azonban, miszerint a házasság a leghelyesebb párkapcsolati forma két ember számára, már jobban megoszlott a fiatalok véleménye. **Az egykeresős családmodellt alapvetően egyik nem sem preferálta,** különösen a nők gondolták úgy, hogy nekik is fontos a munkavégzés, és nem csak a háztartással, illetve a gyermekneveléssel kell foglalkozniuk. További érdekes eredmény, hogy **a nők többsége nem érzi úgy, hogy gyermek nélkül ne lehetne teljes életet élni.** Ami az azonos neműek családalapítását illeti, **a nők inkább úgy vélték, hogy az azonos nemű párok is lehetnek jó szülők, továbbá jobban támogatták, hogy a nem heteroszexuális párok is fogadhassanak örökbe gyermeket, mint a férfiak.** A napjainkban előtérbe kerülő, a szexuális kisebbségek jogairól folytatott diskurzus kapcsán érdemes megemlíteni, hogy míg **a férfiak többsége szerint „az LGBTQ+ identitás erőteljes megjelenítése a nyilvánosságban” káros, addig a nők többsége szerint nem az.**

31. táblázat. „A házasság egy idejétmúlt intézmény.”

	egyáltalán nem ért egyet	inkább nem ért egyet	inkább egyetért	teljes mértékben egyetért	N
Összesen	54,4	22,8	14,7	8,2	892
Nő	52,2	23,7	15,8	8,3	659
Férfi	60,5	20,2	11,6	7,7	233
Egyházi oktatási intézmény	75,3	15,2	4,7	4,7	401
Nem egyházi oktatási intézmény	37,3	28,9	22,8	11,0	491
Az egyház tanítását követő keresztény	94,6	5,0	0,4	0	279
A maga módján vallásos keresztény	57,8	30,2	8,3	3,6	192
Más vallású / nem vallásos	21,5	31,2	29,9	17,4	298
Budapesti	46,1	22,1	20,3	11,5	330
Vidéki	59,3	23,1	11,4	6,2	562
Középiszkolás	50,3	29,0	14,5	6,2	145
Egyetemista	39,1	27,7	21,2	12,0	501

32. táblázat. „A házasság két ember tartós párkapcsolatának leghelyesebb és boldogító formája.”

	egyáltalán nem ért egyet	inkább nem ért egyet	inkább egyetért	teljes mértékben egyetért	N
Összesen	20,3	15,1	25,5	39,2	876
Nő	22,1	16,0	24,9	37,0	651
Férfi	15,1	12,4	27,1	45,3	225
Egyházi oktatási intézmény	9,7	7,1	24,2	59,0	393
Nem egyházi oktatási intézmény	29,0	21,5	26,5	23,0	483
Az egyház tanítását követő keresztény	0,7	1,5	17,2	80,7	274
A maga módján vallásos keresztény	11,8	11,2	39,0	38,0	187
Más vallású / nem vallásos	41,2	28,0	21,6	9,1	296
Budapesti	31,0	17,6	24,9	26,4	329
Vidéki	13,9	13,5	25,8	46,8	547
Középiskolás	17,7	15,6	30,6	36,1	147
Egyetemista	30,2	20,3	26,5	23,0	487

33. táblázat. „Az azonos nemű párok éppolyan jól nevelhetnek gyermeket, mint egy férfi és egy nő alkotta pár.”

	egyáltalán nem ért egyet	inkább nem ért egyet	inkább egyetért	teljes mértékben egyetért	N
Összesen	19,0	14,7	14,5	51,8	873
Nő	15,8	12,3	12,9	58,9	650
Férfi	28,3	21,5	19,3	30,9	223
Egyházi oktatási intézmény	30,5	21,4	16,2	31,9	383
Nem egyházi oktatási intézmény	10,0	9,4	13,3	67,3	490
Az egyház tanítását követő keresztény	46,6	29,1	14,9	9,3	268
A maga módján vallásos keresztény	8,6	20,0	22,7	48,6	185
Más vallású / nem vallásos	4,7	2,0	9,0	84,4	301
Budapesti	12,7	10,8	10,8	65,7	324
Vidéki	22,8	16,9	16,8	43,5	549
Középiskolás	14,0	14,7	14,7	56,6	143
Egyetemista	10,3	9,5	12,9	67,3	495

34. táblázat. „A gyermekvállalás részben a magyarságért vállalt kötelesség.”

	egyáltalán nem ért egyet	inkább nem ért egyet	inkább egyetért	teljes mértékben egyetért	N
Összesen	55,7	18,0	17,5	8,7	881
Nő	60,8	16,9	15,8	6,5	650
Férfi	41,6	21,2	22,1	15,2	231
Egyházi oktatási intézmény	36,1	23,2	27,5	13,2	393
Nem egyházi oktatási intézmény	71,5	13,9	9,4	5,1	488
Az egyház tanítását követő keresztény	20,2	25,0	34,9	19,9	272
A maga módján vallásos keresztény	50,0	23,1	17,7	9,1	186
Más vallású / nem vallásos	84,9	8,6	5,6	1,0	304
Budapesti	65,6	17,2	10,3	6,9	331
Vidéki	49,8	18,5	21,8	9,8	550
Középiskolás	52,8	24,3	14,6	8,3	144
Egyetemista	70,9	13,3	10,8	5,0	498

35. táblázat. „A felnőtt gyermekeknek kötelességük gondoskodni rászoruló szüleikről.”

	egyáltalán nem ért egyet	inkább nem ért egyet	inkább egyetért	teljes mértékben egyetért	N
Összesen	12,5	10,3	36,4	40,7	881
Nő	13,7	11,5	36,2	38,7	652
Férfi	9,2	7,0	37,1	46,7	229
Egyházi oktatási intézmény	4,8	6,0	34,9	54,3	398
Nem egyházi oktatási intézmény	18,8	13,9	37,7	29,6	483
Az egyház tanítását követő keresztény	2,2	3,2	26,6	68,0	278
A maga módján vallásos keresztény	4,3	10,2	41,2	44,4	187
Más vallású / nem vallásos	27,3	17,5	38,4	16,8	297
Budapesti	18,7	14,4	36,7	30,3	327
Vidéki	8,8	7,9	36,3	46,9	554
Középiskolás	14,3	10,2	38,1	37,4	147
Egyetemista	16,9	12,8	39,1	31,2	491

36. táblázat. „Egy gyermek egészséges fejlődéséhez mindenképpen szükség van apára és anyára.”

	egyáltalán nem ért egyet	inkább nem ért egyet	inkább egyetért	teljes mértékben egyetért	N
Összesen	31,4	16,6	16,8	35,2	877
Nő	35,3	18,0	16,2	30,5	649
Férfi	20,2	12,7	18,4	48,7	228
Egyházi oktatási intézmény	16,7	13,1	17,7	52,5	396
Nem egyházi oktatási intézmény	43,5	19,5	16,0	21,0	481
Az egyház tanítását követő keresztény	3,3	7,3	18,2	71,3	275
A maga módján vallásos keresztény	23,1	22,6	24,7	29,6	186
Más vallású / nem vallásos	59,5	19,0	11,2	10,2	294
Budapesti	43,6	19,9	11,7	24,8	326
Vidéki	24,1	14,7	19,8	41,4	551
Középiskolás	33,1	13,4	19,7	33,8	142
Egyetemista	43,6	20,9	15,1	20,4	489

37. táblázat. „Azonos nemű párok természet szerint nem lehetnek szülők, ezért nem lenne helyes, ha gyermeket fogadhatnának örökbe.”

	egyáltalán nem ért egyet	inkább nem ért egyet	inkább egyet- ért	teljes mértékben egyetért	N
Összesen	55,8	12,6	10,9	20,7	883
Nő	62,4	11,3	10,1	16,2	654
Férfi	37,1	16,2	13,1	33,6	229
Egyházi oktatási intézmény	33,9	15,1	17,3	33,7	392
Nem egyházi oktatási intézmény	73,3	10,6	5,7	10,4	491
Az egyház tanítását követő keresztény	13,9	12,0	24,0	50,2	267
A maga módján vallásos keresztény	50,8	27,0	10,1	12,2	189
Más vallású / nem vallásos	87,2	6,2	2,0	4,6	305
Budapesti	68,8	8,8	9,1	13,3	330
Vidéki	48,1	14,8	11,9	25,1	553
Középiskolás	61,8	13,2	9,0	16,0	144
Egyetemista	72,7	11,0	5,2	11,0	498

38. táblázat. „Teljes élet gyermek nélkül elképzelhetetlen.”

	egyáltalán nem ért egyet	inkább nem ért egyet	inkább egyetért	teljes mértékben egyetért	N
Összesen	48,9	20,5	16,7	13,9	879
Nő	52,8	19,8	14,6	12,9	652
Férfi	37,9	22,5	22,9	16,7	227
Egyházi oktatási intézmény	40,3	22,1	22,1	15,6	390
Nem egyházi oktatási intézmény	55,8	19,2	12,5	12,5	489
Az egyház tanítását követő keresztény	34,0	22,4	25,4	18,3	268
A maga módján vallásos keresztény	35,3	24,7	20,5	19,5	190
Más vallású / nem vallásos	68,2	16,4	7,4	8,0	299
Budapesti	60,5	14,6	14,6	10,3	329
Vidéki	42,0	24,0	18,0	16,0	550
Középiskolás	39,0	20,5	16,4	24,0	146
Egyetemista	57,9	19,5	12,9	9,7	497

39. táblázat. „A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek-viszony.”

	egyáltalán nem ért egyet	inkább nem ért egyet	inkább egyetért	teljes mértékben egyetért	N
Összesen	24,2	16,8	24,0	35,0	888
Nő	27,1	18,3	23,8	30,8	660
Férfi	15,8	12,3	24,6	47,4	228
Egyházi oktatási intézmény	11,1	9,8	26,1	53,0	398
Nem egyházi oktatási intézmény	34,9	22,4	22,2	20,4	490
Az egyház tanítását követő keresztény	1,4	4,3	19,4	74,8	278
A maga módján vallásos keresztény	17,5	15,3	34,4	32,8	189
Más vallású / nem vallásos	46,3	26,7	19,3	7,7	300
Budapesti	36,6	16,9	21,1	25,4	331
Vidéki	16,9	16,7	25,7	40,8	557
Középiskolás	20,7	17,9	29,7	31,7	145
Egyetemista	35,7	21,5	22,3	20,5	498

40. táblázat. „Az LMBTQ+ identitás erőteljes megjelenítése a nyilvánosságban káros.”

	egyáltalán nem ért egyed	inkább nem ért egyed	inkább egyed- ért	teljes mértékben egyedért	N
Összesen	41,7	12,9	17,9	27,4	853
Nő	48,6	13,2	16,2	22,1	630
Férfi	22,4	12,1	22,9	42,6	223
Egyházi oktatási intézmény	23,9	10,6	21,5	43,9	376
Nem egyházi oktatási intézmény	55,8	14,7	15,1	14,5	477
Az egyház tanítását követő keresztény	6,1	8,7	26,2	58,9	263
A maga módján vallásos keresztény	33,0	20,1	22,9	24,0	179
Más vallású / nem vallásos	72,1	11,4	9,4	7,0	298
Budapesti	53,6	12,4	17,0	17,0	323
Vidéki	34,5	13,2	18,5	33,8	530
Középiskolás	34,0	17,7	18,4	29,8	141
Egyetemista	58,6	12,7	15,0	13,7	488

A szexuális életre vonatkozó kérdésekről eléggé eltérően gondolkodnak a mintában szereplő fiatal férfiak és nők. Az alkalmi szexuális kapcsolatot a nők kis mértékben kevésbé tartották elfogadhatónak, az abortusszal, továbbá a mesterséges, lombikban történő megtermékenyítéssel kapcsolatosan azonban ők bizonyultak megengedőbbnek. Ugyanezen kérdéskörökben elmondható, hogy egészen más válaszok születtek attól függően, hogy valaki mennyire tartja magát vallásosnak. Míg az egyház tanítását követő keresztények szinte teljes mértékben elleneztek, addig a maguk módján vallásosak, illetve a nem vallásos vagy más vallású személyek már kevésbé tartották aggályosnak az alkalmi szexuális kapcsolatot és az abortuszt. A mesterséges, lombikban történő megtermékenyítést az egyház tanítását követő keresztények már nem utasították el olyan egyértelműen, mint az abortuszt, azonban a maguk módján vallásosak, a nem vallásos vagy más vallású személyek még náluk is elfogadóbbnak bizonyultak. Az eutanáziával kapcsolatban is az előbbiekhöz hasonló tendencia figyelhető meg: a maguk módján vallásosak, a nem keresztény vallású vagy nem vallásos fiatalok többségének véleményével ellentétben az egyház tanítását követők szerint az eutanázia szinte megengedhetetlen.

41. táblázat. „Mennyire megengedhető az abortusz?”

	1 – soha	2	3	4	5 – mindig	N
Összesen	28,3	16,9	14,9	16,1	23,8	883
Nő	27,0	14,0	14,2	17,9	26,9	655
Férfi	32,0	25,0	17,1	11,0	14,9	228
Egyházi oktatási intézménybe járt	47,3	23,5	10,3	9,5	9,5	400
Nem egyházi oktatási intézménybe járt	12,6	11,4	18,8	21,5	35,6	483
Az egyház tanítását követő keresztény	68,1	22,8	5,1	2,9	1,1	276
A maga módján vallásos keresztény	23,5	26,7	21,9	15,0	12,8	187
Más vallású / nem vallásos	2,3	8,0	14,3	25,9	49,5	301
Budapesti	19,1	15,5	13,4	15,8	36,2	329
Vidéki	33,8	17,7	15,9	16,2	16,4	554
Középiskolás	25,0	20,8	17,4	12,5	24,3	144
Egyetemista	11,8	12,2	19,1	22,5	34,5	493

Nyitott kérdésre adott válaszok elemzése: „...magyar vagyok, magyarnak születtem...”

Az identitás-kérdőív zárt kérdései után a kitöltőknek egy nyitott kérdésre válaszolva lehetőségük volt néhány szóban, ill. mondatban elmondani, mi jut eszükbe arról, hogy „...*magyar vagyok, magyarnak születtem...*”. Ugyanis a zárt kérdésekre adható előre megadott válaszlehetőségek a nemzeti identitás igen összetett jelenségének megértéséhez szükséges adatgyűjtésnél jelentős információvesztéssel járhatnak. Az identitás feltérképezését megcélzó korábbi hazai és nemzetközi összehasonlító kutatások elsősorban zárt kérdésekkel operacionalizálják ezt az összetett jelenséget, a kvalitatív, ill. vegyes módszertannal dolgozó kutatások is inkább az identitás egy konkrét összetevőjére fogalmazzák meg nyitott kérdésüket, mint pl. mire lehet a megkérdezett büszke mint magyar. Ehhez képest kutatásunk során egy Pósa Lajos-parafrázisról,³ ill. Beatrice-számból⁴ vett idézet kapcsán kérdeztük meg a válaszadókat, hogy mi jut arról eszükbe. Így a válaszok is rendkívül változatosak voltak, a saját nemzeti identitásuk alkotóelemeinek megfogalmazásától kezdve a magyarságról, ill. a magyarságtudatról megfogalmazott gondolatokon keresztül az idézettel való egyetértés vagy egyet nem értés is megjelent a válaszok között. Ezen túl többen magáról a kérdőívvel, vagy éppen

³ <https://www.eternus.hu/vers/2685>

⁴ https://m.zeneszoveg.hu/m_dalszoveg/3549/beatrice/xx-szazad-zeneszoveg.html

a regnáló kormánnyal kapcsolatos véleményük megfogalmazására használták fel a szabadon megfogalmazható válaszadás lehetőségét.

Az 1101 kitöltő közül igen magas arányban, 63%-ban (698) adtak rövidebb-hosszabb, az egyszerűstől a többsoros terjedelmű választ erre a kérdésre, néhányan szépirodalmi vagy könnyűzenei idézettel. Ez a válaszadói hajlandóság magasabb az online kérdőívek általános tapasztalatához képest. A válaszadók közül a teljes mintához képest alacsonyabb volt az egyházi fenntartású oktatási intézménybe járók száma (34%, szemben a teljes minta 46%-ával). Többségük (56%) vallásosnak mondja magát (203-an az egyház tanítása szerint, 188-an a maguk módján). A válaszolók közül 127-en a magyarságot jelölték meg a legfontosabb identitásnak, 281-en a második vagy harmadik legfontosabb identitásnak, 41%-uk pedig nem tartotta a magyar identitást fontosnak. A nemzeti, etnikai identitások közül a túlnyomó többség, 660 válaszadó jelölte magát magyar identitásúnak (is).

A nyitott válaszokban összesen 1947 szó(tó) fordult elő, ebből 1142 csak egyszer, 320 pedig csak kétszer. A **leggyakrabban előforduló kifejezés** értelemszerűen a *magyar* volt 388 említéssel. Ezt követte a *büszke* kifejezés 180 említéssel. A 100 leggyakoribb kifejezés legalább 11-szer fordult elő a válaszokban. Ha végignézzük a válaszadók által említett szavak sorrendjét a gyakoriságuk szerint, akkor azt látjuk, hogy az első 100 szó között 15 olyan főnév, ige vagy melléknév szerepel, amelyet érzelmi töltete szerint – a szövegkörnyezet ismerete nélkül⁵ – egyértelműen be lehet sorolni pozitív vagy negatív tartalmúnak: 11 pozitív és 4 negatív érzelmi töltetű szó szerepel az első 100 között. A leggyakoribb 10 szó közül csak kettő negatív töltetű a 8., ill. a 9. helyet elfoglalva. **pozitív szavak** sorrendben a következők: *büszke* (180), *szerelem* (62), *fontos* (44), *tartozik* (39), *pozitív* (26), *közösség* (24), *hazaszeretet* (23), *szép* (19), *örül* (16), *gyönyörű* (15) és *szerelem* (14). A **negatív szavak** sorrendben: *szégyen* (22), *sajnos* (22), *negatív* (15) és *szégyell* (13).

⁵ A szótövek szövegkörnyezet elemzése nélküli szógyakorisága félrevezető lehet, hiszen pl. a *büszke* vagyok vagy a *nem tudok büszke lenni* esetében pont ellentétes jelentése van a mondatnak. Ugyanígy nem mindegy, hogy egy *nyomasztó* vagy *egy erőt adó közösségnek* tekinti a válaszadó a magyarságot, bár a közösség szó önmagában pozitívnek tekinthető. Vagy egy másik konkrét példa szerint maga a válaszadó tette idézőjelbe a szép szót, ezzel a mondanivalójának már nincs pozitív tartalma: „*Nem is tartom »szép«, dicső dolognak sem a honfoglalást és más népek leigázását, sem a kereszténység felvételét.*”

teszik, hogy ez egy *misszió* is, és *ki kell tartani* a magyarság mellett. További hárman pedig arra hívják fel a figyelmet, hogy *a túlzott, kirekesztő nacionalizmus nem jó*, ill. attól, mert az idézetet igaznak tartja, *ettől nem lesz keresztény homofób*.⁶

A csak az idézetre reflektálók többsége, **45 válaszadó negatív** véleményeket fogalmazott meg. A leggyakoribb negatív jelző az *elavult* és a *propagandisztikus* (vagy ezek szinonimája) volt, ill. szerepeltek az *ócska*, *negatív*, *kirekesztő*, *elcsépelte*, *fennhéjázó*, *túl patetikus*, *nem intellektuális*, *felszínes*, *szúklátó körű*, *szánalmas*, *szemforgató*, *álságos*, *túlpolitizált*, *baromság* és *képmutató* kifejezések is. Többeknek az idézetről (*unalmas*) *irodalomórák* és *iskolai műsorok* jutottak eszükbe. Egy igen markáns (15) negatív attitűd szerint *„nem attól lesz magyar az ember, mert annak született”*, sokuk szerint ez amúgy is ellenséges és kirekesztő gondolat, és azt kell keresni, *„mi a közös az emberekben”*. Az idézettel kapcsolatban negatív véleményt megfogalmazók közül egyvalaki fogalmazott csak úgy, hogy *„Magyarrá akkor válik valaki, ha önként és tudatosan amellett dönt, hogy ő vállalja és magáénak vallja a magyar kultúrát, történelmet és a történelemből fakadó tudást és tapasztalatot, amit tovább is fog adni majd”*.

További **ketten vegyes** érzelmi töltetű választ fogalmaztak meg (részben egyetértek), **5 választ** pedig **semlegesnek** kódoltunk, akik megállapították, hogy az idézet tény, de nem következik belőle semmi, nem függ össze pl. a kereszténységgel, sőt: *„Tény, de nem von maga után patetikus érzéseket és főleg nem határozza meg, hogy miként éljem a mindennapjaimat. Ez a mondat nem kötelez sem gyermekvállalásra, sem vallásosságra.”*

8 idézetre reagáló válaszadó vagy az idézetet folytatta, vagy más idézetet (*Himnusz*, *Beatrice*, *Curtis/Majka*,⁷ *Kárpátia*, népdal) írt le válaszként. (A magyarságukról is nyilatkozó további 15 válaszadó is vagy az idézet folytatásával válaszolt, vagy további irodalmi, ill. zenei – Márai, Sajó S., Petőfi, Kodály, Radnóti, József A., HBB – hivatkozást juttatott eszébe a kérdés.)

A nyitott kérdésre választ adók legnagyobb csoportja (546 – 78%) a saját **magyarságtudatáról, a magyarsághoz fűződő viszonyáról** írta le a véleményét. E válaszolók **több mint fele** (298: 81 ffi – 217 nő) valamilyen **pozitív érzelmi** töltetű választ adott. A pozitív választ adók fele az egyház tanítása szerint vallásosnak tartja magát, egyharmada a maga módján vallásos, míg egyötöde nem vallásos. Közülük 127-en járnak egyházi fenntartású oktatási intézménybe. A pozitív válaszok egyértelműen visszatükrözik a más kutatásokból ismert identitásképző elemeket, kiemelve a nemzeti büszkeség sokszínű megfogalmazását. 127 pozitív érzelmi töltetű válasz tartalmazza a *büszke*, ill. *büszkeség* kifejezést. *„Büszke vagyok a gazdag történelmi múltunkra, hagyományaink-*

⁶ A magyarságra valamilyen módon és az idézetre pozitívan reflektálók (16) is hasonlókat fogalmaztak meg az idézet kapcsán.

⁷ https://m.zeneszoveg.hu/m_dalszoveg/89721/majka/magyar-vagyok-ft-curtis-zeneszoveg.html

ra, páratlan kulturális értékeinkre, sikereinkre." Az identitásképző elemek közül leggyakoribb a magyar nyelv és a történelem említése, ezt követi a kultúra, valamint az irodalom és a művészet, valamint az értékrend: „A fenti szavak nemzeti érzést váltanak ki belőlem, mely meghatározza az értékrendemet, önmagamot, az embereket, akik körülvesznek." A hagyományokat és ősokeket, illetve az irántuk érzett tiszteletet is többen említették. Kutatásunk szempontjából érdekes, hogy néhányan a kereszténységre is utaltak valamilyen formában (keresztény, hit, Isten, vallás szavak említése): „Magyarságunk a Jóistentől kapott hivatás." „Boldogsággal tölt el, hogy azt a vallást követem, amit első királyunk, Szent István honosított meg az országban." A magyarságból fakadó közösség és összetartozás szintén egy fontos identitásképző elem a pozitív válaszdók körében (a közösség, hovatartozás és összetartozás, kötődés és kötelék, család, valamint otthon szavak említésével): „Magyarságtudat, nemzeti összetartozás, a magyar hagyományok őrzése és továbbadása. Fontos, hogy legyen valami (nemzet), amelyhez tartozunk, ami összeköt. Legyünk büszkék a magyarságunkra!" Néhányan az ebből fakadó erőt, ill. biztonságot emelték ki: „Minden alkalommal mikor ezzel az idézettel találkozom, azt érzem, hogy tartozom egy nemzethez, és ez hatalmas erőt szokott adni nekem." A nemzet szó és a haza, ill. hazaszeretet említése is gyakori. Ezen túl megjelenik a sokat szenvedett, ill. túlélő nemzet képe is. Mások egyszerűen hálát, örömet éreznek, vagy a szép, helyes, gyönyörű szavakat írták le.

A magyarságra, magyarságtudatra vonatkozó pozitív érzelmi töltetű válaszokon belül elkülöníthetjük azt a 81 válaszdót, akik emellett valamilyen módon megfogalmazták, hogy magyarnak lenni egyfajta felelősséget, köteleiséget, ill. missziót is jelent. „Szeretem Magyarországot! Itt születtem, és itt is halok!" Fontos tehát, hogy magyarnak is maradjon, kötelessége megőrizni, megvédeni és hozzájárulni, valamint továbbadni a következő generációnak: „Nekem magyarként kell élnem a világban, ezt a páratlan gazdagságot kell továbbörökítenem az utánam következőknek is!" Többen megfogalmazták, hogy feladatuknak tartják a gyermekeiknek is ezt az örökséget továbbadni: „Szeretnék Magyarországon élni, a gyermekeimet itt felnevelni hasonló értékrend alapján, ahogyan engem is. Büszke vagyok a magyarságomra, hiszen egy sokat megélt nemzet vagyunk." Továbbá ki kell tartani, itt kell megmaradni és boldogulni. „Nem elég magyarnak születni, úgy is kell élni! Nem rögtön elhagyni az országot, hanem itthon megpróbálni megélni." A méltó és hűség szavak ebben az attitűdben nagyon jellegzetesek. „Magyarországon születtem, ezért magyarokhoz kell hű legyek." Mások egyfajta küldetéstudatot fogalmaztak meg: „Egy olyan, a történelem során sok nehézséget megélt nemzet tagja vagyok, aminek nagy feladata van a világban."

Egy másik jellegzetes attitűd (29), amelyet tetten lehet érni a pozitív érzelmi töltetű válaszok között, felhívja a figyelmet, hogy „haladni kell a korrall", a magyarságtudat nem lehet elfogult, kirekesztő, és nem fakadhat belőle felsőbbrendűségi érzés: „Én is büszke vagyok magyarságomra, de nem vagyok sem jobb, sem különleges emiatt." Fontos a nyitottság, a velünk élő nemzetek tisztelete. Mások bár büszkék magyarságuk-

ra, de nem ez a legfontosabb, „nem az fogja meghatározni a személyiségem, hogy hova születtem”, vagy „nem kötelességem itt maradni”.

Tehát összességében elmondható, hogy a válaszokból kiolvasható pozitív identitás-tudatban nincs nyoma az idegenekkel, másokkal, más nemzethez tartozókkal szembeni intoleranciának:⁸ „Nacionalistának vallom magam. Sosem kérdőjeleztem meg a magyarságomat, ugyanakkor támogatóan állok hozzá azokhoz, akiknek nem alakult (még) ki szilárd nemzeti identitása. A nemzeti egység nem épülhet kirekesztésre.”

A nyitott kérdésre adott, **negatív** érzelmi töltetűnek kódolt választ **96** válaszadó adott, 21 férfi és 75 nő. Közülük 19-en járnak egyházi fenntartású oktatási intézménybe, csupán 6-an tartják magukat az egyház tanítását követően vallásosnak,⁹ 17-en a maguk módján vallásosak, a többiek nem vallásosak. A negatív érzelmi töltetű válaszok esetében a leggyakoribb kifejezés a *szégyen* vagy a hasonló jelentésű *ciki* és *kínos*, ill. a *szánalom* volt: „Alapvetően szégyellem a magyarságomat.” „Kínt és szánalmat. Sajnálom, hogy ilyen rosszul alakult Magyarország történelme a török kortól kezdve. Nem vagyok büszke a magyarságomra és nem képezi az identitásom szerves részét sem.” Többek olyan negatív érzéseket fogalmaztak meg, mint *szomorúság*, *düh*, ill. *fojtogató*, *röghöz kötött* helyzet, vagy *nem túl felemelő* érzés. A negatív érzéseket az országban uralkodó *képmutatás*, *gyűlöletkeltés*, *nacionalizmus* és elsősorban a *kirekesztő* ideológia és gyakorlat miatt fogalmazták meg: „amikor a nagymagyarok lehazaárulóznak valakit azért, mert nem jobboldali, keresztény, konzervatív”. Mások szerint hátrányos ma magyarnak lenni, pl. az ország gazdasági helyzete, vagy a külvilág megítélése miatt: „Szégyen, amilyen megítélésünk van a világban.” Valaki egyszerűen annyit írt, hogy „nem érzem magam magyarnak”.

Egy markáns negatív attitűd (**24 fő, 2,1%**) **erős kormánykritikát** fogalmaz meg, mely szerint a kormány „*túltolja*” a magyar identitást, szégyent éreznek amiatt, amivé az ország az utóbbi években vált: „*szégyen a mai politikai vezetés miatt*”. „*A jelenlegi kormányzat elvei miatt kevésbé tudok azonosulni az idézettel*.” Egy nő pedig így fogalmazott: „*Magyar nő vagyok, nem ellőgép*.”

Szintén egy jellegzetes attitűd sajnálatot fogalmaz meg azzal kapcsolatban, hogy nem tud büszke lenni a magyarságára, tehát implicite megfogalmazza, hogy a nemzettudatnak büszkeséggel kellene járnia: „*sajnálom, h nem lehetek erre büszke, képmutatás*”

⁸ Az összes válaszadónál két esetben talákoztunk idegenellenes megnyilvánulással, az egyik a 3. lábjegyzetben idézett, nehezen kódolható formában, a másik pedig a mondat végére tett smiley miatt szintén nem egyértelműen kódolható: „*büszke vagyok rá, hogy magyar vagyok, nem pedig egy kaftános majom Tel Aviv mellett két buckával :)*”

⁹ Közülük hárman erős kormánykritikát, egy válaszadó pedig erős egyházkritikát fogalmazott meg: „*Az ítékezés elkerülésével próbálok jelezni, hogy több hozzájuk hasonló előljáróra lenne szüksége a Magyar Katolikus Egyháznak, mintsem stadionépítő, politikusokkal bratyizó békepapokra...*”

miatt”, vagy „magyar vagyok, de szégyenkezem amiatt, amit a saját országom művel, nem vagyok büszke rá, nem látom itt semmilyen formában a jövőmet”.

További 90 válaszadó (14 férfi – 76 nő) magyarsággal kapcsolatos válaszát **vegyes érzelmi töltetűnek** kódoltuk, azaz egyaránt tartalmaztak pozitív és negatív érzelmi töltetű szavakat, gondolatokat, véleményeket, pl.: „Egyszerre vagyok büszke is meg nem is arra, hogy magyar vagyok. Az emberekben, oktatásban, politikában sokat csalódtam, de a nyelv, a tájak, a konyha, Budapest mindig megragadja a szívemet. És hozzá kell tenni azt, hogy szeretem a magyar embereket is (csalódás ellenére is).” Közülük 18-an az egyház tanítását követő vallásosnak tartják magukat, egyharmaduk a maga módján vallásos, míg 41 nem vallásos. Közülük 34-en járnak egyházi fenntartású oktatási intézménybe. A vegyes választ adók válaszaiban a pozitív és a negatív érzelmi töltetű attitűdmintázatok megfelelnek a korábban ismertetetteknek, azzal a különbséggel, hogy a negatív vélemények között (a csak negatív attitűddel jellemezhető válaszoktól eltérően) megfogalmazódik a *nehéz sorsközösség* és az *édes teher* gondolata is, a kívülről jött negatív kritikák miatti szégyenérzet. („Alapvetően büszke vagyok arra, hogy magyarnak születtem. Különleges érzés magyarnak lenni. Gyönyörű az anyanyelvünk. Mégis sokszor fogom a fejem, amikor az ország negatív értékelést kap és legtöbbször jogosan.”) Továbbá megkülönböztethetjük a magyarság önsorsrontása feletti aggodalmat is: „Egyrészt nagy szeretetet érzek, azt, hogy közösségben vagyok, hogy összeköt valami másik 10 millió emberrel. Másrészt ez egy teher, mert meg kell küzdeni mentálisan és lelkileg a sok ballépéssel, amit a történelmünk során elkövettünk.” „Ez egy nagyon erős gondolat. Vannak helyzetek, amikor bátorítónak, erőt adónak érzem, hogy egy nemzet áll mögöttem. Viszont sok esetben frusztrálónak és álszentnek érzem, mert sokszor nem vagyok rá büszke, hogy egy olyan közösségbe tartozom, ami belülről csonkítja magát.”

A magyarsággal kapcsolatos válaszok közül **62 semlegesként** volt kódolható. Közülük 11 férfi és 51 nő, 12-en járnak egyházi fenntartású oktatási intézménybe, és csupán ketten tartják magukat az egyház tanítását követő vallásosnak, további 13-an a maguk módján vallásosak. Nézzünk néhány jellegzetes választ: „Számomra nincs jelentősége. Nem azon múlik a boldogság, hogy milyen nemzetiségűnek születtem.” „Semmit, nincsen kötődésem semelyik nemzethez.” „Semmilyen” „Számomra közömbös a gondolat, hogy magyar nemzetiségű vagyok.” A semleges érzelmi töltetű válaszok között egy jellegzetes attitűd szerint megfogalmazódik, hogy inkább „elsősorban ember vagyok”, vagy „európai vagyok”. „Az emberség a legfontosabb számomra. Legyen valaki bármilyen nemzetiségű, bármilyen vallású, szexuális beállítottságú, emberként kell kezelni. Úgy kezelni másokat, (mindenkit) ahogy én is szeretném, hogy kezeljenek.”

Két határon túli válaszadó is leírta, hogy kisebbségi magyarként nagyon vágyott Magyarországra, itt élve azonban már inkább úgy gondolja, hogy „székelyként nem vagyok magyar, a magyarok miatt inkább a románokkal vállalok közösséget”, ill. „inkább nevezzenek magyarnak Szerbiában, mint szerbnek Magyarországon, hiszen én érzem legbelül, hogy hová tartozom”.

A magyarságra és az idézetre egyaránt reflektáló válaszadók száma 75.

Közülük 35-en a magyarságtudatukkal kapcsolatban pozitív, 20-an egyértelműen negatív, 7-en vegyes és 13-an semleges véleményt fogalmaztak meg. A vélemények eloszlásának aránya tehát nagyjából megfelel a csak a magyarságról véleményt formálók megoszlásával, és itt is a már korábban ismertetett attitűdmintázatok jelennek meg. Az idézettel és a magyarságtudattal kapcsolatos válaszok érzelmi töltete a legtöbb esetben egybevág. Tehát aki pozitívan írt a magyarságról, az az idézettel is egyetértett (14), vagy további idézetet írt (11) (pl.: „*Magyarnak lenni: büszke gyönyörűség!*” – Sajó Sándor) ill. fordítva, amit a következő idézet nagyon jól illusztrál: „*Nem érzem magam »magyarnak«, embernek érzem magam, és pont az ilyen kijelentések miatt (»magyar vagyok, magyarnak születtem«) undorodom ettől a helytől és az itt élő emberek ehhez hasonló tagjaitól.*” A magyarsággal kapcsolatban pozitív, míg az idézettel kapcsolatban negatív véleményt megfogalmazók (9) kritikája szerint a magyarság nem a születésen múlik: „*nem akkor lesz valaki magyar, ha itt született, hanem ha tudja értékelni a kultúrát, a hagyományokat, ha beszéli a nyelvet és ezt tovább is tudja adni*”. Egy további jellegzetes idézet mind a magyarságtudatra, mind az idézetre vegyes érzelmi töltettel reflektáló válaszadótól: „*Leginkább egyfajta hiányérzetet kelt bennem ez a mondat, mert bár szeretném átérezni teljesen ennek a súlyát és jelentőségét, mégsem tudom, leginkább csak üres szavaknak tűnnek. Egy korábbi Magyarországon élve büszke lennék, hogy ezt mondhatom, viszont ez napjainkban nem teljesül.*”

Az identitáskutatás szempontjából különösen érdekes a válaszadóknak az a jól körülhatárolható, de igen szűk csoportja, akik arra a kérdésre, hogy „*Jelöld meg, hogy az alábbi identitások közül melyek a legfontosabbak neked!*”, a számukra három legfontosabb identitás között nem jelölték meg, hogy „*magyar vagyok*”, viszont az *egyéb* válaszlehetőségnél a **szexuális irányultságukat** fogalmazták meg valamilyen módon. A nyitott kérdésre választ adók 4,4%-a, összesen 31 ilyen identitással rendelkező volt, 7 férfi és 24 nő, közülük 18-an első identitásként jelölték meg a szexuális irányultságukat (*szexuális nemi identitás vagy orientáció, meleg, lesbikus, biszexuális, homoszexuális, LMBTQ stb.*). A 31 főből egy tartja magát az egyház tanítása szerint vallásosnak, 5-en a maguk módján vallásosak, míg a többség (25) nem vallásos, heten járnak egyházi fenntartású középiskolába. Közülük 5-en kifejezetten pozitív magyarságtudattal rendelkeznek, pl. „*A haza által elkötelezett, a nemzetemhez való hűség jut eszembe erről, valamint a magyar kultúra gondozása, életben tartása (főleg irodalom, épületek, emlékművek által).*” 11 válaszadó azonban negatív véleményt fogalmazott meg, itt a legjellemzőbb kifejezések a *harag, düh, undor és szégyen* volt. „*Szégyenérzetet kelt. Amit most a »magyarság« címen képvisel a politikai elit, az számomra undorító és szégyenteljes, és egyáltalán nem tudok azonosulni vele. A magyar a honfoglalás óta barbár rablóbanda. Semmi nem változott.*” Erős kormánykritika fogalmazódott meg a válaszokban, kirekesztőnek tartják az idézetet: „*ellenség, nem magyar az, aki LMBTQ?*” A következő

idézet jól illusztrálja a szexuális orientáció mint identitásképző elem és a politikai helyzethez való viszonyulás összefüggését a magyarságtudat szempontjából: *„Egyébként csak azért, mert valahova odaszületünk nem jelenti, hogy az identitásunk is lesz automatikusan. 15 évesen nem gondoltam volna, hogy diktatúrában fogok élni, és a kérdőív hazafias részei még másképp nézett volna ki. De itt vagyunk, és csak azt remélem mikor a diplomám, nyelvtudásom, szaktudásom elég lesz, és leszolgáltam a kötelező nyolc évet, inkább magyar voltam, magyarnak születtem lesz. És igen 5 éves korom óta fundamentalista keresztény oktatásban részesültem, 19 éves koromig. A szüleim házassága ma is tart, apa, anya és mégis meleg lettem. Hála Istennek.”* Egy semleges, egy nem besorolható és négy vegyes érzelmi töltetű válasz érkezett ebből a csoportból, az utóbbiak jellegzetes attitűdje a büszkeség a magyar történelemre és kultúrára, de *„másra nem lehetek büszke a vezetők és a birka nép miatt”*. További 9 válasz az idézettel kapcsolatos véleményt fogalmazott meg, amelyből 8 negatív volt, és egy pozitív, aki hozzátette, hogy *„mégsem vagyok keresztény, sem homofób, sem szexista, pedig nagy divat itt kishazánkban”*.

Összefoglaló táblázat a nyitott kérdésre adott válaszokról

	pozitív	negatív	vegyes	semleges	további idézet	Össz.
Csak az idézetre reflektáló válaszok	9	45	2	5	8	69
Csak a magyarsággal kapcsolatos válaszok	298 54,6%	96 17,5%	90 16,5%	62 11,3%	–	546 100%
Magyarsággal kapcsolatos és az idézetre reflektáló válaszok ¹⁰	35 46,7% M+I+: 14 M+I-: 9 M+I0: 1 M+I*: 11	20 26,7% M-I-: 17 M-I0: 3	7 9,3% M+/-I-: 3 M+/-I+: 1 M+/-I*: 3	13 17,3% M0I+: 1 M0I-: 7 M0I0: 4 M0I*: 1	–	75 100%
Nem besorolható	–	–	–	–	–	8
Összesen	342 49%	161 23%	99 14,18%	80 11,46%	8	698

¹⁰ Az érzelmi töltetre vonatkozó besorolás a magyarsággal kapcsolatos érzelmi töltetre vonatkozik. Azon belül a megoszlások jelmagyarázata: M+I-: magyarsággal kapcsolatban pozitív, míg az idézettel kapcsolatban negatív vélemény, M+/-I0: magyarsággal kapcsolatban vegyes, míg az idézettel kapcsolatban semleges vélemény. I*: folytatja az idézetet, vagy más idézet jut eszébe.

Végül talán célszerű megemlíteni azt a 20 válaszadót, akik **kritikát** fogalmaztak meg a **kérdőívvel** magával szemben. A szakmai számonkérésén túl markánsan megjelent az a vélemény, hogy „*a nemzet tudat és a keresztény vallással való azonosulás nem feltétlenül kell, hogy kéz a kézben járjon, mégis a kérdőív sokszor egyenes párhuzamot vont a kettő között*”. Ez a vélemény a kérdőíves kutatás eredményeit nézve elgondolkodtató lehet, ugyanis a magyarsággal kapcsolatban pozitív érzelmű válaszokat megfogalmazók fele az egyház tanítását követő vallásosnak tartja magát, míg a negatív érzelmű töltetű válaszadóknak csupán 6%-a. A kérdőívvel a legtöbb kritikát megfogalmazó válaszadó a kérdőív ideológiai elfogultságát emelte ki, és olyan is volt, aki úgy vélte, közvetlenül a kormány állhat a kutatás mögött: „*nagyon átlátszó a kérdőív, dear OV*”.

Pósa Lajos

MAGYAR VAGYOK

Magyar vagyok, magyar. Magyarnak születtem.
Magyar nótát dalolt a dajka felettem.
Magyarul tanított imádkozni anyám
És szeretni téged, gyönyörű szép hazám!

Lerajzolta képed szívem közepébe,
Beirta nevedet a lelkem mélyébe.
Áldja meg az Isten a keze vonását!
Áldja meg, áldja meg magyarok hazáját!

Széles e világnak fénye, gazdagsága
El nem csábit innen idegen országba.
A ki magyar, nem tud sehol boldog lenni!
Szép Magyarországot nem pótolja semmi!

Magyarnak születtem, magyar is maradok,
A hazáért élek, ha kell, meg is halok!
Ringó bölcsőm fáját magyar föld termette,
Koporsóm fáját is magyar föld növelje!

Andor Csaba

A FUNKCIONALITÁS ÉS A FOGYATÉKOSSÁG ÉRTELMEZÉSE

A határokról való gondolkodás hozzájárulása

Félünk a határtól és a mögötte levő másik világtól, amely valamennyire mindig ismeretlenebb, mint az itthon. Izgalmas a határhoz való közeledés, érezhető a közelség, a határsáv, de mindig megnyugtató az eltávolodás és a biztonságos-ismerős otthon látványa. Határt átlépni sokszor katarzis, s a túlololdali lét mindig más világot és hozzá kapcsolódó idegenkedést hoz; de megfelelő önismerettel könnyen eldönthető, melyik az *itt* és az *ott*, a hozzá közel álló.

Bár a határ – a *természetes*, azaz a normalitás változásai mentén – maga is mindig változik, a lényege állandó: mindig van, *aminek* a határaitól van szó, tudni lehet az *ezt* és *azt*. A határ eltűnik, amikor két dolog megszűnik, bár az emléke megmaradhat.

A határsávban, a pengeélen való tartózkodás bár izgalmas, nem tartható fenn huza-mosabb ideig; mindamellet e furcsa állapot igazán elgondolkodtató. Az *ott* után a továbblépés egy újabb határon át az *amottba* (ha van ilyen) szinte már semmi érdemít nem jelent, de a sok ilyen tapasztalat eredménye a teljes érvesztés. Mindamellet a határlépés jelentheti a saját magunkhoz való visszatérést is – pláne, ha eddig nem voltunk a helyünkön. A kiindulópont mindig a saját születésünk és történelmünk: ahová és amibe születtünk, amit otthon(os)ként megismertünk.

A határ jelentheti valaminek a végét (amely után már nincs semmi, ilyen pl. a képesség), de valaminek a különbségét is, amikor a túlololdalon valami teljesen elérhetetlen és felfoghatatlan *más* van.

„*A határkérdés lényege maga a határsértés*” – mondja Foucault, hisz máskülönben nem lenne tapasztalatunk a határokról (Foucault, 1999c, 74). A határsértés lehet szándékos és anélküli, vélt vagy valós, ahogy maga a határérzékelés sem biztos, hogy reális. Amennyiben egyazon esetekről van szó, akkor inkább vélt, mint valós a határsértés, bár az emberre gyakorolt hatás ugyanaz. Foucault szerint a határok csupán a különbözőség létezésének tényét jelzik, melyben nincs benne a szétválasztás igénye (Foucault, 1999c, 75). Ez azonban némiképp ellentétes a hétköznapi tapasztalattal, mivel időnként tudatosan húzzuk meg a határt saját önazonosságunk és integritásunk megőrzése érdekében.

Egyre gyorsuló világunkban a határok is mind gyorsabban változnak, válnak átjárhatóvá, s ez nemcsak a schengeni övezetre vagy az újkori népvándorlók által érintett országokra igaz. A technikai fejlődés eredményeképp is egyre inkább képlékennyé válik a *képtelenség* fogalma. Míg például korábban elképzelhetetlen volt, hogy a nem halló halljon, vagy a nem jól látó rendesen lásson, a hallókészülék, illetve a szemüveg sok

embernek segít. Hasonlót tapasztalunk eddig kibírhatatlan magatartású emberek esetében, akik elviselhetőségét (saját maguk számára is) jelentősen javították bizonyos gyógyszernek nevezett vegyi anyagok.

Mindez arra világít rá, hogy az eddig használt fogyatékosfogalom, mely épp a képtelenségre épít, átgondolásra szorul, s kezdi elveszíteni valójában eddig sem abszolút jellegét. Nemcsak azért érdemes eltöprengeni rajta, mert a képtelenség csak adott pillanatban (de kinek a pillanatában?) igaz, s egy másikban már kevésbé, hanem azért is, mert pillanatról pillanatra változik és alakul az is, én mit szeretnék csinálni, mik a szándékaim. Tehát bár lehet, hogy fizikailag képtelen vagyok rá, a kérdés mára elvesztette jelentőségét. Ismerős?

A határkérdés jelentősége

A *határ* a hétköznapiakban is az egyik leggyakrabban használt, mégis oly keveset kutatott fogalom. Egyre több utalás történik a határkérdésre, ilyen például a *borderline* kifejezés.

A fogyatékosfogalom orvosi szemléletű lehatárolása gyakran esetleges, és jellemzően csak a külön nem meghatározott mértékű „súlyos” minősítést tekintjük annak. Nem lévén a főáram része, a határnak számító tulajdonságok és körülmények sokkal kevésbé tudatosulnak, és sokszor változtathatók is. Emellett számos olyan jellemzőt és körülményt is találunk, melyek az intellektuális fogyatékosfogalomhoz hasonlóan tartott beszűkült tudatállapotot eredményeznek, és az általános vélekedés szerint jelentősen korlátozzák a funkcionalitást, az ember kiteljesedését. Ilyen lehet például a (mély)szegénység, a tartós fájdalom, avagy a különösen a magatartászavaros fiatalok esetében megfigyelhető általános szorongás, félelem.

A határkérdés vizsgálata hozzájárul a fogyatékosfogalomhoz egy markánsan új és lényeges szempont behozatalával, valamint a fogyatékosfogalommal élő személyek élményeinek, a „köztünk” vélt határok jobb megértéséhez, a MI és az ŐK (át)értelmezéséhez, a közös élmény megfogalmazásával, a saját élmény tudatosulásával az eddig szakadéknak tűnő határ kölcsönös átjárásához és megszüntetéséhez, végső soron a valódi, a hétköznapiakban megvalósuló integrációhoz, egyfajta összeolvadáshoz, nyelvi játékkal élve „összimitációhoz”.

A határok átlépése teljesen természetes, és csak ritkán tudatosul. Érdemes megfigyelni a molekulákat és a kémiai reakciókat: határátlépés nélkül semmi sem történne a világban, és minden a legmagasabb szintű entrópiában, az ősrobbanást megelőző pillanatban nyugodna; persze ilyenkor a *minden* csupán egy dolgot jelentene, hisz a *másnak* már feltétele a határ átlépése. Maga a *határon lét*, a megemelkedett adrenalin szint pedig tényleg frusztráló, sokat kivesz belőlünk; ezért aztán szeretjük gyorsan átlépni, akár erőszakosan is (lásd pl. udvarlás vs. egyéjszakás kaland). Ilyenkor alig (ha) tudunk másvalammal foglalkozni, és funkcionalitásunkat is korlátozottan éljük meg.

A következőkben a határral és közvetlenül kapcsolódó jelenségeivel foglalkozom, melyeket jobbra a filozófia, a keresztény teológia, az antropológia vagy a pszichológia gyakran egymással összefüggő és egymásra hivatkozó módon tárgyal. Áttekintem a végesség/végtelenség és a liminalitás/marginalitás kérdését, és foglalkozom a határhelyzettel és a határélménnyel (az ember és a nyelv határaitól már esett szó).

A határ és fajtái

A *határ* fogalma és fontossága eredetileg az állam kialakulásához kapcsolódik, melynek alapja a területi meghatározottság (Böröcz, 2002, 134), s először a filozófia gondolkodott el a XVIII. század elején – aztán a belőle kinőtt pszichológia, antropológia stb. –, hogy esetleg más, közvetett értelemben is létezik ő. Mindamellet a határok és a filozófia kapcsolatát vizsgáló Steven Connor szerint „*a modern filozófia éppolyan hevesen allergiás a határok, közelebből saját határainak kérdésére, mint amilyen kórosan függ tőlük*” (Connor, 2013), és Nietzsche óta a többi tudományhoz hasonlóan főleg „*a tudatlanság, konfúzió, alkalmatlanság határainak*” meghaladásáról és túllépéséről szól, amely a sikerességének is mércéje (uo.). Connor ugyanakkor tagadja a határ filozófiáját, amennyiben vagy a határ vágyott közelítése vagy túlhaladása a cél, de semmiképp sem ő maga. Ezt mutatja a *limenből* („küszöb”) származó *limit* (határ[vonal]), mely feltételezi a *túloldalt* és a jó esetben diadalmas *átlépést*, és mely magában csupán görcsös becsvágy – „*amit ugyancsak meg kell haladni, túl kell lépni (alulhaladni, ill. alullépni [undercome], ahogy – lehetetlenül – mondanunk kellene)*” (ibid). A földrajzi megközelítésből kiindulva újabban a szociológia is elkezdte felfedezni, hogy „*[a] határ: társadalmi tény*” (Böröcz, 2002). Pedig határ mindig és mindenhol van, és köztük élünk akár fizikailag (pl. ország, lakás, test), akár időben, akár átvitt értelemben (pl. normalitás).

Connornak ellentmondva a hazai szerzők közül a létezés vizsgálata kapcsán Turay Alfréd tekintette át a határok filozófiatörténeti karrierjét, amely a gömböt határtalannak, végtelennek, transzcendensnek tartó és istennek nevező Empedoklésszel kezdődött (Turay, 1996, 12). Karl Rahner szerint is „*az ész észreveszi a maga nemében végtelen formának az anyag általi határoltságát*” (Rahner, 1939, 153, idézi Turay, 1996, 147).

A határ több fajtája is ismert. A végességet jelző *korlátba* beleütközünk, az nem átléphető. A természeti dolgok végessége épp abban rejlik, hogy korlátjuk csak az ember számára létezik, „*korlátjáról tudni ennél fogva annyi, mint korlátlanságáról tudni*” (Hegel, 1969, III/36, idézi Turay, 1984, 68), s ezért valójában csak a tudatlan ember korlátolt (uo.). A valós határélmények paradox voltát mutatja, hogy az önmagát megvalósító ember óhatatlanul is saját korlátaiba ütközik, de egyben megtapasztalja a lét korlátlanságát is (uo.).

Az átléphető határ legismertebb fajtája a *határsáv/mezsgye*, amely eredetileg két földterület vagy ország közötti senkiföldje volt, és amelynek tulajdonjoga mindkettejüket közösen illette, azaz praktikusán egyiküket sem. Az itteni átmeneti tartózkodás nem

tiltott, de a tartós ottlét igen – mely a gyakorlatban is megvalósíthatatlan az egyéb fel-tételek hiánya miatt. Csak a felek által és csupán saját területükről megközelíthető, de a másik területére való átjárás tilos. Az átjárhatatlan határ jelképe, melyet időnként megszakítanak a felek által külön-külön ellenőrzött átjárópontok. Az ezeken való visel-kedés normái nem egyértelműek, de annyira nem is fontosak, hiszen csupán rövid időtartamokról van szó. Mindenképp izgalmas helyek és állapotok.

Foucault-nál a határ „*sovány formája*” (Foucault, 1999c, 71–74) „*a tükör olyan fénylő felületeként villan föl, izzik, amely által szakadatlan tér nyílik a formák, játékok, keresztveződések, a megkettőződés, az ismétlés számára*” (Foucault, 1998, 8). A határt pusztán a másság létezésének értelmében használó Frida megfogalmazásában „*[a] határ abban fedezi föl magát, amit kizár önmagából, a differenciában, amit affirmál*” (Frida, 2003). Ezt a határt lehetetlen megismerni. A határ „*a tükör olyan fénylő felületeként villan föl, izzik, amely által szakadatlan tér nyílik a formák, játékok, keresztveződések, a megkettőződés, az ismétlés számára*” (Foucault, 1998, 13–14, idézi Frida, 2003).

A Gilles Deleuze-höz kötődő *rizómát* több szerző is használja a fogyatékoság fogalma jellemzésére (Ghai, 2019; Hernádi, 2015; Könczei–Hernádi, 2013). Eredetileg folyamatosan mozgó-változó gyökeret jelent, mely egy nagyobb organizmus részeként mindig keres és magáévá tesz. Nincs határa, hiszen amint felmerül a határ lehetősége, azonnal bekebelezi; a folyamatosan változó határ jellemzője. „Megtettesíti” az ember nyugalom-ra törekvését és a bizonytalan, határ(közeli) állapotok kényelmetlenségét. Igazi poszt-modern kifejezésként jelzi a fogalmak meghatározásának határait és korlátait, és a lényeg mellett a személyes értékelés fontosságát.

Végesség és végtelenség, kívülség

A határ fogalmának másik megközelítése a *végesség/végtelenség* és a *jelenvalólét* témájával foglalkozik, s felmerül a *bent és kint* kérdése is. E fogalompárok a szorongás és a frusztráció egzisztenciális alapjául szolgálnak, és a funkcionálás során átélt tapasztalatok mélyebb aspektusaira világítanak rá.

Végesség/végtelenség, jelenvalólét

A kérdés Heideggernél merül fel a legmarkánsabban, akinél a végesség „*arra irányul, ami arra rendeltetett, hogy ne maradjon fenn, hanem véget érjen; vagy legalábbis megnevezi próbálkozásunkat, hogy alkalmazkodjunk ehhez a szükségszerűséghez*” (Connor, 2013). Ezért számára a végesség leglényegibb formája a *zum Tode sein / halál-felé-való-lét*, mely a *Dasein/jelenvalólét* tulajdonsága, s mely az élet egészét teszi érdekessé a feszültségével. A *végtelenség* ezzel szemben az örökkévaló, illetve az annak gondolt valami jellemzője. Connor szerint a végesség a korlátozás kikerülhetetlenségét is jelentheti, ahol a hangsúly az örök alulmaradáson, az elégtelenségen, „*a halál felde-*

rengő, fenyegető szükségszerűségén” van, mely megakadályozza a teljes mértékű jelenlétet (de az azon kívüli létet is); ez könnyen összemosható a határozatlansággal és a bizonytalansággal (uo.). Ez a befejezetlen bevégződés (*ending unfinished*) bizonytalansága, az idő előtti halál, a végetérés (*coming to an end*) bizonyossága helyett. A végesség tehát beágyazottság a körülményeinkbe, az itt és mostba. Connor szerint a végesség/végtelenség nem dichotóm állapot, a kettő között van például a beckett-i *endingness/végetérőség*, mely a dolgok befejeződésére utal (uo.). Heidegger számára a kierkegaard-i szorongásban (*Angst, anxiety*) a jelenvalólét önmagával és legsajátabb lehetőségeivel szembesül; alapja a világban való pusztá létezés, melyben feltárul saját végessége és semmisége, s megtapasztalható a halál-felé-való-lét (Heidegger, 1989). A szorongás párhuzamba állítható Karl Jaspers *határhelyzet*-fogalmával (melynek alapja szintén Kierkegaard, s melyről később még szó lesz).

Kívülség, a kint és a bent

A már többször idézett Frida szerint, bár nehéz róla beszélni, „*a nyelv újra és újra beszéd tárgyává óhajtja tenni az eltitkolt és ellehetetlenülő, elnyomott, de virulens extremitást, a kívülséget*”, mely megtapasztalásának egyben határokat is szab, és így „*a nem mondható mondásának mozgásában teljesedik be a határ olyan tapasztalata, amelyet a filozófia most már kénytelen lesz elgondolni*” (Frida, 2003). Foucault az örültséget a kívülség és a transzgresszió problémájaként fogja fel, amelyet Derridával folytatott ún. cogito-vitája során fejt ki (részletesen lásd Gángó, 2008), de a kívülségnek külön esszét is szentel (Foucault, 1999).

Határhelyzet, marginalitás és liminalitás és következményeik

A határok jellege és a hozzá való elméleti közelítés után indokolt a határon való lét vizsgálata, amely elsősorban a *határhelyzet*, *liminalitás* és *marginalitás* fogalmakkal ragadható meg.

Határhelyzet

Thornhill szerint lényegi *határhelyzetben* az embernek minduntalan vissza kell térnie saját létezéséhez, amelyet meghatároznak külső, természeti, kulturális és történelmi adottságai (Thornhill, 2011). Az általa tárgyalt Karl Jaspers – Kierkegaard alapján – négy különböző, súlyos megrázkódtatásokat jelző határhelyzetet különböztet meg egy sajátos ösztönnel, ami maga is határhelyzet: a *harcot*, a *halált*, a *szenvedést* és a *bűnt*. Ezek során az ember átéli az említett külső adottságokhoz, és benne a normalitáshoz való igazodás esetlegességét és magányát, kiszabadul a mindennapokból, feltárul előtte egzisztenciális létezése, s igazán átéli Istent (Thornhill, 2011).

Az egzisztenciális határhelyzetekhez képest sokkal inkább a hétköznapokhoz és a pillanathoz kapcsolódik Mihail Jampolszkij, aki szerint a normán kívül álló határhelyzet már a platóni ideatanban megjelenik, hisz mindig is voltak ideák közti, átmeneti jelenségek (pl. a pingvin, mely nem tud repülni, de azért madár): „*a világ általunk alkotott képében vannak normatív és nem-normatív minták*” (Jampolszkaja–Jampolszkij, 2015). Raymond Ruyer alapján az erkölcsi normák is így illeszkednek a szemantikai térbe, és megvannak a normativitásnak és a normától való eltéréseknek a terei, amelyekben ugyanazok a szemantikai mechanizmusok működnek (Ruyer, 1948, in Jampolszkaja–Jampolszkij, 2015). A jelenségre alkalmazható Peter Gärdenforsnak a szemantikai *konceptuális tér* kifejezése, mely két abszolút fogalom közötti kontinuumvilágra utal, mint például a vörös és a zöld közötti összes többi szín (uo.).

Liminalitás és marginalitás

A határhelyzetben való lét megértésében segítségünkre vannak a már a normalitás kapcsán említett *liminalitás* és *marginalitás* fogalmak, melyek státuszon kívüli helyzeteket jelölnek (Szakolczai, 2015, 25–26). Utóbbi a szélen van, míg a liminális két rész között, átmeneti helyzetben, akár időben (pl. átmeneti rítusok), akár térben. (A magyarban – egyfajta nyelvi relativizmusként – több, a liminalitáshoz kapcsolódó szó is ugyanaz a gyökere, pl. „közös”, „közben”, „közönség”, „közép”.) A térbeli határrégió a legmarginálisabb, mert mindegyik központtól messze van, ugyanakkor – a globalizáció logikája mentén – marginális helyzetből központivá is válhat például kereskedelmi központként (ilyen pl. Lyon és Antwerpen, ahol az 1530-as években kifejlődött a tőzsde, és amely a modern világ permanens liminális központjává vált nem árupiacként, hanem már az értékpiacon szerepét betöltve, „*ahol nem valódi, anyagi dolgok cirkulálnak, hanem a semmi: a »puszta« jelkép, a kanti és habermasi »puszta ész« gazdasági megfelelője*” (uo., kiemelés az eredetiben); hasonló történt Magyarországon is a nyugati határszélen 1990 után). A liminalitás és marginalitás kérdése a társadalmon belül is érvényesül, ahol a társadalmpolitikai szolidaritás fókuszában *jellemzően* nem a normalitást képviselő „középen levők” állnak, hanem az elnyomott és kirekesztett, illetve átmeneti helyzetben lévők (miközben a hatalmon lévő *normálisok* saját érdekeikért is dolgoznak pl. a normalitás sulykolásával). Szakolczai szerint a két fogalom tulajdonképpen ugyanazt a határt jelenti, csak a liminalitás a határon levő létből fejlődött ki, s ezt „*se a kanti racionalizmus, se a »társadalmi konstrukció« elmélete megint nem tudja megfogni, mert ezeknél a határ pusztán elméleti konstrukció*” (uo., kiemelés a szövegben). A határhelyzet két szilárd pont közötti helyzetet jelent, „*ami lehet nagyon alul, de lehet nagyon magasan is, és a határon a két helyzet könnyen átfordulhat egymásba. Így tud átmenni a marginalitás a liminalitásba*” (uo.). A határon lét ugyan ambivalens, de fontos is, amelynek hiányában nem tudjuk észrevenni az esetleges trickstert (uo.).

A státuszon kívüli hely átvitt értelemben is érvényesül: a nemzetállamban inkább vannak fix központok, míg a globalizációt a határok felszámolásából felszabaduló energia élteti, mely a fizikában is szabadjára engedhet bizonyos erőket, és csak egy idő múlva érvényesül az entrópia. Ugyanakkor pusztán erre nem lehet tartósan építeni, hisz egy idő múltán már nincs mit felszabadítani, és akkor eljön a Platón által csak *stasis*-nak nevezett nihil, a semmi (uo.). Szokolczai szerint a XX. századi a világháborúk és a diktatúrák működési elve, a ma is tapasztalt túlzó érzékiség és erőszak nem csupán mellékterméke, hanem következménye a modernizációnak; annak, hogy a határok felszámolása csupán átmeneti jólétet jelent, de aztán nagyobb lesz az űr, és marad a tanult erőszak, miközben eltűnnek az értéket teremtő és az életnek értelmet adó hagyományok (uo.).

Összességében Szokolczai szerint a liminalitás fogalmának üzenete nem előremene-külés és az újjászervezés, hanem az, hogy az értelmes és értékes élet határok és stabilitás híján „*átalakul egy beláthatatlan, unalmas, nyúlós masszává; örök robottá és elviselhetetlen szenvedéssé*” (uo.). A modern életforma tehát univerzális csapda, amit már Max Weber is leírt a *Protestáns etika* végén: „*e kultúrfejlődés »utolsó emberei« számára igazak lehetnek e szavak: »Lélektelen szakemberek, s az élvezetek szívtelenjei: ez a semmi képzeli úgy, hogy felér az emberiség eddig soha el nem ért csúcsaira«*” (uo., kiemelés a szövegben). Az egyetemes felelőtlenség közben az elit feladata lenne – az „írás-tudók legújabb árulása” helyett – a világ megértése és a hagyományok jelentőségének megmutatása, amit viszont akadályoz a *társadalmi konstrukció* megközelítése (Szokolczai, 2015, 25–29).

A határokkal való személyes és közösségi találkozás

A határokkal való személyes, illetve közösségi szintű találkozásról szóló irodalom – amellet, hogy hozzájárul a normalitás nem-radikális változásának magyarázatához – az ember egyéni határélményét és határkezelését is tudatosítja (közösségi szintű tárgyalásával a normalitás radikális változása kapcsán már foglalkoztunk). Az ember határai, az *ami én / ami nem én*, illetve az *ami mi / ami nem mi* megtapasztalásáról van szó.

A téma különböző filozófiai, pszichológiai, antropológiai és teológiai fogalmakkal ragadható meg. A *határszükséglet*, a *határátlépés* és annak erőszakos változata, a *határsértés/transzgresszió*, a *határélmény*, a *határok tágítása és szűkítése*, a *határátlépés* és *határmegoldás*, valamint a *finalitás* mind-mind gyakran egymásba csúszó, részben hasonló értelműként használt jelenségek és kifejezések, melyek hozzátesznek az ember egyik leglényegibb tapasztalata megértéséhez.

Határszükséglet

A határokkal való találkozás Frida szerint közösségi és antropológiai igényét Odo Marquard hívja *határszükségletnek*, példa erre a korszakhatárok kijelölése, lebontása

vagy áthelyezése (Kulcsár-Szabó, 1996, 127, in Frida, 2003). Fridánál az idő lehatárolása az ember önértelmezésének részévé válik, amennyiben „*kompenzálja a vallás által egy »túlvilági« szférára vonatkoztatott határtudat újkori jelentésvesztését*” (uo., idézet a szövegben), miközben szerinte – némileg vitatható véleményként – a korszakváltásoknak nincsenek tényleges szemtanúi (Blumenberg, 1982, 20, idézi Kulcsár-Szabó, 1996, 128). (Ez a gondolat ugyan megkérdőjelezi a közösségi határélményt, de rámutat a korszakhatárok utólagosan konstruált, bár tapasztalaton alapuló szükségességére, azaz hogy az események sodrában ritkán van szó elhatárolódásról, és még megannyi ellentétes tapasztalat ellenére is működik a korábbihoz, az eddigihez való tartozás igénye.) Szintén a közösségi határszükségletet fejezi ki a földrajzi területi, továbbá a nyelvi-civilizációs lehatárolás, ahogy azt oly plasztikusan látjuk például egyes újonnan kialakult országok esetében.

A fogyatékoság értelmezése kapcsán fontosabb, egyéni határszükségletet leginkább az én lehatárolásának igénye, az önazonosság, az identitás és az integritás jeleníti meg.

Határélmény

A határok megtapasztalása kapcsán a legismertebb és leggyakrabban szereplő fogalom a *határélmény*, illetve szinonimái, a *liminális élmény* vagy *határtapasztalat*. A kívülről vagy utólag megállapított határhelyzet mindaddig nem lesz az ember integráns részévé, ameddig nem válik saját tapasztalássá (ennek szó szerint hűsbavágó alátámasztását lásd Reiff, 2014). (Közösségi szinten a normák látványos felfüggesztése, az erőszakos és tömeges társadalmi megmozdulások tekinthetők határélménynek, amelynek a normativitáson belül maradó következménye, a közösségi normalitás irányába tett [köz]cselekedet a nagyon tág értelemben vett köz/társadalompolitika. Mindazonáltal a témát elsősorban az egyén szemszögéből nézem.)

A határélmény fogalma nem új, bár használatára a filozófián és a pszichológián kívül alig találunk példát, és tudományokon átívelő ismertetése sem ismert. Csupán példaként Virginás a női identitáskeresés elemzése során alkalmazza a fogalmat annak kifejtése nélkül (Virginás, 2001), míg Gönczöl és szerzőtársai „lélektani értelemben vett határélményként” fogalmazzák meg azt, amikor az olvasó a krimiben átlépi a szokásos tapasztalások határait (Gönczöl és mtsai, 2012; szintén lásd Korinek, 2012, 262). Egy orvos határélménynek a halálközeli élményt tekinti (Sartori, 2015), és hasonló merül fel a földrajzi határvidékeken élők identitása kapcsán is. Az antropológiában Arnold van Gennep a beavatási rítusok kapcsán, Victor Turner a vallási élmény elemzésekor használja szinonimaként a már említett liminalitás fogalmát (Frida, 2003).

A határokkal való találkozást Frida az *elkülönböződés ünnepének* hívja, melynek része a szembenállás és a „titkos azonosságok” felismerése is egy jobbára beszéd nélküli, de „interaktív” köztes térben (Frida, 2003). A filozófiatörténetet vizsgálva szerinte már a preszókratikus hagyományban, az antik misztériumvallásokban, illetve a neo-

platonikus filozófiában is megtalálható a határélményre való utalás (uo.). A filozófia és teológia határán mozgó Kierkegaard-nál az *irónia* és a *humor* mint az egyes létstádiumok (esztétika, etikai, vallási) elválasztó határélményei és egzisztenciális pillanatok továbblépési eszközei, s egyben a törvénnyel (esztétika/etika: irónia) és a kegyelemmel (etika/vallás: humor) való találkozás metaforái jelennek meg (Szabados, 2012; Lippitt, 2000): „Az irónia felkelti a bűntudatot (és ez nagyon fontos), a humor viszont feloldoz a bűntudat alól (és ez még fontosabb)” (Szabados, 2012). A fogalmak kierkegaard-i felfogásában jelen van az átmenetiség és annak kényelmetlensége, frusztrációja is.

Újabbán a fenomenológia és a hermeneutika hangsúlyozza a határ jelentőségét a már tárgyalt végesség kapcsán (Frida, 2003). A Husserl-tanítvány Jan Patočka a határélményhez hasonló, a várható erőszakos (háborús) halálra szánt létre vonatkozó *frontélmény* fogalmával tesz kísérletet az objektum/szubjektum ellentétén alapuló filozófia meghaladására (Mezei, 1998, 31). A frontélmény – az öröklét mellett – „felülmúlja a halálra szánt lét perspektíváját, éppen mert a tapasztalat legfontosabb motívuma a haláltalanság” (Mezei, 1998, 28).

A határélmény legismertebb és a posztmodern „világérzésére” halála után közel 40 évvel is talán még mindig leginkább ráataláló gondolkodója Michel Foucault, aki a határ-tapasztalatokat az ész kialakulása mentén, az örültséggel kezdve vizsgálja (Frida, 2003). Foucault szerint – Frida értelmezésében – a határ és a kívülség élménye igencsak hasznos a kutató és kutatásának tárgya közti elmosódó határral foglalkozó vizsgálódások számára, melyek „szembesülnek a kétségesítés kellemetlen élményével, amelyben önmagukat szolgáltatják ki egy kockázatos játék nem ismert végkimenetelének” (uo.). Frida szerint a különbségeket elmosó posztmodern s a globalizáció okozta határátlépés és a folyamatos kilépés fontos tapasztalata a létbizonytalanság, a kellemetlenség, az izgalom, a tét, az ismeretlen: „*inspiratív, a határokat megjáró posztmodern eksztatikusznak, a határsértés – a kilépés és visszatérés, a taszítás és vonzás, az elernyedés és összehúzódás perisztaltikájában önmagát kiteljesítő – bódhizanttávjának [megvilágosodásának, A. CS.] eme felnyíló testamentuma*” (uo.). Foucault-nál az örület kívülről zavarja meg az egyén homogénnek tekintett eszét, és kérdőjelezi meg a racionalitást, s egyben megvalósítja „*a bataille-i kiáradást, cseppfolyós keringést, szakadatlan elmozdulást*”, mely képes áthidalni, megszüntetni olyan alapvető különbségeket is, mint a sötét/világos, az állat/ember, a normális/abnormális vagy épp az élet/halál. Ugyanakkor Bataille inspiratív „paradox tánca” nem számolja föl véglegesen az említett határokat és az „*ész és örület lüktető ambivalenciáját*”, célja csupán a tilalom, a törvény vagy a hatalom határainak megváltoztatása (uo.). A határélmény nem válik el a határsértéstől, amelyre Foucault egyben mint a humán tudományok megújításának lehetőségére tekint az „*ember halálát» követő széttartó korban*” (uo., idézet az eredetiben). Foucault számára „*[a] nyelvben, a nem mondható mondásának mozgásában teljesedik be a határ olyan tapasztalata, amelyet a filozófia most már kénytelen lesz elgondolni*” (Foucault, 1999c, 86, idézi Frida, 2003).

Foucault-éhoz hasonló a tőle elvileg igencsak távol álló Karl Rahner teológus felfogása, aki szerint a keresztény ember határélménye Isten megtapasztalása (Turay, 1996, 154). Minden élmény ilyen, ami az elképzelhető után van, és ahol „*az ember megtapasztalja és vállalja végső szabadságát, amelyet semmiféle földi kényszer sem tud elvenni tőle*” (Rahner, 1977, 42, idézi Turay, 1996, 154).

A határélményt mindig befolyásolja a már részletesen tárgyalt s általam leginkább hétköznapi valóságként felfogott normalitás és az arra hatással levő hatalmi tényező (Misztal, 2001).

Az eddig tárgyalt filozófiai felfogások többségében a határélmény viszonylag hosszan tartó tapasztalat (a filozófia egyébként is az állandóságot írja le), de megjelenik átmeneti, akár pillanatnyi formában is, amellyel a pszichológiai megközelítés kapcsán már foglalkoztam.

Határátlépés és transzgresszió

A *határátlépés*, erőszakos változatban *határsértés* vagy *transzgresszió* mindennapi valóságunk, szigorúan véve bármilyen változás elengedhetetlen eleme. Nélküle a hétköznapi emberi működés is elképzelhetetlen, hisz az is egy folyamatos *más*-alkotó folyamat, melynek lépései jellemzően ismerősek és megszokottak – és a rutinok kialakításáig is rögzös út vezet. Szokásaink persze folyamatosan alakulnak, ahogy az élet is folyamatosan változik körülöttünk: az új emberek, a változó tárgyi környezet és idő mind-mind folyamatos tanulásra, a több szinten érvényesülő normalitások alakítására, határátlépések sorozatára készítetnek, kényszerítenek minket. Eközben kilépünk komfortzónánkból, és megtapasztalunk valamit, aminek ránk gyakorolt hatását nem tudjuk, s azt se, mire jó. Először akárcsak pillanatokra idegenkedünk tőle, esetleg kivárunk, majd megismerjük, befogadjuk, a miénk lesz, s így nem érhet többé meglepetés, hisz kontroll alatt van.

Bár már korábban is találunk rá utalást (pl. Kierkegaard szorongásélményét), a határátlépés tudatos filozófiatörténeti megjelenése Frida alapján Nietzschehez köthető, s folytatódik például Blake-vel, Nervallal, Huxley-val, Bataille-jal, de Sade-dal, Artaud-val, Klossowskival, Leary-vel, Sartre-ral, Lacannal, Foucault-val vagy Feyerabenddel (Frida, 2003). E szerzők gondolatai közül csak néhányat ismertetek.

A bataille-i ellehetetlenülés gondolatát alapul véve (Roudinesco, 1997, 136) Lacan egyes határélmények (pl. vágy, unalom, bezártság, lázadás, ima, álmatlanság, pánik) szerepét vizsgálta a Másik kialakulása során (Lacan, 2001, 147), miközben elfogadta, hogy „*az ember csak akkor képes felvázolni saját álláspontját, ha [...] korábban megtapasztalta azt a határt, amelyen belül, a vágyhoz hasonlóan, ő is meg van kötve*” (Lacan, 1997, 276, saját fordítás). A Bataille-hoz szintén kapcsolódó Taylor a teljességet úgy írja le, hogy „*olyan élmény, amely nyugtalanítja és áttöri a világban való létezésünk szokásos érzékelését ismerős tárgyaival, tevékenységeivel és viszonyítási*

pontjaival [...] amikor a hétköznapi valóság megszűnik, és valami félelmetesen más ragyog át” (Taylor, 2007, 5–6, saját fordítás).

A határátlépésnél gyakoribb és ismertebb a *határsértés* vagy *transzgresszió* fogalma, melynek legismertebb szerzői a Baudelaire-ből kiinduló Bataille és tanítvány-barátja, Foucault; ők a transzgressziót nem magukban a kapcsolatokban, hanem azok tágabb érzelmi kontextusában, egyfajta életmódként tudatosítják. Popovics szerint Bataille számára az individualitást lehetővé tevő végessége és halandósága miatt az ember élesen elválik „*a lét folytonosságától*”, és saját határainak áthágására, transzgresszióra készíti (Popovics, 2002). Ez azonban akárcsak kísérletként is lehetetlen, hiszen a folytonossághoz való közeledéshez és a megszakítottság átlépéséhez az embernek épp a saját létezése alapfeltételét, a nem-folytonosságot kellene legyőznie, s ez csak a megsemmisülés révén valósulhat meg – mely tehát egyszerre jelent megszakítást és folyamatoságot (uo.). A rajtunk kívüli Másikra, a folytonosságra való vágy, a létünk határait meghaladni kívánó *túlzás* („*excès*”) és túllépés lehetetlen-kísérlete, paradoxona az erotika és a vallás közös alapja, és a gyilkolás is felfogható ekként. „*A transzgresszív erotika minden esetben erőszak is egyben, ahogyan a szentség is a vallási áldozat során manifesztálódik*” (Popovics, 2002, 76). A transzgresszió tehát Bataille számára mindig valamilyen tiltott elérhetetlenhez kapcsolódik, amelyet megszeg ugyan, de sohasem semmisíthet meg – és e belső tapasztalat során megismerjük saját végességünket (uo.).

A Bataille-barát Foucault számára a határsértés viszont inkább „*a lehetetlen tapasztalata*”, amennyiben az egyén számára elérhetetlen (uo.). Frida szerint Foucault-nál ez a *nem-helyen* („*non-lieu*”), a köztesség keskeny mezsgyéjén (azaz a határsávban) kel életre, ahol az ellentétek nem szembenállnak egymással, hanem – egymástól alig különbözve – átmenetileg összefonódnak a gesztusok által, „*amely visszavezeti mindegyiküket a maga hatáira*» – a kétségésítés nem-pozitív afirmációjában” (Foucault, 1999c, 76, idézi Frida, 2003, idézet és kiemelés a szövegben). Foucault számára a határsértés egy „*retinafinomságú vonal karcsúságának*” (Foucault, 1998, 8, idézi Frida, 2003) az áthágását kísérli meg, amely azonban csak pillanatokra lehetséges, mégis elbizonytalanít, és „*fejtetőre állítja az elválasztott bizonyosságok különmemű rendjét [...] a transzgresszió pillanatában hirtelen utat nyit: a távoli idegenség, amit kivet magából, a tartalom, amit száműz, hirtelen elárasztja*” (Frida, 2003). A foucault-i határsértés tehát a határ „*sovány formájának*” áthágása, amely azonban újra meg újra bezárul (Foucault, 1999c, 71, 74, idézi Frida, 2003), de eközben meg is zavar, hiszen megkérdőjelezi a két dolog különbözőségét (Foucault, 1999c, 78, in Frida, 2003).

A határ önmeghatározását Foucault abban találja meg, „*amit kizár önmagából*”, a különbségben, amit viszont inkább megerősít, míg az ember számára azt a kivételes pontot jelöli, „*amikor saját határvidékére érkezve kitör önmagából, radikálisan kétségbe vonja magát*” (Foucault, 1999c, 84, idézi Frida, 2003), és „*ahol olyan létezők keresztezik egymást, amelyek rajta kívül nem léteznek, ugyanakkor felcserélhetővé válnak benne*” (Foucault, 1999c, 74, idézi Frida, 2003). Az én és a másik közötti határ a transz-

gresszió pillanatában hirtelen kinyílik, s elárasztja a másik idegensége, amit egyébként máskor tagad. Határsértéskor tehát az ember számára megjelenik saját léte, de „*azonnal el is bukik, hiszen önmagán kívülre szóródik, kiüresedik, cseppfolyósodik az excesszus üres fluxusában*” (Frida, 2003). Bataille alapján Foucault az örület határélményét és határsértését is a vele komplementer viszonyban levő ésszel való egymásba borulásnak tekinti, „*ahol a hasonmás árnyalatnyi különbséggel ugyanaz, mint az eredeti – vékony, fekete vonal ez a különbség*” (Foucault, 1998, 8, idézi Frida, 2003). Foucault számára tehát a különbségek inkább látszólagosak, melyeket a tapasztalat szinte teljesen megcáfol.

Hasonlóképp vélekedik Foucault a korszakváltásról is, mely szintén annyiban hasonlít az erőszakos határsértéshez, amennyiben szintén egy periférián lévő „*»rejtélyes«, »radikális« esemény [...], amely villámgyorsan érvényteleníti az »előtte« és az »utána« közötti stabil, dialektikus ellentétpárokat*” (Foucault, 2000, idézi Frida, 2003), és tapasztalatai hasonlítanak a nyelvi vagy a személyiségi határhoz (lásd pl. a már említett modern/posztmodern határát; Frida, 2003). A korszakváltás jellemzően szorosan együtt jár a normalitás változásával is. A mindkettőre használható liminalitás és marginalitás fogalmakról már volt szó.

A határátlépés és a határsértés különbségei és jelentősége

A határátlépést elsősorban az erőszak mellőzése különbözteti meg az erőszakos határsértéstől (transzgresszió), bár a két fogalom Foucault-nál és Bataille-nál összemosisodik. Előbbi az ember saját identitása által képzett határokon is értelmezhető, míg utóbbi esetében inkább külső, jobbára megismerhető határról van szó. Megélhető a határátlépés transzgresszióként akkor is, ha például külső ráhatásra, a szabad akarat akárcsak részleges mellőzésével történik.

Határátlépés esetében felmerül annak embert és közösséget gazdagító, felemelő volta, mely nem jár mások megsértésével, míg transzgresszió esetében gyakrabban tapasztaljuk azok *l'art pour l'art*, az embernek csupán kíváncsiságát kielégítő jellegét – amely viszont csak nagy nehézségek árán nélkülözhet morális szempontot. A filozófia- és eszmetörténet korábbi időszakaiban még inkább tapasztaljuk a határélmény kapcsán annak határátlépés-jellegét, mint manapság, amikor előtérbe került a határsértés, miközben a határátlépés szinte már szóra sem érdemes. A normák sokasodásával, a normalitás kiterjedésével egyre erősebb határokat lépünk át. A határátlépés bizonyos helyzetekben helyettesítheti is a határsértést, amennyiben például az egyén közösségi taggá válása azáltal valósul meg, hogy saját határait átlépve fogadja el a közösségi normát. A közösség oldaláról is megvalósulhat a határátlépés, amikor egy-egy szabályt rugalmasan alkalmazva tiszteletben tartja az egyén határait (lásd pl. a törvény betűje vs. a törvény szelleme eseteit).

A határátlépés egyik fajtája a *határok tágítása*, mely jelentheti bizonyos megszokott fogalmak és jelenségek új, más tartalommal való megtöltését (a művészetek közül a színház esetében lásd Sz. Deme, 2006, a zenénél Kocsis, 2007), de az ember saját határainak kibővítését is. Utóbbi esetben, az (ön)ismeret segítségével, a saját és környezeti határok korlátok helyett lehetőségekké és harmóniává történő átformálása történik például a mozgás segítségével *például* annak érdekében, hogy az ember minél hatékonyabban tudjon élni a világ adta lehetőségekkel (Karafiáth, 2013; Szabados, 2014). A törekvés a határok tágítására az ember és az istenség közti határok elmosására is irányul, melyben azonban a modern ember csupán addig a felismerésig jut el, hogy „*a világ túlságosan emberi, megfosztva minden felsőbb hatalomnak még csak feltételezésétől is*” (Jan Poloc cseh zenetörténészt idézi Kocsis, 2007). Mindamellett Poloc szerint lehetetlen a megszokott (és nem csak zenei) határok tágítása és átlépése, hiszen ezekből hiányzik a beteljesülés érzése, amely pedig mindenben ott van, ami nem csak „*emberi, túlságosan emberi*” (uo.). A zene „*átléphetetlen rend-elveit*” (pl. harmónia, melódia, ritmus) megszegve az embert elfogja a nyugtalanság határélménye. Poloc számára a határátlépéstől való idegenkedés olyan, „*[m]intha tiltott dolgot művelnénk, mintha egyedül lennénk [...] ilyen a modern ember életének majd minden pontja*” (uo.).

A *határok szűkítésére* szintén számos (élet)helyzetben sor kerül. Például a koherencia vagy az integritás veszélyeztetése erősebb határok meghúzásának igényét veti fel, mely a szabadság korlátozását és a normalitás változtatásának egyik módját is jelenti. Az élet előrehaladtával a határok szűkítése az önmeghatározás erősítése mellett az ember egyfajta megmerevedését is jelenti. Halálát közeledni látván ugyanakkor az ember a dolgok és kapcsolatok fokozatos elengedésén túl a személyes határokat is feladja, s maradnak a létezés elemi, fizikai korlátai. A határok tágítása és szűkítése visszavezet a határtalanság vs. finalitás kérdéséhez, a liminalitás fogalmához, melyekről már volt szó.

A különbségek ellenére a határátlépés a határsértés szinonimájaként is szerepelhet. Frida a kultúrák közötti átjárás esetében nem húz éles határt, hanem *fordításnak* hívja a különböző kultúrák kapcsolatokat hangsúlyozó, elsősorban nyelvi párbeszédét, mely meghaladja a dichotóm szembenállásokat (pl. mi/ők, saját/másik, igaz/hamis, férfi/nő, távoli/közel; Frida, 2003). Határaik tehát nyelvi határokká válnak, ahol az „*összefonódás és összeborulás [...] vékony úre*” ad teret a párbeszédnek (uo.). Frida az én megkérdőjelezett integritását, az „*önmeghatározás normatív szerkezetét*” megbontását, és a „*mássá válás*”-t, tehát identitásbeli változtatást tekint a határsértés fő jellemzőjének (Frida, 2003). A határátlépés során „*a nézőpontok saját határaikon keresztezik egymást, hogy egymásra vonatkozhassanak, hogy kérdőre vonják saját magukat, hogy engedjék behatolni a másik tartalmat, hogy a saját bensőséges melegét magával ragadhassa a rettenetes kívülség hűvös ábrázata: „amit kivet magából, elárasztja ez az idegen teljesség, ami a szívéig hatol*” (Foucault, 1999c, 75, idézi Frida, 2003, kiemelés a szerzőtől).

Határtalanság, a határok elengedése

A költő Fodor Ákos morális alapon tesz különbséget a *határtalanság* és a *határoltság* között *Credo & Summa* című versében: „*A személyiség lényege a határtalanság; a csoporté a határoltság. A szerelem lényege a határtalanság; a házasságé a határoltság. A hit lényege a határtalanság; a vallásé a határoltság. A lélek lényege a határtalanság; a testé a határoltság. A létezés lényege a határtalanság; az életé a határoltság. A határtalanság: erő. A határoltság: hatalom. A hatalom kézzelfogható és múlandó, az erő megfoghatatlan és örök*” (Fodor, 2006). Frida szerint a kifejezés a Derrida által is fémjelzett Tel Quel-csoport egyik kulcsszava volt (hasonlóan a decentralizációhoz, a hálózatisághoz, a játékhoz, a mozgáshoz, a differenciához, a befejezhetetlenség-lezárhatatlansághoz), amelynek célja a bináris ellentétpárokra épülő nyugati filozófia szétrombolása volt (Frida, 2003). Ebbe a vonulatba illeszkedve Bataille és Foucault szerint a határtalanság elválaszthatatlan a határsértéstől, és leginkább a posztmodernben manifesztálódik (uo.). *A határok elengedése* a határtalanságra való törekvés békés feladására utal – például az életkor előrehaladtával a korábban végrehajtott, de már elengedett funkcionálisok kapcsán (amelyet ezért nem is tartunk fogyatékoságnak).

Határmegoldások

A kifejezés elsősorban az algebrában használatos, függvények határainak megfogalmazásakor, és ekként fogható fel minden olyan funkcionális, amely határhelyzetben, nem a megszokott módon történik. Ilyen például a támogató technológiák eszköztára, illetve más, egyénre és a környezetre szabott megoldások, innovációk, amelyek jellemzően idővel a normalitás részévé válnak.

Összegzés

Tanulmányomban az mutattam be, hogy a határ vizsgálata hasznos eredményeket hozhat a fogyatékoság jobb megértésében. A fogyatékoság személyes megtapasztalása határélményként is felfogható, mely nemcsak az általában gondolt funkcionálisok (mozgás, látás, értelem, viselkedés stb.) esetén valósulhat meg, hanem máskor is, különösen akkor, ha Kierkegaard fogalmát kiterjesztjük a szorosan vett egzisztencián kívül a más („magasabb”) szintű funkcionálisokra és az azokat megalapozó szükségletekre. Határélményben nemcsak a fogyatékosnak tekintett embereknek lehet részük, hanem – Kierkegaard nyomán – bárkinek.

IRODALOM

- BLUMENBERG, Hans: *Aspekte der Epochenschwelle: Cusaner und Nolaner*. Suhrkamp, Frankfurt, 1982.
- BÖRÖCZ József: „A határ: társadalmi tény.” *Replika* 47–48 (2002. június). Pp. 133–142.
- CONNOR, Steven: „Ezen és ezen a napon... ebben a világban” Beckett radikális végessége.” (ford. Mihálycsa Erika) 2000, 2013/12. (Eredeti megjelenés: „Borderless Beckett/Beckett sans frontières, Samuel Beckett” in *Today/Aujourd’hui*, 19 (2008). Pp. 35–50.) <http://ketezer.hu/2014/05/ezen-es-ezen-a-napon-ebben-a-vilagban/>, letöltve 2016-01-26-n
- FODOR Ákos: „Credo & Summa.” *Élet és Irodalom*. L. évfolyam 20. szám, 2006. május 19.
- FOUCAULT, Michel (1999): „A kívülség gondolata.” In Foucault, Michel *Nyelv a végtelenhez*. Latin Betűk, Budapest, 1999. Pp. 99–119.
- FOUCAULT, Michel: *A szavak és a dolgok*. Osiris, Budapest, 2000.
- FOUCAULT, Michel: „A végtelenbe tartó nyelv.” in Foucault, Michel (szerk.) *A fantasztikus könyvtár*, Pallas-Attraktor, 1998. Pp. 5–27.
- FOUCAULT, Michel: (1999c) „Előszó a határsértéshez.” in Foucault, Michel (szerk.) *Nyelv a végtelenhez*. Latin Betűk, Budapest, 1999. Pp. 71–87.
- FRIDA Balázs: „A határsértés bódhizanttája.” *Pro philosophia füzetek*. 36. (2003). Pp. 119–133. <http://www.c3.hu/~prophil/profi034/frida.html>, letöltve 2015-10-28-n
- GÁNGÓ Gábor: „Kétely és reflexió: Descartes bolondjáról Foucault és Derrida vitája után.” *Világosság* 2008 7–8. Pp. 3–26.
- GHAJ, Anita: „Lehetőségek és ígéretetek: fogyatékoságtudomány a gyakorlatban.” in Rékasi Nikolett, Sándor Anikó (szerk.) *Hatalom és Fogyatékoság. Hetedik Fogyatékoságtudományi Konferencia. Absztraktkötet*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest, 2019. Pp. 14–15.
- HEGEL, G. W. Fr.: *Enzyklopädie (Werke in zwanzig Bänden 8-10. k.)*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1969.
- HEIDEGGER, Martin: *Lét és idő*. Gondolat, Budapest, 1989.
- HERNÁDI Ilona: *Problémás testek. Nőiség, szexualitás és anyaság testi fogyatékosággal élő magyar nők önreprezentációiban. Doktori disszertáció*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs, 2014.
- JAMPOLSKAJA, Anna – Jampolszkij, Mihail: „Normalitás és normativitás – Anna Jampolszkaja és Mihail Jampolszkij beszélgetése” *Kétezer* 2015/12. <http://ketezer.hu/2016/09/normalitas-es-normativitas-anna-jampolszkaja-es-mihail-jampolszkij-beszelgetese/> letöltve 2018-07-16-n
- KARAFIÁTH Orsolya: „Kipróbáltuk: élménytáncoltunk az utcán.” *NLCAFÉ* 2013. 09. 12. <http://www.nlcafe.hu/eletmod/20130912/karafiath-orsolya-tanc-elmanyterapia/>, letöltve 2015-10-05-n
- KOCSIS Péter: „Vajon tényleges úttévesztésről van szó?” (interjú Jan Poloc cseh zenekritikussal) in *Kulturpart* 2007. 11. 14. http://kulturpart.blog.hu/2007/11/14/vajon_vegleges_uttevesztesrol_van_szo, letöltve 2017-10-04

- KORINEK László: „A bűnözés visszatükröződése. Latens bűnözés, bűnözésábrázolás, félelem a bűnözéstől.” in Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Korinek László – Lévay Miklós (szerk.) *Kriminológia – szakkriminológia*. CompLex Kiadó, Budapest, 2012. Pp. 247–272.
- KÖNCZEI György – Hernádi Ilona: „A nevezetes térkép és a helyünk rajta. A fogyatékoságtudomány „domborzata és vizei.” in *A nemzetközi és hazai fogyatékospolitika a 21. Században*. MTA TK Szociológiai Intézet – L’Harmattan, Budapest, 2013. Pp. 77–109.
- KULCSÁR-SZABÓ Gábor: „A „korszak” retorikája. A korszak- és századforduló mint értelmezési stratégia.” in *Literatura* 1996/2. Pp. 127–143.
- LACAN, Jacques: *Écrits. A selection*. Routledge Classics, London and New York, 2001.
- LIPPITT, John: *Humour and Irony in Kierkegaard’s Thought*. Palgrave Macmillan, 2000.
- MEZEI Balázs: *A lélek és a másik – Jan Patočka és a fenomenológia*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1998.
- MISZTAL, Barbara: „A. Normality and Trust in Goffman’s Theory of Interaction Order.” *Sociological Theory* Vol. 19. No. 3. (Nov. 2001) Pp. 312–324.
- POPOVICS Zoltán: „Georges Bataille: Az erotika.” *BUKSZ* 2002/1. Pp. 76V78.
- RAHNER, Karl: *Geist in Welt*. Herder Verlag, 1939.
- REIFF, Isabelle: *Tömegvonzó határélmény-konstrukciók*. 2014. január <http://www.goethe.de/ins/pl/lp/prj/spi/mag/bku/hu12076956.htm>, letöltve 2018-02-25-n
- ROUDINESCO, Elisabeth: *Jacques Lacan*. Columbia University Press, New York, 1997.
- RUYER, Raymond: *Le Monde des Valeurs*. Aubier, Paris, 1948.
- SZAKOLCZAI, Árpád: „Marginalitás és liminalitás. Státuszon kívüli helyzetek és átértékelésük.” *REGIO* 23. évf. (2015) 2. szám. Pp. 6–29.
- SARTORI, Penny: *Úton a fény felé: A halálközeli és életvégi élmények bölcsességei*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2015.
- SZ. DEME László: „A határok tágítása.” *Színház* 2006. XXXIX. évfolyam 9. szám. Pp. 55–61.
- SZABADOS Ádám: „Az irónia törvénye és a humor evangéliuma.” *Divinity* 2012. április 25. <http://divinity.szabadosadam.hu/?p=5204>, letöltve 2018-02-25-n
- SZABADOS Tamás: „A határok megismerése és tágítása.” *Napi Maflás* 2014-01-02 http://napi-maflas.blog.hu/2014/01/02/a_hatarok_megismerese_es_tagitasa, letöltve 2017-10-04-n
- TAYLOR, Charles: *A Secular Age*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England, 2007.
- THORNHILL, Chris: „Karl Jaspers.” in Edward N. Zalta (ed.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2011 Edition) <https://plato.stanford.edu/archives/spr2011/entries/jaspers>, letöltve 2017-06-02
- TURAY, Alfréd: *Filozófiatörténeti vázlatok*. SZHF, Szeged, 1996. http://konyvtar.vaciegyszeged.hu/feltoltkepek/filozofiatort_teljes.pdf, letöltve 2017-02-19
- VIRGINÁS Andrea: „Határélmények: Nők néhány kortárs magyar prózai műben.” *TNTeF Társadalmi Nemek Tudománya e-folyóirat*. 2011. március. Pp. 3-16. http://tntefjournal.hu/vol1/iss1/01_virginas.pdf, letöltve 15-04-12

Antalóczy Péter

A GYÁMSÁG MEGJELENÉSE WERBŐCZY HÁRMASKÖNYVÉBEN

Werbőczy 1514-ben terjesztette elő a Nemes Magyarország Szokásjogának Hármaskönyvét, amelyben meglepő módon 22 cím alatt összesen 83 paragrafust szentelt a gyámság jogintézményének. S tette mindezt azért, mert sok visszaélést és zavart talált ezen a területen, amelyeket mindenképpen tisztázni akart.¹ Vajon mik voltak azok a kútfők, amikből Werbőczy merített, és a gyámság jogintézményének alapjául szolgáltak?

Történeti előzmények

A honfoglalást megelőző időszakban a nagycsalád és a nemzetség tekintetében főként az ősi birtok megőrzése volt az elsődleges.² Ebből kifolyólag az atya halálakor még megfelelő kort el nem érő gyermekek nemzetségen, illetve a nagy családon belül a legközelebbi férfi rokon hatalma alá kerültek, tehát a gyámságot a vérségi kötelék határozta meg, amit a szokásjog is megerősített. Ilyenformán a két jogosulti kör egyike volt az osztatlan család, melynek tagjai közé tartoztak a szülők és a gyermekek, vagy a szülők halála után továbbra is együtt maradó testvérek, esetleg még további leszármazóik, házastársaik is, akik közösen gazdálkodtak. Az osztatlan család valamennyi férfi tagja egyformán jogosult volt az ősi birtokban, a családfő tehát nem rendelkezett azzal korlátlanul, hanem csak valamennyiük beleegyezésével. Az atya és fiai mint társtulajdonosok állottak egymással szemben. Az atya halála után fennmaradó vagyonközösségben a fiútestvérek kollektív tulajdona érvényesült, azzal a különbséggel, hogy a családfő helyét a legidősebb testvér töltötte be. A másik jogosulti körben az osztályos atyafiak voltak, akiket ugyan vérségi kapcsolat kötött össze, de tényleges birtokközösség csak az ősök között állt fenn. A feudális magyar jog szerint ez pontosabban azok körét jelentette, akik egyazon osztály útján örököltek. A szokásjog az osztályos atyafiságot egymás támogatására is kötelezte, illetve az osztályban szerzett javakat elidegenítés előtt egymásnak vételre kellett felajánlaniuk.³

¹ Degré Alajos: *A magyar gyámsági jog kialakulása a dualizmus korának gyámsági kódexéig*, Budapest, 1977, 11.

² A nagycsalád mint közösség alapvetően a mindennapi együttélésre koncentrálódott, amíg a nemzetség ennél lazább szerveződésként jelent meg.

³ Bónis György: *Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban*, Budapest, Osiris Kiadó, 2003, 63–64.

Az államalapítást követően a vagyonközösség elve élesen szembekerült az egyéni tulajdont meghonosítani kívánó Szent István-i reformokkal,⁴ melyek szerint a tulajdonos halála esetén vagyonát a nemzetség legidősebb férfi tagja helyett az elhunyt fiúgyermekei örökölték, korukra való tekintet nélkül. Az e jogok érvényesítéséhez szükséges védelmet a törvényes kort el nem érő gyermekek vonatkozásában a nemesek és a nem nemesek tekintetében is kezdetben az egyház biztosította, amelynek érdekei már kezdetől fogva a vagyonközösségen alapuló rendszer megszüntetéséhez, a vérségi kötelékek lazításához, a birtokkal való szabad rendelkezési jog elismeréséhez fűződtek. Hintze bár a germán egyházak vonatkozásában fejtette ki álláspontját, véleményünk szerint nézetét a hazai viszonyokra is lehet alkalmazni:

„az egyháznak igen nyomós okai voltak rá, hogy a nemzeti szervezettel szembe szálljon, mert először benne gyökerezett az ősök tiszteletével a pogányság maradványa. Másodszor ragaszkodott a vérbosszúhoz, vagy a helyébe lépett jóvátételi rendszert teljesen irracionális, az egyházi jog szellemével ellenkező módon kezelte. Harmadszor egyedül ellenőrizte a családjogot és mindenekelőtt konzerválta a végrendeleti szabadság kizárásával, amely az egyháznak az egyházi alapítások dotálása végett legnagyobb érdeke volt.”⁵

Róbert esztergomi érsek 1232-ben kiadott bullája szerint „az árvák és a szegények sorsa napról napra rosszabb lesz”.⁶ A XIII. században ugyanis a gyám a gyámolt vagyonát megterhelhette, nevében jogokról mondhatott le; de az is előfordult, hogy szinte korlátlanul rendelkezett a gyámolt vagyonával. A helyzet nehézsége feltehetően a kor feudális tulajdonrendszerével, illetve annak hiányosságaival is magyarázható, amely még nem ismerte a római jogban ismert dominium és possessio jegyeit. Ebben az időszakban azért sem beszélhetünk a fogalmak következetes használatáról, mert egyrészt a birtokláshoz többletjogosítványok kapcsolódtak, másrészt a tulajdonra vonatkozó szabad rendelkezési jog a kötöttségek miatt nem érvényesülhetett teljes mértékben. Továbbá az a római jogi norma sem volt ismeretes, amely a rosszhiszemű birtokost a birtok hasznainak kiadására kötelezte, így fordulhatott elő az is, hogy a gyám akár teljes mértékben elherdálhatta, vagy felélhette a gyámolt vagyonát. Az előbbire természetesen csak a birtokközösség megszüntével kerülhetett sor.

Az anya gyámként való megjelenése a XIV. századtól kezdett gyakorlattá válni, ekkor is inkább az anyai ágról származó vagyon vonatkozásában volt jelentősége.

A XIV. század korabeli oklevelekből kitűnik, hogy az uralkodó az árvák főgyámjának tekintette magát, oltalmukban a pápa nyomására, illetve saját vagyoni érdekeit szem előtt tartva egyre inkább a király lépett fel. Így jogosult volt gyámoltjának gyámot ren-

⁴ Az egyéni tulajdon meghonosítani kívánó rendelkezés szerint „mindenki kivétel nélkül ura, vagyis tulajdonosa legyen mindennek, ami éppen van úgyszintén a király adományainak is”. Szent István dekrétumainak második könyve, 35. fejezet.

⁵ Bónis, 26.

⁶ Jelenits István: *A gyámügy története*, Pécs, Egyetemi Kiadó 1943, 25.

delni, több gyámjelölt esetén a gyám személyét kiválasztani, illetve védőlevelet kiadni, amelyben a gyámság alatt álló személy különös királyi védelemben részesült, személyének megsértését a király megtorolta. Vele szemben bírót nem járhatott el, illetve az árvák ellen indított pert a törvényes kor eléréséig felfüggesztették. Az oltalmazói szándék mindenképpen dicséretes volt, a gyakorlatban azonban ez mégsem az árvák érdekeit szolgálta. Sokkal inkább a király számára jelentett előnyt, mivel a gyámolt teljesen elkötelezte magát az uralkodónak, halálakor pedig birtoka a királyra szállt.⁷ Ez utóbbinak különösen a vagyonos árvák esetében volt kiemelkedő jelentősége. A kialakult gyakorlat szerint a jobbágyárvák sorsáról a földesuruk, a polgárokról a város bírása döntött, amíg a királyi főgyámság kizárólag csak a nemesi árvákra vonatkozott.

A XIII. századi gyakorlattal szemben a XIV. században már jelentősen korlátozták a gyám vagyonneveléssel kapcsolatos jogait: elzálogosítást csak a gyámolt szükségleteinek fedezése érdekében alkalmazhatott, miközben az árva a revokáció (visszavonás) jogával élhetett, vagyis az őt érintő szerződéseket teljeskorúságának eléréséig megtámadhatta. Ebben az esetben a gyám a vele szerződő harmadik félnek köteles volt biztosítékot adni arra nézve, hogy a szerződésnek az árva által történő megtámadása esetén sem szenved kárt.

A korlátozások ellenére a gyámság továbbra is hasznot hajtó jogként jelent meg a hétköznapi forgalomban, amely akár még szerződéssel is átruházható volt.

A gyámság intézménye sajátos módon jelent meg Mátyás 1485. évi II. törvénycikkében, amely a nádort az ország örökösének gyámjaként vagy gondnokaként nevezte meg. Jelen esetben ez a tisztség a nádort a trónörökös kiskorúsága esetén illette meg, amelyből most már egyértelműen kitűnt a gyámság lényege, vagyis az atyai hatalom nélkül maradt kiskorú gyermekről való gondoskodás.⁸

A gyámság megjelenése Werbőczy Hármaskönyvében

Bár a szociális törvényhozás elsősorban Szent István és Szent László uralkodása alatt kezdődött, „a hazai jogtörténet egyik fordulópontját azonban a modern magyar állam jogrendjét máig megalapozó Werbőczy-féle jogalkotás jelentette. Ez már igazolható szakmai alapokon fogalmazza meg első részletesen kidolgozott gyámügyi szabályainkat.”⁹

Köztudott, hogy a Hármaskönyvet az országgyűlés ugyan elfogadta, de királyi megerősítés hiányában sohasem emelkedett törvényre. Mindezek ellenére a kiváló munka a szokásjog útján vált a joggyakorlat meghatározó részévé. A szerző 22 fejezetcímében

⁷ Degré: *A feudális gyámsági jog...*, 5.

⁸ Sípos László: A gyámsági jog és a gyámtörvény újraszabályozása a kiegyezés utáni kodifikációs folyamatban, *Ügyészségi Értesítő*, 1992/2–3, 40.

⁹ Lakner Zoltán (szerk.): *Árpádházi Szent Erzsébet. Nemzeti Szociálpolitikai Gyűjtemény*, Pécs–Budapest, SZIME, 2020, 18.

összesen 83 paragrafusban tárgyalja a gyámság jogintézményét, mondván: „*mivel a báró urak, mágnások és nemesek elhunytával és ez árnyékvilágból való kiköltözésével magzataik és gyermekeik gyakran gyöngé és nem törvényes korbán szoktak hátramaradni, és méltán s joggal mások gyámsága, nevelése és oltalma alá kénytelenek jutni: azért ezeknek a gyermekeknek gyámságáról és neveléséről is szükségképen kell értekezniem*”.¹⁰

A törvényhozó szándékról összességében elmondható, hogy a szabályozást a nyugati uralkodókhoz hasonlóan, elsősorban az özvegyek és árvák, illetve a pártfogó nélküli idegenek védelme vezérelte.

Első megközelítésben talán szokatlannak tűnik, hogy Werbőczy miért is szentelt ilyen komoly figyelmet e kérdésnek. A részletes fejtegetés egyik oka talán éppen a gyámsággal való visszaélések megfékezése volt, illetve a témát illető egységes szabályozás megalkotása. A mű sajátosságának tekinthető az is, hogy szerzője nagymértékben támaszkodott azokra a római jogi alapokra, amelyek még akkortájt nem voltak ismeretesek hazánkban. Ebből arra következtethetünk, hogy Werbőczy nem csupán az addig összegyűlt szokásjogi hagyományokat akarta kodifikálni, hanem az új, eddig még ismeretlen elemek meghonosításának igényével lépett fel.

A gyámság definíciója és alanyai

Werbőczy meghatározásában a gyámság nem más, „*mint jogosan adott és engedett hatalom annak oltalmára, aki nem teljeskoránál fogva magát meg nem védheti, mégis elnevezésének erejénél fogva mindenkor védelmet jelent*”.¹¹

A *Tripartitum* rendelkezése szerint „*hogy pedig a serdületlen vagy törvénytelen korú gyámoltaknak és árváknak gyámság alatt kelljen állniuk: összehangzónak és megegyezőnek látszik a természeti joggal és az oksággal; mert szükséges, hogy azok, akik fejletlen koruk miatt magukat nem oltalmazhatják, mások gondviselése és védelme alatt kormányoztassanak*”.¹²

A gyámság fennállásának szükségességét a nők kivételével alapvetően az életkor határozta meg, ezalól csak a nők jelentettek kivételt. Az életkor vonatkozásában kiskorúnak volt tekintendő a fiúk esetén 14., a lányok esetén 12. életévét be nem töltött személy, mivel teljeskorúság csak a 24. életév betöltésével következett be. A nők gyámság alá helyezését Werbőczy az életkoruktól függetlenül elsősorban könnyelmű természetükkel indokolta.

A gyám személyének kiválasztását alapvetően az határozta meg hogy a gyámság mely fajtájáról volt szó, mindemellett a gyámnak alkalmasnak kellett lennie feladatainak el-

¹⁰ *Tripartitum*, Első rész, 111. cím.

¹¹ *Tripartitum*, Első rész, 112. cím, 2. §.

¹² *Tripartitum*, Első rész, 115. cím, 6. §.

látására. A gyámság akadálya lehetett egyrészt testi hiba, másrészt törvényi előírás. Az előbbire való hivatkozással nem lehetett gyám a gyermekkorú, az elmebeteg, a fogságban lévő, illetve az, aki saját magáról sem tudott gondoskodni. A törvény erejénél fogva nem lehetett gyám a cselekvőképtelen személy és az sem, aki más hatalma alatt áll. Szintén kizáró ok volt, ha valakiről már eleve feltételezhető volt, hogy a kiskorú vagyont elpazarolja, vagy aki a kiskorú apjával ellenséges viszonyban volt. Kizártak voltak még a hűtlenek, a becstelének és az anya kivételével a nők. A tisztség ellátására alkalmatlan volt az is, aki önként más hatalma alá vetette magát, vagyis örökbefogadás útján került más családfő atyai hatalma alá.¹³

A gyámság fajtái

Werbőczy a gyámság fajtáinak meghatározásánál a római jogból már jól ismert hármas felosztást alkalmazza, azaz megkülönbözteti a végrendeleti gyámot, a törvényes gyámot és a rendelt vagy hatósági gyámot.

Végrendeleti gyám

Végrendeleti gyámot az apa értelemszerűen a végrendeletében jelölt ki gyermeke számára. Az apa akaratát kötelező volt végrehajtani. A kijelölés ellen a legközelebbi osztályos atyafiak¹⁴ tiltakozhattak, mert joguk sérelmével nem lehetett a gyámságot hűtlenekre, becstelénekre vagy nőági atyafiakra ruházni.

Törvényes gyám

Végrendeleti gyám hiányában újabb házassága megkötéséig az életben maradt anya is lehetett gyám. Egyébként az árva vagyonának legközelebbi örököse viselte e tisztséget. Az apai vagyon vagyongazdálkodási jogát az osztályos atyafiak akkor is maguknak követelheték, ha a gyermek anyja gondozásában maradt.

Rendelt gyám

Végrendeleti vagy törvényes gyám hiányában nemes árva esetében az adományrendszer fenntartása érdekében a király rendelt ki gyámot. Ily módon az örökösök hiánya esetén is biztosított volt az adomány királyra való háramlása. A királyhoz kellett fordulni gyámrendelés érdekében akkor is, ha a nőági rokon nem volt jogosult személy a gyámságra, vagy ehhez való joga kétségesnek tűnt. Ezzel az uralkodó azt akarta megakadályozni,

¹³ Homoki Nagy Mária: *A magyar magánjog történetének vázlatja 1848-ig*, Szeged, JATEPress, 2001, 37.

¹⁴ Az osztályos atyafiak azok a személyek, akik a kiskorú halálának bekövetkezésekor utána örökölnének.

lyozni, hogy a nőági rokonok a gyermek halálát követően a birtokot maguknál tartásák.¹⁵ Polgári árva esetén a vármegyei közgyűlést is bevonták a gyámrendelés eljárásába, így a gyám személyét a megye választhatta ki. A gyámrendelést hivatalosan is kihirdették, ellene tiltakozhatott mindaz, akinek későbbi örökségét a nem megfelelő gyám kirendelése veszélyeztette. Ebből arra következtethetünk, hogy a vagyon védelme továbbra is elsődleges szerepet játszott.

A jobbágyok esetében a földesúr rendelt ki gyámot.

A gyámsággal kapcsolatban a városok folytatták a leghaladóbb szellemű gyakorlatot: a gyámság kezdetekor leltárt készítettek, amit a város jogkönyvébe be is jegyeztek, ez képezte a későbbi elszámolás pontos alapját.

A gyámi tisztséget csak meghatározott okokra való hivatkozással lehetett visszautasítani. Ilyen ok volt pl. a gyám sok gyermeke, a gyámnak a gyámolt birtokaitól távol fekvő birtoka, a gyám katonai szolgálata, közszolgálata vagy követség miatt történő távolléte, a gyámnak a gyámolttal vagy annak apjával való ellenséges viszonya, illetve a gyám időskora. A gyám tisztségét jóhiszeműen volt köteles ellátni, amelyben elsősorban a közvetett képviselő elvei érvényesültek.

Werbóczy a gyámságot a római jog alapján a jogon túl kötelezettségnek is tekintette. Ez a szemléletmód viszont teljesen ellentétben állt a korabeli felfogással, amely a gyámságban egyfajta jövedelemforrást látott.

Megjegyezzük még, hogy a gyámolt az ellene indított perben nem volt köteles perbe bocsátkozni mindaddig, amíg el nem érte törvényes korát, illetve a per során tett nyilatkozatait addig vissza is vonhatta.

A gyámolt vagyonának védelme érdekében a *Tripartitum*ban a leltárkészítés és az elszámolás szabályait is megtaláljuk. Eszerint a gyám csak indokolt esetben idegeníthette el az árva vagyontárgyait, de akkor is csupán a városi tanács előzetes hozzájárulásával. Ezen túlmenően éves elszámolási kötelezettség is terhelte, a vagyon jövedelméből levonható költségek körét pedig pontosan meghatározták.

Werbóczy a *Tripartitum* 123. cikkében újdonságként a gyanús gyám fogalmát vezeti be. Eszerint a gyám akkor minősült gyanús gyámnak, ha saját vagyonát könnyelműen elpazarolta, a gyámolttal ok nélkül rosszul bánt (éheztette, nem ruházta megfelelően), rossz erkölcsű volt vagy szegény, ellenséges viszonyban állt a gyámolt atyjával, illetve a gyámolt vagyonának eltulajdonítására törekedett. Gyanúságra való hivatkozással a gyámot bárki megtámadhatta a gyámolt kivételével.¹⁶

Ha a gyám gyámoltja ügyeinek elhanyagolása esetén hűtlenné vált, ilyenkor lehetőség nyílt arra, hogy elmozdítsák, és követeljék tőle az általa okozott kár értékének kétsze-

¹⁵ Degré Alajos: *A magyar gyámsági...*, 12.

¹⁶ A gyámolt nem rendelkezett teljes cselekvőképességgel.

resét. A gyám által okozott károkért az örökösei is felelősséggel tartoztak. A büntetés infamiával is járt, ami a becsület elvesztését jelentette.¹⁷

A rendelkezések szerint a gyámság megszűnt, ha a gyám vagy a gyámolt meghalt, a gyámolt elérte a törvényes kort, vagy a gyámot elmozdították. A gyámságról való lemondást, illetve az alkalmatlanná válást nem rögzítették.

A gyámságra vonatkozó szabályok megvalósulásának biztosítékát Werbőczy egy, a gyámügyeket felügyelő hatóságban látta. A királyban, illetve a királyi kancelláriában testet öltő hatóságnak lehetősége volt a gyám azonnal felfüggesztésére, vagyonára pedig elidegenítési tilalmat bevezetni.

A kor szokásait és az általános gyakorlatot tekintve elmondható, hogy a főnemesek körében elterjedtté vált a végrendeleti gyámrendelés, mely szerint egy nagy tekintélyű nemes mellé több osztályos atyafit neveztek gyámul, akik vagy megosztva, vagy közösen, tanácsban látták el a feladataikat. A törvényes gyámok közül pedig az anya vált elsődlegessé, aki kezdetben, hogy helyzetét megerősítse, jogának elismerését külön is kérte a nádortól vagy a fejedelemtől.

Összességében a mohácsi vész és az azt követő harcok miatt a gyámjogi szabályok a gyakorlatban csak kis mértékben érvényesültek. Országos szinten maga a király, illetve hivatala sem volt képes átlátni a gyámok működését. Mindazonáltal Werbőczynek a *Tripartitumban* lefektetett szabályai a későbbi jogfejlődésre is jelentős hatást gyakoroltak.

Irodalom

BÓNIS György: *Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban*, Budapest, Osiris Kiadó, 2003.

DEGRÉ Alajos: *A magyar gyámsági jog kialakulása a dualizmus korának gyámsági kódexéig*, Budapest, 1977.

HOMOKI NAGY Mária: *A magyar magánjog történetének vázlata 1848-ig*, Szeged, JATEPress, 2001.

JELENITS István: *A gyámügy története*, Pécs, Egyetemi Kiadó, 1943.

LAKNER Zoltán Lehel (szerk.): *Árpádházi Szent Erzsébet. Nemzeti Szociálpolitikai Gyűjtemény*, Pécs–Budapest, SZIME, 2020.

SÍPOS László: A gyámsági jog és a gyámtörvény újraszabályozása a kiegyezés utáni kodifikációs folyamatban, *Ügyészségi Értesítő*, 1992/2–3, 40–43.

¹⁷ A becstelenné vált személy elvesztette perképességét, kendermadzaggal övezve, mezítláb és hajadonfővel járhatott csak az emberek között, miközben megkülönböztető ruhát kellett viselnie.

TÜKÖR

- *Kurucz Barnabás:*
Slachta Margit arcképe 119

- Fiumei úti Nemzeti Sírkert, 2021. december 7. – Slachta Margit újratemetése
  - Semjén Zsolt 125
  - Mátrai Márta búcsúbeszéde 127

- Gyermekmentők Csíkban
  - *Zsurzs Angéla:* Szeretet és hit 129
  - *Márton Klára:* A segítő szakma számomra hivatás és kihívás. 131

- Pályái
  - *Ernyes Ella:* Visszatekintés, 20 éve a pályán a változások időszakában 134

- A Family Watch International hírei 138

Kurucz Barnabás

SLACHTA MARGIT ARCKÉPE

Slachta Margit Borbála 1884-ben – „a boldog békeidőkben” – született Kassán, középosztálybeli katolikus családban. Idővel tanári diplomát szerzett, majd megismerkedett a katolikus nőmozgalommal, és 26 évesen be is lépett az alakuló Missziótársulatba.¹ A korszakban megszokott női életpályától eltérően politikai karrierbe kezdett, 1918-ban pedig kiterjedt szociális programmal (a szociális költségvetés növelése, kislakásépítés, fizetett szabadság, női egyenrangúsítás) hívta fel magára a figyelmet.² Bár a Keresztényszocialista Párt képviselőjeként kezdte, hamar saját politikai pártot alapított Keresztény Női Tábor néven.³ A párt célja a nők állampolgári jogainak védelme és érvényesítése volt. 1920-ban nemzetgyűlési taggá választották, így 36 évesen ő lett az ország első női kép-

---

¹ Szociális Testvérek Társasága: *Margit testvér életrajza*. https://szocialistestverek.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=28%3Amargit-tv-eletrajza&catid=2%3

² Országgyűlési Könyvtár: *Nőnap alkalmából: az első magyar női képviselő*. <https://www.ogyk.hu/hu/blog/posts/az-elso-magyar-noi-kepviselo-slachta-margit>

³ Miközben tagja volt a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának is.

viselője.⁴ Már csak azért is úttörő volt, mert bár a korszakban a nők is választhattak, a férfiakétól eltérő feltételeknek kellett eleget tenniük.⁵ Három évvel később megalapította a Szociális Testvérek Társaságát, mely szervezet a korszakban folyamatosan kivette részét a szociális munkából mind járási, mind megyei szinten. A Katolikus Női Szociális Képző 1937-es megalakításával pedig a szociális munka keresztény szellemben való oktatásának alapjait rakta le.⁶

Az Országházban

A negyvenes években egyre erősödő német befolyás ellensúlyozása végett világnézeti kurzusokat szervezett, ezzel kívánta megerősíteni a keresztény értékrendet.⁷ Mindemellett folyamatosan kiállt a munkaszolgálatosok érdekei mellett, és elítélte az embertelenségeket.⁸ 1945-ben elindult a nemzetgyűlési választásokon, pártjával együtt (Keresztény Női Tábor) a Polgári Demokrata Párthoz csatlakozott, és a PDP listáján is került be a parlamentbe.⁹ Úgy vélte, hogy egyedül a Polgári Demokrata Párt mentes a szélsőségektől, miközben képes megfékezni az ország politikai életének radikalizálódását.¹⁰

⁴ Szociális Testvérek Társasága: *Margit testvér életrajza*. https://szocialistestverek.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=28%3Amargit-tv-eletrajza&catid=2%3

⁵ 1919. évi 5985. M. E. számú rendelet.

⁶ Szociális Testvérek Társasága: *Margit testvér életrajza*. https://szocialistestverek.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=28%3Amargit-tv-eletrajza&catid=2%3

⁷ Mona Ilona: *Slachta Margit*, Budapest, Corvinus Kiadó, 1997, 112–117.

⁸ Szociális Testvérek Társasága: *Margit testvér életrajza*. https://szocialistestverek.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=28%3Amargit-tv-eletrajza&catid=2%3

⁹ Mona Ilona: *Slachta Margit*, Budapest, Corvinus Kiadó, 1997, 132–133.

¹⁰ Nőnap alkalmából: az első magyar női képviselő, *Országgyűlési Könyvtár*. <https://www.ogyk.hu/hu/blog/posts/az-első-magyar-noi-kepviselo-slachta-margit>

Ám a politikai élet változása okán 1947-ben már önálló pártként jegyeztette be a Keresztény Női Tábor, hogy ezáltal elindulhasson az előrehozott választásokon. Leghíresebb felszólalásai a KNT-mandátum ideje alatt születtek. Ekkor a jogelviség, a jogbiztonság és a jogrend témáiban szólalt fel, mindezt egybekötve a Szent István-i államrend fenntartásának igényével.¹¹ Az államformavita kapcsán ezért utasította el a köztársasági törvény elfogadását, hiszen – akárcsak Mindszenty József hercegprímás – népszavazáshoz kívánta kötni a kérdést. Többször felszólalt a keresztény- és egyházellenes politikai intézkedésekkel (pl. iskolák államosításával) szemben, ám a hazai politikai légkör erőteljes balra tolódása miatt közéleti szereplése mind problémásabbá vált.¹² Példaként megemlíthető, hogy egy 1947-es beszédében bírálta a Szovjetuniót és Jugoszláviát, ezért hatvan napra kizárták az országgyűlésből. 1949-re helyzete tarthatatlanná vált, kénytelen volt a domonkos nővérek zárdájában menedéket keresni a letartóztatás fenyegető veszélye miatt. Még ugyanez évben Ausztriába emigrált, ahonnan az Amerikai Egyesült Államokba távozott. Ezt követően két évtizedig élt az USA-ban, majd Buffalóban 1974-ben agyérelmeszesedés miatt elhalálozott.¹³

Szociális Testvérek Társasága

A Slachta Margit által életre hívott Szociális Testvérek Társaságának céljai és alapértékei magukon viselik az alapító szellemi fiziognómiájának főbb jegyeit. Ebből fakadóan a Társasághoz kapcsolódó dokumentumok révén rajzolom meg Slachta Margit társadalompolitikai relevanciájú gondolatainak főbb körvonalait.

Eszméiben a szociális gondozás az apostoli munka spirituális háttérétől válik küldetéssé.¹⁴ Ezen túlmenően pedig a modernizálódás okozta társadalmi problémák enyhítése jelenti számára az elsődleges célt „...minden téren, ahol ezen munkára gyermek-, nő- és családvédelmi vonatkozásokban karitatív, szociális, valláserkölcsei, gazdasági, népegészségügyi, kulturális és állampolgári szempontból szükség van”.¹⁵ Mindazonáltal a szervezet elsősorban a szociális és nőmozgalmi tevékenységre koncentrált, tehát a kereszténység, a nők helyzete és a tágabb szociális kérdés szervesen egybefonódtak Slachta Margit gondolkodásában.

¹¹ Szociális Testvérek Társasága: *Margit testvér életrajza*. https://szocialistestverek.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=28%3Amargit-tv-eletrajza&catid=2%3

¹² Balázs M. Ágnes: A köztársaság ellenzéke: Slachta Margit érvelése a Nemzetgyűlésben az 1946. évi I. törvénycikk kapcsán, *Acta Humana*, 2017/1, 39–50.

¹³ Mona Ilona: *Slachta Margit*, Budapest, Corvinus Kiadó, 1997, 164.

¹⁴ Mona Ilona: *Slachta Margit*, Budapest, Corvinus Kiadó, 1997, 8.

¹⁵ Alakulási jegyzőkönyv (1927), in: *Slachta Margit testvér a Szociális Testvérek Társaságának küldetéséről*, internetes dokumentum. https://szocialistestverek.hu/images/stories/pdf_rtf_szovegek/margit_tv/szttestvetese_margit_testver.pdf

Slachta Margit előad az anyaházban (Forrás: Szociális Testvérek Társasága)

Mindez a nevelés mozzanatát is magában rejtette mind a gondozók, mind a gondozottak esetében, s ennyiben a keresztény értékek továbbadása együtt folyt a karitatív tevékenységgel.¹⁶ A Társaság a természetjogi hagyományhoz híven a perszonalizmus eszméjét vallotta, tehát tagjainak a szerzetesi gondolat mellett szellemi mozgásszabadságot adott, mivel „[o]lyan Krisztus-katonákat akar nevelni, kik a szó erejével, a szervezkedés gépezeteivel, polgárjogaik gyakorlásával, tehát szellemi fegyverekkel, megelőző tevékenységben, törvényhozói működésben, tömegeket felölelve, jövő generációkra kihatóan állnak őrt hivatásból az Egyház érdekei, a család, nő és gyermek javai mellett, vagy harcolnak értük, ha kell”.¹⁷ A Társaság képzésein külön ügyelt arra, hogy minél szélesebb kört tudjon felölelni, így a családgondozásban dolgozók oktatása ugyanúgy megjelent, mint az öregek vagy árvák intézeteiben dolgozóké, vagy épp a menhelyek szakértői gárdáinál. A szociális szakma mellett a közélet számára „szellemi munkásokat” kívánt állítani a

¹⁶ Alakulási jegyzőkönyv (1927), in: *Slachta Margit testvér a Szociális Testvérek Társaságának küldetéséről*, internetes dokumentum. https://szocialistestverek.hu/images/stories/pdf_rtf_szovegek/margit_tv/sztt_kuldetese_margit_testver.pdf

¹⁷ Alakulási jegyzőkönyv (1927), in: *Slachta Margit testvér a Szociális Testvérek Társaságának küldetéséről*, internetes dokumentum. https://szocialistestverek.hu/images/stories/pdf_rtf_szovegek/margit_tv/sztt_kuldetese_margit_testver.pdf

szervezet, ezáltal népszerűsítve a szélesebb tömegek körében a keresztény világszemléletet és tanításokat. „A szociális testvér hivatásában a jellegzetes, a speciális, a lényeges, hogy a társadalomnak szellemi téren legyen munkása, napszámosa.”¹⁸ A szociális kérdéshez a transzcendencia felől közelített, ugyanis a nyomor egyik fő okaként a léleknélküliséget nevezte meg. „A szociális reformokat csak akkor tudjuk igazában végrehajtani, ha lélekkel telik el a társadalom, vagyis ha a szociális nyomor oka, a léleknélküliség megszűnik.”¹⁹

Hazatérése

Slachta Margit újratemetése

Slachta Margit 1974-ben hunyt el, újratemetésére egészen 2021-ig kellett várni. A Barankovics Alapítvány kezdeményezésére a Szociális Testvérek Társasága 2021 augusztusában megtartott nemzetközi káptalanja támogatta Slachta Margit testvér földi ma-

¹⁸ Előre! (1931), in: *Slachta Margit testvér a Szociális Testvérek Társaságának küldetéséről*, internetes dokumentum. https://szocialistestverek.hu/images/stories/pdf_rtf_szovegek/margit_tv/sztt_kuldetese_margit_testver.pdf

¹⁹ Zászlószentelésünk (1933), in: *Slachta Margit testvér a Szociális Testvérek Társaságának küldetéséről*, internetes dokumentum. https://szocialistestverek.hu/images/stories/pdf_rtf_szovegek/margit_tv/sztt_kuldetese_margit_testver.pdf

radványainak hazahozatalát és újratemetését.²⁰ A szertartásra a Fiumei úti sírkertben került sor, ahol többek közt Erdő Péter bíboros, esztergom-budapesti érsek, Semjén Zsolt, Magyarország nemzetpolitikáért, egyházügyekért és nemzetiségekért felelős tárca nélküli minisztere és Kővári Magdolna, a Szociális Testvérek Társaságának általános elöljárója mondott beszédet.²¹

Irodalom

- Alakulási jegyzőkönyv (1927), in: *Slachta Margit testvér a Szociális Testvérek Társaságának küldetéséről*, internetes dokumentum. https://szocialistestverek.hu/images/stories/pdf_rtf_szovegek/margit_tv/sztt_kuldetese_margit_testver.pdf (Utolsó letöltés ideje: 2022. 01. 05.)
- BALÁZS M. Ágnes: A köztársaság ellenzéke: Slachta Margit érvelése a Nemzetgyűlésben az 1946. évi I. törvénycikk kapcsán, *Acta Humana*, 2017/1, 39–50.
- Előre! (1931), in: *Slachta Margit testvér a Szociális Testvérek Társaságának küldetéséről*, internetes dokumentum. https://szocialistestverek.hu/images/stories/pdf_rtf_szovegek/margit_tv/sztt_kuldetese_margit_testver.pdf (Utolsó letöltés ideje: 2022. 01. 05.)
- Hazahozták és újratemetik Slachta Margit hamvait, *Magyar Kurir*, 2021. november 16. <https://www.magyarKurir.hu/hirek/hazahoztak-es-ujratemetik-slachta-margit-hamvait> (Utolsó letöltés ideje: 2022. 01. 05.)
- MONDA Ilona: *Slachta Margit*, Budapest Corvinus Kiadó, 1997.
- Nőnap alkalmából: az első magyar női képviselő, *Országgyűlési Könyvtár*. <https://www.ogyk.hu/hu/blog/posts/az-első-magyar-noi-kepviselo-slachta-margit> (Utolsó letöltés ideje: 2022. 01. 05.)
- Szociális Testvérek Társasága: *Margit testvér életrajza*. https://szocialistestverek.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=28%3Amargit-tv-eletrajza&catid=2%3 (Utolsó letöltés ideje: 2022. 01. 05.)
- Újratemették Slachta Margitot, *Origo*, 2021.12. 07. <https://www.origo.hu/itthon/20211207-ujratemettek-slachta-margitot.html> (Utolsó letöltés ideje: 2022. 01. 05.)
- Zászlószentelésünk (1933), in: *Slachta Margit testvér a Szociális Testvérek Társaságának küldetéséről*, internetes dokumentum. https://szocialistestverek.hu/images/stories/pdf_rtf_szovegek/margit_tv/sztt_kuldetese_margit_testver.pdf (Utolsó letöltés ideje: 2022. 01. 05.)

²⁰ <https://www.magyarKurir.hu/hirek/hazahoztak-es-ujratemetik-slachta-margit-hamvait>

²¹ <https://www.origo.hu/itthon/20211207-ujratemettek-slachta-margitot.html>

Fiumei úti Nemzeti Sírkert, 2021. december 7.

SLACHTA MARGIT ÚJRATEMETÉSE

Temetni szomorúság, temetni gyász, temetni kötelesség.

Újratemetni megnyugvás, újratemetni elégtétel, és kétszeresen is kötelesség: mert a miénk, hogy megtegyük, és mert övék, hogy részesülhessenek a minden embert megillető, végakaratuknak megfelelő végtisztességben.

Eminenciás Bíboros Úr!

Tisztelt Házelnök Úr és Háznagy Asszony!

A Szociális Testvérek Társaságának Tisztelt elöljárói és megjelent tagjai!

Emlékező Honfitársaim!

Harmincegy évvel a rendszerváltoztatás után megint újratemetünk. Politikai ellenfeleink és rosszakaróink többször is gúnyolódtak, hogy túl sokat foglalkozunk a múlttal. Ez persze nem igaz, de az igen, hogy ők meg túl keveset; úgy tűnik, vannak, akik a múltat még mindig végképp el akarják törölni.

Egy konzervatív ember úgy néz a jelenből a jövőbe, hogy közben elődeit tiszteli, és jelenalóvá teszi törekvéseiket. Ezért temettük újra a Hercegprímást, a Kormányzót, 1956 ismert mártírjait és ismeretlen hőseit, Barankovics Istvánt és más nemzethű politikusokat, művészeket, akik annak idején nem lehették honjukat a hazában.

Ki temesse újra idegenbe szakadt magyarjainkat, ha nem Magyarország? Ki szervezze az újratemetéseket, ha nem a magyar állam? Amikor Rákóczi fejedelmet hazahozták a kassai dómba, egy ország könnyezve ünnepelt. Kossuth esetében is evidencia volt, hogy a mindenkori magyar állam és kormány kötelessége, hogy a különböző korok és okok miatt idegen földben lévő nagy magyarjaink hamvai hazakerüljenek. Ez kötelesség, főhajtás és elégtétel.

Tisztelt Emlékezők!

Némelyek évtizedek óta erőltetik az úgynevezett „női kvótát” az állítólagos emancipáció nevében. Mi ehelyett az évezredes magyar történelem nagy asszonyaira és tetteikre tekintünk. Adott csodálatos szenteket az Árpád-ház: Gizella királynét, Szent Erzsébetet, Szent Margitot, Szent Kingát és Boldog Jolántát, volt bátor Kanizsai Dorottyánk és Zrínyi Ilonánk, és a XX. század közepén – a legnehezebb időkben – a már boldoggá avatott Salkaházi Sáránk és Slachta Margitunk, aki a hazai katolikus nőmozgalom elindítója volt.

Nevéhez fűződik a női méltóság elismertetése és védelme, a „keresztény feminizmus” követeléseinek megfogalmazása, amely világnézetében természetesen eltért a radikális

feminista ideológiától. Margit testvér vallotta az emberi jogok kiterjesztését, de a nők sajátos értékét és érdekét nem szakította ki sem a természet rendjéből, sem a családból, sem a társadalom egészéből. Mindezek érvényesítésére hozta létre a Keresztény Női Tábor. Nemzethűségét is ugyanez a katolikus egyetemesség jellemzi: „*Keresztény szemmel nézve mi látjuk, hogy minden nemzet kapott egy bizonyos hivatást az Úristentől, s azért, hogy istenadta hivatását betölthesse, egy nemzetet sem szabad eltiporni*” – vallotta Slachta Margit.

Érdekérvényesítő karizmájáról csak egy epizódot elevenítsünk fel:

1943 elején a szlovák belügyminiszter bejelentette, hogy „zsidótlanítani” fogják az országot. Ekkoriban tett látogatást Spellmann bíboros, New York érseke XII. Pius pápánál. Ennek hallatára Margit testvér Rómába utazott. Az érsek, aki jól ismerte az akkor már az Egyesült Államokban is működő szociális testvérek munkáját, fogadta Slachta Margitot, és audienciát eszközölt ki számára a Szentatyánál. A pápa, hallva a szlovákiai zsidóságot fenyegető veszélyt, tiltakozásra utasította a szlovák püspököket, aminek meg is lett az eredménye!

Bátorságára jellemző, hogy a háború utáni időszakban, 1948-ban az egyházi iskolákat államosító törvényjavaslat ellen ő és Barankovics István, a Demokrata Néppárt elnöke szólalt fel, és harcolt minden kommunista megfélemlítési kísérlet ellenére és ellenében.

Tisztelt Emlékezők!

Margit testvér egész életét – személyes lelkiségét és történelmi művét – összefoglalhatjuk egy elmélkedéséből vett részlettel: „*nemcsak azt a rosszat nem akarom, amit az Úristen nem akar, de nem akarom azt a jót sem, amit az Úristen nem akar. A jó Istenre kell ráhagynom, hogy azt a jót, amelyre én vágyom, akarja-e, akarja-e általam elérni, vagy egyáltalán mikor akarja elérni. [...] Az én részem a munka, a jó Istené az áldás.*”

Kedves Margit testvér!

A Mindenható Isten adjon neked végső nyugalmat magyar földben, és segíts minket itt, Odaátról!

*Semjén Zsolt
miniszterelnök-helyettes*

MÁTRAI MÁRTA képviselőnek, az országgyűlés háznagyának újratemetési búcsúbeszéde

Tisztelt Miniszterelnök-helyettes úr!

Tisztelt Excellenciás Bíboros Úr!

Kedves Nővérek!

Tisztelt Főigazgató úr!

Tisztelt Elnök úr!

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A rendszerváltoztatással és a szovjet csapatok távozásával megnyílt a lehetőség, hogy mindazok, akiket elűdöztek ebből az országból, hazatérjenek.

Hazatérjenek az élők, és hazatérjenek azok, akik idegenben várták a feltámadást – de haláluk előtt arra vágytak, hogy hazai földben nyugodhassanak.

Így tért haza Mindszenty József hercegprímás atya, aztán Horthy Miklós kormányzó, így érkezett haza Puskás Ferenc és Kocsis Sándor, az egyetemes labdarúgás két magyar nagysága – és még sokan mások.

E megkésett hazatérések hol politikai viharokat váltottak ki, hol egy nemzet ünnepelelt együtt, hol csendben történtek meg.

Mégis: mindannyian hazaértek – itt vannak velünk, ahová tartoztak.

Ma tehát nem búcsúzni jöttünk, hanem köszönteni. Köszönteni a hazatérőt, aki sok évtizednyi bujdosás után megérkezett közénk.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Slachta Margit fiatalon határozta el, hogy elajándékozza az életét. Elajándékozza Krisztusnak és ezzel az embereknek. Elhatározta, hogy szerzetesként új úton fog járni. Modern módon fogja képviselni a kereszténység évezredek értékkeit: az élet értékkeit. A krisztusi tanítást, amelyben a nő mindenben egyenlő társa a férfinak a Teremtés okán.

A politika számára éppen úgy jó szolgálat volt, mint a karitás: az emberi élet kiteljesedésének szolgálata. A parlament pedig teret és lehetőséget kínált erre a szolgálatra.

Politikusi hitvallását első, 1920. április 23-án elmondott felszólalásában – amely egyszersmind az első nő felszólalása volt az Országgyűlés sokszázados történetében! – így mutatta be:

„A keresztény magyar nő nem keres magának politikai pályákat a politika kedvéért.

Azonban a politikai pályáktól nem félünk, a nemzet újjáépítésének nagy munkája kedvéért.

Be fogjuk bizonyítani, hogy mi is mindig és mindenkor nőiesek maradunk, de készek vagyunk és képesek is leszünk minden áldozatot meghozni, amelyet a jelen körülmények között a haza tőlünk kíván.”

Mi volt az ambíciója, a személyes célja a politikában? Erről ugyanebben a beszédben ezt mondta:

„[...] az a lefektetett elvünk, hogy a jelen körülmények között mi nem az államtól akarunk felsegíttetni, hanem mi meg akarunk tenni mindent, amivel – habár kismértékben is – de az állam felsegítéséhez hozzájárulhatunk. Ma ne azok álljanak elő, akik elsősorban követelnek, hanem azok, akik elsősorban ajánlanak.”

Slachta Margit élete jól példázza a nők szerepének fontosságát a politikában. Azt, hogy jól felkészülten, szilárd erkölcsi alapokra építve, kellő belátással, széles látókörrel, megfelelő társakkal, tiszta célokért csapatban dolgozva és a munkát mindig következetesen elvégezve el lehet érni a sikert.

Persze mi lehetett siker egy demokratikus politikusnak a 20. század azon szakaszában, amely neki jutott? Érdemes csak néhányat megemlítenünk ezek közül.

A küldetése katolikus – azaz egyetemes volt: egyházán is túl szólt. Az a szerzetesközösség, amelyet létrehozott, folytatja azt a küldetést, amelyet ő egykor Jézusért elkezdett. Csaknem évszázados fennállása alatt számtalan embernek nyújtott segítséget ez a közösség: sokaknak egy-egy jó szót vagy egy kis anyagi segítséget – ami olykor a túlélést jelentette.

Másoknak segített egy-egy nehéz helyzetben újrakezdeni az életet: árváknak és bántalmazott nőknek, mélyszegénységben élő családoknak. Sokaknak az életét védelmezték meg. Emlékezzünk Boldog Salkaházi Sára nővérré, aki az életét adta az általa bújtatott zsidók védelmében.

Ami Slachta Margit politikai pályáját illeti, elmondhatjuk: áttörte a falakat.

Képviselőtársunk hatalmas erőket megmozgatva emelte fel hangját az Országgyűlésben is a nőkért. Szavai messzire hallatszottak: törvények születtek, programok indultak, és megváltozott a szemlélet, amely a nők szerepvállalását, mindennapi életét befolyásolta.

Vállalta a kockázatot, amikor a háború alatt felemelte hangját a nácizmus istentelen és embertelen valláspótlékként megjelenő eszméi ellen, aztán a kőrösmezői deportálásokkal szemben. Római közbenjárásának is nagy szerepe volt abban, hogy a szlovákiai zsidóság 20 000 főt számláló maradéka megmenekült a soá viharában.

Vállalta a kockázatot a világháború után is, amikor a német megszállást felváltó szovjet hódítás berendezkedése idején újra politikai szerepet vállalt. Nem voltak illúziói, de akkor, amikor mindenki óvatosságot tanácsolt, bátran kimondta az igazságot, és a szavak erejével kőrömszakadtig védte mindazt, amit rábíztak. A lehető legtovább tartott ki az Országgyűlésben – végül a kommunisták mondvacsinált okokból 120 napra kitiltották a parlamentből.

Képviselőként és állampolgárként is megtette a kötelességét, amikor 1949-ben megpróbált elindulni a választásokon, és bár a hatóságok ezt megtiltották, a letartóztatást is vállalva az urnához járult, hogy szavazzon.

Végül az emigrációt választotta, hogy egy napon visszatérhessen, és újra szolgálhasson. A Gondviselésnek azonban máshol volt szüksége rá.

Élete olyan példa és olyan emberi siker, amelynek igazi értékét csak 1956 és 1990 fényében, végső soron pedig az Örökkévalósághoz mérten érthetjük meg.

Maga így vallott erről:

„A kegyelem egyik nagy csodája, hogy minden más értelmet és értéket nyer itt a földön, mint amit természetes szempontból jelentene. [...] Hitünk [...] meglátja az élet és történelem láthatatlan irányítóját, és észreveszi annak terveit [...] Akkor látjuk, hogy ami kívülről megszegyenülés, az belülről mérhetetlen dicsőség az örökkévalóság fényében. Ez az igazak vigasztalása” – írta.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Slachta Margit búcsúja ettől az országtól keserűen fájdalmas volt, mint maga a 20. századi magyar történelem.

Názáret csendjében halt meg az USA-ban. Most ez a kései hazatérés nagy öröm az Országgyűlés közössége és végső soron az egész nemzet számára. S bár néha elszorul a szívünk, ha arra gondolunk, hányan nyugszanak idegenben azok közül, akiket embertelen és istentelen diktatúrák üldöztek el közülünk, ma mégis örülünk.

Az Országgyűlésben sokan dolgoztak és dolgoznak. Slachta Margit azok közé tartozott, akik hitük szerint szolgálták a nemzetet. Mindazok számára, akik politikai pályafutásukat a parlamenti pártok versengésében, a jelzők nélküli demokráciában és a jogállamban képzelik el, örök példa lesz az ő pályafutása.

Köszönjük az Úristennek, hogy ma itt lehetünk, és hálát adhatunk Slachta Margit nővér, képviselőtársunk egész életéért!

Drága nővérünk, tisztelt képviselőtársunk, a Jóisten vigyázzon rád, nyugodjál békében.

Mátrai Márta országgyűlési képviselő, háznagy

Zsurzs Angéla

SZERETET ÉS HIT

Fontos, hogy szeretetre, tisztességre, becsületre, szorgalomra, kitartásra és Istenbe vetett hitre tanítsuk a gyermekeket.

Zsurzs Angéla vagyok, a Hargita Megyei Szociális és Gyermekvédelmi Vezérigazgatóság 2-es számú családi típusú elhelyezőközpontjának a vezetője. 2002 augusztusától dolgozom a Hargita megyei gyermekjogvédelemnél. Az akkori 3-as családi típusú elhelyezőközpontnál kezdtem mint házvezető nevelő. Ennél a központnál a nevelő állandó bentlakó is volt, így teljes mértékben a gyermekekkel lehettem, követve a fejlődésüket, igény szerint támogatva őket. Abban az időben kilenc gyermek volt rám bízva, és ezt a munkát három munkatársammal együtt végeztük.

Mindig szívügyemnek tartottam az elhagyott gyermekek sorsát, s fiatalkorom óta az volt a vágyam, hogy gyermekekkel foglalkozhassak. Arról azonban nem volt elképzelésem, hogy ez miként valósulhat meg. Naiv fiatalként egy újságcikk adta az ötletet, s eljátszottam a gondolattal, milyen jó is lehet elhagyott gyermekekkel foglalkozni. Azt a lehetőséget láttam benne, hogy segíthetek másokon, ugyanakkor fejlődhetek is. Már itt megmutatta az élet, hogy mernem kell nagyot álmodni. És jöttek a lehetőségek... Ezzel a lendülettel kezdtem el az új életet, és a kilenc gyermekkel együtt belefogtunk a közös „kalandba”.

A gyermekek előtt, akik a nagy létszámú, úgynevezett árvaházból kerültek át a megihitt hangulatú családi típusú házba, új lehetőségek nyíltak meg. Fontosnak tartottam a tanulást és minden olyan dolog átadását, amely az élet mindennapjaiban szükséges és felhasználható. Ennek következtében a gyermekeim jó eredményeket értek el, leéretté szereztek, majd egyetemem is végeztek. A tanuláson kívül a házimunka is bele volt szőve a mindennapjainkba. Minden gyermeknek megvolt a napi 10-15 perces rendszeres fel-

adata: sütés, főzés, takarítás, kerti munka. Rendkívül fontosnak tartottam, hogy megtanítsam őket a „könnyen” jött dolgok megbecsülésére, és igyekeztem egyre családiasabb környezetet teremteni, ahol otthon érezhették magukat.

Az első generáció, mely „kirepült” a rendszerből, teljes egészében tükrözi a befektetett munka eredményét. Nagyon hálás vagyok, mert minden általunk nevelt fiatal megtalálta a helyét a világban, és hasznos tagja a társadalomnak.

Jelenleg a második generációt nevelem ugyanabban a szellemben, követve a jelenlegi generáció igényeit, de a számomra fontos alapértékekkel együtt, mint a szeretet, a tisztesség, a becsület, a szorgalom, a kitartás, az Istenbe vetett hit. Bízom abban, hogy ezek az értékek az ő életükben is irányelvek maradnak.

A ház családiasságát töretlenül megőriztük, aminek eredményeként az első generációból többen is rendszeresen hazajárnak, meglátogatnak minket. Ünnepek és születésnapok alkalmával megajándékozzák a gyermekeket, mi több, keresztszülői és bérmaszülői feladatokat vállalnak.

Mikor úgy éreztem, hogy már kevesebb kihívás van a nevelői tevékenységemben, akkor megnyílt egy másik kapu, amely újabb feladatok elé állított: rám bízta egy központnak a vezetését. Ez a munka teljesen más jellegű, viszont sokat segítenek benne a nevelői tapasztalataim. 13 éve párhuzamosan folytatom mindkét tevékenységet, és igyekszem szívvel-lélekkel eleget tenni mindkét terület igényeinek.

Visszatekintve 20 évvel ezelőltre, nagyon hálás vagyok Gergely Istvánnak (Tisztinek), a Csibész Alapítvány elnökének, aki annak idején bízott bennem, támogatott, látta bennem a lehetőséget, hogy alkalmas vagyok erre a feladatra, és elindított ezen az úton. Ugyanakkor hálás vagyok a Hargita Megyei Szociális és Gyermekvédelmi Vezérigazgatóság vezetőségének is, mert minden téren éreztem és érzem a támogatásukat.

Ezeknek a soroknak az írása közben tudatosult bennem, hogy milyen szerencsés ember vagyok: már fiatalkoromban megtaláltam a hivatásomat, bízta azokban az emberekben, akik támogattak, és volt bátorságom vállalni a nekem szánt életfeladatot, amelyben kiteljesedhettem.

Márton Klára

A SEGÍTŐ SZAKMA SZÁMOMRA HIVATÁS ÉS KIHÍVÁS

Márton Klára vagyok. Szociális munkás. Véletlenül lettem az. A '90-es évek legelején még nem hallottam erről a szakmáról. A felvételi vizsgán nem kaptam a pszichológia szakra való bejutáshoz szükséges pontszámot, viszont a szociális munka szakon maradtak üresen helyek. Átiratkoztam. Nem bántam meg.

Apai ágon a felmenőimet igyekezett a régi rendszer minél inkább megalázni, mivel kulákok voltak. Valószínűleg innen jön az a késztetés, hogy segítsek azokon, akik bármilyen okból hátrányos helyzetbe kerültek. Jól jött ehhez a szándékhoz a *Babes-Bolyai Tudományegyetem* szemléletformálása, melynek padjaiból úgy kerültem ki, mint aki meg akarja változtatni a világot. Most már kérdés, hogy kell-e.

Munkám során szembesülnöm kellett a magam korlátaival és hibáival. A forrófejű lelkesedésnél előbbre visz a higgadt, csendes munka. Ezt most is tanulgatom. A másik dolog, amit a magam bőrén kellett megtanulnom, hogy nem lehet mások helyett élni. Természetesen ezt addig is tudtam. Elméletben...

Egy évet dolgoztam a frissen alakult *Hargita Megyei Pszichopedagógiai Központban*, aminek – szerintem – komoly hozadéka volt: kialakult bennem az igény, hogy magamat fejlesszem szakmailag és emberileg is. Akkor kezdtem járni pszichodráma-csoportba, és más, személyiséget is formáló képzésekre.

Egy év után átmentem a *Csíkszeredai Polgármesteri Hivatal* keretében működő *Szociális Iroda és Gyámhatóság* negyedik munkatársának. Ma is hihetetlennek tűnik, hogy négyen láttuk el a város gondjait. Hajléktalanszállót, ingyenkonyhát működtettünk, és még tábort is szerveztünk a hátrányos helyzetű roma gyermekeknek a tisztálkodási szokások kialakítása céljából, hogy aztán az iskolában elviseljék őket. Egy hétig én is a nevelőjük voltam. Nagy élmény és tapasztalat volt.

A városházán muszáj volt mindig kreatívnak lenni. Megjelent a bajba jutott személy, és rövid idő alatt meg kellett találnunk a segítség törvényes formáját, vagy el kellett tudnunk igazítani oda, ahol a problémáján segíteni tudnak. Ma is dühít, ha valahol egy sima elutasítást hallok, ha meg sem próbálják az arra hivatott szakemberek meghallgatni, meghallani a panaszt, hanem egy egyszerű „nem tudom”-mal, „nem tudok segíteni”-vel elintézik. Ha nem értik, nem érzik, hogy annak az embernek az is segítség, ha csak egy-

szerűen meghallgatják. Azzal, hogy ő elmondja a problémáját, neki magának is kezd világosabbá, átláthatóbbá válni, mi is a gond. Mindig is érdekelt engem az ember, a sorsa. Ezért nem esett, és nem esik nehezemre meghallgatni.

Láttam az osztályvezetőnkől, hogy ha helyben nem volt megoldható a gond, hívta azt a hivatalt, amelyről úgy gondolta, tud információval vagy bármivel segíteni. Igyekeztem én is így tenni. Sajnos az évek során a bürokrácia nőtt, és a lényegre, az emberekkel való munkára egyre kevesebb idő és energia jutott, így tíz év után (valójában hat év munka, mert időközben két gyermeket szültem) átjöttem a *Hargita Megyei Szociális és Gyermekvédelmi Igazgatóság*hoz, ahol a mai napig hivatásos nevelőszülői tanácsadóként dolgozom. Itt a munkaköröm behatároltabb, de én nem tudok a keretek között maradni. Ha valamilyen más munka adódik, és még éppen kilátszom a munkából, akkor számíthatnak rám. Egy megszokottól eltérő feladat energiát ad, de a rutin, az ügynevezett papírgyártás fásaszt. Az évek alatt a szociális és gyermekvédelmi vezérigazgatóságnál több projektnek is részese voltam. Dolgoztam a régi gyermekotthonok megszüntetésén, a családi típusú házak létrehozásán, bántalmazott nőkkel és roma gyerekekkel. Évekkel ezelőtt részt vettem néhány gyerekekkel egy tokaji ásatáson, ahol magyarországi nevelt gyerekekkel együtt dolgoztunk. Szép emlék. Kár lett volna kihagyni. Jelenleg az intézménybe kerülés megelőzését célzó projektben dolgozom, mely egy civil szervezettel közösen fut.

Szeretek más intézményekkel közös munkákat végezni, de tisztában vagyok azzal, hogy az első helyen a nevelőszülőkkel való munka kell, hogy legyen. Őket nevelgetem. És igyekszem magamat is nevelni. Próbálom tudatosítani: én is, és ők is azért vagyunk, hogy a gyermeknek jó legyen. Hosszú távon legyen jó. Nem csak az a cél, hogy pillanatnyilag ne sírjon... Itt a gyermekvédelemtől tanultam meg: a nevelőszülő állapota óhatatlanul kihat a gyerekekre. Ezért aztán nem tudok csak azokra a szempontokra figyelni, amelyek elő vannak írva. Késztetést érzek rá, hogy azt is megkérdezzem, hogy van a saját gyereke, hogy megy a tanulás, sikerült-e a sofőrvizsgálója stb.

Nem tudom, ez is a felmenőimtől jön-e (nagyapám mindkét világháborúban a fronton szolgált), de valahogy a munkám, a kötelesség mindig elől volt a fontossági sorrendben. Ennek ellenére nem volt egyszerű, mikor a családi ebédek alkalmával azzal a visszajelzéssel szembesítettek a szeretteim, hogy a munkám jobban lelkesít, mint bármi más.

Nem sima az út, amelyen ez a szakma jár. A modern társadalomban egyre nehezebb kapaszkodókat találni. Mi, szociális segítőik is csak csetlünk-botlunk. Új kihívások jelennek meg. Olyanok, amelyekről néhány éve még nem is hallottunk, de mára már részei lettek a mindennapoknak. Nekem személy szerint még sokat kell fejlődnöm, hogy szembe tudjak nézni ezekkel a kihívásokkal.

Ernyes Ella

VISSZATEKINTÉS, 20 ÉVE A PÁLYÁN A VÁLTOZÁSOK IDŐSZAKÁBAN

Szociálpedagógus végzettséget szereztem 2001-ben, azóta is a szociális alapellátásban dolgozom. A 2000-es évek elején Magyarországon még vonzó volt szociális területen dolgozni. Meglepetten tapasztaltam 2018-ban, amikor a szociális menedzser szakra beiratkoztam, hogy a szociálpedagógus szak teljes egészében megszűnt abban az intézményben, ahol én is végeztem. Az elmúlt időszakban a társadalmi helyzet és a munkaerőpiac is jelentős változáson ment át. Azt láthatjuk, hogy egyre nagyobb szükség van a szociális ellátások rendszerére és az ott dolgozó szakképzett munkaerőre. Az életszínvonal csökkenése és a társadalom bizonyos rétegeinek egészségi állapotromlása jelentős terhet ró a szociális ellátásokra. A statisztikai adatokból látható, hogy az ellátottak száma évről évre nő, az „ellátók” száma pedig csökken. Szociális képzésre is kevesen jelentkeznek. Úgy gondolom, fontos, hogy a szociális szférában szakképzett munkatársakat foglalkoztassanak. A képzés során olyan speciális tudáshoz jutnak a hallgatók, ami a munkájukhoz elengedhetetlen. Ugyanúgy szükséges a folyamatos képzés és tanulás. Én a munkám szakszerű ellátása érdekében szinte folyamatosan képeztem magam, mert amilyen alapellátási területen dolgoztam, mindegyikhez szükség volt speciális végzettségre.

Pályakezdőként **családsegítő szolgálatnál** dolgoztam, még a régi, „klasszikus” családgondozásban. Évente 6-7000 fős ügyfélforgalmat bonyolítottunk. Ügyeleti rendben dolgoztunk, családokat, személyeket gondoztunk, hosszabb-rövidebb távú családgondozás keretében segítettük a rászorulókat nehéz élethelyzetük megoldásában. Sokan fordultak a szolgálathoz nyomtatványok kitöltésével, információkéréssel kapcsolatosan. Számos pályázatot nyertünk hajléktalanok ellátására, élelmiszersegélyekre. A jogszabályi előírások miatt a rendszeres szociális segélyben részesülők számára előírt kötelező kapcsolattartás is növelte az ügyfélforgalmat. Ma a családsegítő és gyermekjóléti szolgálatok összevontan működnek. Ennek következtében a családok és az egyének segítése háttérbe szorult, elődlegessé vált a gyermekjóléti munka. Gyakran tapasztalom, hogy egyszerű nyomtatvány kitöltésével már nem is tudnak foglalkozni. Nem csak azok a családok szorulnak segítségre, ahol gyermek él a családban, nagyon sokan vannak egyedülállók is, akiknek a családsegítő szolgálat támogatására lenne szükségük, de ők mind kevésbé kérnek segítséget.

Szociális pályafutásom során az **étkeztetés és házi segítségnyújtás** szakmai vezetését is elláttam, szintén a „régii” rendszerben, mikor a házi segítségnyújtásban még nem volt külön szabályozva a segítség és gondozás. Akkoriban csak a lakáson belül és kívül

2001-ben szerzett a Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Főiskolai szakán szociálpedagógus diplomát, 2018-ban pedig a Soproni Egyetem szociális menedzser szakán is oklevelet kapott. Jelenleg a Nemzeti Közzolgálati Egyetem szociális szakügyintéző képzésének végzős hallgatója.

2004-től a Marcali Szociális és Egészségügyi Szolgáltató Központnál dolgozik, terápiás munkatársként a jelzőrendszeres házi segítségnyújtás, a támogató szolgálat és a közösségi pszichiátriai szolgálat szakmai vezetője.

eltöltött időre és tevékenységekre kellett a gondozási időt fordítani, óraalapú meghatározás alapján. Itt is megfigyelhető volt az egyre növekvő igénybevétel. Azt látom, hogy mind több idős ember szorul a szociális ellátórendszer segítségére. Megszűnnek a többgenerációs családok, az idősek egyedül maradnak, a fiatalok elköltöznak a nagyobb városokba, külföldre, ritkábban látogatják idős hozzátartozóikat, akik egyre jobban elszigetelődnek, illetve egészségi állapotuk romlása indokolja a szociális ellátások mind szélesebb körét. A házi segítségnyújtás során jelentősebb igény mutatkozik a mentális gondozásra, mint a fizikai ellátásra. Manapság az étkeztetésben inkább csak a pandémia okozta változásokhoz való alkalmazkodás jelent problémát. Saját éthordóban nem, vagy csak időlegesen kaphatják az ebédet, az eldobható edényben történő ételszállítás díját pedig gyakran áthárítják az igénybe vevőkre, s ez jelentős teher az amúgy is alacsony jövedelműeknek. Az étkeztetésben állandóak az étel mennyiségéről vagy minőségéről szóló kifogások.

Dolgoztam, és ma is dolgozom a **jelzőrendszeres házi segítségnyújtásban**. Elmondhatom, hogy ez a szolgáltatás is jelentős változáson ment át. Kezdetben kevés készülékkel működtünk, jelenleg 170 készülékre biztosít normatív támogatást az állam. Kiterjed az ellátási terület a kistérség valamennyi településére, tényleges szolgáltatásnyújtás azonban jóval kevesebb településen valósul meg. Itt is számos gonddal találkoztam. Az ellátási területeket oly módon kell központosítani, hogy a kivonuló szolgálat az ellátott lakásán meg tudjon jelenni a jelzést követő 30 percen belül. Mivel ez nem teljes munkaidős foglalkoztatás, csak tiszteletdíj ellenében végezhető, így nem vonzó lehetőség. Olyan személy számára jelenthet kiegészítő jövedelmet, aki amúgy is otthon tartózkodik, illetve más jövedelme is van. Az ellátottakról elmondható, hogy gyakori a fluktuáció, szinte napi feladat a megszüntetés és az új ellátott felvétele. A műszaki rendszer jelentős fejlődésen ment át az utóbbi 15 évben. Eljutottunk a „nagy, falra szerelhető, antennával” ellátott készülékektől a legmodernebb, nyakba akasztható, GSM-rendszeren alapuló

jelzőkészülékekig. Az idősek nehezen tanulják meg a használatukat, bár modern, elesés-érzékelő és helymeghatározó funkcióval is bővített készülékek ezek. Biztonságérzetet adnak, de csak ha valóban „kéznél” vannak. Ez egy modern készülék, amelynek feltöltését gyakran elfelejtik az idősek, ilyenkor a diszpécserközpont szól nekik, vagy a szolgálatunknak, és kimegyünk személyesen. Az idősek félnek az új dolgoktól, de követni kell a fejlődést, így elfogadják őket. Úgy tapasztalom, hogy nagyon sok az egyedülálló, magányos, családjától távol élő idős ember. A családtagok dolgoznak, és inkább kifizetik a szociális ellátások térítési díját, mint hogy maguk gondozzák az időseket. Ez annak köszönhető, hogy a nők is munkára kényszerülnek, a család minden tagjának dolgoznia kell a megélhetésért. Sokan nem tehetik meg, hogy idős hozzátartozóikat magukhoz vegyék, de az idősek sem szeretnék elhagyni otthonukat, inkább maradnak egyedül a megszokott környezetükben.

Hasonló tapasztalatokat szereztem a **támogató szolgálatnál** végzett munkám során is. Fogyatékos, többségében autista gyermekeket szállítunk a városban működő, Máltai Szeretetszolgálat által fenntartott speciális iskolába. A gyermekek mögött szintén nehéz sorsú családokat látunk, főként anyagi problémákkal, bár a gyermekek otthon gondozási díja jelentősen megnövelte a családok bevételét. A gyerekek szállítása mellett a városban élő, főként érzékszervi fogyatékos személyek számára személyi támogatást biztosítunk. Itt is jellemző az általános egészségi állapot romlása, ami most, a pandémia ideje alatt még nagyobb gond.

Minden szolgáltatás biztosítása jelentősen meghaladja a munkakörben foglaltakat. Jelenleg is van olyan ellátottunk, aki egészségügyi ellátásra szorulna, de a kórház hazaküldte. Mozgásképtelen, nem tud magáról gondoskodni. A szociális rendszer részéről mellérendeltünk minden segítséget, amit tudtunk, de a hétvégi ellátása nem megoldott. Sok-sok utánjárással sikerült a kórház ápolási osztályára felvétetni, de csak a Covid-oltás beadása utáni 10 nappal veszik fel. A házi orvos is leterhelt, nem tud házhoz menni, hogy az oltást beadja. Az ellátottunk végül elesett, ezért a mentő kórházba szállította, akkor kapta meg az oltását.

Rengeteg idő és energia megy el a társszervekkel való együttműködés megszervezésére. Ennek gördülékenyebben kellene működnie, hiszen a szociális és az egészségügyi ellátórendszer kölcsönösen egymás segítségére szorul.

Közösségi pszichiátriai ellátásban töltött közel 7 évem alatt depressziós és skizofrén betegekkel foglalkoztam. Eleinte zárkózottak, de amint megtapasztalják, hogy segítséget kapnak, nyitottá válnak, bízni kezdenek a szakemberben. Sokszor a családtagok előtt sem ismert a problémájuk, a gondozónak mondják el, tőle várnak segítséget. Itt is nagyon nehéz élethelyzetekkel találkoztam. Csak egy példa: bipoláris depresszióban szenvedő anya válófélben, egy 22 éves, súlyosan autista gyermekkel, akit bentlakásos intézménybe kell elhelyeznie, különben nem kapja meg a 24. hétre született kisgyermekét, aki súlyos ajak- és száypadhasadékkal született, s jelenleg ideiglenes hatállyal speciális gyermekotthonban él. Több szakember összefogása mellett sem tudunk megoldási le-

hetőséget, mert az intézményrendszer nem fogad súlyosan viselkedészavaros autista felnőtteket, speciális otthonok pedig alig vannak az országban. Ebben az is sokat jelent, ha az egyedülálló, két súlyos fogyatékos gyermeket nevelő, pszichiátriai betegséggel küzdő anya mellett állunk, és segítjük a tisztán látásban.

A szociális ellátás bármelyik formájában dolgozók nem szokványos élethelyzetekkel szembesülnek, s mindegyikre egyedi megoldást kell keresniük. Ez nagyon nagy szakmai felkészültséget, folyamatos megújulást, empátiát kíván a pályatársaktól. Úgy gondolom, ezt csak szívvel-lélekkel lehet csinálni. Foglalkozni a másik ember problémáival, azokra megoldást keresni, mellette állni és segíteni, ez a legnehezebb dolog. Mikor egy súlyos élethelyzeten segítünk túljutni, úgy érezzük, van értelme a munkánknak – ez tartja meg az embert a szociális pályán.

A FAMILY WATCH INTERNATIONAL HÍREI

2022. február 11–23.

<https://familywatch.org/>

„Családalapú megoldások előmozdítása a világ problémáira”

A család, amely egy férfi és egy nő házasságán alapul, a társadalom alapvető egysége, és jogosult a társadalom és a kormány védelmére.

*Az Egyesült Államokban 1999-ben alapított **Family Watch International (FWI)** non-profit nemzetközi oktatási szervezet, amely az **Egyesült Nemzetek Gazdasági és Szociális Tanácsának** tanácsadói státuszában áll.*

A FAMILY WATCH MISSZIÓJA

A Family Watch azon dolgozik, hogy megvédje és népszerűsítse a családot mint a társadalom alapvető egységét nemzetközi, nemzeti és helyi szinten oktatáson, családpárti érdekképviseleten és családalapú humanitárius segítségnyújtáson keresztül.

Célja megvédeni a családot a hagyományos házasság, a szülői jogok, az emberi élet, a vallásszabadság, valamint a gyermekek egészsége és ártatlansága érdekében.

A Family Watch szakpolitikai álláspontjai tudományos kutatásokon, társadalomtudományi adatokon, a történelem tanulságain alapulnak oly módon, hogy azok a legjobb eredményeket hozzák a férfiak, a nők, a gyermekek és így a társadalom számára.

A romániai magyarok törvényeket szorgalmazznak a „**genderideológiai** támadás” megállítására. A magyar politikusok törvénymódosításokat javasoltak, amelyek célja, hogy megakadályozzák a „genderideológia támadását” Romániában azáltal, hogy a gyermekek személyazonosságát születési nemük alapján rögzítik. Olyan törvénymódosításokat követelnek, amelyek korlátozzák az iskolai szexuális nevelést, és az emberek identitását születéskori nemükhöz kötik, figyelmeztetve a „hagyományos család fenyegetettségére”.

*BalkanInsight, **Madalin Necsutu** Chisinau, BIRN, February 16, 2022*

A Nemzeti Oktatási Unió (NEU) által a tagjai számára finanszírozott webináriumon az LGBT-párti Educate & Celebrate csoport a „nemek szempontjából semleges” nyelvezetet, egyenruhákat és magatartási kódexeket hirdetett. Az **olyan kifejezéseket, mint a „fiúk” és a „lányok”, el kell vetni az iskolákban** – mondták az Egyesült Királyság legnagyobb oktatási szakszervezetének tagjai.

Az Oktatási Minisztérium (DfE) „teljesen szükségtelennek” minősítette az ötletet. A szóvivő azt mondta, a „nemek szerinti kifejezések betiltása” „nem helyénvaló”, és „nem szabad megtörténnie az osztálytermeinkben”. <https://www.christian.org.uk/news>

Az Egyesült Királyságban a **Lordok Háza** (House of Lords) kilép az ún. Stonewall-programból, melyet a „várandós emberek” (pregnant people) -vita keretében indítottak. A Lordok Háza bejelentésének oka, hogy **nem értenek egyet a nemi szempontból semleges nyelvezet népszerűsítésével**.

Két, magát transzneműként azonosító úszó érte el a leggyorsabb időt az Ivy League-bajnokságon. Az Ivy League női bajnokság 800 yardos gyorsváltójában a két leggyorsabb időt egy **magát nőként azonosító biológiai férfi és egy magát férfiként azonosító biológiai nő** úszta.

A *National Advocacy Groups Sound Alarm* felszólítja az arizonai republikánusokat, hogy szálljanak szembe az állami LGBTQ-törvényjavaslattal.

A nemzeti család- és kultúravédő szervezetek egy arizonai LGBTQ-törvényjavaslatot céloznak meg, figyelmeztetve az állam törvényhozóit, hogy a tervezet nem védi a válásszabadságot, a természetes szexuális irányultságot és a nemi identitást.

„Egyetlen arizonai lakost sem szabad arra kényszeríteni, hogy olyan társadalomban éljen, amely tagadja a férfiak és a nők biológiai különbségeit” – áll az arizonai törvényhozóknak címzett levélben, amelyet először a *The Daily Signal* kapott meg az érdekképviseleti csoportoktól. „Egyetlen arizonai lakost sem kényszeríthet a kormány arra, hogy az emberi természetről szóló hazugságokkal összhangban cselekedjen.”

Az Emberi Jogok Európai Bírósága Lengyelország mellé állt, amikor megállapította, **nem diszkriminatív Varsó azon politikája**, miszerint nem adnak ki új születési anyakönyvi kivonatokat a „nemváltó” műtéten átesett személyeknek.

Elbocsátották állásából az Egyesült Királyság egy szakorvosát, mert nem használta az LBMTQ-lobby által preferált gendersemleges névmásokat. Az orvos fellebbezést nyújtott be, mondván, hogy ügye mindenkit érint, akit aggaszt a transznemű ideológia.

Steven Ertelt és Micaiah Bilger: A *New York Times* hamisan állítja, hogy a meg nem született babák szíve nem dobog igazán. „A tudományos világ évtizedek óta tudja, hogy a meg nem született gyermekek élő emberi lények, akiknek élete a fogantatáskor kezdődik. **Szívük dobog, mielőtt bármelyik anya megtudná, hogy terhes, testük pedig nagyon gyorsan fejlődni kezd – jóval azelőtt, hogy kis életüknek véget vetettek egy rutinszerűen abortusszal.** De a *New York Times* legújabb tudományos revizionizmusában hamisan állítja, hogy a meg nem született babák szíve nem dobog. Ez az új terminológia nem tényeken vagy tudományos bizonyítékokon alapul. Ez csak azok álláspontja, akik elvtelenül tárogatják az igény szerinti abortuszt.”

A **holland parlament** olyan törvényjavaslatot fontolgat, amely lehetővé tenné, hogy az **abortusztablettákat a házi orvosoktól is be lehessen beszerezni**, ne csak az abortuszt végző klinikákon.

A házi orvosok közvetlenül írhatnak fel abortusztablettákat, ha a parlament elfogadja a balközép PvdA és a GroenLinks által benyújtott törvényjavaslatot. A liberális koalíciós párt, a VVD, a D66, és a NOS jelentése szerint a képviselők többsége is támogatja a törvényjavaslatot. *DuchNews.nl*

Ellie Gardey: **LMBTQ-képeskönyvek** kisgyermekeknek
„Arcátlanok az LMBTQ-aktivisták azzal az ideológiai törekvésükkel, hogy nézeteiket a gyerekkönyvekbe csempésszék. Céljuk, hogy a könyveiket olvasó gyerekek az LMBTQ-mozgalom részévé váljanak.”

A francia parlament megszavazta, hogy 12-ről 14 hétre meghosszabbítsák az abortuszok elvégezhetőségének határát. A francia nemzetgyűlés elfogadta azt a törvényjavaslatot, amely 12 hétről 14 hétre kiterjeszti az abortusz törvényi határát, és **kiterjeszti a műtéti abortusz gyakorlatát a szülésznőkre.**

Az év elején **Macron azt szorgalmazta, hogy az abortuszt vegyék fel az EU Alapjogi Chartájába.**

A katolikus püspökök Európa-szerte „mélységes aggodalmukat” fejezték ki a javaslattal kapcsolatban. Az Európai Unió Püspöki Konferenciái Bizottságának (COMECE) elnöksége megjegyezte, **hogy az abortuszhoz sem európai, sem nemzetközi jog nem rendelkezik „joggal”.**

HÁZASSÁG

Csökken a házassági arányszám Kínában. Tavaly kevesebb kínai választotta ezt az együttélési formát, mint korábban. A házasodók többsége egyre magasabb életkorban köti össze az életét mással, ami fokozza a születési ráta zuhanása miatt már Kínában is kialakuló népesedési válságot.

Ez nagy csapást jelent Peking azon törekvésére, hogy **a párok vállaljanak több gyermeket**, Jiangsu tartományban például már az ötödik egymást követő évben csökkent a házasságkötések száma: 2021-ben 2020-hoz képest 5,16%-kal.

GYAKORLAT – TEREP – MINTA

- *Lakner Zoltán Lehel:*
  - A szociálpedagógia identitása 143
  - Gondolatok az egri képzőhely születésnapjára 145

- *Varga Péter:*
  - „...étkeznek, melegszenek, alszanak, tisztálkodnak...”
– avagy a hajléktalanellátás speciális fejlesztése 147

- *Elekes Zoltán – Kovács Anna:*
  - Család ott van, ahol szeretnek 162

- *Huszár Viktória:*
  - Álmok és gyakorlat – Egy komplex
szolgáltató élete. 174

- *Farkas Mónika:*
  - Kapunyitó – Innováció hajléktalanokkal 181

Lakner Zoltán Lehel

A SZOCIÁLPEDAGÓGIA IDENTITÁSA

Történt egyszer, mintegy tíz esztendeje, hogy a németországi Fachhochschule Osnabrück (Alsó-Szászország) rendezte meg a szociálpedagógusok nemzetközi szervezetének, a FESET-nek a 7. nemzetközi konferenciáját.¹ A találkozó előkészítése céljából a szakmai identitást, önmeghatározást tisztázandó kérdéseket tettek föl a résztvevőknek.

A szervezők abból a tudományos és gyakorlati tapasztalatból indultak ki, hogy a szakmatörténet, a képzés és a politikai helyzet alapján a szociális professzió Európában két különböző fejlődési utat járt be. Egyrészt az egységesülés, a sztandardizáció, másrészt pedig a szétágazás, a diverzifikáció felé haladtak. Az újonnan jelentkező társadalmi kihívások azonban mind a két terület, tehát a szociálpedagógia és a szociális munka képviselőit Európa-szerte arra készítették, hogy az eltérő elméleti tradíciók és gyakorlatok ellenére közösen tisztázzák végre a helyzetet.

Magyarország is ugyanebben a cipőben járt, azzal a különbséggel, hogy a bolognai rendszerre való áttérés felszínre hozta az ellentéteket. A Ferge Zsuzsa nevével fémjelzett szakmai iskola képviselői az egységesítés mellett tették le a voksukat, ami az ő értelmezésükben a szociálpedagógus-képzések fölszámolásának szándékával volt egyenlő. A szakma másik fele természetesen ellenállt, a terület etalonjának számító esztergomi képzőhely vezetésével megszervezte magát, és hét egyetem, illetve főiskola részvételével létrehozta a *Szociálpedagógiai Szakmai Kollégiumot*. Ez az összetartó és rendszeres szakmai találkozót szervező, formailag laza szövetség felállt, és megvédte, mi több, továbbfejlesztette, tisztázta szakmai identitását, és megerősítette a szociálpedagógia képzési pozícióit. A laza szerveződést nem sokkal később már a Szociális Szakemberek Fóruma (*Social Experts Forum & International Network*) egyesület váltotta föl, amely csaknem egy évtizedig szoros együttműködésbe szervezte a szociálpedagógusokat.

Visszatérve az osnabrücki kezdeményezésre, az alábbiakban közreadjuk a FESET-konferenciára készült egyeztetett magyar álláspontot, önmeghatározást.

A FESET szemináriumának napirendjén szereplő kérdésekre adandó válaszokat a magyar résztvevők nemzeti szintű egyeztetésén – 7 szociálpedagógusokat képző egyetem és főiskola részvételével – fogalmazták meg az alábbiak szerint.

1. A szociálpedagógiát az alkalmazott társadalomtudományok között, a szociális ágazatban, önálló gyakorlatorientált humán segítő szakmaként határozzuk meg.

¹ 7th FESET Seminar: „Social pedagogical approaches in social professions”, Osnabrück 22–24 april, 2010.

2. A szociálpedagógia szociális aspektusaként a támogatásra szoruló személyek és csoportok (célcsoportok), a gyermekek, fiatalok, idősek, fogyatékkal élők és más depri-váltak

- élethelyzetének javítását (korrekció),
- szociális kapcsolatrendszerének megerősítését és rehabilitációját (szociális adaptáció),
- az egyének és csoportok életesélyeinek növelését segítő munkát nevezzük meg.

A szociálpedagógus segítő beavatkozásának kiindulópontja maga a szociális státusz, célja pedig az autonóm életvitel elősegítése.

3. A szociálpedagógia pedagógiai sajátossága, hogy humán szociális segítő eszköztára kibővül olyan sajátos pedagógiai (és részben pszichológiai) eszközökkel, amelyek elősegítik az életvitel saját döntésen alapuló értékorientált korrekcióját (beállítódásváltás).

Elkülönül az iskolai neveléstől és oktatástól (edukáció), mert nem ismeretközlő jellegű, hanem elsősorban a szociális integrációt, az autonómiát és az önálló életvezetés kialakulását célozza.

Elkülönül a családpedagógiától is, mert célja és eszközrendszere nem a családi nevelésre összpontosít, hanem valamilyen föllépő hiányra vagy deficitre reagál.

4. Az elnevezés legyen Európa-szerte szociálpedagógia!

Ez jobban kifejezi a segítő beavatkozás személyközpontúságát és a kompetens szociális segítő – tehát a szociálpedagógus – identitását, szakmai legitimitását és önállóságát.

5. A szociálpedagógia önálló szakmai entitást képvisel, így nem azonos a szociális munkával. Társszakmaként megkülönböztetett alternatívát képvisel a humán segítő szakmában.

Fontosnak tartjuk, hogy épüljön ki az egész Európai Felsőoktatási Térségben a szociálpedagógus-képzés BA- és MA-szinten, valamint nyíljon meg a lehetőség a szociálpedagógia PhD-fokozat megszerzésére.

Vác, 2010. április 8.

SZSZF
Szociálpedagógiai Szakmai Kollégium

Tudjátok, mi egy kicsit mások vagyunk

GONDOLATOK AZ EGRI KÉPZŐHELY SZÜLETÉSNAPIJÁRA

A levelet, amely fölolvadásra került az egri Eszterházy Károly Katolikus Egyetemen zajló szociálpedagógus-képzés 30. évfordulójára 2021 októberében rendezett emlékkonferencián, arra szánta a szerző, hogy megerősítse benne a képzés szakmai identitását, kitérve benne a szociális munkától alapvetően megkülönböztető szociálpedagógiai értékszemléletre.

A szociálpedagógus az a szociális segítő, aki etikai rendszerben értelmezi a munkáját, amennyiben érték közvetítőként éli meg a hivatását. Nem téveszti meg a szabad sorsválasztás liberális doktrínájának csábítása – magyarán a szociális semmittevés elve –, hanem eltökélt szándéka, hogy jobb és értékesebb élet felé segítse támogatottját. Ennek érdekében minden szakmai tudását és eszközt mozgósítja, s a feltételek megteremtése érdekében igyekszik befolyást gyakorolni a politikacsinálókra éppúgy, mint a helyi védelmi rendszer felelős vezetőire, közösségeire. Munkájának végső célja, hogy kliense visszanyerje helyzetértékelő képességét és azt az elvesztett saját erőt, amellyel maga is képes lehet helyzete javításán dolgozni.

Arra is figyelmeztet, hogy a szegénység nem hogy nem magánügy, hanem mindannyiunk közös, cselekvő felelőssége, de a rászorulókat segítő attitűdjé mellett a környezet érdekeire, tisztaságára, mentális igényeire is tekintettel van. A szociálpedagógus nem adja át a legrosszabb helyzetűeknek az utcát lakhatásra, mert azzal csak fokozná a bajt, a lelki és fizikai leépülést és a környezet romlását, elviselhetetlenségét, olykor félelemkeltő jellegét. Ehelyett intézményes segítséget kínál, azaz kivezető megoldást annak, akinek erre szüksége van. A szociálpedagógus tudja, mit kell tennie, hiszen pedagógus és szociális segítő egyszerre, elsősorban persze a szociális szakma részese, szereplője. Vállalja az értékszemléletű segítő szakember szerepét, de feltétel nélkül odaáll a gyengék mellé. Ez biztosítja munkája örömteli jellegét, s ez alapozza meg hivatástudatát, elköteleződését is az embersegítés mellett.

A szociálpedagógus szelleme tiszta. Nem segíti a teremtett emberi lény identitásának lebontását, nem áll be semmiféle gender vagy más ideológia mögé, de hagyja, hogy a születéssel szerzett emberi jelleg megmaradjon. Nem szolgáltatja ki a fiatalokat, a gyermekeket sem ezeknek az agresszív, áltudományos elveknek. Nem járul hozzá a történelem félresöpréséhez sem, nem értelmezi újra az emberi magatartásformákat, évezredek igazolt társadalmi normáit, de nem ragaszkodik semmiféle rossz hagyományhoz sem. Megteheti, mert a szociálpedagógus tudása és etikai késztetése okán felhatalmazott az embervédő magatartásra. Szereti a hazáját, mert az az övé, s az övéihez tartozik maga

is, ugyanakkor tiszteli azokat is, akik más közösségek fiai, lányai, akiket egyébiránt vendégként mindig szívesen lát.

A szociálpedagógusok képzői ki vannak képezve, és fel is vannak vértezve, elkötelezettek arra, hogy felelős segítővé neveljék növendékeiket. Tudják, hogy a tudás és a szellem egysége képessé teszi őket rá, hogy felelős gondolkodású munkatársakat képezzenek. Ez a legelső vezérelve a képzésnek, s ettől lehetnek biztosak a munkájuk sikerében.

Boldog születésnapot minden egri kollégának, s mindenkinek, aki együtt tud örülni annak, hogy ez a képzés és ez a szakma – bár szinte minden külső körülmény és felszámolási kísérlet ellenünk szólt – fennmaradjon, és vezérhajója legyen a szociális segítségnek, a szociális segítő szakmának!

Baráti üdvözlettel:

Budapest–Esztergom–Eger, 2021. október 7.

Lakner Zoltán Lehel

Varga Péter

„...ÉTKEZNEK, MELEGSZENEK, ALSZANAK, TISZTÁLKODNAK...”

– avagy a hajléktalanellátás speciális fejlesztése

Szinte minden hajléktalan tudja, hogy mi az az RSZTOP-s kaja.

*„Közterületen élők számára természetbeni juttatás biztosítása” –
az RSZTOP 3.1.1 projekt bemutatása*

Egy étkezési program bemutatása nem egyszerű feladat. Különösen nehéz izgalmassá tenni egy olyan témát, amely elsősorban arról szól, hogy munkanapokon 4000 hajléktalan ember kiegészítő étkezéshez jut. A *Szociálpolitikai Tükör* szerkesztőségének felkérésére próbáltuk meg ezt a történetet valamilyen „emészthető” formában bemutatni. Be kell vallanom, hogy nem volt könnyű feladat. A címet is azért választottuk, hogy a cikknek legalább ez a része kevésbé legyen izzadságszagú, és talán így elkerülhető a pillanat, amikor a kedves olvasó úgy gondolja: – Persze, nagyon fontos dolog a hajléktalanok étkeztetése, na lapozzunk csak tovább.

Az írás kicsit rendhagyó módon próbálja a projektet bemutatni. A szöveget a projekt vezetője és szakmai vezetője közösen készítette, úgy, ahogy a munkájukat mindig is végezni szokták: a feladatok nagy részét a szakmai vezető látja el, a projektvezető pedig begyűjti a vállveregetéseket. Természetesen ez így nem teljes egészében igaz, de az már igen, hogy ezt a programot sok dicséret és kevés kritika érte. Ez remélhetőleg továbbra is így marad. És hogy miért gondoljuk azt, amit a címben megfogalmaztunk? Mert a program eddigi története során több mint 27 000 hajléktalan ember részesült ebben a szolgáltatásban, így valóban szinte minden utcán élő tudja, hogy mi az az RSZTOP-s étel. Tehát a következőkben a Szűcs-Varsányi Nóra szakmai vezető által készített beszámolók összevágott változatát közöljük, az én dölt betűs megjegyzéseimmel, kiegészítéseimmel. Ez a magyarázata, hogy az írásban eltérő stílusú szövegek váltakoznak.

Bevezető gondolatok

Kell-e egyáltalán étkeztetni a hajléktalan embereket? A kérdést úgy értjük, hogy a hajléktalanellátás részeként, az ellátásukra fordított forrásokból kell-e ingyenesen ételmet biztosítani. Furcsa módon az étkeztetés nem része a hivatalos hajléktalanellátásnak, és a szolgáltatásokat részletező jogszabályokban csak érintőlegesen, mint „rászoruló” és

„szükség szerint” fordulatokkal jelenik meg. Mégis, a rendszeres ételosztás a kezdetektől napjainkig, országosan jelen van az ellátórendszerben. Igaz, nem normatív módon finanszírozva, hanem pályázati vagy önkormányzati forrásokból, kisebb részben pedig adományokból, kampányokból, gyűjtésekből.

Az étkeztetés fő formája sok éven át az utcán történő ételosztás, az ún. teajarat volt, nagyjából csak a téli hónapokban, mikor a menü jellemzően zsíros kenyérből és teából állt. A 2000-es évek elejétől a hajléktalan emberek segítésének céljai, formái bővültek, és a pusztán teajaratot szociális munkával illett kísélni. Pár év után az utcai ételosztás helyett az éjjeli menedékhelyek és nappali melegedők lettek a rendszeres étkeztetés helyszínei, azzal a reménnyel, hogy az intézményekkel való ismerkedés – mintegy árukapcsolásként – segíti azok használatát is. Az egy-egy adag ételre jutó hazai pályázati forrás 2004 és 2016 között 80–120 Ft között mozgott, és csak egyszerű ételekre volt elegendő, bár a szociális munkások néha párizsit, virslit, a vöröshagyma mellé paprikát, almát is beleszorítottak a rendkívül szűkösnek számító adagárba. Az ellátószervezetek évente pályáztak étkeztetésre, ráadásul az ott dolgozó kollégák maguk végezték az alapanyagok beszerzését és a kiosztott ételek előállítását (naponta kenyeret szeleteltek, kentek, csomagoltak, teát főztek, osztottak). A pályázati támogatásban nem lehetett elszámolni szállítási költséget, szalvétát, műanyag poharat, és különösen nem munkaórákat, csupán az élelmiszer-alapanyagokat. Ezek a tények azt igazolják, hogy a szociális munkások elengedhetetlennek tartják az utcán élő, nappali melegedőket használó, éjjeli menedékhelyen, sőt átmeneti szállásokon élő hajléktalan emberek étkeztetését.

Maguk a hajléktalan emberek is az étkeztetést tartják a legfontosabbnak a számukra nyújtott szolgáltatásokból.¹ A hajléktalanellátás által felkínált lehetőségeket használva étkeznek, melegszenek, alszanak, tisztálkodnak, és ebből a legfontosabb számukra az étkezés. A szociális munka olyan formái, mint az ügyintézés, a tanácsadás, az esetvezetés csak a legalapvetőbb szükségletek után következhetnek.

A következőkben bemutatott uniós program megerősíti, hogy az étkezés mint az életben maradás legalapvetőbb feltételének támogatása továbbra is elengedhetetlen a hazai hajléktalanellátásban. A program évi közel 1 milliárd forintnyi támogatása elképesztően nagy összeg, ha a hajléktalanellátás minden elemét (szállásnyújtások stb.) fedezni hivatott normatív támogatás évi 11,5 milliárd forintjával vetjük össze. Különösen kirívó a különbség a hazai forrású pályázatok minden programjára (egészségügy, eszközbeszerzések stb.) fordítható évi 300-500 millió forintjával összevetve. A programot megszervező és működtető **Hajléktalanokért Közalapítvány** úgy tartja, hogy a cél fontos, és a támogatás összegéből végre jó minőségű étkezést kell/lehet biztosítani.

¹ Lásd a TÁRKI Zrt. és a Menhely Alapítvány kutatását 2020-ban az EFOP-1.9.4.-VEKOP-16-2016-0001 „A szociális ágazat módszertani és információs rendszereinek megújítása” – „Módszertani tárgyú kutatások és fejlesztések” nevű program keretein belül. Kézirat. A kutatás részleges bemutatása szekcióban szerepelt a Hajléktalanokért Közalapítvány 2021. évi konferenciáján.

Büszkeségünkre a megvalósítást követő uniós ellenőrzések kifejezetten jó bizonyítványt állítottak ki eddig a programról. Ennél is fontosabb számunkra, hogy maguk a hajléktalan emberek és a nekik étkezést nyújtó hajléktalanellátó szervezetek is elégedettek.

A program előzményei

A Kormány célul tűzte ki a szegénységben, társadalmi kirekesztettségben élők számának csökkentését, a szegénység újratermelődésének megakadályozását, a közszolgáltatások, a társadalmi-gazdasági javak egyenlő esélyű hozzáféréseinek javítását, a társadalmi összetartozás erősítését. Összhangban a Partnerségi Megállapodásban foglaltakkal, a cél elérését a Kormány az Európai Strukturális és Beruházási Alapokból megvalósítani tervezett beavatkozások mellett a **Rászoruló Személyeket Támogató Operatív Program** (továbbiakban **RSZTOP**) keretében segíti elő – többek között – a Hajléktalanokért Közalapítvány bevonásával. *Igen, „többek között”, mert az RSZTOP-program teljes kerete 32 millárd Ft, és ennek csak töredéke a hajléktalan emberek étkezésének programja.*

A Hajléktalanokért Közalapítvány (a továbbiakban: közalapítvány) a 1347/2016 (VII. 6) Korm. határozat alapján vesz részt a program végrehajtásában, és 2016. 05. 10-én támogatási szerződést kötött az RSZTOP-3.1.1-16-2016-00001 azonosítószámú projekt (a továbbiakban RSZTOP-311, kiemelt projekt) megvalósítására. **Az RSZTOP-311 projekt fő vállalása, hogy négy éven keresztül minden egyes munkanapon átlagosan napi 4000 (!) hajléktalan ember számára biztosít egyszeri kiegészítő étkezést.** *Hogy honnan jött ez a szám, nehéz lenne megmondani. Az volt a megérzésünk, hogy ha az országban működő éjjeli menedékhelyek férőhelyszámát vesszük alapul, nagyot nem tévedhetünk. Meglepően jól sikerült ez a célzás, mert az eddigi étkezési csomagok kiosztása alapján kicsit több a napi átlag, mint 4000 fő. A közalapítvány az étkezési csomag mellett futó részprogram keretében biztosít egyéb szolgáltatást is a célcsoport számára, amit kísérő intézkedésnek neveznek.*

Figyelembe véve a hajléktalan emberek általános erőnléti és mentális állapotát, a kiegészítő étkezés esetében azt a célt tűztük ki, hogy az ételek megfelelő minőségű, lehetőleg egy felnőtt ember napi energiaszükségletének közel 50%-át biztosító készítmények legyenek. *Szóval legyen ehető, egészséges és tápláló az étel.* A kísérő intézkedések megvalósításakor pedig a különböző mentális betegségben szenvedő hajléktalan emberek állapotának felmérésére, kezelésbe vételére került a hangsúly. A cél az volt, hogy enyhítsen a hajléktalanság fenntartásában komoly szerepet játszó mentális zavarokon, kihasználva, hogy az étel osztása kapcsán már sikerült valakit megszólítani. *Kötelező elemként több lehetőségből választottuk ezt a kísérő intézkedést, amelynek megvalósítása erőteljesen rámutatott, mennyire szükség lenne ilyen típusú szolgáltatások rendszerbe illesztésére.*

A projekt forrásai

A támogatási szerződés **2016 és 2020 között** biztosította a kiegészítő étkeztetés költségeit a célcsoport számára. **A támogatási összeg 4 milliárd forint volt.** 2019-ben már látható volt, hogy a programot érdemes lenne **meghosszabbítani.** Ennek egyik oka az volt, hogy a szolgáltatások beszerzése során nem várt módon alacsony szolgáltatási árnak köszönhetően jelentős maradvány keletkezett. *Itt érdemes elmélázni egy kicsit: „nem várt módon alacsony ár”? Igen, ez volt a helyzet, mert minden közbeszerzési eljárásnál – pedig ebből volt kilenc – a nyertes ajánlatot tévők mind messze a becsült piaci ár alatt vállalták a szolgáltatást.* A hosszabbítás mellett szólt az is, hogy a program lehetőleg ne szakadjon meg a következő uniós programozási időszak előtt. *Sajnos 2021 elején is volt példa a kényszerű szünetre, de szerencsére csak egy hetet kellett kibírni így. Az egyik közbeszerzési eljárás elhúzódása miatt az utolsó pillanat után egy kicsivel tudtuk aláírni a vállalkozási szerződést. Egy hétig szünetelt a szolgáltatás. Rémes időszak volt!*

A maradvánnyal és többletigénnyel együtt a legutolsó támogatási szerződés módosítás szerint a program **2022. december 31-ig folytatódik, összesen 5,2 milliárd forint keretösszeggel.** A támogatási keret 95%-a fordítandó a célcsoport számára történő természetbeni juttatásra (étkezésre) és 5%-a az úgynevezett kísérő intézkedésekre (mentális segítség).

Az RSZTOP 3.1.1-támogatás kizárólag a célcsoport számára közvetlenül biztosított szolgáltatások finanszírozására fordítható. A projekt megvalósítási időszakában szükséges eszközök beszerzése, a szakértők díjazása, a közbeszerzési eljárások lebonyolítása, valamint egyéb költségek finanszírozásának egy része az úgynevezett **technikai asszisztencia költségkeretből biztosítható (TA RSZTOP-5.1.1-16-2016-00001), mely összesen 41 millió forint, és szintén uniós forrás.** *A TA-szerződés határideje az RSZTOP 3.1.1-szerződés határidejének megfelelően szintén módosult 2022. december 31-re, a keretösszege viszont nem.* A koordinációs és adminisztrációs feladatok ellátása érdekében a **közalapítvány projektirodát működtet, amely szinte teljes egészében hazai forrásból működik, és megközelítőleg évi 55 millió Ft-ba kerül.** Az iroda működtetése mellett ez a keret a forrása azoknak a költségeknek is, amelyek a fent említett technikaiasszisztencia-keretbe már nem férnek bele. *Szóval bőven kerül hazai forrás is a projektbe. Enélkül elképzelhetetlen lenne a megvalósítása!*

A projekt tervezése és partnerségen alapuló megvalósítása

Az étkezési program 2015-ben zajló tervezésekor több súlyos kérdést kellett átgondolni. **A közalapítvány rutinos intézményfenntartónak, programmegvalósítónak, pályázatkiírónak számított, az ilyen volumenű programok tekintetében viszont nem volt tapasztalata.**

Nem volt mindegy, hogy milyen típusú támogatás jusson el a hajléktalan emberekhez. Lehetőségként felmerült egy korábbi minta alapján a tartós élelmiszert is tartalmazó segélycsomag (liszt, tészta, cukor, háztartási anyagok stb.) osztása. Elég gyorsan belátható volt, hogy az ilyen típusú segélyek ott hasznosak, ahol háztartást vezetnek, otthonban élnek. A hajléktalan célcsoport egyik legjellemzőbb sajátossága pedig éppen az, hogy átmenetileg vagy tartósan nincs otthona, tehát nem lenne hatékony segítség egy ilyen segélycsomag. Felmerült a hideg élelem, a szendvics típusú csomagolt étel, a helyben főzött, helyben osztott badellás meleg étel, a konzerv és a csomagolt készétel is. **Kérdés volt továbbá, hogy kik tekinthetők közterületen élőknek a program szempontjából, hol történjen az étkezési csomag átadása, hány adag kiosztása történjen meg és mely napokon.** Életszerűbbnek tűnt, ha a forrásokhoz közvetlenül férhetek volna hozzá a hajléktalanellátó szervezetek, a program központi szervezésének azonban kétségtelen előnye volt az árakat leszorító közbeszerzés, valamint a szükséges kalóriák, a kívánatos minőség és változatosság. Utólag ezekre a kérdésekre egyszerűnek tűnnek a válaszok, de annak idején igen sok fejtörést okozott.

Végül a programmal kapcsolatos **a következő alapelvárások** fogalmazódtak meg:

– Munkanapokon biztosítson átlagosan **legalább 4000 hajléktalan** ember számára kiegészítő étkezést. Az előzetes kalkulációk alapján a hétvégén történő étkeztetés már nem fért bele a forrásba, ehhez a napi étkeztetéshez jutók számát kellett volna csökkenteni.

– Az étkezési csomagok **főként melegíthető csomagolt készételek, badellás melegételek, illetve konzervek legyenek.**

– **Az osztási helyszínek** legyenek az éjjeli menedékhelyek és az átmeneti szállások, továbbá a nappali melegedők azon településeken, ahol nincs szállás. Akik ezeket az intézményeket igénybe veszik, a hiányukban a közterületre kényszerülnének. Az is feltételezhető, hogy szükségük van kiegészítő étkezésre. Lényeges szempont továbbá, hogy a szolgáltatás a ténylegesen közterületen élők számára is az intézmények által elérhető, így legalább az étkezés miatt betérve lássák, hogy az adott szállás vagy melegedő mennyire hasznos számukra. *Egyébként ez sok esetben – elsősorban kisebb vidéki intézményeknél – működőképes stratégiának bizonyult.*

A célcsoport elérését és az étkezési csomagok kiosztását országos méretekben kizárólag a hajléktalanellátó szervezetekkel együttműködésben lehetett megvalósítani. Ők találkoznak a hozzájuk forduló hajléktalan emberekkel, ők vannak tisztában azzal, hogy mennyi adagra van szükség télen vagy nyáron. A szervezetekkel való közös munkában a közalapítványnak nagy segítség volt a közel húszéves, az országos hajléktalanellátás fejlesztésében és támogatásában szerzett pályázattal tapasztalata, a kiépült szakmai kapcsolatrendszere és az ellátórendszer ismerete.

A program megvalósításában részt vevő főszereplők és fő feladatok a következők voltak:

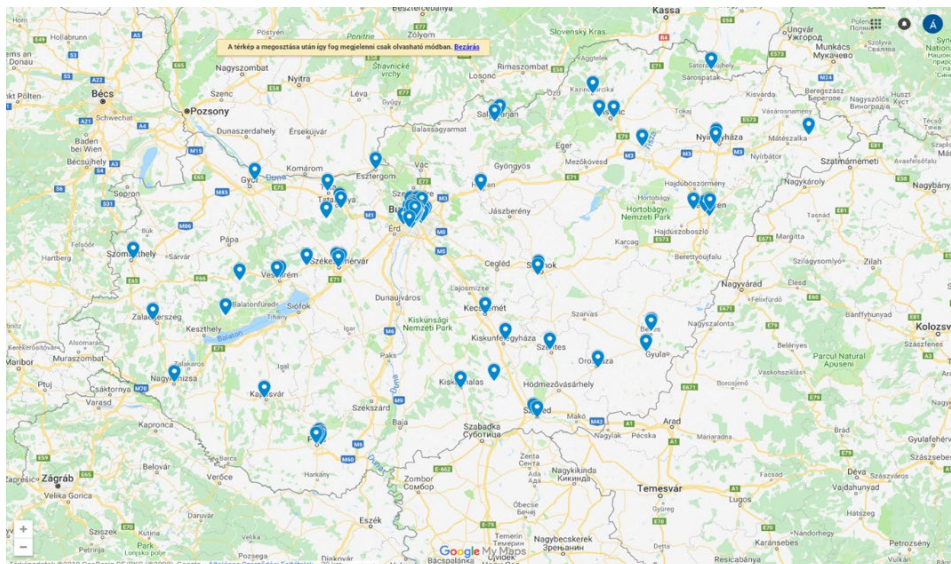

Együttműködő partnerek köre

A hajléktalanellátó szervezetek – a program szakzsargonjában az „Együttműködő partnerek” – pályázattal jelentkezhetek az étkeztetési programra 2016-ban. Be kellett mutatniuk, hogy hol (mely szálláson vagy melegedőben), milyen körülmények között és naponta hány embernek lenne szüksége a szolgáltatásra. Miután összeállt az Együttműködő partneri kör, annak bővítésére már nem volt lehetőség. Az új közbeszerzési eljárásokhoz szükséges keretszámok egyeztetése a változtatásokról szóló igényfelméréssel együtt történt. **Jelenleg a megvalósításban 47 együttműködő partner vesz részt 91 ételosztási helyszínen.** Munkanaponként összesen **maximum 5189 ételadagot biztosít a program.**

Az alábbi ábra mutatja, hogy az ország mely területein vannak Együttműködő partnerek. Elmondható, hogy szinte minden településen történik RSZTOP-s ételosztás, ahol hajléktalanellátás működik.

A térképen jól látható, hogy Magyarország a hajléktalanellátás tekintetében is igen főváros-hangsúlyos. Ténylegesen állítható, hogy egy-két kivétellel minden hajléktalanellátást is végző településen van RSZTOP étkezési csomag. Ahol véletlenül nincs, ott a szervezetek kifejezetten nem kérték a szolgáltatást, de olyan is akadt, ahol a kezdeti időszakban megvolt az Együttműködő partneri kapcsolat, később azonban megszűnt a településen a hajléktalanellátás.

A szolgáltató partnerek köre

Az ételek főzését és kiszállítását végző szolgáltató(k) közbeszerzési eljárás keretében lettek kiválasztva. A nyertes cégeket a kiemelt projekt Szolgáltató partnereknek nevezi. A Szolgáltató partner tevékenységén igen sok múlik. Komoly logisztikai egyeztetés szükséges a szervezetekkel, hogy mikor tudják átvenni az étkezési csomagokat az osztást végző intézményekben. Általában heti 3 alkalommal kerül sor szállításra, és fontos az átvétel időpontjának betartása is. A beszerzési eljárások során – tapasztalataink nyomán – arra törekedtünk, hogy minél kevesebb közbeszerzési rész legyen. Az első eljárást több mint 30 közbeszerzési résszel indítottuk. Abban reménykedtünk, hogy így könnyebb lesz a helyi szolgáltatók behívása és a szállítási költségek minimalizálása. Az ország keleti területeiről alig jött érdeklődés, és csak nem értékelhető ajánlatokat nyújtottak be a cégek. Ezért sajnos 2017-ben közel 6 hónapig e területeken nem nyújthattunk szolgáltatást. Okulva a történetből később drasztikusan csökkentettük a közbeszerzési részeket, s mindegyikben szerepelt budapesti terület is. Ez a stratégia sikeresnek bizonyult, hiszen 2018 januárja óta

mindenütt szolgáltatunk kiegészítő étkeztetést. A 2018 és 2020 közti időszakban 4, jelenleg pedig 2 területi osztásban valósul meg a program.

Hogy milyen szolgáltatást nyújt a Szolgáltató partner, az leginkább a hozzáállásán múlik. Nem mindegy, hogy minőségi szolgáltatásra törekszik-e, vagy csak tucatfeladatként kezeli a kérdést. A minőség nehezen megragadható dolog. Függetlenül attól, hogy élelmiszermérnök bevonásával és mikrobiológiai vizsgálattal is ellenőrizzük az ételek minőségét, hiába van meg minden alkotóelem az ételben, az ügyfélkör mégis azt mondhatja rá, hogy rossz. Nehéz érvényesíteni azt az igényt, hogy főzzenek finomabban, hiszen mindez ízlés dolga, és munkanaponként 4000 ember személyes igénye nehezen kielégíthető. Főleg, ha az étel a kötelező dietetikai alapelveknek megfelelően a só és a fűszerezés minimalizálásával készülhet csak.

Kedvezményezett

Az RSZTOP-311-projekt kedvezményezettje a közalapítvány, amely a program végrehajtására létrehozta az RSZTOP Projektirodát. Az iroda munkatársai a projektmenedzsment tagjai (projektvezető, szakmai vezető, pénzügyi vezető), továbbá a szállítói koordinátor, a kísérő intézkedések koordinátora, a projektasszisztens, a szakmai asszisztens és az adminisztrátor munkatársak.

A kilencfős team tevékenységei közé tartozik többek között:

- a program folyamatainak tervezése és megvalósítása:
  - az étkezési csomagok és egyéb szolgáltatások beszerzéséhez szükséges közbeszerzési eljárások tervezése és lebonyolítása;
  - nyílt pályázati igényfelmérés tervezése és lebonyolítása;
  - a kísérő intézkedések tervezése, megvalósítása.
- rendszeres kapcsolattartás és adatszolgáltatás a projekt előrehaladását figyelemmel kísérő kormányzati szervekkel;
- a Szolgáltató partnerekkel való kapcsolattartás és a minőség-ellenőrzés;
- az Együttműködő partnerekkel való kapcsolattartás;
- a teljesítési adatok gyűjtése, rendszerezése és összegzése;
- képzések és a tapasztalatok megosztását célzó találkozók szervezése;
- a telephelyeken a helyszíni ellenőrzések koordinálása;
- a szükséges eljárások és dokumentumok elkészítése, a keletkezett dokumentáció kezelése;
- a program folyamatos figyelemmel kísérése, helyszíni monitorozása.

Amikor a feladatot a közalapítvány megkapta, úgy gondoltuk, nyert ügyünk van, és gyerekjáték lesz a folytatás. Minél jobban elmélyedtünk azonban a program megvalósításában, annál inkább látszott, hogy sokkal több a feladat, a kockázat és a bonyodalom, mint gon-

doltuk. A fent felsoroltak csak vázlatosan mutatják, milyen szerteágazó feladatok adódnak a projekttel kapcsolatban. Ehhez a projekthez nem kapcsolódott szoftveres támogatás– bár szó volt róla –, ezért minden adat kezelése manuálisan, a kollégák által készített Excel- és Access-fájlokban történik. Ha csak arra gondolunk, hogy több mint 90 intézményben osztunk ételt, akkor legalább 500 munkatársnak kell permanensen tisztában lennie az aktuális információkkal és változásokkal. Ezt koordinálni, támogatni nem egyszerű.

Az étkezési csomagok típusai

Eredetileg háromféle típust terveztünk:

1. badellás készítelt;
2. előrefőzött, csomagolt, hűtött, melegítendő egytálételt;
3. konzerv készítelt tartalmazó étkezési csomagokat.²

A badellában kiszállított ételek osztásához a hajléktalanellátó intézményeknek HACCP-engedélyes melegítőkonyhával kell rendelkezniük, ami kiemelt higiénés feltételeket, felszereltséget és személyzet követel meg. A szükséges feltételeket azonban csak két vagy három intézmény tudta volna biztosítani, így a gyors és eredményes beszerzések lefolytatása érdekében 2018-tól a badellás étel beszerzését már nem vállalhatta a közalapítvány.

Az előrecsomagolt, hűtött, melegítendő egytálétel ígérkezett a legpraktikusabb megoldásnak, és ez jellemzően meg is felel az Együttműködő partnerek számára, mert a zárt téglatest alakú csomagok könnyen oszthatók és melegíthetők, higiénikus és praktikus a tárolásuk. A program indulásától egészen a befejezéséig ez a tervezett szolgáltatás.

A konzerv készítelt tartalmazó ételcsomagok beszerzésére a hajléktalanellátó szervezetek által jelzett igények alapján 2018 és 2019 évben három alkalommal tett kísérletet a közalapítvány. Mindhárom lefolytatott közbeszerzési eljárás „eredmény” nélkül zárult, pedig közvetlen megkereséssel is fordultunk az ilyen termékeket előállító és/vagy forgalmazó cégekhez.

Rendkívül meglepő volt, hogy konzerv beszerzésre szinte egyáltalán nem volt ajánlattevő, illetve amelyik cég ajánlatot nyújtott be, az irréalisan magas áron biztosította volna a szolgáltatást. Munkanapokon kb. 2500 konzerv lett volna az Együttműködő partnerek igénye, amelyet mi igen nagy „falatnak” gondoltunk, és utólag sem nagyon érthető, miért nem volt szinte egyáltalán érdeklődés.

² Étkezési csomagok = az étel mellett az étel elfogyasztására alkalmas evőeszközök (EU 2019/904 rendelet alapján 2021-től megszüntetett rész), szalvéta, valamint az adott étel jellegétől függően kenyeret biztosító csomagok.

A kiegészítő szolgáltatáshoz kapcsolódó dokumentáció és adatgyűjtés

A támogatás felhasználását a közalapítvány a Szolgáltató és Együttműködő partnerek által készített dokumentumokkal, összesítésekkel támasztja alá. A Szolgáltató partner szállítólevélen és átadás-átvételi dokumentumon rögzíti a telephelyekre rendelt és kiszállított ételek fajtáját, darabszámát. Az átadás-átvételkor a hajléktalanellátó intézmény megbízott munkatársa az átszámolást és a csomagvizsgálatot követően szintén rögzíti az eredményt az adott dokumentumon. *Ezek a feladatok fokozatosan és teljes egészében beépültek az osztást végző intézmények életébe, ma már rutinszerűen működnek.*

Élelmiszersegélyben részesülő hajléktalan személyek számának igazolása érdekében az Együttműködő partnerek munkatársai névvel és egyéni azonosítóval (pl. születési dátummal) ellátva minden ételosztási napon rögzítik az ételosztásban részt vevő személyeket a nyilvántartásukban. Ennek alapján töltik, és – heti, de maximum havi összeállításban – rögzítik a közalapítvány által meghatározott adattáblákat, így összegezhető az étkezésben részesülő személyek száma.³

Felmerült a program tervezésekor, hogy napi szinten aláírásokkal kell igazolni az étkezési csomagok átvételét. Hosszas érveléssel sikerült meggyőzni a támogatót, hogy ez oly mértékben nehezen oldható meg, olyannyira életszerűtlen, és akkora adminisztrációt igényelne, ami a hajléktalan embereknek szolgáltatást nyújtó intézmények számára sem vállalható teher. Gondoljunk csak végig ezt az adminisztrációs folyamatot mondjuk egy közel 200 főt befogadó éjjeli menedékhely esetében, ahol 18.00 órától átfagyva állnak sorban az emberek, és várják a nyitást. A bejutás után a fő gondjuk a melegedés, az étkezés, a pihenés, és csak ezután jön minden más. Ebben a szociális munkás számára is igen feszült időszakban aláírások kérése nem túl okos gondolat. Nem is beszélve a többtonnányi papírról, amit erre fel kellett volna használni, gyűjteni és tárolni. Végül szerencsére elfogadták a hetenként összesített és intézményvezetők által hitelesített névsorokat.

A fentiekén kívül az Együttműködő partner – megfelelően az uniós elvárásoknak – becslés alapján rögzíti még a **fogyasztási és célcsoporti jellemzőket**. Az étkezésben részt vevők egyes adatainak „mérése” a valóságban az ételosztást végző **kollégák havonta végzett becslésén alapul**. *Gyűjteni kell, hogy milyen arányban részesülnek a szolgáltatásban 65 évnél idősebbek, nők, fogyatékossgal élők, illetve a magukat kisebbségi csoportba sorolók. Ez a becslés valószínűleg közel jár a valósághoz, bár érezhető egy kis anomália a magukat kisebbségi csoportba sorolók becslése esetén. Itt azt kell ügyebár felmérni, hogy vajon az ellátott sorolja-e magát kisebbségi csoportba, vagy sem, és ha igen, akkor melyik lehet az a csoport. Súlyos tévedés nem valószínű, mert az osztást végző, a*

³ Az adattáblában szereplő neveket / születési adatokat a Közalapítvány nem küldi tovább az adatszolgáltatás keretében, azokat az GDPR 2016/679 EU-rendelet alapján és azzal összhangban, a 2018. 07. 26-ával módosult információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény szerinti keretek között kezeli és tárolja.

hajléktalan emberekkel közvetlenül foglalkozó szociális munkások többnyire ismerik az ügyfeleik életútját, sorsát.

A program kezdetétől máig a becsléssel megadott jellemzők alapján az étkezésben részesülők közül:

- 65 éves vagy idősebb: 18%;
- nők: 23%;
- fogyatékkal élők: 8%;
- magukat kisebbségi célcsoportba sorolók: 14%.

Együttműködő partnerek az ételosztás elvégzése mellett számos adminisztrációs tevékenységet is vállaltak. Teljes egészében térítésmentesen vállalják ezeket a – nem csekély időt felemésztő – feladatokat, kizárólag azért, hogy az ellátottnak biztosíthassák az „RSZTOP-s kaját”. Hála és köszönet nekik ezért!

A kiegészítő étkezés szolgáltatásának eredménymutatói

2017. 01. 02. és 2021. 10. 31 között 1215 munkanapon összesen **4 895 775 ételcsomagot osztottak ki**. Ez azt jelenti, hogy a vonatkozó időszakban átlagosan 4029 hajléktalan ember részesült az étkezésben munkanaponként egyszer. Súlyban kifejezve ez napi 2,8 tonna (!) étel. A jelzett időszakban **az étkezésben legalább 1 alkalommal részesülő személyek száma 27 500 fő**.

Osztási és részvételi jellemzők régióként

Régiók	Kiosztott ételcsomagok százalékos aránya	Étkezésben részesülők százalékos aránya
Közép-Magyarország	43%	52%
Közép-Dunántúl	13%	12%
Nyugat-Dunántúl	8%	8%
Dél-Dunántúl	5%	5%
Dél-Alföld	10%	10%
Észak-Alföld	9%	6%
Észak-Magyarország	12%	7%
Összesen	100%	100%

A fenti arányok nagyjából követik az ország hajléktalanellátásának intézményi lefedettségét. A projekt teljesítésének két fő mérőszáma van. Az egyik ilyen a munkanapokon átlagosan 4000 főt elérő adagszám, illetve a forrás felhasználásának mértéke. Amint látható, az étkezési indikátor megfelelően alakult. A forrásfelhasználás kicsit ugyan lassabban történik, de ez indokolható a sikeres – alacsony beszerzési árat elérő – közbeszerzési eljárásokkal.

A szolgáltatás minőségének biztosítása

A közalapítvány a teljes program során legalább kétszer méri a hajléktalan emberek elégedettségét. Az anonim kérdőív eredményeinek figyelembevételével történtek változtatások **a jelenleg 50 ételt tartalmazó receptúrákon**. Az első közbeszerzési eljárás dokumentációjában még csak 20 étel szerepelt. Be kellett látnunk, hogy az általunk egészségesnek, táplálónak tartott ételek a hajléktalan emberek számára nem feltétlenül megfelelőek. Kiderült, hogy csőben sült brokkolinál kapósabb a pincepörkölt, a Masánszky-rizs (ügyfelek szerint: macskás rizs) helyett pedig jobban esik a sajtos makaróni. A jelenleg használt ételsor már sokkal jobban alkalmazkodik a célcsoport ízlésvilágához. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy mindenki mindig elégedett, de többnyire igen.

A közalapítvány élelmiszermérnök bevonásával **vizsgálja az ételek minőségét** az ételosztó helyeken és a Szolgáltató partnerek konyháin. Ellenőrzi az ételcsomagok csomagolását, súlyát, *ételfajtura jellemző íz- és illatvilágát*. Az ételek mikrobiológiai laborvizsgálatával együtt készül el az értékelés. **Ezt követően a közalapítvány tapasztalati megbeszélés** keretében megtárgyalja a Szolgáltató partnerekkel az esetleges problémákat és azok kezelésének módját.

Évente legalább egy alkalommal segítő monitorozásra kerül sor minden (!) ételosztó helyszínen, továbbá évi egyszer online felmérés is készül az Együttműködő partnerek tapasztalatairól és véleményéről a program működése és hasznossága tekintetében.

Az Együttműködő partnerek elégedettsége a projekttel 2019-ben:

Az étkezési csomagok ízvilágának kivételével minden területen 5 fölötti volt az átlagos elégedettség. Nagyképűen azt is mondhatjuk, hogy iskolai mércével csillagos ötösöket kaptunk és az ízvilág kérdés is 4-es fölé volt, ahol azért kicsit rosszabbra számítottunk.

A napi szinten működik az elektronikus kapcsolattartás a vis maior-helyzetek kezelése és a partnerek közötti információáramlás biztosítása érdekében.

A program centralizált felépítése, a kockázat és felelősség kérdése

A közalapítvány egyedüli Kedvezményezettként az Együttműködő és Szolgáltató partnerekkel valósítja meg a programot. Az együttműködést, kiváltképp a szállítási időpontokat úgy kellett kialakítani, hogy igazodjanak az Együttműködő partner intézményének forgalmához és szolgáltatási típusához, nyitvatartásához. *Nem mindegy, hogy mikor érkezik meg az étkezési csomag a szervezethez. Az éjjeli menedékhelyek munkatársai napközben nem feltétlenül tartózkodnak az intézményekben, ezért a szállítási időpontot többnyire a kora reggeli órákra kellett beállítani, és ehhez tervezni a szállítási útvonalat is.*

Korábban már említettük, hogy az osztásban együttműködő hajléktalanellátó szervezetek a természetbeni juttatás biztosításának lehetőségén kívül nem részesülnek semmiféle támogatásban. Az étel osztásával, illetve a kapcsolódó adminisztratív feladatok ellátásával saját erőként járulnak hozzá a projekthez. A közalapítvány az adminisztrációs elvárások minimalizálásával próbálja csökkenteni a terheiket. Azt is figyelembe kell venni azonban, hogy ha az **Együttműködő partner hibázna**, felé bármiféle követelést érvényesíteni igen nehéz lenne, hiszen **az elszámolás terheit a közalapítvány egyedül viseli!** A nehéz helyzetek elkerülése érdekében fel kellett építeni a teljesítés hiteles alátámasztásának rendszerét, a program biztonságos működtetését, a jogszabályoknak megfelelő beszerzési folyamatok lebonyolítását.

A Szolgáltató partner a vállalkozási szerződésben foglaltak szerint számonkérhető. Nem megfelelő teljesítés esetén a fizetés megtagadható, akár kötbér is kiróható, vagyis ebből a szempontból viszonylag biztonságos a helyzet. Ha viszont a nehezen számonkérhető Együttműködő partner nem megfelelően végzi a feladatait (ilyen eddig alig-alig történt), és az ösztámogatás elszámolását például 3%-ban nem fogadják el, abba a közalapítvány – finoman szólva – belerokkanna.

A koronavírus-járvány hatása a projektekre

A közbeszerzési szabályai nehezítik, hogy a projekt a speciális körülményekre rugalmasan reagáljon. Egy ilyen helyzet volt például a pandémia első hulláma idején kialakult országos krízis. A Nemzeti Népegészségügyi Központ 13305-16/2020/EÜIG-határozata 2020. 03. 17-től lépett életbe, és elrendelte a szociális intézményekben a kijárási tilalmat. Ez a hajléktalanellátó intézmények és ellátottjaik életében is rendkívüli változást hozott. A sok esetben munkájukat veszítő és az intézményekben rekedt hajléktalan emberek étkeztetése különösen fontossá vált. Vállalkozási szerződések módosítása után vált lehetővé az ételadagok számának változtatása – leginkább növelése. Összességében az akkori maximum napi 4724 adagról 6000 adagra lehetett emelni a számot. Bővíthetővé vált az ételosztó helyek száma is, és lehetőség nyílt az esetleges nyersanyaghiány miatt a receptek módosítására. A szerződésmódosítás folyamata meglehetősen elnyúlt, így a rendkívüli helyzetből adódó igény miatt „csak” 20 000 ételadagot osztottunk ki, mint a megelőző év azonos időszakában.

A koronavírus-járvány nemcsak az Együttműködő partnerek működésében hozott nagy változást, hanem a Közalapítvány intézményeiben, köztük az RSZTOP-projekt irodájának működésében is. Általánossá vált az otthoni munkavégzés, és ez a járványok következő hullámainak érkezésével újra és újra életbe lépett. Le kellett mondani a személyes találkozásokról a partnerekkel, a regionális műhelyekről és a helyszíni ellenőrzésekről. Ahogy mindenhol, itt is kialakult az új munkavégzési forma: a home office és az online kapcsolattartási rendszer. A feladatok ellátását ez nem akadályozta meg, de mindenképp megnehezítette.

Kísérő intézkedések részprogramja

A részprogram elsődleges célja az étkeztetés kapcsán megszólítható hajléktalan emberek mentális állapotának javítása. A részprogram 2017 második felében kezdődött, és két évig tartott. A feladat a pszichiátriai és addiktológiai betegségekkel érintett hajléktalan emberek terápiába vonása, kezelésbe vétele volt. Az erre fordítható keret nem haladhatta meg a kiegészítő étkezésre felhasznált támogatás 5%-át.

A mentális problémákkal érintettek kezelésbe vételéhez szükség volt megfelelő szak tudású rész munkaidős alkalmazottakra. Ezek a szakemberek (pszichiáter, addiktológus,

pszichológus, addiktológiai konzultáns, mentálhigiénés szakember) a célcsoport számára általában heti egy rendelési alkalmon voltak elérhetőek azokban az intézményekben, ahol az étkezési csomagok osztása is történt. A szolgáltatás biztosítása – magas költségei és a szervezési korlátok miatt – nem minden osztási helyszínen valósulhatott meg. Összesen húsz intézményben került sor a részprogram megvalósítására. Vidéken tizenhat, Budapesten négy helyszínen összesen huszonhat szakember látta el a feladatot.

Két év alatt közel kétezer (1919) embert értek a kiegészítő intézkedések. 2020-ban a részprogram eredményeit és tapasztalatait kiadványkötetben összegezte a Közalapítvány. Az *Alternatív támogatás* címmel szerepeltetett zárótanulmány és interjúválogatás tartalmazza a mentális és pszichés zavarokkal, addiktológiai problémákkal küzdő hajléktalan emberek kezelésbe vétellel és terápiával történő segítésének tapasztalatait.

Gyakran hangzik el a hajléktalanellátásban dolgozó szociális munkások részéről, hogy munkájuk attól válik mind nehezebbé, hogy egyre több pszichiátriai beteg kerül az intézményükbe, akiknek a jelenléte akadályozza a többiek megfelelő ellátását. Nem újdonság, hogy a hajléktalanok mentális állapota általában rossz, társas kapcsolataik nem jól funkcionálnak, és sokan közülük szenvedélybetegek. Nyilván kell lennie valami személyiséghez kapcsolódó egyéb problémának is, ami végül a hajléktalansághoz vezet. Önmagában az állásvesztés, a válás, az alkoholfogyasztás nem elegendő a hajléktalanná váláshoz, mert ha az lenne, nagyon kevésnek bizonyulna a jelenlegi férőhelyszám az ellátó rendszerben. Igazán pontos adataink nincsenek az ellátottak mentális állapotáról, betegségeiről, inkább csak sejtéseink. A kísérőintézkedés-szolgáltatás kiválasztásának ez az érzet volt az alapja. Tanulsága, tapasztalata pedig az, hogy rendkívül fontos lenne, hogy a mentálhigiénés szolgáltatás könnyen elérhető legyen az ügyfelek számára. A rendszeresen elérhető intézményi jelenlét/rendelés következtében idővel már nem lesz akkora kuriózum bemenni a „dildokihoz”. Megszokottá válik, hogy van ilyen. További pozitív eredmény lehet, hogy a mentális betegségben szenvedők kezelésében kifejezetten jól jöhet a terápia és a szociális munka összehangolása.

A kétéves részprogram lezárását követően a közalapítványnak módja van a kísérő intézkedések valamilyen más formában történő folytatására. 2022-ben részletesebb mentális és addiktológiai állapotfelmérés készül, melynek eredményei segíthetik az esetleges jövőbeni részprogram tervezését is.

Ismereteink alapján a következő teljes programozási időszakban is folytatható az étkezési szolgáltatás a kísérő intézkedéssel együtt. Az intézményi és ellátotti visszajelzések szerint erre a továbbiakban is szükség van, és szerintünk is.

Elekes Zoltán – Kovács Anna

CSALÁD OTT VAN, AHOL SZERETNEK

A Hargita Megyei Szociális és Gyermekvédelmi Vezérgazgatóság krédója, Gárdonyi Géza szavaival élve: „*A család is... olyan valami az életben, ami becses... Olaj az élet lámpásában.*” Intézményünk hitvallásának megfelelően tevékenységeink, pályázataink és programjaink középpontjában a gyermek és felnőtt kedvezményezettek családi típusú életvitele, a gyermekek és fiatalok önálló életre való felkészítése, a tehetségek felismerése és fejlesztése, illetve az akadályozottsággal élő személyek és a társadalom peremére szorult családok támogatása áll.

Rövid intézménybemutató

A Hargita Megye Tanácsa fennhatósága alatt működő szociális és gyermekvédelmi vezérgazgatóság többsíkú szociális védelmi tevékenységet folytat a megye területén. Ezek az aktivitások egymástól lényegesen eltérőek, a közös az egészben a cél, hogy a szolgáltatások révén élhetőbbé váljon a hátrányos helyzetben lévők élete.

Civil szervezetek támogatása

Intézményünk kiváló kapcsolatot ápol a megyében működő civil szervezetekkel. Hagyományt teremtettünk abból, ahogy a megyei önkormányzat által a számukra felajánlott megpályázható támogatásokat lebonyolítjuk. Idén összesen 15 egyesület és alapítvány 26 sikeres pályázatát 919 643 lejjel támogattuk öt nagy ágazatban: a veszélyeztetett helyzetű gyermekek és fiatalok jogainak védelme és érvényesítése terén, az egészségügyi és szociális otthongondozás terén, a falugondnokság terén, a fogyatékkal élő személyek támogatása, illetve a nyugdíjasok és idősek támogatása terén.

Felnőttvédelem Hargita megyében

A vezérgazgatóság Hargita megyében 12 981 nem intézményesített, különleges védelmet igénylő fogyatékos személyt tart nyilván: 1397 gyermeket és 11 584 felnőttet. Az év folyamán összesen 12 295 fogyatékos személy – 1084 gyermek és 11 211 felnőtt – részesült havi szociális juttatásban. Az intézmény által biztosított szolgáltatások részét képezi az ingyenes autóbusz- és vonatjegy, valamint az autóvásárlási hitel utáni kamat kifizetése is.

A felnőttvédelem terén intézményünk tevékenységi körébe tartozik az idős és/vagy akadályozottsággal élő személyek, a krónikus betegek, a családon belüli erőszak és az

emberkereskedelem áldozatai, a társadalom peremére szorul személyek, és nem utolsósorban a gyermekvédelmi rendszert elhagyó fiatalok támogatása.

Az utóbbiakat kérésükre meghatározott ideig elszállásolhatjuk a Világbank finanszírozásával és az *Egy kis pihenő az életemben* című pályázat keretében létrehozott multifunkcionális központban. A központhoz tartozó három, fából készült rusztikus kertesházban 12 fiatalnak biztosítunk lakhatást, és támogatjuk őket az önálló életvitelhez szükséges készségek elsajátításában.

Támogatott foglalkoztatási irodánk pályaorientációs és specifikus foglalkoztatási szolgáltatást nyújt a rendszerből kilépő fiataloknak és a megváltozott munkaképességű személyeknek, igyekeztünk elősegíteni a munkaerőpiaci reintegrációjukat és sikeres foglalkozási rehabilitációjukat.

Bátorítjuk a romákat, hogy merjenek álmodni

Társadalmi kirekesztést megelőző részlegünkben dolgozó munkatársaink a megyében mélyszegénységben élő vagy a társadalom peremére taszított embereket karolja fel. Ez a részleg a 2021 januárjában kirobbant tűzeset után jött létre. Január 7. a csíksomlyói roma közösség számára sorsdöntő nap volt, számos család otthona egy szempillantás alatt a tűz martalékává lett. A tragédia ellenére ez a nap fordulópont volt a roma közösség számára: megmozdult a város, a környék és a megye lakossága, hogy segítsen. Ugyanekkor számos intézmény és szervezet fogott össze, hogy közös erővel kiemeljük őket a mélyszegénységből, amelyben addig éltek. Az Erőss Zsolt Sportaréna a mai napig otthont biztosít 110 ember számára. Munkatársaink az első naptól kezdve szerves tagjai voltak a tűzeset áldozataiért tenni akaró közösségnek. A tűzkárosultak részéről is megfogalmazódott az igény, hogy „ha már megfogtuk a kezüket, akkor ne engedjük el”, járjuk együtt végig ezt az utat. Néhány hónappal később létrehoztuk *Társadalmi kirekesztést megelőző részlegünket*. A cél az, hogy megtanítsuk őket az alapszükségletekre, a különböző helyzetekhez való alkalmazkodásra, és megértessük velük az oktatás és a munkahelyek megtartásának fontosságát. Bátorítsuk őket, hogy merjenek álmodni, célokat tűzni maguk elé, és kitartással igyekezzenek ezeket az álmokat megvalósítani.

Felemeljük a szavunkat a családon belüli erőszak ellen

Intézményünkben 2012 óta működik a *Családon belüli erőszakkal foglalkozó részleg*, mely a sokáig tabuként kezelt és hallgatólagosan elfogadott bántalmazások megfékezésén dolgozik. A jelenség megszüntetése érdekében együttműködünk a megye 67 önkormányzatával, a csendőrséggel, a rendőrséggel, a tanfelügyelőséggel, a közegészségüggyel, a területi munkafelügyelőséggel és több civil szervezettel. Tájékoztató munkát végzünk, jogi és pszichológiai tanácsadást biztosítunk úgy az áldozatoknak, mint a bántalmazóknak. Szükség esetén segítünk az áldozatoknak a távoltagezés megszerzésében, és

ha igényt tartanak rá, az igazgatóságához tartozó védett otthonba helyezük őket, s adott esetben a gyermekeiket. A védett otthonban egy éven át teljes ellátást, pszichológiai és foglalkoztatási tanácsadást biztosítunk, segítjük őket, hogy a központ elhagyásakor képesek legyenek az önálló életvitelre.

Központjainkban otthonos, természetközeli környezetben élnek felnőtt beutaltjaink

A csíkszépvízi, a gyergyószentmiklósi és a gyergyótölgyesi központjainkban 150 felnőtt fogyatékos kedvezményezetttről gondoskodunk. Védett otthonainkban – Csíkszeredában, Miklósfalván és Alsóboldogfalván – 20 sérült felnőtt személy él, a Csíkszentmártoni Multifunkcionális Központban pedig 7, tizennyolc év fölötti, nehéz helyzetben levő fiatalnak segítünk megtalálni a helyét a közösségben és elhelyezkedni a munkaerőpiacon. Ezek a központok természetközeli környezetben helyezkednek el, gyönyörű udvarral, illetve virágos- és zöldségeskerttel.

Kis kert, nagy öröm – a kertészkedés terápiája

A felnőtt fogyatékosok központjaiban több beutalt is falusi környezetből érkezett, számukra a család és az otthon melegségét idézi a virágos- és zöldségeskert ápolása. A *Fogyatékos felnőtt személyek gyergyószentmiklósi központjában* a kedvezményezettek igazi terápiaként tekintenek a kertészkedésre. Már télutó havában elvetik a magokat, és

figyelemmel követik, amint az ablakpárkányon erős kis palántákká fejlődnek. Kérésükre a veteményeskertjük mellé fóliasátrat is kaptak, ide ültették ki és itt gondozták a palántákat. A lelkes kertészkedés meghozta a gyümölcsét: a veteményes a nyár folyamán biztosította a konyhára a friss zöldség egy részét, ősszel pedig boldogan takarították be a termést. Az intézmény udvarán, a fák árnyékában elhelyezett padokon kellemes volt üldögélni, érezni a gondosan ápolott virágok illatát, melyek szebbnél szebb színben kápráztatták a szemet kora tavasztól késő őszig.

Ősszel érik, babám a fekete szőlő... szüreti mulatságon a felnőtt fogyatékos kedvezményezettek

Annak ellenére, hogy Hargita megye nem tartozik a hagyományos szőlőtermesztő vidékek közé, falvainkban több évtizedes hagyománya van a szüreti bálnak. Az ősz közeledtével központjaink lakói is lázasan készülnek a mulatságra. A *Felnőtt fogyatékos személyek csíkszépvízi ápoló- és gondozóközpontjában* októberben tartották meg a szüreti bált. Az alkalmazottak és a kedvezményezettek közösen készítettek el szőlőkoszorúkat, melyeknek a kisorsolása a mulatság fénypontját jelentette. A nyertesek boldogan osztották meg a szőlőfürtöket a társaikkal. A mulatság jó hangulatban, vidáman beszélget-

ve telt el, a fiatalabbak pedig tánkra is perdültek az ilyenkor elmaradhatatlan *Ősszel érik, babám, a fekete szőlő* népdal hallatára.

„A legtöbb, amit gyermekeinknek adhatunk: gyökerek és szárnyak”
(Goethe)

A kiskorúak és a hátrányos helyzetben élő személyek védelmét nem lehet egyszerűen csak munkaként felfogni: ez hivatás, melyben összefonódik a szív és a lélek, a higgadság és a kitartás. Intézményünk feladata a kiskorúak védelmét illetően is összetett: nálunk csörög be az egységes gyermek- és felnőttvédelmi segélyhívószám, a *Bántalmazott, elhanyagolt és kizsákmányolt gyermekek sürgősségi befogadó és intervenciók központja*, illetve *Gyermek-esettanulmányi osztályunk* bármely pillanatban készen áll, hogy közbelépjen, a gyermekek érdekének és jogainak tiszteletben tartására fókuszálva. Hozzánk tartozik a *családi elhelyezés mint szociális szolgáltatás* és az elhelyezett gyermekek jólétének nyomon követése az örökbefogadásig, a családba való visszahelyezésig vagy a szociális-szakmai visszailleszkedésig. *Örökbefogadással foglalkozó osztályunkon* arra törekszünk, hogy a törvényes keretek tiszteletben tartásával növeljük a gyermekvédelmi rendszerbe került kiskorúak esélyét, hogy szerető családban nőhessenek fel, ahol gyökereket ereszhetnek, szárnyakat bonthatnak, és hogy a lehető legrövidebb időn belül beteljesüljön az álma azoknak a családoknak, amelyek gyermeket szeretnének örökbe fogadni. *A gyermekek egészségi, szellemi és lelkiállapotát felmérő osztályunk* a fogyatékos, tanulási és/vagy szociális-iskolai alkalmazkodási nehézségekkel küzdő, fogyatékosági fokozatot igénylő gyermekek mindenekfelett álló érdekeit és jogait tartja szem előtt. *Monitorozási osztályunk* állandó kapcsolatban áll a megyében működő civil szervezetekkel és önkormányzatokkal, s komplex szociális védelmi statisztikát vezet.

Kihívás: családként élni és felkészíteni a gyermeket az önálló életre

A rendszerben élő gyermekek többszörös traumával érkeznek hozzánk. Nem egyszerű a számukra elfogadni és feldolgozni azt, hogy valamely okból kifolyólag a szüleik nem akarták őket, vagy nem tudták vállalni a nevelésüket. A mi feladatunk, hogy feloldjuk bennük az elutasítottság érzését, szeretettel és szeretetre neveljük őket, illetve rávilágítunk arra, hogy mennyi örömforrás létezhet az életükben. Intézményünk hivatásos nevelőszülői hálózatában, a bentlakásos központjainkban, valamint a családi típusú központokhoz tartozó házainkban nagy hangsúlyt fektetünk a családias életvitelre és a gyermekek önállóságra nevelésére a fejlődésüknek, koruknak megfelelően.

Hargita megye Romániában úttörő volt a hivatásos nevelőszülői hálózat létrehozásában, és jelenleg is fejlett hálózattal rendelkezik: 213 hivatásos nevelőszülővel 399 gyermek/fiatal él. A nevelőszülői gondozás előnye az eredeti családehez hasonló életvitel, a

teljesebb értékű családpótlás és ennek köszönhetően a gyermek nagyobb az esélye az önmegvalósításra.

Két családias típusú elhelyezőközpontunkhoz, illetve a *Csíkszeredai Szociális Szolgáltatási Központ*hoz összesen 40 családi ház vagy panellakás tartozik, melyekben 304 gyermek és fiatal él. A két bentlakásos elhelyezőközpontunkban 74, a halmozottan sérült gyermekek központjában 22 beutalt lakik, a sürgősségi elhelyezőközpontban pedig 2 kiskorú. Ezekben a családi típusú házakban a nevelők irányításával a kedvezményezettek családi körülmények között töltik a gyermek-, illetve a fiatakorukat: tanulnak, szórakoznak, és segítenek a ház körüli munkában. Részt vesznek a takarításban, a virágos- és a zöldségeskert gondozásában, a termény betakarításában, az őszi befőzéseknél, s többen közülük kisállatokat tartanak. Segítenek a konyhán, így megtanulnak sütni-főzni. Együtt örülnek az adventi időszaknak, a karácsonynak, házszenteléskor együtt fogadják a szent keresztet, együtt farsangolnak, együtt festik meg a húsvéti tojást, és együtt terítik meg az ünnepi asztalt. Jó családként hangsúlyt fektetnek a keresztény életre: templomba járnak, évente sor kerül az elsőáldozásra, a bérmálkozásra, illetve a megkereszteletlenül rendszerbe kerülő gyermekek keresztelőjére. Megünneplik a születésnapokat, a végzősöket, a gyermeknapot vagy az anyák napját.

Némó, az aranyhal – a legszebb szülinapi ajándék

A házainkban uralkodó családias hangulatot bizonyítja egy kedves kis levél, melyet októberben egyik kedvezményezettünk küldött be az igazgatóságához, egy fotó kíséretében. A kislány örömmel újságolta: születésnapjára a lakótársaitól és a szolgálatos nevelőtől megkapta álmai ajándékát, egy kis aranyhalat. Túl a gyermek sugárzó örömén, a levélből egyértelműen kiderül az is, hogy kedvezményezetteink nagy „családként” élnek, melynek, mint írja, ezután tagja lesz a kis aranyhal is, akit *Némónak* neveztek.

Pont téged várunk! Isten hozott! Köztünk szeretetre találsz!

Ablakba tett plakátokra rajzolt színes üzenetekkel várták új társaikat a vezérigazgatóság *Oklándi Elhelyezőközpontjában* élő kis lakók: PONT TÉGED VÁRUNK! ISTEN HOZOTT! KÖZTÜNK SZERETETRE TALÁLSZ! Az *Oklándi Elhelyezőközpont* közössége nagycsaládként éli mindennapjait. A központban 41 sajátos nevelési igényű gyermek él, akik az *Oklándi Inkluzív Oktatási Központ*ban tanulnak. Iskolakezdés előtt a gyermekek szomorúan búcsúztak társaiktól, akik ez évtől a *Csíkszeredai Szociális Szolgáltatási Központ* lakói és a *Szent Anna Speciális Szakiskola* tanulói lettek, de lelkileg már arra készültek, hogyan fogadják az új gyermekeket, akik a közeljövőben kerülnek az intézménybe. A központ vezetőjétől, Cseke Rozáliától megtudtuk, hogy az új kedvezményezettek érkezése előtti napon a gyermekek összegyűltek, és a fogadtatásról tanácskoztak. Nagy igyekezettel írták meg és színezték ki a plakátot, majd jól látható helyre, az ablakba

tették. A feliratból a hagyományos köszöntésen túl a biztatás és a szeretet ígérete csengett. A gyermekek ösztönösen is ráéreztek, hogy az újaknak elfogadásra van szükségük ahhoz, hogy beilleszkedjenek a közösségbe.

Angol és német intenzív nyelvi tábor Csíksomlyón – kapcsolat a határon túli nemzeti egységekkel

Egy év kimaradás után idén ismét sor került a *Csányi Alapítvány a Gyermekekért* által szervezett és finanszírozott, 10 éves múltra visszatekintő angol és német intenzív nyelvi táborra. A július utolsó hetében zajló idegen nyelvi tábornak a csíksomlyói multifunkcionális központ adott otthont, ahol 26 gyermek és fiatal fejlesztette tudását: a Hargita megyei gyermekvédelmi rendszerből 22, Kovászna megyéből pedig 4 kedvezményezett volt jelen. Az egy hét alatt a tudásra és kikapcsolódásra vágyó gyermekekkel és fiatalokkal a Csányi Alapítványtól érkező 11 személy – tanárok, mentorok, kismentorok és online bekapcsolódó önkéntesek foglalkoztak. A táborban tartózkodott a magyarországi civil szervezet operatív igazgatója, dr. Radoszáv Miklós is, aki már többedik alkalommal és mindig szívesen tér vissza Hargita megyébe.

„Az Alapítvány Életút-programjának csupán egyik eleme, hogy idegen nyelvet tanítunk a gyermekeknek, hisz enélkül ma már reménytelen az előrejutás. Ezt felismerve Elekes Zoltán vezérigazgató úrral – én a gyermekvédelemben dolgoztam az előző 30 évben Budapesten, és innen az ismeretség – úgy döntöttünk, hogy a gondozott gyerekeket is bevonjuk a programba. Az utóbbi 10 év bebizonyította a program sikerességét, és természetesen jót tesz a mi gyermekeinknek is, hiszen ily módon azt is meg tudjuk valósítani, amit nemzeti kormányunk eldöntött: hogy legyen kapcsolat a határon túli nemzeti egységekkel” – mondta dr. Radoszav Miklós. Mint azt az operatív igazgató hangsúlyozta, idén 11-en érkeztek az anyaországból, közöttük olyanok, akik már elvégezték az egyetemet, és most segítik a nyelvtanárok munkáját. A somlyói táborban idén is, akárcsak az elmúlt években, azok a gyermekek, illetve fiatalok vehettek részt, akik az elmúlt iskolaév alatt rendszeresen megoldották az alapítvány által online elküldött tesztek, és elérték azt a pontszámot, mely biztosította számukra a táborban való részvételt. 2019-ig a legjobb eredményt elérő kedvezményezettek az Egyesült Királyságban, illetve Németországban folytathatták a kikapcsolódással egybekötött intenzív tanulást egy-egy héten át. Idén azonban, akárcsak tavaly, a világvárvány miatt az alapítvány nem tudta megszervezni a külföldi idegen nyelvi táborokat Angliába és Németországba, ezért a legjobb eredményt felmutató kedvezményezetteinknek július 4. és 11. között a mohácsi összevont idegen nyelvi táborban nyújtottak felejthetetlen élményeket. A csíksomlyói nyelvi táborban intenzíven zajlott az élet: szervesen összekapcsolódott a nyelvtanulás, a honismereti program és a szórakozás, mindez olyan formában, hogy közben erős kapcsolati háló alakulhasson ki a gyermekek, a kismentorok, a mentorok és a tanárok között.

Tagjai a helyi közösségeknek

Intézményünk fontosnak tartja a kedvezményezettek beilleszkedését a közösségbe. A beilleszkedést megkönnyíti, ha a gyermek tisztában van a saját értékeivel, magabiztos, és jók a kommunikációs készségei. Példaként megemlítenénk az *Oklándi Elhelyezőközpont* célratoró munkáját: az itt élő gyermekeknek természetes az, hogy tagjai a helyi közösségnek. A központ vezetősége több olyan hagyományos címet kiérdemlő tevékenységet is szervez, melynek egyaránt örülnek a központ és a község gyermekei. Ilyen a minden évben várva várt mesemondóverseny, a népdalverseny és húsvét alkalmával a locsolóversmondó-verseny. Ezeken a vetélkedőkön nemcsak a rendszerben élő, hanem a Homoród-menti faluközösségek gyermekei is szívesen részt vesznek. A gyermekek közös időtöltését szolgálta például az idei tanévzáró végén rájuk váró meglepetés is: az iskola-kapu előtt színes mesevonal várta a kis utasokat, és elvitte őket egy érdekes meseutazásra.

Együtt a családdal – közel 300 személy örült együtt a hagyományteremtő rendezvény színes programjainak

Augusztus végén a három Homoród-menti faluból, Oklándról, Homoródújfaluból és Homoródkarácsonyfalváról közel 300 személy vett részt az *Oklándi Elhelyezőközpont* mellett működő *Comite Oklánd Egyesület* által szervezett *Együtt a családdal*-napon. A gyermekek, szülők, nagyszülők és nevelők nagyszabású rendezvényén az *Oklándi Elhelyezőközpont* közössége volt a legnagyobb család. A homoródkarácsonyfalvi Dungó-ferdő szomszédságában megtartott hagyományteremtő eseményt *Hargita Megye Tanácsa* támogatta. A résztvevők mindannyian jól érezték magukat. A programkínálat igencsak gazdag volt: főzőverseny, nemezelés, néptáncoktatás, fafaragás, kosárfonás, arcfestés, bábelőadás, kerékpárverseny és *Parasztolimpia*. Ez utóbbin tréfás programok vártak a résztvevőkre: boszorkányrepülés, bálahordás, talicskázás, létrafutás, kerék-gurítás, rönkhordás, teknőszlalom, ekehúzás, székely vágta, gumicsizma-hajítás, laskasirító-hajítás, fakanáldobás, szekérhúzás, bálagurítás, kukoricafosztás, gyapjúfonás, rúdtartás, kerékemelés és nyúl fogás. Mint azt a rendezvény megálmodója, az *Oklándi Elhelyezőközpont* vezetője és egyben a *Comite Oklánd Egyesület* elnöke, Cseke Rozália elmondta: „a Homoród mentén a mi családunk, vagyis az *Oklándi Elhelyezőközpont* közössége a legnagyobb család, így hagyományteremtő céllal meghívtuk a családokat a három faluból. Eseményünket közösségépítő céllal szerveztük, mivel kedvezményezetteinknek a közösségbe való beilleszkedését is szolgálta.”

Kihívás elé állít a tehetséges gyermekek nevelése

„A tehetséges és csodagyerekek főleg támogató családi légkörből jönnek” – állítja Dean Keith Simonton, a Davisi (Kalifornia) Egyetem pszichológiatanára. Ennek tükrében intézményünk kitartóan dolgozik a családi légkör megteremtésén, munkatársaink gondosan figyelnek a csírázó tehetségekre, és közösen próbálunk támogatást nyújtani képességeik kibontakoztatásában. Ennek következtében hagyományt teremtünk: 2010 óta minden júniusban megszervezzük a *Talentumnapokat*, hogy alkalmat nyújtsunk gyermekeinknek, fiataljainknak a tehetségük megcsillogtatására. Ugyancsak a családi hangulat erősítése és a tehetségápolás a célja a *Csodálatos az Árva Szeretete – CSÁSZ* nevű programunknak, mely 2012 óta szerves részévé vált az intézmény éves eseménysorának. A CSÁSZ-program keretében évente kétszer is találkozhatnak a kedvezményezettek és a munkatársak. A CSÁSZ-karácsonyra szebbnél szebb előadásokkal készülnek gyermekeink, és nem adhatnának szebb ajándékot egymásak, illetve a velük dolgozó alkalmazottaknak, mint a szívet melengető karácsonyi jeleneteket, és az időt, melyet az előadásokra való készüléssel töltenek el. Ősszel, általában októberben szokott sorra kerülni a CSÁSZ Focikupa, melyre a központjaink focicsapatain kívül a Kovászna megyei gyermekvédelmi rendszerből is benevez egy csapat. Mi több, az utóbbi években a *Csányi Alapítvány* focicsapata is erősíti a versenyt.

Hargita megyei zenészek Hargita megyei gyermekekért

Munkatársaink fokozott figyelmet fordítanak a személyiségfejlesztés fontosságára, ami a célkitűzés és -megvalósítás, a siker- és kudarckezelés, illetve az értékelés területére is vonatkozik. Törekvéseinket 2019 májusában felkarolta a *ForFun Egyesület*, melynek meghívására 5 országosan, sőt nemzetközileg is elismert Hargita megyei együttes lépett szabadtéri színpadra a csíkszeredai Mikó-vár udvarán. A *Hargita megyei zenészek Hargita megyei gyermekekért* című kétnapos, karitatív jellegű pop-, rock- és jazzfesztiválnak országos visszhangja volt, a Mikó-vár udvara pedig szűknek bizonyult a koncertekre igyekvő tömeg számára. Nem csoda, hiszen a rendszerben élő tehetséges gyermekek támogatásáért színpadra lépett a *Bagossy Brothers Company*, a *Robin and the Backstabbers*, a *Role zenekar*, a *Tündérgound*, az *Ineffable*, valamint a *One More Minute*. A bemondó is Hargita megyei híresség volt: Bocskor Bíborka, a *Magashegyi Underground* énekesnője, aki ez alkalommal a jótékonysági fesztivál kedvéért utazott szülőföldjére. A koncerteket mindkét nap a *Vámszer Géza Művészeti Népiskola* egész napos kézművesprogramja előzte meg, melyen a városból és a környékről érkező apróságok nagy érdeklődéssel vettek részt. Gyermekeink a mai napig nosztalgiával emlegetik a jótékonysági fesztivált: nem is csoda, hiszen a szervezői munkából felelősségteljesen kivették a részüket, és párnak közülük alkalma volt arra is, hogy a *Role* koncertjén színpadra lépjen, s együtt énekeljen a zenekarral.

A jótékonyági koncerten összegyűlt összeget a tehetséges gyermekek támogatására fordítottuk

A jegyek árából befolyó és a koncertek alatt felajánlott összegeket az *Indesertus Egyesület* kezelte, s a következő két évben arra fordította, hogy több mint 50 tehetséges, művészetekben vagy sportban jeleskedő, gyermekvédelmi rendszerben élő kiskorú és fiatal juthasson egy lépéssel közelebb az álmai megvalósításához. A kedvezményezettek támogatásáról egy vegyes bizottság döntött a pályázati kérelmek, illetve az azokat kísérő ajánlólevelek és oklevelek alapján. A bizottság összesen 58 pályázatot bírált el pozitívan: énekleckéket, gitár-, zongora-, szintetizátor-, fuvola- és hegedűórákat, rajz- és grafikakurzusokat finanszíroztak, fedezték a hoki- és futballfelszerelések, illetve a karatecsoportok edzési költségeinek egy részét. Például pozitív elbírálásban részesült a *Vasas Femina FC 1. Liga* játékosának pályázata, aki már 2016 óta tagja a román válogatott csapatnak is, 2018-ban pedig elnyerte az ország legjobb játékosa címet a *2. Ligában*. Kedvezően döntött a bizottság két jégkorongozó kedvezményezettünk kérését illetően is, akik a *Felcsík SK*, illetve a *Székely Jégkorong Akadémia* játékosai. Két ökölvívó kedvezményezettünk pályázatára is pozitív volt a bizottság válasza, hiszen a *Bene Regaz* csapatát erősítő fiatalok már számtalan alkalommal bizonyítottak, és dobogós helyet szereztek országos versenyeken is. Ugyancsak pozitívan vélekedett a bizottság 18 éves malomjátékosunk kérését illetően is, aki már európai szintű versenyeken is kiváló eredményeket ért el. Azok a fiatalok is pozitív választ kaptak, akik a szakmájuk gyakorlásához szükséges munkafelszerelésekre pályáztak.

Művészeti táborokban a tehetségek fejlesztéséért

Gyermekeink és fiataljaink a nyár folyamán művészeti táborokban fejlesztették tudásukat. A *Fehérlófia Egyesület* által szervezett kétnapos parajdi zenetáborban az 1-es számú családi típusú elhelyezőközpont 8 tehetséges fiatalja vett részt. A táborozók citerán, gitáron és hegedűn gyakoroltak. Augusztus 8–14 között 5 gyermekünk volt hivatalos a sarlópusztai Összművészeti táborba, melyet a *Csányi Alapítvány* szervezett. Kedvezményezetteink a kamarazenekar szekcióba, a természetfotó-szekcióba és a drámaszekcióba kaptak meghívót.

Nemzetközi pályázatok az életminőség javításáért

A kedvezményezettek életminőségének javítását, a fiatalok rendszerből való kilépését és sikeres társadalmi integrációját, a gyermekvédelmi rendszerből kikerülő fiatalok részvételét az európai demokratikus életben, illetve a hátrányos helyzetben levő fiatalokkal dolgozó munkatársak képzését célozzuk meg folyamatban levő 9 nemzetközi pályázatunkkal, melyekben intézményünk projektkoordinátorként vagy partnerként van jelen. Elbírálás alatt levő 3 nemzetközi pályázatunkkal digitális alapú eszközöket szeretnénk tervezni és alkalmazni az idős emberek kognitív károsodásának megelőzése érdekében, illetve a környezetvédelmet, a digitális oktatást és az iskolai oktatást céloznánk meg. Idén kifutott 3 nemzetközi pályázatunk a migráns háttérű vagy roma gyermekekkel foglalkozó óvónők képzésére, a bullying és cyberbullying kezelésére, valamint a Covid-19 vírus terjedését megakadályozó védelmi eszközök biztosítására fókuszált.

Huszár Viktória

ÁLMOK ÉS GYAKORLAT

Egy komplex szolgáltató élete

Az IRMÁK Nonprofit Kft. a megalakulása óta, 2000 szeptemberétől nyújt szociális szakosított ellátásokat, ezek keretén belül működtet fogyatékos személyeknek ápoló-gondozó otthonokat, idősek otthonait, nyújt 2004-től lakóotthoni ellátást, majd 2014-től egyre magasabb ellátotti létszámmal működtet *támogatott lakhatást fogyatékos személyek számára*.

A szociális szakosított ellátások mellett az alapszolgáltatások terén számos ellátási formában igyekszik mind nagyobb igényt kielégíteni. A szolgáltatási palettán szerepelnek támogató szolgáltatások, fogyatékos személyek nappali ellátása, idősek nappali ellátása, továbbá házi segítségnyújtás. E lehetőségek tárháza jelzőrendszeres házi segítségnyújtással, szociális étkeztetéssel is bővülni fog.

A magas szintű munkára való törekvés és elkötelezettség, az alapítók, valamint a munkatársak belső fejlődésre való készítetése az egyes intézményekben mára meghatározóvá vált: a szakmában kiemelkedő jelentőségű, saját fejlesztésű képzési rendszert is fel tudunk mutatni.

Az IRMÁK Nonprofit Kft. alapítói szándéka civil szervezetként *részt vállalni abból az állami kötelezettségből, amely szociális hálóként nyújthat biztonságos ellátást vagy támogatást közvetlenül a rászorulóknak*. Az alapítók feladataikat a folyamatosan változó jogszabályi keretek mentén biztosítják, ma már közel 500 munkatárssal.

Az egyes intézmények szakmai programjának célja, hogy a működési területükön élő fogyatékosággal élő, időskorú személyek, továbbá minden fokozottan hátrányos helyzetű társadalmi csoport részéről felmerülő szükségleteket differenciált szolgáltatási rendszerben elégítse ki. A működtető folyamatokat dolgoz ki a célcsoportok rehabilitációs és önérvényesítési lehetőségeinek fejlesztésére, felméréseket végez, kutatja a fejlesztés lehetőségeit, programokat modellez. A legmagasabb színvonalú szolgáltatást tiszta, hangulatos környezetben nyújtják, empatikus, segítőkész, képzett munkatársakkal.

Szívügyüknek tekintik ügyfeleik teljes körű elfogadtatását, az adott településeken élők érzékenyítését. Minden munkatárs vallja, hogy az integráció az egyetlen járható út az évtizedeken át felépített falak lerombolására. Az egyéni, valamint a kollektív felelősség megfogalmazása szándékhoz, a szándék akarathoz, az akarat kitartással párosulva tettekhez vezetett, a kitartás pedig mára jól érzékelhető eredményeket hozott.

Az IRMÁK Nonprofit Kft. küldetésének tartja a perifériára szorult idős emberek ellátását, valamint fogyatékos embertársaink visszavezetését a társadalomba.

Az elmúlt évek szakmapolitika törekvései egy kiszámíthatóbb, stabil rendszer megalkotását célozzák, de ez csak akkor lehet eredményes, ha a fenntartói oldal is partnerként vesz részt benne.

Az IRMÁK Nonprofit Kft. egy **dinamikusan fejlődő szociális szolgáltató**, amely a minőségre törekszik a szakembergárda továbbképzésével is. Intézményei integrált formában működnek, és igyekeznek minden ellátotti csoportot biztonságos környezetben, európai színvonalon kiszolgálni.

Az országban az elsők között hoztak létre támogatott lakhatásokat – önerőből – több helyszínen. Jelenleg több mint száztíz fő veszi igénybe támogatott lakhatási szolgáltatásukat, mely szám 2021 végére közel 160 fővel bővül két európai uniós projektben való részvétellel eredményeként. Öt működő intézményükben közel négyszáz fő kap szociális szakosított ellátást, s további négyszáz az alapszolgáltatásokat. Működésük magas színvonalát külföldi és hazai jó gyakorlatok megismerése, alkalmazása és átadása biztosítja.

Az IRMÁK Nonprofit Kft. első támogatott lakhatást nyújtó intézménye 2014-ben nyitotta meg kapuit a felnőtt fogyatékos személyek előtt. Hét címen 63 főnek adunk otthont és korszerű szociális szakosított ellátást Albertirsán, Pilis településen, Csobánkán, Szentendrén és Soltvadkerten.

Az ingatlanok egy része saját tulajdon, de vannak köztük béreltek is.

Az egyenként nyolc fő számára otthont nyújtó barátságos méretű ingatlanokban jól láthatók a támogatott lakhatás és az ápoló-gondozó otthonok közötti különbségek. A támogatott lakhatás célja az ellátottak minél teljesebb autonómiájának és társadalmi integrációjának elérése a **normalizáció–integráció–participáció** elveinek szem előtt tartásával, amit a szükségletekhez és igényekhez igazodó esetvitel és kísérő támogatás nyújthat.

Ez az elv vezetett ahhoz, hogy a fenntartó nemcsak a vonatkozó jogszabályi kötelelem okán, de saját szakmai meggyőződése alapján is záros határidőn belül valamennyi ellátottját kis létszámú támogatott lakhatásba kívánja költöztetni a nagy létszámú intézmények helyett.

Az IRMÁK Nonprofit Kft. Speciális Foglalkoztató Otthona Albertirsán több mint 80 felnőtt fogyatékos személy számára nyújt ápoló-gondozó otthoni ellátást a támogató szolgáltatás nyújtásával, fogyatékos személyek számára elérhető nappali ellátással és más, intézményen kívül fogyatékkal élők számára is lehetőséget kínál fejlesztő vagy akkreditált foglalkoztatásban történő munkavégzésre.

A megváltozott munkaképességű dolgozók értékteremtő munkáját több területen is kiaknázzák, így az intézmények biztonságos keretek közt kínálnak munkát pl. intézményi takarításban, kertészetben, főzőkonyhán, mosodában, kézművesműhelyekben vagy különféle csomagolási feladatok elvégzésében, egyszerűbb vagy bonyolultabb összeszerelési munkákban.

A Kft. a megváltozott munkaképességű munkavállalók iránt érzett elkötelezettségből olyan innovatív technikákat igyekszik beépíteni a hétköznapi munkájába, amelyek a monotóniát megtörve a munkát érdekesebbé, kellemesebbé tehetik.

Emellett a megváltozott munkaképességűeket folyamatosan képezzük, motiváljuk, aminek érdekében évi több alkalommal a foglalkoztatáshoz kapcsolódó fejlesztő programsorozatot tartunk: ezek célja a dolgozók fejlesztése, erősségeik hangsúlyozása, ismereteik bővítése.

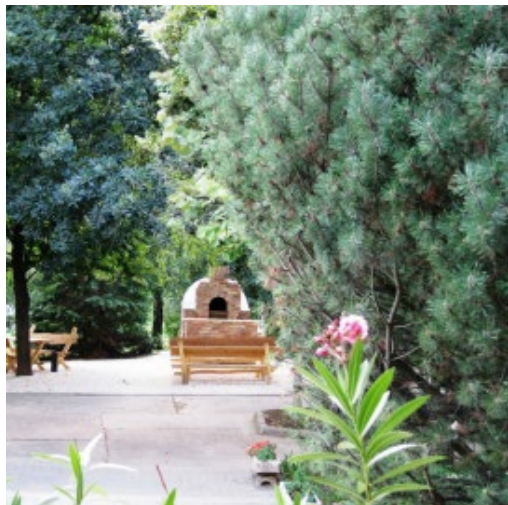
Az IRMÁK Nonprofit Kft. **Kraxner Alajos Speciális Foglalkoztató Otthona** a Pest megyei, varázslatos természeti adottságokkal megáldott Csobánkán található.

Az intézmény korábban 125 fő enyhe vagy középsúlyos értelmi fogyatékos felnőtt részére kínálta ápoló-gondozó otthoni ellátását egy-, illetve kétágyas szobákban.

A szolgáltatások sorában az albertirsai intézményhez hasonlóan megtalálható a támogató szolgáltatás, a nappali ellátás is. Működési struktúrájának része a fejlesztő, valamint az akkreditált foglalkoztatás.

Az intézmény életében lényeges változás volt, amikor elérhetővé vált valamennyi ellátott számára a támogatott lakhatásba költözés. Az intézményiférőhely-kiváltási folyamathoz kapcsolódóan mára részben a 11 támogatott lakhatás céljára épült ingatlanban és a szolgáltatások szervezéséhez, valamint a közösségi együttlétnek, a foglalkoztatásnak, a nappali ellátásnak is helyet adó szolgáltatási központban valósul meg az ellátás. A teljes kiváltás 2021 decemberében valósult meg.

Felismerve az idősothonok iránti egyre fokozódó igényeket, a fenntartó a korábban fogyatékos személyeknek otthont adó épületegyüttes alapfunkcióját megtartva, korszerű modernizálás után megnyitotta kapuit azon idősök számára, akiknek négyórás ápolásra van szükségük, és otthonukban történő ellátásuk nem megoldható.

Az IRMÁK Nonprofit Kft. jelenleg két intézményben, több mint 110 férőhelyen kínál lehetőséget a nyugodt, biztonságos, tartalmas időskor eltöltésére, azzal, hogy további több mint 60 új férőhellyel bővülünk 2022. I. negyedévében, majd még közel száz férőhelyet hozunk létre Pest megyében, Albertirsán.

A fenntartó Piliscsabán működő idősotthonában több mint 80 idős számára nyújt tartós elhelyezést 2-3 ágyas szobákban, emellett idősek számára nappali ellátást is nyújt, továbbá házi segítségnyújtást és támogató szolgáltatást működtet.

Hogy mit jelent az egyre fejlődő idősellátás az IRMÁK nonprofit Kft-nél? A jogszabályi feltételek maradéktalan betartásával pazar természeti adottságú környezetben teremt az idős korosztály számára olyan háttérrel, ami hozzájárul az ott élők szellemi és testi frissessége megtartásához, egészségük megőrzéséhez, biztosítja az egyes (pl. egészségügyi) intézményi szolgáltatásokhoz való hozzáférést, és változatos programokat kínál a szabadidő aktív eltöltéséhez.

Hogy tartani tudjuk a magas minőséget, rendszerezett, jól kontrollálható munkát végzünk, ezt segíti a felépített szervezeti struktúra és az előre meghatározott **éves munkaterv**. E terv kiindulópontja az előző év szakmai munkájának, munkatervének értékelése, az abban megfogalmazott feladatok megvalósulásának vagy kudarcának elemzésével, majd következik a programok megtervezése, ezek időbeli ütemezése, s a végrehajtásért felelős körnek és az ellenőrzéshez szükséges eredményindikátoroknak a meghatározása.

Az IRMÁK Nonprofit Kft. Esztergomi Szociális Szolgáltató és Támogatott Lakhatása 2020-ban nyitotta meg kapuit az ügyfelek előtt. Itt 8–12 férőhelyes, támogatott lakhatás céljára épített ingatlanokban biztosítjuk a fogyatékos személyek magas szintű ellátását.

Az évek során felhalmozódott tapasztalat és tudás a garanciája a cégnél folyó magas szintű munkának. A fenntartó a szolgáltatás még sok részletét finomítani, pontosítani kívánja, ezért szükségesnek tartja az egységes szakmai protokollok kidolgozását. Ezért feladatot vállalt szakmatámogatási területen is, ahol eredményes pályázat esetén konzorciumi tagként tehet még többet az ellátás javításáért.

Az IRMÁK Nonprofit Kft. alapítói, vezetői, munkatársai vallják: mindenkit megillet az a jog, hogy amikor átmenetileg vagy tartósan, részben vagy teljesen elveszti az önellátás képességét, adekvát segítséget kapjon. Mindenkinek – akinek szüksége van rá – joga van a megfelelő, hozzáértő, empatikus, odafigyelő, értő és megértő támogatásra intézményes keretek között is. Ennek a célnak a megvalósítását szolgálja az IRMÁK Nonprofit Kft. valamennyi munkatársa nap mint nap.

Farkas Mónika

KAPUNYITÓ

Innováció hajléktalanokkal

A **Hajléktalanokért Közalapítvány** uniós finanszírozású, első lakhatást biztosító programjának a „Kapunyitó” nevet adtuk, hogy ezzel is érzékeltessük a program lényegét, és megkönnyítsük a viszonyulást mind a megvalósításban részt vevő kollégák, mind az ügyfelek számára. Talán mondanom sem kell, hogy a szakmai stáb realisabban látta, mint a lakhatásba jelentkező ügyfeleink többsége, miszerint „csak” az elindulást tudjuk segíteni az önálló lakhatáshoz, végleges – sőt, nem is túl hosszú távú – támogatást nem nyújthatunk. Persze ez a „csak” nem is olyan kevés: igen erős, többoldalú támogatást jelent, amely a bevontak egyéni szükségleteinek, képességeinek és saját ütemüknek a figyelembevételével segíti az önálló lakhatásba kerülést, ott a mindennapi működést, majd az önálló lakhatás megtartását.

Nézzük, miből is állt a bevont ügyfelek támogatása.

1. Mentális támogatás:

- egyéni esetvezető szociális munkás (mentor) – 6 fő;
- életvezetési tanácsadó – 1 fő;
- lakhatási és munkavállalási koordinátor – 1 fő;
- egészségügyi koordinátor – 1 fő;
- sorstárs segítő – 1 fő;
- 24 órás telefonos krízisügyelet;
- támogató csoport – 2 fő csoportvezető;
- konfliktuskezelő, beilleszkedést és munkahelymegtartást elsősegítő csoport, 2 fő csoportvezetővel;
- szabadidős programok.

2. Anyagi támogatás:

- albérlet/munkásszálló finanszírozása 1-1,5 évig;
- együttműködést ösztönző támogatás pénzbeli juttatás formájában;
- beköltözési csomag;
- háztartási bútorok, eszközök és gépek;
- egészséget támogató eszközök és szolgáltatások.

A program keretében nyújtott szolgáltatások felsorolását áttekintve látszik a sokrétű, többirányú támogatás, amelyeket ügyfeleink a mentorokkal együtt kidolgozott, a program során rugalmasan alakítható egyéni fejlesztési tervüknek megfelelően vettek igénybe.

Ahhoz, hogy a programot sikeresen megvalósíthassuk, szükség volt a részt vevő kollégák munkájának támogatására is:

- csapatépítésre;
- team-megbeszélésekre kéthetenként;
- csoportos szupervízióra havonta;
- egyéni esetvezetési tanácsadásra havonta;
- Messenger-csoportra a kapcsolattartás és az információáramlás elősegítésére.

Mit sikerült elérnünk a Kapunyitó projekt 28 hónapja alatt? A főbb statisztikai adatokkal mutatom be:

- 35 hajléktalan lakhatásának támogatása (18 ffi, 17 nő) (10 pár – ebből 1 testvérpár, 15 fő egyedülálló);
- átlag közel 1 év támogatott lakhatás/fő;
- összesen 11 322 vendégéjszaka (a vállalt vendégéjszakák 120%-a);
- támogatási helyszínek: 4 albérlet, 3 munkásszálló;
- 26 fő (75%) a program után is önálló lakhatásban marad (14 fő albérletben, 12 fő munkásszállón);
- lemorzsolódás: 25% (közülük 3 fő elhunyt).

Amikor felkérést kaptam a program bemutatására, úgy gondoltam, száraz szakmai anyag helyett a személyes élmények felől közelítem meg a programot, így – a saját élményt hangsúlyozva – a felkérést továbbítottam a kollégák és a még látóterünkben lévő támogatottak felé. Sem tartalmi, sem mennyiségi elvárás nem volt. Született összefoglaló, esetleírás, élménybeszámoló. Egyikük racionálisabb, másikuk érzelmesebb. Néhány téma több beszámolóban is megjelenik, mutatva azok súlyát.

Az (élmény)beszámolókat változtatás nélkül csatolom, kezdve a sajátommal. A program zárásaként készítettünk egy kisfilmet, amelyben bemutatjuk a „Kapunyitó projekt” céljait, eredményeit, s melyben megszólalnak a megvalósítók és a támogatottak is. Linke a cikk végén található.

Farkas Mónika – szakmai vezető

A programban betöltött szerepemből kifolyólag a stábmunkát és az adminisztrációs feladatokat szeretném bemutatni.

Nagyon fontos volt már az induláskor, hogy olyan kollégák kerüljenek a csapatba, akik képesek és akarnak is együttműködni egy közös cél érdekében. Akik bár tudnak önálló döntéseket hozni, nyitottak a jó meglátásokra, tudnak segítséget kérni és igénybe venni a munkájukhoz, és hajlandóak ezt nyújtani is a kollégáiknak – vagyis igazi csapajátékosok. No de mielőtt belemerülnék egy jól működő csapat könyvszagú bemutatásába, saját

élményből megközelítve a kérdést bátran állíthatom, hogy a programot egy ilyen stábbal valósítottuk meg.

A rendszeres megbeszélések lehetővé tették, hogy azonos elvek mentén, mégis egyénre szabott esetmunka folyjék. Egy-egy elakadásra a szociális munkában a teammegbeszéléseken, a szupervízióon vagy az esetvezetési tanácsadáson is megoldást tudtunk találni. Ezzel persze nem azt állítom, hogy nem kerültünk szembe a rendelkezésünkre álló eszközökkel nem megoldható problémával, hanem hogy az esetek többségében sikerült nézőpontot váltanunk, és új szögből megközelíteni az esetet. Természetesen olyan is előfordult, hogy el kellett engednünk egy-egy ügyfelet, mert az adott helyzetben rendelkezésünkre álló eszközök, illetve a támogatott motivációi nem közeledtek egymáshoz. Az viszont minden alkalommal igaz volt, hogy amíg erre a döntésre jutottunk, addig több kört is futottunk.

A program szakmai és pénzügyi tervezése, valamint az irányító hatóság számára végzett adminisztráció – beszámolók, változásbejelentések – szintén a munkám szükséges részét képezték, s közben megtanultam egy projekt pénzügyi gazdálkodásának a tervezését. Projektszemléletű gondolkodást sajátítottam el, annak minden felelősségével és hozadékával.

A program sikeres megvalósításához nagyban hozzájárult az a bizalom, s szükség esetén az anyagi támogatás, amit a közalapítvány vezetőségétől kaptunk.

Selmeczi Szabina – mentor

A VEKOP lakhatási projekt létrejöttékor örültem, hogy lehetőség nyílik hajléktalan emberek számára meghatározott időre lakhatás biztosítani. A program elején sok nehézséggel kellett megküzdeni. A magánlakáspiacon keresgélve szembesültünk, mennyire nehéz az ügyfeleink számára lakást találni. A tulajdonosok nem szívesen adták ki az ingatlanjukat hajléktalanoknak, de a törekvésünk végül sikerrel járt, lettek, akik bérbe adták a lakásukat. A kliensek felkutatása is komoly feladat volt. Nem tudtam, hogyan fogom integrálni a közterületen élő hajléktalanokat, akik elvesztették a lakásukat, ha egyáltalán volt valaha olyanjuk. Tudtam, hogy többlépcsős folyamat lesz, de intenzív támogatással a visszailleszkedésük megvalósítható. Felkészültem arra is, ha a folyamat esetleg negatív irányba fordulna. Az ügyfelek kiválasztásában igyekeztem azokat az erősségeiket nézni, amelyek szükségesek lehetnek a jövő szempontjából, hogy a projektet pozitívan zárják, majd az önálló lakhatás irányába menjenek tovább.

Miután sikerült ügyfeleket és ingatlant találni, a költözés megszervezése lett a következő feladat. Az én gondozottjaim egy ikerpárral kerültek egy ingatlanba. Négy ember, négy személyiség, négy ellentétes gondolkodásmóddal. Beköltözés után a fő célom az ügyfelek integrálása volt, amellett, hogy mindegyikük mögött más-más múlt és életút állt. Elég nagy feladat volt e közösség egy lakásban való megtartása. Ebben segítséget

nyújtott a kollégám és a team – sajnos a helyzetet nem könnyítették meg a koronavírus által okozott nehézségek. Az első fél év a kliensek beilleszkedéséről szólt. Én azt gondoltam, hogy ha lakáshoz jutnak nagyon fognak örülni ennek a lehetőségnek, és a határozott idejű biztos lakhatás mellett a jövőre tudnak majd spórolni. Az együttlétkor ütközött ki a négy teljesen különböző személyiség. Számomra apró dolgokon vesztek össze, például: valaki letépte a függönnyt a konyhában, ki mosakszik reggel, és mennyi időt tölt a fürdőszobában, a mosás, az esti fürdés, a takarítás és a konyahasználat rendje. Ki mikor főz, mennyi időt tölt ott, ki melyik edényt használja, a hűtő használata, ki melyik polcot használja, mert a kolbásznak nem maradt hely stb. Az elején gyakran kellett kimennünk, és kerekasztal-beszélgetéseket tartottunk. Felírtuk, kinek mi a feladata, és a takarítási rendet. Remek lehetőségnek bizonyult a konfliktuskezelési csoport, itt ugyanis mindenki megbeszélhette a problémákat egymással két mentor segítségével. Ezenkívül a rendszeresen megtartott szabadidős program keretein belül lehetőségük nyílt a klienseknek az összecsiszolódására. Voltak az állatkertben, kirándulni, kolbászfesztiválon. Ezek az alkalmak lehetőséget nyitottak, hogy jobban megismerjék egymást, és megnyíljanak egymás felé. Én is jobban megismerhettem őket. Kb. fél év elteltével látni lehetett a fejlődést, és a program végére elég jól összecsiszolódtak.

Korábban említettem a koronavírus-járványt, ami meghatározta például a munkahe-lyük stabilitását. Fontos volt számukra is a biztos jövedelem, egy munkahely elvesztése megnehezítette volna az önálló otthon elérését. Ügyfeleim szerencsére nem veszítették el az állásukat. A szoros esetkezelés során kezeltük ezt a problémát, ahogy a személyek mentális állapotára is ügyeltünk. A családdal való kapcsolattartás is feltétele volt az esetkezelésnek, már akinek egyáltalán volt családja. A program vége felé látni lehetett, ki hogyan fogja folytatni az életét, milyen úton halad majd tovább. Az egyik kliensem fizetése nem volt elég az önálló albérlet finanszírozásához, mivel közmunkát végzett, s ebből a kevés jövedelméből vonták a korábban felhalmozott tartozásait. Ő egy jobb színvonalú szállóra tudott továbbmenni. Másik ügyfelemnek sikerült albérletbe költöznie. Bízom benne, hogy az utógondozás után is megállja majd a helyét ebben a nehéz gazdasági helyzetben.

Véleményem szerint ez a projekt nagyon jó lehetőség, hogy a hajléktalan emberek számára lakhatást biztosítson, de két év kevés rá. Az én esetemben látni lehetett, hogy kb. fél év után tudtak csak konfliktusmentesen egymás mellett élni, és a fennmaradó időben kellett egyenesbe jönniük, hogy önálló lakhatást biztosíthassanak maguknak. Fontos még megemlítenem, hogy a kliensek többségének adósságai vannak, amelyeket ennyi idő alatt nem lehet visszafizetni. Mire az ügyfél kezdi az új életét megszokni, ki kell költöznie az ingatlanból. Nem beszélve arról, hogy az alacsony fizetések mellett mennyi esélye van önálló lakhatást bérelni. Ezek után úgy vélem, Magyarországon nagy szükség lenne szociális bérlakások építésére, felújítására. Több állami szerepvállalás kell! Így a hajléktalan emberek bekerülhetnének a társadalom perifériájáról. A meglévő

szociális rendszer változtatásra szorul. Sokkal több, speciálisan képzett szociális munkásra, gondozóra lenne szükség. Egy-egy ember visszaintegrálását éveken nyomon kellene követni, támogatni, segíteni az új életük kialakítását. Szükség lenne törvényi változásokra is. A hátrányos helyzetűek munkába integrálásának érdekében adókedvezményeket kellene bevezetni azoknál a vállalkozásoknál, amelyek rossz szociális háttérrel rendelkező embereket hosszú távon alkalmaznak. Így visszakerülnének a munka világába, ami által a társadalmi befogadásuk is könnyebbé válna.

Varga Adrienn – mentor

A program elején fontos volt, hogy az első interjúkra minél több időt szánjunk, mérjük fel az ügyfél motivációját, mentális és egészségügyi állapotát, szociális készségeit. Az ügyfelek felmérése során – az első beszélgetést követően – épp ezért hasznos volt, hogy a projektben dolgozó minden munkatársat (eü. koordinátor, lakhatási koordinátor, életvezetési tanácsadó stb.) bevonjunk a tervezésbe és a bekerülő személyekről való döntésbe. Esetenként külső munkatársak, háziorvos, pszichológus, utcai szolgálat projekten kívüli tagjai körében is végeztünk egyeztetést az adott jelentkezővel kapcsolatban, ha nehezen tudtunk dönteni. A projekt résztvevőinek kiválasztása után mentorként az volt a fő feladatunk, hogy az általunk segített ügyféllel megtaláljuk a közös hangot, együtt célokat tudjunk kitűzni, amelyek hozzájárulnak az adott ember fejlődéséhez, a lakhatás tartós megmaradásához. Egy külső szemlélő számára könnyűnek tűnhet, hogy megfogalmazza a céljait, de évek óta az utcán élő embereknél nem így van. Sokaknak azt is nehéz volt elhinniük, hogy nemcsak szállást kínál nekik a segítő (egy projekt), hanem önálló lakhatást, amely akár hosszú távon is az otthonuk lehet. Mentorként segítette a munkánkat a projekt viszonylagos rugalmassága, hogy arra fordíthattuk a támogatást, amire éppen szükségük volt az ügyfeleknek, s így egyénre szabott esetmunkát tudtunk végezni. Fontos része volt még a mentori munkának, hogy sok háttértámogatás érkezett: egyéni és csoportos foglalkozások keretében fel tudtuk dolgozni az ügyfeleinkkel megélt negatív és pozitív eseményeket.

Agócs Mária – életvezetési tanácsadó

Amikor a programról alkotott véleményemről, a tapasztalataimról kérdeztek, az a kép villant be, mikor először tettünk látogatást egy frissen albérletbe került párnál. Az, ahogy készültek a fogadásunkra, és vendégül láttak minket „a saját lakásukban”, a büszkeséggel teli örömük, ahogy körbevezettek, és mindent megmutattak, ahogy meséltek a terveikről, és hogy mennyire feszengtek ebben az új, szokatlan helyzetben. A zavartságuk ránk is átragadt. Hazafelé róluk beszélgettünk, s a sok pró és kontra érv után arra jutottunk, hogy bennük megvan az a potenciál, amely a „normál társadalomban” való boldo-

guláshoz szükséges. Reméljük, nehézségeik dacára a későbbiekben is boldogulnak majd, és nem csak egy jó évük lesz.

Dula Krisztián – mentor

A hétköznapi, rutinszerű feladatok mellett (Nappali Melegedő, Utcai gondozó szolgálat, Éjjeli menedékhely) sok új feladatot adott a projekt. Az elején a lakások kereséséhez mindannyiunk munkájára szükség volt az albérletárak emelkedése és a program indulásának több mint egyéves csúszása miatt. Nehéz volt rálelni a hajléktalan emberek számára lakást kiadó tulajdonosokra, és a lakhatásra fordítható összeg elértéktelenedése sem könnyítette meg a dolgot. A kitartó keresés azonban meghozta eredményét, és nagyon jó színvonalú lakásokat találtunk.

Az ügyfelekkel mélyebb, szorosabb kapcsolatot kellett kialakítanunk, mint a hétköznapi munkában, ugyanakkor meg kellett maradnunk a segítő szakember szintjén, kialakítva az optimális „közelséget”. A munkásszállóra költöző embereknél a hétköznapi életre, a teendőkre nem tudtunk olyan hatással lenni, mint a lakásba költözőknél. Ennek oka, hogy a munkásszállókon már van egy működési rend, míg a lakásokban az együttélési feltételeket a mentorok beszélték meg az ügyfelekkel. Így minden lakásban kicsit eltérőek voltak az együttélési szabályok. Ez lehetőséget adott arra, hogy a kliensek egyéni szükségleteit a lehető legszélesebb körben figyelembe vehessük. Kerültek olyan ügyfelek, akik még soha nem éltek saját háztartásban, a gyermekkorukat intézetekben, felnőttkorukat az utcán vagy szállókon töltötték. Nekik a mosógép használatától kezdve a pénzbeosztásig mindent meg kellett tanítanunk.

Olyan ügyfelek is akadtak, akik csak nagyon rövid ideig voltak hajléktalanok a program előtt. Ők rendelkeztek kialakult háztartásvezetési szokásokkal, amelyek azonban nem voltak túl célravezetőek és hatékonyak. Velük meg kellett értetni, miért jobb más módon intézni a dolgokat.

A csoportfoglalkozásokon és a mentori találkozókon való részvételi hajlandóság és a pontos megjelenés fontosságának megértése is kihívások elé állította a mentorokat. Az ügyfelek életéből eddig hiányoztak az ilyen gyakoriságú és mélységű események. Az elején többen jelezték, hogy nem szeretnék mások előtt beszélni magukról, s túl gyanakorinak tartották a mentori találkozókat. A program sikeresen résztvevőivel meg tudtuk értetni ezeknek az alkalmaknak a jelentőségét, a tanulás szükségességét.

Szintén fontos feladat volt mentorként megértetni az ügyfelekkel, hogy takarékoskodniuk kell, tartalékot képezni a program utáni időszakra. A racionálisan megtakarítható összeg a támogatott lakhatás ideje alatt nagyjából egy saját albérlet kauciójának és néhány havi bérleti díjának felelt meg. A hajléktalan-életmódhoz sajnos hozzátartozik, hogy az ügyfelek értékeiket nem tudják biztonságos helyen tárolni, ezért a mának élnek, tartalékra nem gondolva. Amikor elkezdtük a közös munkát, megkérdeztük az ügyfelektől, hogy ők az aktuális jövedelmükből mennyit tennének félre. Majd mi, mentorok is

elmondtuk, hogy szerintünk mennyi lenne a reális összeg a fenti célok megvalósításához. Ebben volt a legnehezebb konszenzusra jutni az ügyfelekkel, de szerencsére legtöbbször sikerült megállapodni.

Hajdú Emőke – mentor

A Vekop lakhatási program egyben volt nagy lehetőség és kihívás mind nekünk, mentoroknak, mind az ügyfeleknek. Mivel a programra írt pályázat jóval korábban született, mint azt elnyertük volna, a lakhatási támogatás egy főre eső összege igen alacsony lett a valós árakhoz képest, nagyon nehezen találtunk megfelelő lakásokat az ügyfeleink számára. Tovább nehezítették dolgunkat a lakástulajdonosok félelmei és előítéletei. Nehéz volt továbbá összehozni a pályázat kitételeit az ügyfelek igényeivel és a lakáspiac kínálta lehetőségekkel. Az ügyfelek a belvárosban, külön lakásban vagy minimum külön szobában szerettek volna lakni, amit a bérleti díjak magas összege miatt nem tudtunk finanszírozni, illetve nehezen találtunk olyan tulajdonost, aki hajlandó volt kiadni a lakását hajléktalan személyeknek.

A legnagyobb kihívás mégis az volt, hogy egy-két év alatt felkészítsem az ügyfeleimet a program lejáta utáni időszakra, amikorra képessé kell válniuk önálló lakást fenntartására. Ügyfeleim között voltak, akik csak kevés időt töltöttek az utcán, míg mások évek óta ott éltek. Mivel a program megkezdésekor csak olyan bérleményeket találtunk, amelyek többre kerültek, mint a támogatás összege, az ügyfeleknek önrészt kellett fizetniük. Ez tovább rontotta a program lejáta utáni önálló lakhatás esélyét, hiszen nehezebben tudtak takarékoskodni. Beköltözéskor meg kellett küzdeniük az őket ért „pozitív traumával” is. Fokozatosan alakítottuk ki az ügyfelekkel a lakásban éléshez szükséges képességeket. Legyen szó pénzbeosztásról, takarításról, közösségben való viselkedésről, minden átkeretezést, újraértelmezést kívánt. Szorosabb és mélyebb szociális munkára volt szükség, mint a klasszikus értelemben vett szociális ügyintézés. Az egész program ideje alatt a legnagyobb meglepetést mégis a hosszú éveken át utcán élő nyugdíjas pár okozta, akiknek sikerült előtakarékoskodniuk a program alatt, s mai napig fenntartják az albérletet.

Mindezen nehézségek ellenére több ügyfél tudta megtartani a lakhatását, mint ahány visszakerült az ellátórendszerbe. A lakhatási program alatt részt vehettek csoportfoglalkozásokon, szabadidős programokon, melyeket maradandó jó élményként emlegetnek, mivel hajléktalanságuk ideje alatt mindezeket nem engedhették meg maguknak, ugyanis akkor a túlélés volt a cél.

Kovács Gábor – lakhatási koordinátor

A program egyik fontos eleme az utcai és intézményi életvitelből történő kiválás, hosszú távú perspektíva biztosításával.

A lakhatás alapvetően két területre koncentrálódott:

- a lakáspiacon történő bérleti viszony kialakítására
- és munkásszállón való elhelyezésre.

A bérlés induló szakasza jelentős nehézségeket hordozott magában, ilyen volt például a tulajdonosokkal történő kapcsolatfelvétel, a hajléktalan lakókkal szembeni előítéletek lebontása, majd a szerződéses viszonyok kialakítása megfelelő garanciák kiépítése mellett. A lakhatás működtetése, kontrollálása szociális munka keretében történt. A bérleti szerződések lejártakor csak kisebb, elhanyagolható mértékű károkat kellett megfizetni, ami összességében megnyugtató volt a szerződő és felelősséget vállaló partner, a Hajléktalanokért Közalapítvány számára.

A program önálló lakhatása öt bérleményben történt. A két kisebb lakásban párokat helyeztünk el, a két nagyban több önálló életviteli egységet tudtunk kialakítani, és egy pár szobabérleti lehetőségét támogattuk a BMSZKI XV. kerületi szobabérlők házában.

A munkásszállón való elhelyezés egyszerűbb volt, mert az általunk delegált ügyfelek életmódja nem tért el jelentősen a munkásszállók lakóközösségétől. Ennek következtében a szerződés, a lakók beköltöztetése és lakhatása különösebb problémák nélkül zajlott.

Összességében a lakhatási programelem a kezdeti nehézségek leküzdése után fenntarthatóvá vált, az ügyfeleink számára természetes igényné, amely a támogatási időszak lejárta után is fennmaradt.

Petus László – egészségügyi koordinátor

Számomra a legmeghatározóbb élmény a programmal kapcsolatban az volt, hogy az egyik ügyfelünk első kapcsolódása én voltam az utcára kerülését követően, bár akkor még nem elsősorban a lakhatási, hanem az egészségügyi problémáival összefüggően. Hosszasan beszélgettünk, és emlékszem a bizalom lassan kialakuló, megtisztelő élményére, s hogy a programba történő bevonását követően is ragaszkodott a velem való kapcsolattartáshoz. Felemelő élmény volt végigkísérni őt a lakhatása, a munkája, a családi és szociális kapcsolatai elvesztése után a munka és a saját erőből fenntartott lakhatás világába való visszatéréséig, mikor újra mert bízni, reménykedni és életét bátran összekötni egy másik emberrel.

Beke Balázs – mentor

Számomra a program során a legmeghatározóbb élmény egy ikerpárral való együttműködés volt. Az ikerpár egyik tagja sem tudott írni, sem olvasni. Emiatt több nehézséggel is szembesültem, de a megfelelően kialakított klienskapcsolatnak köszönhetően e problémákat mindig sikerült megoldanunk. Jó volt megélni ahogy az albérletbe való beköltözésük után elkezdtek otthonossá tenni a lakhelyüket. Szobájukat rendbe tartották, és

a saját ízlésviláguknak megfelelően berendezték. Ügyeltek a lakás közös helyiségeinek tisztán tartására. A lakhatás elején kidolgoztunk az ott lakó ügyfelekkel egy közös házirendet, ami elősegítette a konfliktusmentes együttélést a lakók között.

A program idejének letelte után albérletbe költöztek. Nem akartak többé utcán vagy hajléktalanszállón élni. A programot az ő szempontjukból sikeresnek ítélem, hiszen tartósan meg tudtak maradni az albérletben, és belátták, hogy ennek jövőbeni megtartásához szükségük van anyagi tartalékra.

Asztalos Gábor – csoportvezető

A Kapunyító projektben kétféle csoportfoglalkozást biztosítottunk a lakhatásba bevont ügyfelek számára. Az egyik csoportforma a Támogató csoport volt. A kétheti rendszerességgel, alkalmanként 2 órában megtartott csoportfoglalkozásokon átlag 8-10 bevont ügyfél volt jelen. Ez a csoport az ügyfelek mindennapjaiban megjelenő, az őket aktuálisan foglalkoztató problémákra, eseményekre fókuszált. Az éppen aktuális témákat a kezdőkörben gyűjtöttük össze, mikor a résztvevők elmondták, hogyan érkeztek a csoportba, és legutóbbi találkozásunk óta történt-e velük olyan esemény, amit szívesen megosztának a többi résztvevővel és a két csoportvezetővel. A projektek első lépése a lakhatás biztosítása. Ezzel az utcán élő hajléktalanok életébe igen nagy, sokszor váratlan és ettől nehezen feldolgozható változás áll be. A közterületi létforma folyamatos éberséget, készséget igényel. Rendszeres az igen korai felkelés és a késői lefekvés, mivel az utca akkor jelent biztonságot, és ad pihenési lehetőséget, amikor már és még nincsenek emberek nagy számban odakinn. A rendezett életvitel ezt a napi rutint és a bioritmust is felborítja, és a bevont ügyfelek a projektbe kerülés után röviddel elkezdtek erről beszélni. A jó körülményeket hamar meg lehet szokni, a visszakapcsolódás a „normális” életvitelbe viszonylag hamar bekövetkezik, ezt visszaigazolták a csoportalkalmak kezdeti szakaszában behozott témák. Az ügyfelek szívesen osztották meg tapasztalataikat, elmondták, hogyan élnek az új körülményeknek köszönhetően, és szóba kerültek kezdeti igényeik a lakhatással kapcsolatban. A projekt lehetőséget biztosított bizonyos tárgyi eszközök, háztartási és egyéb elektronikai cikkek, illetve néhány szükséges bútor beszerzésére. A rendezetlen lakhatás egyik következménye volt, hogy az utcán élő ügyfelek nem tudtak rendszeres munkát végezni, de a lakhatás normális mederbe terelése után ez a gond is orvosolható lett. Az új munkalehetőségek kiaknázása is szóba került. A támogató csoportok gyakori témáját jelentették a családi kapcsolatok, az aktuális járványhelyzet okozta nehézségek és a hozzájuk való alkalmazkodás. Amennyiben a csoporttagok nem tudtak olyan témákat behozni, amelyekről szívesen beszéltek volna, úgy a csoportvezetők dobta be alternatívákat. A csoport kitűnő alkalmat jelentett megbeszélni a szabadidős programokat és az ott szerzett élményeket. Összességében a csoport olyan védett közeget jelentett ügyfeleinknek, ahol támogatást kaptak egymástól, a kényes témákat is megbeszélhették, és azt érezhették, hogy a problémáikkal nincsenek egyedül.

A projekt másik csoportos szolgáltatása a konfliktuskezelő, beilleszkedést és munkahelymegtartást elősegítő csoport volt, összességében 100 órában. Volt két háromnapos blokk és négy egynapos alkalom, amelyek egész napos elfoglaltságot jelentettek. A kezdeti szakaszban, leginkább a csoport megemlézésekor és az első alkalom legelején érezhető ellenállás mutatkozott több ügyfélnél is. Az ilyen kezdeti ellenállás természetes jelenség, és kell is vele kalkulálni a csoporttematika kidolgozásakor. Az utcán élők keretek közé illesztése mindig ellenállást szül, főleg, ha az addig megszokott életvitel helyett a munkahelyi alkalmazkodás és a saját környezetért való felelősség mellé még hétvégi programra is „kell” menni. Éppen ezért volt a csoportos alkalmak legelső eleme a félelmek és elvárások összegyűjtése. Aktív és passzív blokkok váltották egymást, hogy egyensúlyban legyen a csoportfeladatok figyelmet és a tetteket igénylő része. A legtöbb feladat másodlagos hozadékú játék volt, ami alatt azt értjük, hogy a feladat következménye, a konklúziók, az eredmények és a hasznos információk levonása nem feltétlenül tudatosan történt meg, ugyanakkor a **csoportvezetők által levont konzekvenciákat a csoportfoglalkozás végén megosztották az ügyfelekkel. A játékos feladatok érintették, hogy milyen hatékony, minden fél által elfogadható módja lehet az ellentétek rendezésének.** Fontos volt, hogy azok a készségek és képességek is újra előkerüljenek, amelyek a munkahelyhez való alkalmazkodást segítik. A csapatmunka pozitívumait, egymás aktív segítségét érezhették a csoporttagok. Egy-egy komplexebb feladat során, ahol a tagok különböző erősségei megmutatkoztak, hasznos és eredményes volt, hogy igyekeztek ezen erősségek figyelembevételével felosztani a szerepeket. A **játékok, feladatok során** hol jókedvűek lettek a résztvevők, hol épp ellenkezőleg, a kudarc élményével zárult a foglalkozás. Ezeket megbeszélve nagy hangsúlyt fektettünk arra, ki hogyan érezte magát a feladat közben, s ennek mi volt az oka. **Összességében meghatározó élmény volt látni, hogy a kezdeti passzivitás és ellenállás miként tud átfordulni aktív és építő jellegű működésbe.** Sikeresen megismerhették és kamatoztathatták az ügyfelek az erősségeiket, és lehetőségük volt szembenézniük és változtatniuk a gyengeségeiken ahhoz, hogy a későbbiek során előremutató, konstruktív stratégiák alkalmazásával befolyásolhassák a sorsukat.

Bednár László – mentor

A Hajléktalanokért Közalapítvány kétéves időtartamú Kapunyitó programjának fő célkitűzése az volt, hogy a team által kiválasztott, utcán élő klienseknek lakhatást biztosítsunk, amit a program befejeztével maguk is képesek fentartani.

Egyik alapvető kritérium (a közösségi együttélésre való alkalmasságon és a közösen lefektetett szabályok betartásán túl) az volt, hogy a kiválasztott kliensek rendelkezzenek valamilyen jövedelemmel, vagy képesek legyenek munkát vállalni és azt megtartani hosszabb távon.

Az általam mentorként felügyelt öt kliensből három főt (ebből egy pár) Csepelen, a Központi úti két munkásszállón sikerült elhelyezni. Alacsony jövedelmük nem tette lehetővé, hogy egy albérletet a program végeztével is önállóan fent tudjanak tartani, így az előzetes felmérés és a lehetőségek közös megbeszélése után erre a két szállóra esett a választásunk. Szerencsénkre a szálló vezetőségével sikerült jó kapcsolatot kialakítani, így a program közben felemerülő problémákat gyorsan kezelni tudtuk. Mivel utcáról szállóra kerülő kliensekről volt szó, eleinte szorosabb kapcsolattartásra volt szükség, továbbá fel kellett készíteni a klienseket az életvezetési tanácsadó segítségével a közösségi együttélés alapvető szabályaira, amivel egy szállón találkozhatnak. A program során igyekeztünk segíteni őket az otthonosabb körülmények kialakításában, aminek keretében saját ágat, hűtőszekrényt és egyéb háztartási eszközöket is kaptak. Sajnos a Covid-helyzet egy idő után megnehezítette a személyes kapcsolattartást, de telefonon elérhetőek maradtunk számukra, így nem érezték úgy, hogy magukra lettek hagyva.

A szabadidős programokon (kirándulások, múzeumlátogatás) kívül igyekeztünk a főbb ünnepeket is megtartani. Mivel a programban részt vevő mentoráltak családi-szociális kapcsolatai nagyrészt megszűntek, fontosnak tartottuk, hogy a karácsonyt közösségben, és ne egyedül töltsék. Ennek eredményeként volt alkalmam egy mentor kollégámmal közösen ünnepi programot szervezni. A program előkészületei szerencsére zökkenőmentesen zajlottak. A játékos feladatok megtervezése után felvettük a kapcsolatot a Deák téri óriáskereket üzemeltető céggel, amely készséggel áll a rendelkezésünkre. Így a csoportfoglalkozás után a résztvevők egy vacsorán vehettek részt, majd ingyen felülhettek az óriáskerékre.

A program ideje alatt az általam mentorált páros női tagja elhunyt, aminek következtében a kliensem lakhatása veszélybe került, hiszen egyedül nem tudta fenntartani a kétfős szobát. Ez nagy nehézség volt, hiszen nem tudhattam biztosan, hogy több évtizedes házasság után a párja elvesztése mit hoz ki a mentoráltamból. Ezért a gyász időszakában szorosabb kapcsolatot tartottam vele, támogattam a veszteség feldolgozásában. Emellett **L.-nek** azzal is meg kellett birkóznia, hogy egy új, kisebb szobába volt kénytelen költözni. Szerencsére sikerült felvenni a kapcsolatot a fiával, aki sokat segített a gyász és a környezetváltozás feldolgozásában, illetve a program által nyújtott közös szabadidős programok, csoportfoglalkozások is hasznosnak bizonyultak. Azóta is rendszeresen tartjuk vele a kapcsolatot, továbbra is a szállón lakik.

A Csepelen élő másik mentoráltam programban eltöltött ideje sokkal nyugodtabban telt. **M.** a program eleje óta folyamatosan dolgozott, így a levonásai ellenére is teljesíteni tudta az előtakarékossági keretet. Az ő szállóján a szomszédokkal volt gondja, amit a vezetőség rugalmas hozzáállásának köszönhetően (is) hamar megoldottunk. A covid nála is megnehezítette a személyes találkozást, így egy ideig csak telefonon tartottuk a kapcsolatot. **M.** továbbra is a szállón lakik, ahol azóta nagyobb szobába költözött, valamint munkahelyet is váltott.

Az albérletbe kerülő két mentoráltam szintén az utcáról került a lakhatási programba. Az ő esetükben is nehézséget jelentett a megfizethető bérlet megtalálása, mivel a program elindításakor a fővárosban folyamatosan nőttek az albérletárak, amivel a pályázat benyújtásakor még nem számoltunk. További nehézséget jelentett a klienscsoporttal szembeni előítélet, így amikor egy-egy lakástulajdonossal találkoztunk, biztossítottuk őket a kliensek szoros felügyeletéről, ami garanciát jelenthetett nekik az ingatlanjuk rendeltetésszerű használatára.

Mivel a két albérletben lakó mentoráltam is sokadmagával került elhelyezésre egy ingatlanon belül, hasonló kihívásokkal kellett szembesülnünk, mint a szállóra kerülőknél. Az alapvető együttélési szabályokra itt is fel kellett hívni a lakók figyelmét. Bár minden lakó külön, vizesblokkal ellátott szobát kapott, a közös (és saját) helyiségek takarítása, valamint a konyha, illetve a háztartási eszközök közös használata időnként súrlódásokhoz vezetett. Ezeket a mentorok által levezényelt lakógyűléseken, négy szemközti megbeszéléseken, illetve a csoportfoglalkozásokon igyekeztünk megbeszélni és tisztázni. A beköltöző kliensek itt is segítséget kaptak abban, hogy a lakókörnyezetüket minél otthonosabbá, komfortosabbá tegyék. Emellett a program keretein belül egészségügyi segítséget is kaptak, aminek eredményeként az albérletbe költöző mentoráltam egyike új szemüveget kapott. Szerencsére mindkét kliensem jól működött a közösség tagjaként, így csak kisebb súrlódások fordultak elő.

Sajnos **K.** a program ideje alatt több alkalommal stroke-ot kapott, aminek a kezelését a Covid-helyzet tovább nehezítette. Az új helyzethez való alkalmazkodás új kihívások elé állította mind a klienst és lakókörnyezetét, mind engem mint mentort. Erős akaratának, kitartásának és együttműködésének köszönhetően többször sikerült összeszednie magát a maradandó sérülések ellenére is, így bent tudott maradni a programban. A jobb oldala maradandó károsodást szenvedett, aminek a következtében szinte újra kellett tanulnia járni és beszélni, **K.** azonban soha nem adta fel, folyamatosan gyakorolt, és erősítette a sérült végtagjait. Mindezek mellett a mentorok és a programban szereplő egyéb segítők, valamint a lakótársak is sokat segítettek abban, hogy **K.** állapota lassan, de fokozatosan javult. Jó volt tapasztalni, hogy a lakótársai támogatták a napi teendői elvégzésében, bevásároltak, főztek rá, és a takarításban, mosásban is a segítségére voltak. Úgy gondolom, hogy ez az empátikus és baráti légkör nagyban hozzájárult ahhoz, hogy **K.** állapota napról napra fokozatosan javuljon.

A program lejárta után azonban **K.** egy újabb stroke következtében a kórházban elhunyt. Ennek a tragédiának a feldolgozásában igyekeztünk segíteni az albérletben maradtakat.

A másik mentoráltam, aki korábban szintén ebben az albérletben kapott elhelyezést, a programba kerülést követően már rendszeresen dolgozott, így ő a program befejeztével egy másik, önálló albérletbe történő költözött. **T.** mind a mai napig ott lakik, továbbra is rendszeresen, több helyen dolgozik, így nem okoz neki nehézséget az albérlet fenntartása.

Összegezve, a program jó alapot kínált azoknak a hajléktalanoknak az önálló lakhatásba kerülésére, akik tudtak ezzel a lehetőséggel élni. A kétéves időtartam alatt a foglalkozásoknak, programoknak és támogatásoknak köszönhetően a résztvevők olyan sokrétű segítséget kaptak, ami véleményem szerint nagyban hozzájárult a sikeres újrakezdéshez. Sajnos voltak olyanok is, akik alkalmatlannak bizonyultak a közösségi együttélés alapvető szabályainak betartására, valamint a mentorokkal való együttműködésre, így nem volt lehetőségük a programot befejezni, és visszakerültek az ellátórendszerbe. Szerencsére ők voltak kevesebben.

X – támogatott

Felkértek, hogy írjak pár sort a Lakhatási programról.

Nos, a program mindenképpen hasznos akármilyen oknál fogva hajléktalanná vált emberek részére. Nyilván alapos előzetes szűrőn választották ki a résztvevőket. Ez a program nagy segítséget ad – nem a program hibája, de a lejárta után az albérleti piac árai és a résztvevők anyagi lehetőségei között igen nagy szakadék tátong már rövid távon is, ami miatt a nagy a visszaesés esélye a szenvedélybeteg résztvevőknél. Ez persze csak a saját véleményem, adatok nem állnak rendelkezésemre. Nagy segítséget lett volna nekem például a számítógép alapfokú kezelésének elsajátítása, ha a program elemei közé ilyen bekerülhetett volna. Az előtakarékosságot bizonyos korlátok között, de célszerűnek látnám kötelezően bevezetni. Jó lenne, ha emellett ki lehetne tolni a lakhatást akár egy évre is. A játékokon a résztvevők szembesülhettek saját jó vagy rossz, akár kevésbé ismert tulajdonságaikkal, de ennek szakember (akár a foglalkozásvezető) általi kiértékelését és azt követően (a program zárásakor) az illetővel történő feltétlenül négyszemközti megbeszélését én fontosnak tartanám. Anyagilag igen jelentős segítség volt a rezsiköltség alacsony összege, és a kapott havi támogatás is. Azért, hogy külön szobában lakhattam közel másfél évig, hálásan gondolok az Alapítványra és a nekem sokat segítő munkatársaira.

Péter – támogatott

A lakásprogramban, amelyben részt vettem, énszerintem minden tökéletes volt. Személy szerint nagyon jól éreztem magam minden alkalommal. Csak azt sajnálom, hogy egy pár foglalkozást ki kellett hagynom a munkahelyem miatt. Amin részt vettem szuper, tökéletes volt, semmi sem hiányzott belőle.

B. P. és B. P.-né – támogatottak

Abban a megtiszteltetésben részesültünk, hogy részt vehettünk az alapítvány által szervezett uniós lakbér-hozzájárulási pályázaton.

A fent nevezett pályázat nemcsak anyagi, hanem a programok és foglalkozások által más jellegű segítséget is nyújtott, így ügyintézési, egészségügyi témájú tanácsadást is. A csoportos foglalkozásokat minden résztvevő kedvelte, mert itt beszélhettek az őket nyomasztó mindennapi és lelki problémákról, szigorú titoktartási kötelezettség mellett, amit tapasztalatom szerint mindenki be is tartott. A mentorok maximális segítséget nyújtottak a hozzájuk tartozó mentoráltak ügyintézésben, élelmiszer- és ruhaadományban, amiben csak lehetőségük volt. Így köszönetet mondhatok nemcsak a magam, hanem minden résztvevő nevében, a szünetekben történt beszélgetések alapján. Mi úgy érezzük a férjemmel, hogy hiányoznak a közös programok, a beszélgetések, de az a tapasztalatom, hogy aki igényli, és befárad az alapítványhoz, az továbbra is kér és kap támogatást nemcsak a mentorától, de a szociális munkásoktól is.

Azért érzem nagy segítségnek a lakbér-hozzájárulást, mert amellelt, hogy óriási anyagi segítséget nyújtott, épp a pandémia első szakaszára esett, amit így könnyebben átvészelhettünk, mert csak a legközelebbi kisboltba tudtam elmenni vásárolni, és az bizony drágább volt, mint a piac vagy az áruház, mivel akkor is, most is csak a legszükségesebb ügyintézéshez, orvoshoz mozdulunk ki. Mi különösen köszönettel tartozunk az alapítványnak, mert a segítségükkel tovább is bent maradhattunk az általuk bérelt lakásban mint albérlők, nagyon kedvező áron, amit kialakultak részünkre a főbérlőnél. Ez a bérlemény közel van az alapítványhoz és az ott fenntartott orvosi rendelőhöz is, így mivel a férjem 76, én 72 éves vagyok, oltásoknál, gyógyszeríratásnál is nagy segítség. Nekünk segítettek a beköltözésnél és a berendezkedésben is, amiért köszönettel tartozunk, így nyugodtan élhetjük nyugdíjas napjainkat, mert bizony nagyon rossz a tapasztalatunk az előző albérletekkel kapcsolatban. Én személy szerint javasolnám az illetékeseknek, hogy továbbra is tegyenek meg mindent a jövőben az ilyen jellegű lakhatási pályázatok elnyeréséért, mivel óriási segítség azoknak, akik megbecsülik és értékelik.

Y – támogatott

Hatalmas segítség volt a program, egy kicsit fellélegezhettem. Könnyebben mentek a mindennapok a támogatásnak köszönhetően. A csoportokat is szerettem, szívesen mentem, mert egy kicsit kibeszélhettem magam, meghallgathattam a többieket. Ez fontos volt, mert egyedül vagyok otthon is, a munkahelyen meg nincs idő beszélgetni. Hiányoznak ezek az alkalmak. A program vége óta nagyon nehezen tartom fenn a lakhatásom, szinte minden pénzem arra megy el. Az alapítvány szerencsére tud időnként élelmiszerrel támogatni. Sajnálom, hogy vége a programnak.

Láthatjuk, hogy a támogatás milyen sokat jelentett az ügyfeleinknek. Felszabadultabbak, pozitívabbak lettek a program ideje alatt, nőtt a biztonságérzetük, vagyis összességében boldogabbak voltak. A támogatási időszak vége felé többségüknél újra megjelent a szorongás, a bizonytalanság érzése erősödött. Bő fél évvel a program zárása után a látóte-

rünkben lévő ügyfeleink továbbra is ellátórendszeren kívüli lakhatásban élnek, de a többségnek ez igen nagy erőfeszítésébe kerül, és rengeteg lemondással jár. Mivel a rendszerük elég ingatag lábakon áll, sajnos bármikor borulhat. Csak remélni tudjuk, hogy lesznek újabb támogatások, amelyek segítségével biztosítható lenne, hogy hosszú távon fenntarthatassák magukat az ellátórendszeren kívüli lakhatásban is.

A rövid távú lakhatást támogató projektek jók indulási alapnak, de ügyfélkörünket a rendszeres és kiszámítható anyagi támogatás segítené hosszú távon a lakhatása megtartásában. Az ehhez csatlakozó, szükség esetén kiszámíthatóan rendelkezésre álló esetkísérő szociális munka a minőséget támogathatná. A programokat megvalósító stábok egy konkrét projekt időszakára szerveződnek, majd annak végén a kollégák máshol vállalnak munkát. Az ügyfélkört jól ismerő, szakmailag képzett munkatársakat még csak-csak rejteget a szakma, de az, hogy belőlük hatékony, jól együttműködő csapat legyen, időt és energiát kíván mindenkitől. Jelenleg minden projektnél előlről kell kezdeni a csapatépítést.

Úgy gondolom, hogy a folyamatosság biztosítása anyagilag és a befektetett energia szempontjából is hatékonyabb lenne, mint az egymást követő projektek sorozata. Bízunk benne, hogy eljön ennek az ideje. Addig is igyekszünk az adódó lehetőségekkel jól élni, a legcélszerűbb programokat kidolgozni és megvalósítani.

A Kapunyító-projektről szóló kisfilm linkje:

<https://www.youtube.com/watch?v=TLsNqOzvMqg>

SZEMLE

- *Kozma Lilla Rita:*
Utcamesék – Hang akartam lenni őértük 197

Szemle rovatunkban ezúttal rendhagyó módon a szerző maga ajánlja olvasóink figyelmébe az utcameséket. Recenziója valójában egy TÜKÖR, egy szellemi, szakmai önvallomás.

Kozma Lilla Rita

HANG AKARTAM LENNI ÓÉRTÜK

Mesél az utca

„[...] Minden olyan volt, mintha nem is lenne. Kerestelek a halmok között, össze akartalak szedni. A szoba egyik sarkában fedeztem fel a lelkedet, a másikon a testedet. [...]”

A téma az utcán hever. Ez vezérelt leginkább abban, hogy megírjam az *Utcameséket*. A következő pár sorban arról fogok beszélni, mi vezetett odáig, hogy könyvet írjak utcai szociális munkás tapasztalataimról, élményeimről. Illetve arról, hogy miért döntöttem a segítő szakma mellett.

Kezdjük az elején. A gimnázium befejezése után az akkor még Kaposvári Egyetem nevet viselő intézményben tanultam tovább, ifjúságsegítő szakon. A sok pszichológia-

kurzus mellett hallgattam szociálpolitikát és családszociológiát is. Ezek a kurzusok annyira érdekelték, hogy még fejleszteni akartam a tudásomat. A segítő pálya felé gyermekkori traumák sodortak. Szerettem volna mindenkihez elvinni azt a reményt, ami annak idején hozzám nem érkezett meg. Így jelentkeztem szociális munkás szakra a Pécsi Tudományegyetemre.

Az egyetem gyakorlati félévében a pécsi Tamasz Alapítványt választottam gyakorlati helyemnek. Ezen túl sokat nem is gondolkodtam, szerettem volna a legelesettebb embereken segíteni. Itt szereztem átfogó tudást a hajléktalanellátásról. Gyakornokságom alatt volt alkalmam *nappali melegedőben*, illetve az *utcán* is dolgozni. Ekkor vált egyértelművé számomra, hogy a továbbiakban is utcán szeretnék dolgozni. Azt hiszem, a legtöbb kihívás az utcai munka során éri az embert. Azt gondolom, hogy az ellátás alapja az utca. Ott dől el minden, abban a bizonyos pillanatban mikor a kliens előtt guggolok. Akkor rajtam és rajta múlik minden, ami a következő napjait meghatározza.

Nem sokkal később Budapestre sodort az élet, ott folytattam az „*utcázást*”. Sokat tanulhattam a kollégáimtól, és a klienseimtől is. Kitartásról, elengedésről. Utcán ledolgozott éveim alatt sok mélyponton lendültem át. Legalábbis akkor, abban a pillanatban, mikor dönteni kellett. Pillanatok, másodpercek döntöttek el mindent. Akkor félreraktam minden lelki mélységet. Mert abban a pillanatban jól kellett dönteni – a legjobban. A pillanatban, ami az egész világot jelentette a kliensnek. És nekem is. Félretenni minden konfliktust, minden rossz érzést és élményt. Mert akkor ott csak egy számított: a kliens.

Hogy aztán ki hogyan számolt el magával, a mélypontokkal, senkit nem érdekelt. Én általában sehogy. Egyre csak gyűlt bennem a feszültség a rendszer és az emberek igazságtalansága miatt. Hogy túl kevés vagyok én ahhoz, hogy segíteni tudjak. Vagy hogy mi, szociális munkások nem vagyunk elegek ahhoz, hogy változás legyen, és nem tudom, minek kell történnie ahhoz, hogy elegek legyünk. Valami mégis hajtott előre, egészen addig az októberi napig, mikor először felröppent a hír, hogy büntetni fogják a hajléktalan embereket, ha az éjszakáikat közterületen töltik. Azt hiszem, ott szakadt el bennem valami. Aztán ugyanez év decemberében fizetés nélküli szabadságra mentem. Már a szabadságom előtt is kacérkodtam az írással, de az otthon töltött idő alatt még inkább kiforrott a téma. Itt érett meg bennem, hogy jelentkeztem Péterfy Gergely mesterkurzusára. A kurzusnak köszönhetően született meg az ötlet a hétről hétre írt novelláimból, hogy könyvet kellene írnom. Az, hogy a hajléktalanságról, Gergő ötlete volt. Sosem felejttem el, mikor úgy fogalmazott: ő nem ismer olyat, aki nálam hitelesebben beszélhetne a hajléktalan emberek mindennapjairól. Amikor ezt kimondta, még nem vettem komolyan. Nem hittem abban, hogy összejöhet, főleg magamban nem. Az óra végeztével egyre többet gondolkodtam rajta, és egy nap csak azon kaptam magam, hogy mondatokat fogalmazgatok.

Bevásárlásból hazafelé tartottam, felnéztem egy utcanévtáblára, és beugrott: *Utcamesék*. Rögtön fel is írtam a telefonom jegyzetei közé, hogy el ne felejtsem. Hazaérve felnyitottam a laptopomat, nyitottam egy új doksit, *Utcamesék* címmel. Persze, kisbetű-

vel mögé írtam, hogy munkacím. A fejemben képzeltem el először a kötetet. Hogy hány novella legyen, mely kliensek történeteit dolgozzam fel.

Boldog voltam. És azt hiszem, arra a röpke két percre büszke voltam magamra.

Azt akartam elérni, hogy figyeljenek jobban az emberek az esetekre. Betekintést akartam nyújtani az átlagolvasónak a hajléktalan emberek életébe. Az *Utcamesék* mindenkinek szól, akik meg akarják érteni az eseteket.

Hogy mennyire szakmai, és mennyi benne a szépirodalmi érték, nem tudom megmondani. Számomra minden irodalom, amit egy könyvben megírnak. Az irodalom szubjektív, és ettől válik mindenkinek érdekessé. Az *Utcamesék*ben minden emberi csoda életre kel. Az *Utcamesék* minden sora megöli a lelket, de ráébreszt arra, hogy a hajléktalanság kérdése társadalmi, és nem egyéni probléma.

Ráébreszt, hogy mindannyiunknak felelőssége van abban, hogyan alakulnak az emberi sorsok. Elgondolkodtatja az olvasót, és segítségre sarkallja.

Az *Utcamesék*ben a novelláim szereplői egy-egy volt kliensemről szólnak, mikor megismerkedtem velük, és végigkísértem őket az utcán töltött napjaikon, egészen a szálló kapujáig. Az *Utcamesék* terápia. Önmagam keresése, felfedezése, mások elfogadása és megértése. A könyv a saját belső harcaimról is szól, a kollégákkal való konfliktusokról.

Ez a könyv a szívem, a lelkem és az életem is. Bízom benne, hogy ezzel el tudom majd engedni azokat az érzéseimet amelyek a klienseimhez köthetőek. Hittem, hogy ha már polcon lesz az *Utcamesék*, egykettőre rendben jön minden a lelkemben. Ez a várva várt csoda azonban nem következett be. Inkább azt vettem észre, hogy képtelen vagyok engedni a történeteket. Jobban mondva a klienseimet, mert attól félek, hogy elveszítem velük magamat is.

Az *Utcamesék* mindannyiunk története. Mindannyiunk élete és csodája is lehet. Ez a könyv titkon szeretne egy láthatatlan, mégis látható támasz lenni mindenkinek, akinek épp arra van szüksége. Ez a könyv tart, tart, és csak akkor ereszt, ha már biztonságosan teheti.

Az utca mesél, csak észre kell venni a főszereplőket. Azokat az elesett embereket, akik télen, nyáron, hóban, fagyban, napsütésben egy bolt beugrójában vagy egy híd pillérén töltik az éjszakájukat. Valójában az egész életüket.

Az *Utcamesék* hajléktalan emberek sorsát dolgozzák fel, és legfőbb céljuk, hogy közelebb kerüljünk a szegénységben élő emberekhez, hogy megtanuljunk lehajolni.

Részlet (a számomra legmeghatározóbb) *Lehel tér* című novellából:

„Kovács bácsi a mentőautó matt ablakán bágyadtan nézett kifelé. Én tördeltem a kezeimet, és nem tudtam levenni a szemem róla. Láttam, ahogy a sofőr kelleetlenül vágja be maga mögött az ajtót, ahogyan fertőtlenítőt nyom az egyszer használatos kék kesztyűjére. Persze, amikor egy pillanatra összeért a tekintetünk, arrébb néztem. A leheletet úgy lehetett látni

a levegőben, mint a tömény füstöt. A kezeim már majdnem lefagytak, amikor a zsebembe mélyesztettem, és lenéztem a sötétbarna, oldalt rózsaszín csíkos bakancsomra. Kovács bácsit már nem láttam, mikor a mentőautó elindult, aztán befordult a sarkon. Meredten néztem utána, percekig álltam ott megdermedve. Aztán megszólalt valami csengő a fejemben, akkorra már sokadjára. De nem tudtam, mi ez a mélyről jövő érzés, ami mindent körbeölel bennem. Ez volna a tehetetlenség érzése? Az, amikor már látod, hogy nincs semmi, de te mégis akarod, hogy legyen valami. Hogy mindenáron akarod. Két kézzel kapaszkodsz utána, mész, mész, aztán semmi. A végén meg mi marad? Az a bazi nagy üresség. Ezt érzed minden egyes döntésnél. Hogy a végére nem marad semmi. Az egészsből, de leginkább belőle. A napjaidat a csend veszi körül.

Felkelsz, bemész, leteszed a holmidat a kisasztal előtti székre, leülsz, támasztod a fejed, és nem érted, mi történik. Mintha megállt volna az idő, és nem akarna semerre sem mozdulni. Felpillantasz a mágnestáblára, a sötétfekete írásod Kovács bácsi nevével ott díszileg a »Kórházban« oszlopban. Eldöntöd, hogy érdeklődsz, mégis hogy van. Hogy mire lehet számítani. Kint farkasordító hideg van, a fákat fújja a szél. Ülsz a számítógép előtt, a gombos telefonba pötyögöd be a kórház számát. A kakaós csigád félbehagyva terül az asztal sarkában. „Kérem, várjon, míg az osztályos nővér felveszi a vonalat.” Aztán vársz. Vársz, vársz, vársz. Nézed, hogy a csigád leesik a földre, próbálsz utánakapni, de a telefon zsinórja nem ereszt. Száraz a szád, a vonal meg olyan recsegő, hogy alig hallasz valamit. Igen, igen, tegnap vitték be a Lehel térről. Igen, szociális munkás vagyok. Próbáltunk lábadozót intézni, igen, tudom, azt nem olyan könnyű, segítene? Segítek. Bontjátok a vonalat. Kovács bácsi őszes hajú, szakállas, bajszos úriember, aki derűs önmaga maradt. Nevetett a rossz vicceimen, amiket tőle tanultam. Mosolygott a zöld katonai takarókon, a konzerveken meg a pezsgőtablettákon is. Kovács bácsi őszinte tekintetében megláttam magamat. [...]”

2021. december

Summary

CSABA ANDOR

Examining the limit: a possible contribution to the understanding of functionality and disability

The study shows that examining border/limit can be useful for a better understanding of disability. The personal experience of disability may also be conceived as a limit experience that is relevant not only in the case of general functionality (movement, vision, intellect, behaviour, etc.), but also in other cases, especially if Kierkegaard's concept of border experience

is extended beyond narrowly conceived existence to other („higher”) levels of functionality and their underlying needs. It is not only people regarded as disabled that may experience limits, but – stemming from Kierkegaard – anyone in the world.

Keywords: disability, personal experience, underlying needs, border experience.

PÉTER ANTALÓCZY

The appearance of guardianship in Werbőczy's Triple Book (Hármaskönyv)

The author's choice of subject within historical social policy is the medieval rules of the institution of guardianship.

In 1514, Werbőczy presented the Triple Book of the Ordinary Law of Noble Hungary, in which, surprisingly, he devoted a total of 83 paragraphs to the legal institution of guardianship under 22 titles. And he did all this because he found a lot of abuse and confusion in this area, which he definitely wanted

to clear up. What were the wellheads from which Werbőczy drew and served as the basis for the legal institution of guardianship?

The Werbőczy's Trio Book is still the basis of Hungarian jurisprudence.

KATALIN GALAMBOS – IZABELLA AGÁRDI – KATALIN MONOSTORI

How we service users saw the pandemic period caused by the Covid-19 virus

'Experience is, for me, the highest authority. The touchstone of validity is my own experience. No other person's ideas, and none of my own ideas, are as authoritative as my experience. It is to experience that I must return again and again, to discover a closer approximation to truth as it is in the process of becoming in me.' Our thinking was based on the findings of Carl Rogers when we initiated research in social service suppliers in order to explore the experience of the pandemic period caused by the COVID-19 virus. The most significant part of our research design was to get familiar with the experiences and feelings of service user individuals during this period. Our aim was to study

the organizational and individual strengths that can be the basis for long-term improvements for social service suppliers' operations. In this report, as researchers at the Institute of Advanced Studies Kőszeg (iASK), we publish only those results of our regional research entitled 'A Resilient and Effective Network of Service Providers for a Sustainable Society' that have been collected through the interviews of service user persons.

Keywords: Nothing about us, without us! principle, social supply services, COVID-19, pandemic, resilience, persons with disabilities, people with mental illness, accommodation, day-care, service user person

KOLLÁR KRISZTINA

**Poverty – Income – Inequality
In the shadow of the coronavirus**

Our paper presents the development of poverty in the first issue of each year, which is published by the Central Statistical Office at the end of the previous year. In the present study, we present the most common indicators of poverty measurement, the most important factors influencing poverty, and the development of poverty and income situation in Hungary in the last decade. The data come from the KSH's annual Household Budget and Living Conditions Survey.

In 2020, 18.2% of the total population, 1,752,000 people, were at risk of poverty or social exclusion, 51,000 more than in 2019. The income situation of households continued to improve. Real income grew by 5.8%. Hungary is one of the less unequal countries in the European Union.

Keywords: poverty, deprivation, social exclusion, living standards, inequalities, income poverty, inwork poverty, income structure.

ZOLTÁN LEHEL LAKNER

**I am hungarian, I was born as a hungarian
identity research**

The research examined identity in three basic dimensions, national, religious and family identity among young intellectuals aged 18–29 years. The study was limitedly representative because it included a group with a religious background and a non-religious background, so one of the key aspects of the study was to compare the identities of these two groups.

The most basic finding of the research was that the identities of Christian youth living according to their beliefs proved to be remarkably strong and stable in all respects compared to young people who were not religious or religious in their own way.

Keywords: nation, identity, Hungarian-ness, Christianity, family and sexual orientation

ZSOLT TEMESVÁRY

Homelessness and mental disorders – An international overview

This paper provides a short overview on the relationship between homelessness and mental disorders, based on the relevant scientific literature and other references like research reports, online databases and working papers. While early studies explained homelessness with the lack of housing possibilities and problems in the housing markets, modern examinations also consider individual reasons, primarily the personal vulnerability of homeless people. According to these analyses, one of the most important

reasons behind homelessness is the evolution of psychiatric disorders which lead to severe mental and social distortions in the normal functioning of the affected people. Based on international studies, approximately three-fourth of the homeless people suffer from mental disorders, which proportion is much higher compared to the majority society, and at least 25% of all housing losses can be traced back to psychiatric problems.

Keywords: homelessness, mental health, psychiatric disorders, social work.

CONTENTS

STUDIES

KOLLÁR KRISZTINA: Poverty – Income – Inequality – In the shadow of the coronavirus	7
ZSOLT TEMESVÁRY: Homelessness and mental disorders – An international overview	26
KATALIN GALAMBOS – IZABELLA AGÁRDI – KATALIN MONOSTORI: How we service users saw the pandemic period caused by the Covid-19 virus	38
ZOLTÁN LEHEL LAKNER: I am hungarian, I was born as a hungarian identity research	50
CSABA ANDOR: Examining the limit: a possible contribution to the understanding of functionality and disability	95
PÉTER ANTALÓCZY: The appearance of guardianship in Werbőczy's Triple Book (Hármaskönyv)	111

MIRROR

Reburial of Margit Slachta – Fiumei Road National Cemetery, December 7, 2021	
BARNABÁS KURUCZ: Portrait of Margit Slachta	119
Farewell speech by Deputy Prime Minister Zsolt Semlyén	125
Farewell by Márta Mátrai, the primary representative of the Parliament	127

FIELDWORK

ZOLTÁN LEHEL LAKNER: The identity of social pedagogy	143
PÉTER VARGA: “... eat, warm up, sleep, bathe...” -a special development of homeless care	147
ZOLTÁN ELEKES – ANNA KOVÁCS: Family is where they love	162

REVIEW

LILLA RITA, KOZMA: Street tales - I wanted to be a voice for them	197
--	-----

E számunk szerzői

Agárdi Izabella: történész, Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete Kőszeg, izabella.agardi@iask.hu

Andor Csaba: szociológus, szociálpedagógus, csaba.andor@bm.gov.hu

Antalóczy Péter: jogász, intézetvezető egyetemi docens, a Károly Gáspár református Egyetem Szociális Munka és Diakónia Intézet, peterantaloczy@gmail.com

Elekes Zoltán: igazgató Hargita Megyei Szociális és Gyermekvédelmi Vezérigazgatóság Csíkszereda, elekes.zoltan@gyerekvedelemhr.ro

Farkas Mónika Olga: gyógypedagógus, Intézmény vezető Hajléktalanokért Közalapítvány, farkas.monika.olga@gmail.com

Galambos Katalin: ösztöndíjas kutató IASK Institute of Advanced Studies Kőszeg katalin.galambos@iask.hu

Huszár Viktória: IRMÁK Nonprofit Kft. szakmai igazgató, huszarviktoria@irmak.hu

Kollár Krisztina: statisztikus, KSH, kollar@ksh.hu

Kovács Anna: projektvezető, Hargita Megyei Szociális és Gyermekvédelmi Vezérigazgatóság Csíkszereda, anna.kovacs@gyerekvedelemhr.ro

Kozma Lilla: szociális munkás BMSZKI, kozmalilla940110@gmail.com

Kurucz Barnabás: szociológus; kutató, Századvég

Közéleti Tudásközpont Alapítvány Társadalomkutató csoport. PhD-hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola, kuruczarnabas96@gmail.com

Monostori Katalin: szociálpolitikus, jelnyelvi tolmács, Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete Kőszeg, katalin.monostori@iask.hu

Temesváry Zsolt: szociológus, kutató, oktató, University of Applied Sciences and Arts FHNW Basel Institute for Social planning, temesvaryzsolt@gmail.com

Varga Péter: intézetvezető, projektvezető Hajléktalanokért Közalapítvány, varga.peter@hajlektalanokert.hu